T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

ENGELLİ DOSTU KENT: MARMARA BELEDİYELER BİRLİĞİ AÇISINDAN BİR ARAŞTIRMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ONURCAN KARACA

Tez Danışmanı

DOÇ. DR. AHMET TUNÇ

ÇANAKKALE – 2024

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

ENGELLİ DOSTU KENT: MARMARA BELEDİYELER BİRLİĞİ AÇISINDAN BİR ARAŞTIRMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ONURCAN KARACA

Tez Danışmanı
DOÇ. DR. AHMET TUNÇ

ÇANAKKALE – 2024

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Onurcan KARACA tarafından Doç. Dr. Ahmet TUNÇ yönetiminde hazırlanan ve **28/11/2024** tarihinde aşağıdaki jüri karşısında sunulan **"Engelli Dostu Kent: Marmara Belediyeler Birliği Açısından Bir Araştırma"** başlıklı çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü **Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı**'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri	**İmza**
Doç. Dr. Ahmet TUNÇ (Danışman)	……
Prof. Dr. Erhan GÜMÜŞ	……
Doç. Dr. Aziz BELLİ	……

Tez No : 10694145

Tez Savunma Tarihi : 28/11/2024

……

Doç. Dr. Melis ULU DOĞRU

Enstitü Müdürü

../../2024

ETİK BEYAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi taahhüt ve beyan ederim.

Onurcan KARACA

28/11/2024

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmasının başlangıcından noktalanma aşamasına kadar katkı ve desteklerini esirgemeyen; her bir araya gelişimizde, olay ve olgulara bakış açısıyla zihnimde geniş ufuklar açan kıymetli danışmanım Doç. Dr. Ahmet TUNÇ hocama saygı ve teşekkürlerimi sunarım. Diğer teşekkürlerim ise araştırmamın son halini almasında önerileri ve yönlendirmeleri ile katkılar sağlayan saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. Erhan GÜMÜŞ ve Doç. Dr. Aziz BELLİ adınadır.

Başka bir teşekkür ise lisans ve lisansüstü eğitim sürecim boyunca mesleki tecrübeleri ve akademik donanımı ile yol gösteren saygıdeğer hocam Prof. Dr. Hüseyin ERKUL; kritik noktalarda sağladığı motivasyonlar ile akademik gelişimimde ayrı bir yeri bulunan değerli hocam Öğr. Gör. Dilek KEKEÇ MORKOÇ ve bu yolda karşılaştığımız her mutluluğu birlikte yaşayıp her zorluğu beraber aştığımız Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bilim Uzmanı Semiha BOZ içindir.

Ve en derin teşekkürlerimi; evlatları olmaktan gurur duyduğum, hayatımın her döneminde varlıkları ile güç bulduğum ve desteklerini daima hissettiren sevgili annem Nurtop KARACA'ya, babam Ömer KARACA'ya ve ablam Tülin KARACA'ya sunarım.

Son olarak bu tezi yazarken edindiğim bilgi ve tanıklıklar, bana bir kez daha hayatın kırılganlığını ve herkesin bir engelli adayı olabileceği gerçeğini hatırlatmıştır. Bu farkındalığın, kent-kır ayrımı gözetmeksizin toplum geneline yayılmasını umarak bu araştırmayı engellenen tüm bireylere ithaf ediyorum."

Onurcan KARACA

Çanakkale, Kasım 2024

ÖZET

ENGELLİ DOSTU KENT: MARMARA BELEDİYELER BİRLİĞİ AÇISINDAN BİR ARAŞTIRMA

Onurcan KARACA
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi
Danışman: Doç. Dr. Ahmet TUNÇ
28/11/2024, 220

Kent ve engellilik geçmişten bugüne kavranış biçimi değişim göstermiş iki olgudur. Günümüzde ise bu iki olgu iç içe bir yapı sergileyerek "engelli dostu kent" kavramını oluşturmaktadır. Bu tez çalışmasında yaygınlık kazanmış ölçütleri bulunmayan engelli dostu kent kavramının uygulama modeli için hem teorik çerçeve üzerinden hem de kendisine üye belediyelerinin gelişimine katkı sunmak amacıyla yapılanan Marmara Belediyeler Birliği'nin (MBB) engelli dostu kent kavramıyla ilişkilendirilebilecek çeşitli dokümanları üzerinden sergilediği yaklaşımın, gömülü teori araştırma yöntemiyle açığa çıkarılması amaçlanmıştır. Bu kapsamda, MBB'ye ait çeşitli dokümanlar Maxqda 2024 Nitel Analiz programı ile çözümlenmiş ve bu doğrultuda oluşan kod-teori modelinin, MBB'ye üye il belediyelerinin (Bilecik Belediyesi, Çanakkale Belediyesi, Edirne Belediyesi, Kırklareli Belediyesi, Yalova Belediyesi) 2020-2024 Stratejik Plan belgeleri ve 2020, 2021, 2022 ve 2023 yıllarına ait Faaliyet Raporları'na uygulanarak engelli dostu kent olma yönünden değerlendirilmiştir.

Araştırmaya göre MBB dokümanları üzerinden oluşturulan kod-teori modelinin bileşenleri arasında doğrudan ve dolaylı olarak ilişkiler tespit edilerek her bir bileşenin bütüncül bir yaklaşım ile ele alınması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Kod-teori modelinin MBB'ye üye il belediyelerinin stratejik yönetim belgelerine uygulanması sonucunda ise belediyelerin engelli dostu kent kavramına yönelik amaç ve hedeflere yer vererek engelli dostu kent olma potansiyelleri bulunsa da faaliyet raporlarına göre uygulama noktasında eksiklikleri olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Engellilik, Kent, Erişilebilirlik, Dost Kent, Engelli Dostu Kent

ABSTRACT

DISABILITY FRIENDLY-CITY: A RESEARCH ON THE UNION OF MARMARA MUNICIPALITIES

Onurcan KARACA
Çanakkale Onsekiz Mart University
School of Graduate Studies
Master of Science Thesis in Political Science and Public Administration
Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Ahmet TUNÇ
28/11/2024, 220

The city and disability are two phenomena whose understanding has changed from the past to the present. Today, these two phenomena show an intertwined structure and constitute the concept of "Disability Friendly City". The aim of this thesis is to reveal the approach of the Marmara Municipalities Union (MMU), which is organised to contribute to the development of its member municipalities, through various documents that can be related to the concept of disability-friendly city, using the grounded theory research method. In this context, various documents belonging to MMU were analysed with Maxqda 2024 qualitative analysis program and the code theory model formed in this direction was applied to the 2020-2024 strategic plan documents and annual reports of MMU member provincial municipalities (Bilecik Municipality, Çanakkale Municipality, Edirne Municipality, Kırklareli Municipality, Yalova Municipality) for the years 2020, 2021, 2022 and 2023 and evaluated in terms of being a disability-friendly city.

According to the research, it was concluded that each component should be treated with a holistic approach by identifying direct and indirect relationships between the components of the Code Theory model created through the MMU documents. As a result of applying the code theory model to the strategic management documents of the provincial municipalities that are members of the MMU, it was found that although the municipalities have the potential to become a disability friendly city by including goals and objectives for

the concept of a disability friendly city, they have deficiencies in terms of implementation according to their annual reports.

Keywords: Disability, City, Accessibility, Friendly-City, Disabled Friendly-City

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

JÜRİ ONAY SAYFASI……..... i
ETİK BEYAN…… ii
TEŞEKKÜR ……... iii
ÖZET ……..…….…….. iv
ABSTRACT …….. vi
İÇİNDEKİLER ……..…… viii
SİMGELER ve KISALTMALAR…….....……. xii
TABLOLAR DİZİNİ…….…. xiii
ŞEKİLLER DİZİNİ……..……...…….….. xv

BİRİNCİ BÖLÜM
GİRİŞ 1

İKİNCİ BÖLÜM
ENGELLİ DOSTU KENT: KAVRAMSAL BOYUT VE KURAMSAL TEMEL 3

2.1. Engelli Dostu Kente İlişkin Kavramsal Boyut ve Tanımlamalar …….. 3
2.1.1. Engellilik Kavramı...……..…..……... 3
Engellilik Olgusu ve Engellilik Çalışmalarına Tarihsel Bir Bakış …… 4
Engellilik Kavramının Terminoloji Serencamı……... 8
Engelliliği Tanımlamanın Serencamı……. 12
Engellilik Tanımlamalarında Evrensellik ve Standartlaşma…….. 13
Diğer Engellilik Tanımları ve Tasnifi…… 42
2.1.2. Erişilebilirlik Kavramı…… 50
Erişilebilirlik Çeşitleri…… 52
Kentsel Erişilebilirlik…….. 55
Evrensel Tasarım ve Kılavuzlar……. 57
2.1.3. Kent Kavramı……. 58
Farklı Coğrafyalarda Kent Olgusu ve Kavramının Gelişimi……. 59
Kenti Tanımlamak…….. 62

Değişen Kent Paradigması ile Kenti Bugün Tanımlamak…….. 66
2.1.4. Dost Kent Kavramı ve Engelli Dostu Kent Modeli…… 76
Dost Kent Kavramı……. 76
Dost Kent Yönetimi…… 80
Engelli Dostu Kent Modeli……. 82
2.2. Engelli Dostu Kente Teorik Çerçeveden Bakmak ……...…...…….. 85
2.2.1. Engellilik Yaklaşımları……..……..... 86
Ahlaki (Moral) Model…… 88
Medikal (Tıbbi veya Biyomedikal) Model……. 89
Sosyal Model…….. 90
Biyopsikososyal (Yeti Yitimi Sosyolojisi) Model……. 93
İnsan Hakları Modeli…….. 95
2.2.2. Kent Kuramları……... 97
Klasik/Ana Akım Kent Kuramları……. 97
Eleştirel/Post-Modern Kent Kuramları……... 101
2.3. Engelli Dostu Kente Yönelik Kuramsal Çerçeve...……... 102

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE ENGELLİLİK VE ENGELLİ DOSTU KENTLERİN GÖRÜNÜMÜ 104

3.1. Güncel Veriler ile Dünya'da ve Türkiye'de Engelliliğin Görünümü ...…… 104
3.1.1. Dünya'da Engellilik ile İlgili Nicel Veriler….....…….…….….. 104
3.1.2. Türkiye'de Engellilik ile İlgili Nicel Veriler…….. 109
3.2 Bazı Ülkelerdeki Engellilik Mevzuatı…….....…….…..... 115
3.3. Türkiye'de Engellilere Yönelik Hukuksal Görünüm ve Politikalar....……... 116
3.3.1. Türkiye'de Engellilere Yönelik Hukuki Düzenlemeler……. 116
1982 Anayasası'nda Engellilik…….. 117
Engellilikle İlgili Türkiye'nin Tarafı Olduğu Uluslararası Sözleşmeler… 118
Türkiye'de Engellilikle İlişkili Kanunlar……... 122
3.3.2. Türkiye'de Engelliliğe Yönelik Politikalar…… 126
3.4. Dünyadan Engelli Dostu Kent Deneyimleri…….. 129
3.5. Türkiye'deki Engelli Dostu Kent Deneyimleri…….. 134
3.5.1. Türkiye'de Engelli Dostu Kente Yönelik Uygulamalar……. 134
3.5.2. Türkiye'de Engelli Dostu Kente Yönelik Araştırmalar……. 137

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM 141

MARMARA BELEDİYELER BİRLİĞİ VE BİRLİĞE ÜYE İL BELEDİYELERİNDE ENGELLİ DOSTU KENT KAVRAMININ YANSIMALARI

4.1. Araştırmanın Yöntemi……..…….…... 141
4.1.1. Araştırmanın Amacı…….…….. 142
4.1.2. Araştırma Evreni ve Örneklem…….. 142
4.1.3. Veri Toplama Teknikleri…… 143
4.2. Marmara Belediyeler Birliği…….. 143
4.2.1. Marmara Belediyeler Birliği Yayınlarında Kent ve Engellilik…….. 145
Kitaplar…….. 146
Raporlar…… 148
Süreli Yayınlar……... 149
Diğer Yayınlar……... 152
Marmara Belediyeler Birliği Sosyal Medya Hesapları…….. 158
4.2.2. Marmara Belediyeler Birliği Yerel Yönetim Akademisi ve Engellilik….. 158
Eğitim Programları, Projeler ve Seminerler……... 158
4.2.3. Marmara Belediyeler Birliği'nin Engellilik Üzerine İyi Uygulamaları Değerlendirmesi……. 161
4.3. Marmara Belediyeler Birliğine Üye İl Belediyelerine Ait Stratejik Yönetim Belgelerinde Engelli Dostu Kent Kavramının Yansımaları……... 163
4.3.1. Bilecik Belediyesi…….. 163
Bilecik Belediyesi 2020-2024 Stratejik Planı…… 163
Bilecik Belediyesi'nin 2020-2023 Yılları Arasındaki Faaliyet Raporları.. 164
4.3.2. Çanakkale Belediyesi……. 165
Çanakkale Belediyesi 2020-2024 Stratejik Planı……... 166
Çanakkale Belediyesi'nin 2020-2023 Yılları Arasındaki Faaliyet Raporları…… 166
4.3.3. Edirne Belediyesi……... 168
Edirne Belediyesi 2020-2024 Stratejik Planı……. 168
Edirne Belediyesi'nin 2020-2023 Yılları Arasındaki Faaliyet Raporları... 169
4.3.4. Kırklareli Belediyesi…….. 170
Kırklareli Belediyesi 2020-2024 Stratejik Planı……. 170
Kırklareli Belediyesi'nin 2020-2023 Yılları Arasındaki Faaliyet Raporları…… 171

4.3.5. Yalova Belediyesi…….. 172
Yalova Belediyesi 2020-2024 Stratejik Planı…… 172
Yalova Belediyesi'nin 2020-2023 Yılları Arasındaki Faaliyet Raporları.. 173
4.4. Araştırmanın Bulguları…….. 173
4.4.1. Araştırmada Engelli Dostu Kent Kavramına İlişkin Oluşan Kategori ve Kodların Tanıtılması…….. 174
4.4.2. MBB Dokümanlarında Engelli Dostu Kent Kavramına Dair Bulgular……. 178
4.4.3. MBB'ye Üye İl Belediyelerinin 2020-2024 Dönemi Stratejik Planlarının Analizine İlişkin Bulgular…….. 184
4.4.4. MBB'ye Üye İl Belediyelerinin 2020-2023 Yılları Arası Faaliyet Raporlarının Analizine İlişkin Bulgular……. 187
BEŞİNCİ BÖLÜM
SONUÇ VE ÖNERİLER 192
KAYNAKÇA ..……. 199

SİMGELER VE KISALTMALAR

ADA	Amerikan Engelli Yasası
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BM	Birleşmiş Milletler
BMEHS	Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi
ICF	International Classification of Functioning, Disability and Health
ICIDH	International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps
IOM	Institue of Medicine
MBB	Marmara Belediyeler Birliği
NCMMR	National Center for Medical Rehabilitation Research
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TBB	Türkiye Belediyeler Birliği
TDBB	Türk Dünyası Belediyeler Birliği
TDK	Türk Dil Kurumu
UEVS	Ulusal Engelliler Veri Sistemi
YYA	Yerel Yönetim Akademisi
WHO	Dünya Sağlık Örgütü

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
Tablo 1	İngilizce Engellilik Terminolojisinin Türkçe Karşılıkları	10
Tablo 2	IOM-2 Engellilik Unsurları	36
Tablo 3	IOM-2 Çevrenin Engelliliğe Etkisinin Tespit Edilmesi	39
Tablo 4	IOM-2 Kurgusunun Kavramsal Parametreleri	40
Tablo 5	Engelli Birey-Engellenen Birey Tanımları	50
Tablo 6	Değişen Kent Paradigması ile Kentin Yeni Özellikleri	74
Tablo 7	Engellilik Kavramında Bireysel ve Toplumcu Yaklaşım	86
Tablo 8	Dünya Engellilik Raporuna Göre Orta ve İleri Derecede Engelliler	104
Tablo 9	Şiddetli Derecede Engelliler	105
Tablo 10	Birleşmiş Milletlere Üye Ülkelerde Engelli Bireylerin Sayıları ve Dağılımı	106
Tablo 11	AB ve Aday Ülkelerde Kısıtlama Yaşadığını Belirten Engelli Bireylerin Cinsiyet Dağılımı	107
Tablo 12	AB ve Aday Ülkelerde Fiziksel Duygusal Kısıtlılıklar ve Cinsiyete Göre Engellilik Dağılımı	108
Tablo 13	Türkiye'deki Engelli Bireylerin Dağılımı	109
Tablo 14	Türkiye'de Engel Türü ve Cinsiyete Göre Nüfus Oranı	110
Tablo 15	Türkiye'deki Engelli Nüfusunun İşgücüne Göre Durumu	111
Tablo 16	Türkiye'de Cinsiyet ve Yaşa Göre En Az Bir Engeli Bulunan Nüfus ve Oranı	111
Tablo 17	Türkiye'de Engelin Türü ve Cinsiyete Göre Toplam Engelli Sayısı ve Oranı	112
Tablo 18	Türkiye'deki 15 Yaş ve Üzeri Engelli Bireylerin Nüfusa Oranı	113
Tablo 19	Cinsiyete ve Yaşa Göre UEVS 'de Kayıtlı Engelliler	113
Tablo 20	Engel Türüne Göre UEVS'de Kayıtlı Engelliler	114

Tablo 21	Çeşitli Ülkelerdeki Engellilik Mevzuatı	115
Tablo 22	Genel Hatlarıyla 2030 Engelsiz Vizyon Belgesi	128
Tablo 23	Hizmet Türlerine Göre En Fazla Hizmeti Sağlayan Büyükşehir Belediyeleri	138
Tablo 24	Marmara Belediyeler Birliği Üyesi Belediyelerin Dağılımı	145

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil No	Şekil Adı	Sayfa No
Şekil 1	Türkçe Engellilik Terminolojisinin Serencamı	9
Şekil 2	Nagi'nin Engellilik Kurgulaması (The Nagi Model Of Disaplement)	15
Şekil 3	Nagi'nin Kurgusunda Bulunan Evrelerin İlişkisi	16
Şekil 4	ICIDH-1 Kurgusunun Engellilikle İlgili Tanımları	19
Şekil 5	Institute of Medicine Engellilik Kurgulaması	23
Şekil 6	NCMMR Engellilik Kurgusunun Kavramsal Modeli	25
Şekil 7	ICF Evreni: İyi Olma Hali	28
Şekil 8	ICF Kurgusunun Bileşenleri	29
Şekil 9	ICF Engellilik Kurgusu	30
Şekil 10	IOM Engellilik Sürecinin Gelişimi: *Etkinleştirme ve Engellilik Süreci*	33
Şekil 11	IOM-2 Engellilik-Etkinleştirme Sürecinin Kavramsal Şeması	34
Şekil 12	IOM-2 Kurgulamasının Perspektifleri (Birey, Çevre, Birey-Çevre Etkileşimi)	35
Şekil 13	IOM-2 Çevre-Birey Fonksiyonunun Sonucu: Engellilik Miktarı	37
Şekil 14	Engellilik Tanımlarının Tasnifi	43
Şekil 15	Erişilebilirlik Çeşitleri	53
Şekil 16	Değişen Kent Paradigmasında BM 2030 Sürdürülebilir Küresel Amaçlar	71
Şekil 17	Dost Kentler Süreç Modeli	79
Şekil 18	İHKG Engellilik Alanına İlişkin Göstergelerin Temel İlkeleri	84
Şekil 19	İHKG Engellilik Alanına İlişkin Göstergeler	85
Şekil 20	Engelliliği Açıklayan Modeller	87
Şekil 21	Türkiye'de Engellilik ile İlgili Doğrudan ve Dolaylı Düzenlemeler	122

Şekil 22	Araştırmanın Örneklem İllerinin Türkiye Haritasında Gösterimi	143
Şekil 23	Bilecik Belediyesi'nin Faaliyet Gösterdiği Merkez İlçe	163
Şekil 24	Çanakkale Belediyesi'nin Faaliyet Gösterdiği Merkez İlçe	165
Şekil 25	Edirne Belediyesi'nin Faaliyet Gösterdiği Merkez İlçe	168
Şekil 26	Kırklareli Belediyesi'nin Faaliyet Gösterdiği Merkez İlçe	170
Şekil 27	Yalova Belediyesi'nin Faaliyet Gösterdiği Merkez İlçe	172
Şekil 28	MBB Dokümanlarında Engelli Dostu Kent Kavramının Yansımalarına Dair Analizin Hiyerarşik Kod – Alt Kod Sistemi	174
Şekil 29	MBB Dokümanlarında Engelli Dostu Kent Kavramının Bileşenlerinin Kodlanma Sıklığı Kod Matris Taraması	178
Şekil 30	MBB Dokümanlarında Engelli Dostu Kent Kavramının Oransal Yansıması	179
Şekil 31	MBB Dokümanlarında Erişilebilirlik Kategorisine İlişkin Kodların İstatistiği	179
Şekil 32	MBB Dokümanlarında Kent Yönetimi Hizmetleri Kategorisine İlişkin Kodların İstatistiği	180
Şekil 33	MBB Dokümanlarında Engellilik ve Haklar Kategorisine İlişkin Kodların İstatistiği	180
Şekil 34	MBB Dokümanlarında Kapsayıcılık Kategorisine İlişkin Kodların İstatistiği	181
Şekil 35	MBB Dokümanlarında Kentsel Planlama ve Yaşam Kalitesi Kategorisine İlişkin Kodların İstatistiği	181
Şekil 36	MBB Dokümanlarında Katılım Kategorisine İlişkin Kodların İstatistiği	182
Şekil 37	MBB Dokümanlarında Sosyal Yaşam ve Engellilik Kategorisine İlişkin Kodların İstatistiği	182
Şekil 38	MBB Dokümanlarından Elde Edilen Kategori ve Kodların Birlikte Oluşma Modeli	183
Şekil 39	Bilecik Belediyesi 2020-2024 Dönemi Stratejik Plan Belgesinde Engelli Dostu Kent Kavramının Yansıması	184
Şekil 40	Çanakkale Belediyesi 2020-2024 Dönemi Stratejik Plan Belgesinde Engelli Dostu Kent Kavramının Yansıması	185

Şekil 41	Edirne Belediyesi 2020-2024 Dönemi Stratejik Plan Belgesinde Engelli Dostu Kent Kavramının Yansıması	185
Şekil 42	Kırklareli Belediyesi 2020-2024 Dönemi Stratejik Plan Belgesinde Engelli Dostu Kent Kavramının Yansıması	186
Şekil 43	Yalova Belediyesi 2020-2024 Dönemi Stratejik Plan Belgesinde Engelli Dostu Kent Kavramının Yansıması	186
Şekil 44	MBB Üye İl Belediyelerinin Stratejik Planlarında Engelli Dostu Kent Kavramına Yönelik Göstergelerin Karşılaştırılması	187
Şekil 45	Bilecik Belediyesi Faaliyet Raporlarına Göre Engelli Dostu Kent Göstergelerine Bağlı Şekillenen Faaliyetler	188
Şekil 46	Çanakkale Belediyesi Faaliyet Raporlarına Göre Engelli Dostu Kent Göstergelerine Bağlı Şekillenen Faaliyetler	188
Şekil 47	Edirne Belediyesi Faaliyet Raporlarına Göre Engelli Dostu Kent Göstergelerine Bağlı Şekillenen Faaliyetler	189
Şekil 48	Kırklareli Belediyesi Faaliyet Raporlarına Göre Engelli Dostu Kent Göstergelerine Bağlı Şekillenen Faaliyetler	189
Şekil 49	Yalova Belediyesi Faaliyet Raporlarına Göre Engelli Dostu Kent Göstergelerine Bağlı Şekillenen Faaliyetler	190
Şekil 50	MBB Üye İl Belediyelerinin Faaliyet Raporlarına Göre Sunulan Hizmetlerde Engelli Dostu Kent Göstergelerinin Karşılaştırılması	191

BİRİNCİ BÖLÜM
GİRİŞ

Dost kentler; sosyal adalet, eşitlik ve kapsayıcılık kavramlarıyla şekillenen günümüz kent olgusunda, toplum içerisinde bulunan çeşitli grupların gereksinimlerini gözeten ve bu grupların kentsel yaşam kalitesini yükseltmeye odaklanan bir kenti betimlemektedir. Dost kent yaklaşımlarından biri de engelli dostu kentlerdir. Engelli dostu kentler, kent deneyimini yaşayan tüm engelli bireyler adına fiziksel ve sosyal çevrede engelsiz ve erişilebilir kentsel alanlar oluşturmayı hedeflemektedir.

Bu araştırmanın konusunu, Türkiye'nin en fazla nüfus yoğunluğuna sahip Marmara Bölgesi'ndeki ilk bölgesel birlik olma niteliği taşıyan Marmara Belediyeler Birliği'nin engelli dostu kent kavramına yönelik bakış açısının saptanması oluşturmaktır. Bu bakış açısının saptanması, çoğunlukla erişilebilirlik üzerinden kurgulanan engelsiz kent yahut erişilebilir kent kavramı yerine engelli dostu kent kavramının yapılandırılması açısından önem arz etmektedir.

Bu araştırmanın amacı, çoğunlukla fiziksel erişilebilirlik üzerine şehir bölge planlama, mühendislik ve mimarlık alanları tarafından teknik boyutta ele alınan erişilebilir kent kavramının ötesine geçilerek herhangi bir ölçüt ya da kriteri bulunmayan Engelli Dostu Kent kavramı ve uygulamalarına yönelik hem teorik çerçeveden bakmak hem de MBB'nin engellilik ve kent ilişkisi analiz edilerek engelli dostu kente yönelik bileşenler saptanarak bir ölçüt denemesi ortaya koymak ve MBB'ye üye il belediyelerinin stratejik yönetim belgelerinde bu bileşenlerin görünümünü değerlendirmek amaçlanmıştır.

Araştırmanın ikinci bölümünde engelli dostu kent kavramına yönelik kuramsal ve kavramsal çerçeve aktarılmış, araştırmanın hangi kuramlar üzerine inşa edileceği belirlenmiştir. Araştırmanın üçüncü bölümünde Dünya'da ve Türkiye'de engelliliğe yönelik güncel nicel veriler, engellilik olgusunun hukuki çerçevesi ve politikalar aktarılmıştır. Dördüncü bölümde ise araştırmanın yöntemi açıklanmış; araştırmanın evreni, örneklemi, veri toplama tekniklerine yer verilmiştir. Ardından Marmara Belediyeler Birliği (MBB) tanıtılmış, engelli dostu kent kavramı MBB'ye ait dökumanlar ve MBB'ye üye il

belediyelerinin stratejik yönetim belgeleri üzerinden irdelenerek içeriklerine yer verilmiş ve gerçekleştirilen analiz doğrultunda ulaşılan bulgular ortaya konmuştur. Beşinci ve son bölümde ise araştırmanın bulguları, engellilik ve kent literatürü doğrultusunda değerlendirilerek engelli dostu kente yönelik öneriler ve bu konu üzerinde çalışan araştırmacılara yönelik öneriler sunulmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM
ENGELLİ DOSTU KENT: KAVRAMSAL BOYUT VE KURAMSAL TEMEL

Bu bölümde "Engelli Dostu Kent: Marmara Belediyeler Birliği Açısından Bir Araştırma" başlıklı araştırmanın kavramsal boyutu irdelenerek kuramsal çerçevesi ortaya konulmuştur.

2.1. Engelli Dostu Kente İlişkin Kavramsal Boyut ve Tanımlamalar

Deleuze ve Guattari (2015: 25-27), bir kavramı açıklayabilmenin çetin bir iş olduğunu şu argümanlarla ifade etmektedir;

- Her bir kavram, birikimli olay ve olguların özünü oluşturan bileşenler tarafından tanımlanan bir çoğunluktur.
- Kavramların tüm bileşenleri içermesi mümkün değildir. Kendilerini açıklayan evreni kuşatan tümel kavramlar dahi parçalı bir bütün oluştururlar.
- Kavramlar ilaveler, ayıklamalar ve tekrar şekillendirme süreciyle devamlı olarak yapılandırılırlar. Bu durum kavramsalın kronolojik yapısını gösterir ancak bu tarihsel çizginin doğrusal değil dalgalı bir görünümde olması doğaldır.
- Kavramlar belirli sorunlara yönelik ihtiyaç doğrultusunda ortaya çıkmaktadır. Bununla beraber kavramlar yalnızca belirttiği soruna değil kavramlar arası etkileşim sonucu başka kavramların parçalarını da barındırırlar.

Tüm bunlar bağlamında kavramların, bileşenleri içerecek şekilde yeniden şekillendirilebilen yapılar oldukları ileri sürülebilir. Bu bölümde engellilik, erişilebilirlik, kent ve engelli dostu kent kavramları derinlemesine ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2.1.1. Engellilik Kavramı

Engel kelimesi sözlük anlamıyla "bir şeyin gerçekleşmesini önleyen sebep" olarak tanımlanmaktadır ve "duvar, köstek, mâni, mahzur, pürüz, handikap, kasis ve ket" sözcükleri yerine kullanılabilmektedir (TDK, 2024). Engeller hem birey hem toplu düzeyinde

izlenebilmektedir. Birey düzeyinde engeller kişinin doğuştan veya sonradan edindiği niteliklerin (etnisite, dini inanç ve cinsel kimlik başta olmak üzere çeşitli özellikler) sonucu iken toplumsal yapı içerisinde engeller, engelli bireylere karşı oluşan sosyal paravanlar, soyut duvarlar ve ekonomik eşikler olarak görünürler. Bu paravanlar, duvarlar, eşikler "biz" ve "öteki"yi birbirinden ayırmaktadır. Topluma egemen kimlikleri taşıyan bireyler toplum sahnesine biz olarak çıkarken; taşımayanlar ise sahnenin dışına öteki olarak itilmektedirler.

Temel kimliklerinden dolayı reddedilen bireylerin yanı sıra spesifik kimliklikleriyle dışlanan bireylerde bulunmaktadır. Toplumdaki bedensel ve ruhsal kısıtlılığa sahip kişiler, eski mahkûmlar, kadınlar, çocuklar, diplomasız gençler ve yaşlılar da hayatın akışında engellere takılan bir grubu temsil etmektedir. "*Dezavantajlı gruplar*" olarak nitelendirilen bu kesimler, eğitim ve meslek yaşamlarında sınırlamalara maruz kalabileceği gibi karşılaştıkları engeller ile toplumsal hayata katılımdan tamamen uzaklaşabilmektedir (Polat vd., 2022: 3). Belirtilen durumun temel sebebi kısaca, herhangi bir engele sahip olmayan bireylerin oluşturduğu çoğunluğun engeli bulunanan bireylere karşı peşin hükümlü davranması olarak açıklanabilir. Dolayısıyla engellilik (disability) kavramı karşısında konumlanan sağlamacık (ableism) kavramı kendini hissettirmektedir. Sağlamcılık kavramı dar anlamda sadece engele sahip kişiler için kullanılabileceği gibi geniş anlamda ise belli bir metodu, ontolojiyi, vücudu ve tek bir yaşam biçimini standart olarak algılayarak geride kalan her şeyi ve durumu yetersiz, kusurlu, yanlış ya da sıra dışı olarak değerlendirmek, çeşitliliği onaylamamaktır (Collinson ve Barden, 2017: 230; Büke, 2021: 183).

Tüm bunlar ışığında engellilik kavramı, geniş bir perspektif ile tüm dezavantajlı grupları kapsayan bir kavram olarak ele alınabileceği gibi daha dar bir bakış açısıyla kişilerin fiziksel veya zihinsel kısıtlılıklar sebebiyle yaşama dahil olamaması olarak değerlendirilebilir. Bu tez çalışmasında engellilik kavramı, günlük kullanımda da zihinde ilk beliren bedensel ve zihinsel kısıtlılığa sahip bireylere özgü ele alınmıştır.

Engellik Olgusu ve Engellilik Çalışmalarına Tarihsel Bir Bakış

Engelilik yaşam varolduğundan beri izlenen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Geçmişte engelliliği anlamlandırma mitoloji ve felsefenin konusu olabilirken günümüzde ise

bilimsel yaklaşımla kavramsallaştırılan ve engellilikle ilgili sorunlara metodolojik yöntemlerle çözüm üretilmeye çalışılan bir alan olarak görülmektedir. Bu başlıkta

Yazı öncesi dönemde pek çok toplum engelli bireylerin sosyal yaşamdaki yerlerini konumlandırılabilmek, ilişkilerini açıklayabilmek için mitlere başvurmuştur (Bucuka, 2023; 159). Toplumuna yol gösterici ve bağlayıcı nitelik taşıyan, kimi zaman gerçek çoğu zaman gerçeküstü öğelerle bezenen ve dilden dile aktarılarak oluşturulan mitolojik metinlerde engellilik, farklı adlandırma ve anlamlandırmalar yoluyla ele alınmıştır (Bucuka, 2023; 168-169). Toplumlar, mitlerinde engelli olmayı çoğu zaman ilahi bir ödüllendirme ya da cezalandırma olarak görmüşlerdir. Bazı anlatılar engelli bireyleri yaşama dahil etmeye çalışırken bazı anlatılar ise toplumdan dışlayıcı bir içeriğe sahiptir. Örneğin, ateş ve demirci tanrısı Hephaistos'un adına düzenlenip roma imparatorluğunda da devam ettirilen Antik Olimpiyat Oyunları'nda engelli insanlar etkinliklerde eğlence ve alay objesi olarak kullanılmışlardır. Ayrıca bilgelik, zanaaat ve savaş tanrıçası Athena kendisini yıkanırken gören Teiresias'ı kör ederek cezalandırma anlatısı engelliliğin bir ceza olarak nitelendirildiğini göstermektedir (Rimmerman, 2013: 13-14).

Engellilik olgusu yazı sonrası dönemde ise felsefenin ilgi alanlarından biri olmuştur. Antik Çağ'ın önemli Yunan filozoflarından biri olan Platon, "Devlet" isimli eserinde (Platon, 2023: 104) engellilere olan tutumunu "*İşte devletimizde böyle hekimler, yargıçlar olacak. Bunlar yurttaşlar arasında, bedenleri ve içleri doğuştan iyi olanlara bakacak, iyi olmayanlara gelince, bedenleri bozuk olanları hekimler bırakacak ölsün. ... galiba bu kötü olanlar içinde, devlet için de en iyi yol.*" biçimindeki ifadeyle "ideal bir devlette" engellilere yer olamayacağını dile getirmiştir. Platonun bu tutumunun temelinde engelli vatandaşların kamusal görevleri; özellikle de askeri görevlerde yeterli olamayacakları kanaatini baskındır (Albayrak, 2014: 42). Teoride ortaya konulan bu tutum pratikte; tam sağlıklı doğan bebeklerin yaşamasına, sağlıklı olmayan bebeklerin ise hayatına son verildiği uygulamalarıyla Yunan Şehir Devleti olan Sparta'yı hatırlatmaktadır.

Bununla beraber diğer bir Yunan filozof Aristotales'de "Politika" adlı eserinde Platon'un tutumunu sürdürmüştür (Çetin, 2016: 171). Antik Yunan Felsefesinde görme engellilerin üstün duyusal algı ve önsezilere sahip olduklarına inanılmıştır. Yine Aristotales'in etik ve ahlak felsefesi üzerine olan "*Eudemian Ethics*" adlı eserinde körlerin

görme fonksiyonuyla meşgul olmamasının hafıza ve zihinlerini güçlendirdiğine değinilmiştir (Rimmerman, 2013: 14). Hatta Antik Yunan ozanı Homeros'un görme kaybına sahip olduğu düşünülmektedir (Shakespeare, 2018: 25). Tragedya yazarı Europides görme engeli bulunana bireylerin kendi yaşamlarına son vermeleri gerektiğini öne sürerken, batı tıbbının babası olarak nitelendirilen ve ahlak felsefesiyle ilgilenen Hipokrat ise toplumun engelli bireylere karşı olumsuz duygular barındırdığını ifade etmektedir. (Albayrak, 2014: 43; Köse, 2014: 62).

Bu bilgiler ışığında bilimsel düşünce ve metadolojinin temellerinin atıldığı Antik Yunan Felsefesinin, engelli bireylere olan bakış açısının günümüzden uzak bir anlayış sergilediği ve engellilerin hayatını sürdürebilecekleri bir yaşam alanı yahut kentsel mekan sunmaktan çok, bu bireylerin toplumdan tamamen uzaklaştırılmak istendiği anlaşılmaktadır. Bu öjenik yaklaşımın herhangi bir savaş ya da kaza sonrası engelli olan bireyler açısından aynı şekilde tezahür edip etmediğine dair olgusal bir veriye ise rastlanamamıştır. Ancak bununla beraber Antik Çağ'da engelli bireylerin sağaltılması tebabet sanatı ve felsefesinin de konusu olmakla birlikte engelli bireylere olan tutumun ikircikli bir yapı sergilediği ifade edilebilir.

İlerleyen zamanlarda Antik Roma halkının engelliliğe bakış açısı Antik Yunan'daki ötekileştirmeden bir farklılık göstermese de devlet engelli bireylere yönelik yasal destekler sunmuştur. Erken Dönem Roma Hukuku zihinsel engeli bulunanların mülkiyet haklarını korurken; çevreseyli iletişim kurabilen sağır vatandaşlarının topluma katılımlarını sağlayan düzenlemeleri içererek evlenme, mülk sahibi olma ve yaşamları hakkında karar verme hakları tanımıştır. (Winzer, 1993: 9-10). Bununla birlikte altıncı Yüzyıl'da erken roma hukukunu tek bir çatı altında toplayan Justinianus Kanunu'nda engelli bireyler, yaşadıkları engellerin ciddiyetine göre sınıflandırılarak yasal destekleri bir ileri düzeye taşımıştır. Bu mevzuat on sekizinci yüzyıla kadar çoğu Avrupa ülkesine de altyapı sağlamıştır ancak Orta Çağ avrupasında engellilik olgusunun kavranış biçimi iki ayrı kutupta şekillenmiştir. Bu kutuplardan biri engellileri dışlayarak onların büyücülükle uğraşan şeytanlar olarak tanımlarken diğer bir kutup ise acınan ve muhtaç insanlar olarak betimlemekteydi (Rimmerman, 2013:14).

Rönesans etkisiyle hızla terkedilen Orta Çağ'ın engellilik kavrayışları yerini gelişim kaydeden bilimsel yaklaşımına bırakmıştır ve her ne kadar toplumda engellileri dışlama devam etsede özellikle tıbbi açıdan önemli ilerlemeler kaydedilmiş ve özel bakıma işaret edilmiştir. Bu gelişmeler ışığında engellilere sağlık ve rehabilitasyon hizmetleri üstlenen kurumlar engellilerin topluma katılımına değil yalnızca tedavilerine odaklanmışlardır. Bu doğrultuda 18. yüzyılda İngiltere'de rehabilitasyon ve toplum güvenliği sağlama amacıyla engellilerin özel bakımevlerine yerleştirilmeleri gerektiği baskın görüş olmuştur. Engellilik olgusuna bakış açısının radikal bir dönüşüm sergilediği 19. yüzyılda ise öjeni hareketleri yükselişe geçmiştir ve "kusurlu" olarak atfedilen bireylerin kusurlarını gelecek nesle aktarmamamaları adına zorunlu popülasyon kontrolü uygulamaları yaygınlaşmıştır ve 1945'e kadar öjeni, hem sol hem sağ siyasetin entelektüel bir akımı olmuştur. Çoğu gelişmiş ülkede resmi politika olarak benimsenen öjeni için Amerika, Kanada, Danimarka, Finlandiya, Almanya, Japonya, Norveç, İsveç ve İsviçre'de "*Genetik Olarak Bozuk Nesillerin Önlenmesi Yasaları*" çıkartılmıştır. Yasayla desteklenen bu uygulamar kapsamında devlet cebriyle; Amerika'da 65,000'den fazla kişi kısırlaştırılırken Nazi Almanya'sında ise nicelliği net belli olmayan binlerce engellinin yaşamına son verilmiştir. Engelliliğin bir kusur ya da hastalık olarak kavranması ile çözümün biyolojik/tıbbi yaklaşımlarda aranması oldukça eleştirilmiştir. Bu yüzden 20. yüzyıl toplumsal engelli hareketlerine sahne olmuştur ve engelliliğin bireysel bir sorun değil toplumsal-çevresel bir sorun olduğuna dikkat çekilmiştir (Rimmerman, 2013: 15-20; Shakespeare, 2018: 36-38).

Günümüzde ise engellilik olgusu tamamen bilimsel açıdan incelenmektedir. Temel bilimlerden edinilen bilgiler ışığında uygulamalı bilimler (tıp, mühendislik vb.) ile sosyal/beşeri bilimlerin (psikoloji, sosyoloji, sosyal politika, tarih, hukuk, siyaset bilimi ve kamu yönetimi vb.) konusu olmaktadır ve özel ihtiyaçlara sahip bireylerin sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel hayata dahil olamamaları birçok disiplin ve meslek grubunun uygulama sahasını oluşturmaktadır.

Engellilik olgusu alanyazında "*engellilik çalışmaları*" olarak adlandırılmaktadır. Klasik yöntemleri ile belli bir bilgi birikimi bulunan engellilik çalışmaları özellikle toplumsal ve siyasal çözümlemeleri ile disiplinlerarası bir yapı sergilemektedir (Linton, 1998: 2). Bu çalışmaların kapsamı, engellilik nedenleri ve türlerine göre özelleşebilirken aynı şekilde pekçok kaynama noktası ile farklı disiplinlere eklemlenebilmektedir. Bu

bakımdan engellilik alanında gerçekleştirilen çalışmalarda farklı kesitlerden engellilik tanımları ortaya konulmuş; çeşitli yaklaşım ve modeller şekillendirilmiştir.

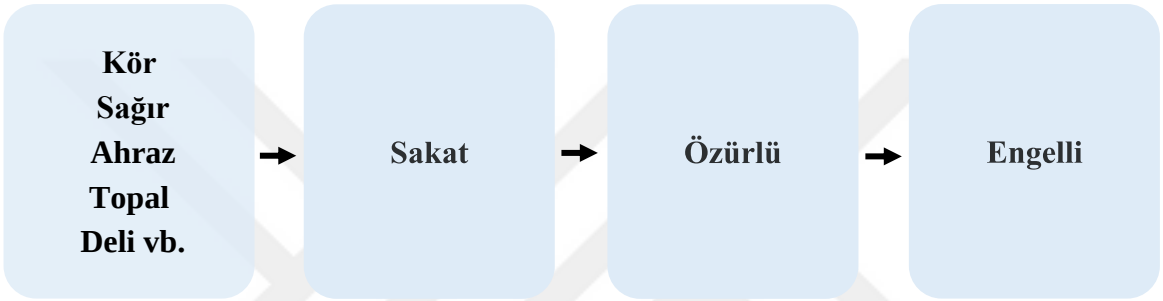
Engellilik Kavramının Terminoloji Serencamı

Dünden bugüne adlandırılmak ve anlamlandırılmak istenen engellilik kavramı, yaşadığımız son yüzyılda engellilere yöneltilen "*sizleri nasıl ifade etmeliyiz?*" sorusuyla şekillenmekte ve temel argümanların oluşmasına referans sağlamaktadır. Ancak bu soru etrafında gerçekleşen tartışma ve eleştiriler belirli bir çerçeve sunsa da engelliliği aktaran terim ve tanımlamaların dinamik bir yapı sergileyerek ortak bir dil geliştiremediği belirtilebilir. Bunun sonucu olarak kullanılan terimlerin taşıdığı anlamlar değişmekte ya da geçmişte kullanılan terimler ile güncel terimler birbirlerinin yerlerine kullanılarak anlamsal belirsizliklere yol açabilmektedir. Çalışmanın bu alt başlığında belirsizliklere yer vermemek için engellilik terminolojisi üzerinde durulmuş, engelliliği adlandırma ve tanımlamaların zamana bağlı olarak Türkiye ve Dünya'daki değişimi ortaya konmaya çalışılmıştır.

Geçmiş dönemlerde bedensel ve zihinsel kısıtlılıkları bulunan bireyler için, doğrudan kısıtlılık çeşidini çağrıştıran (kör, sağır, ahraz, topal, deli vb.) sözcüklerin kullanımına her dilde rastlanmaktadır. Aslında geleneksel olarak kullanılan bu sözcükler 1900'lü yılların başlarına kadar bir sorun teşkil etmemekle birlikte; argo olarak da kullanılabilmesi ve ayrıştırıcı, olumsuz, incitici bir nitelik taşıması nedeniyle yerini kısıtlılık durumunu genel olarak aktaran bazı sözcüklere bırakmıştır. Ancak kısıtlılıkların ortak bir potada eritilerek kolektif bir terminoloji yapısı oluşturulması düşüncesi oldukça yeni bir yaklaşım olmasına rağmen, genelleyici terimler de benzer bir dönüşüm geçirmiştir/geçirmektedir. (Shakespeare, 2018: 4; Ünlü vd., 2022: 99).

Örneğin, Türk toplumunda uzun yıllar genel olarak bedensel ve zihinsel kısıtlılık ifade eden "sakat" sözcüğü, sözlük anlamıyla "*doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duyusal veya sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmiş, toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri çeken (kimse)*" şeklinde tanımlanmıştır ve mecazen "bozuk", "eksik", "çürük" gibi kelimelerle eşanlamlı olarak kullanılabilmektedir (TDK, 2023). Türkiye'de engellikle ilgi resmi belgeler

icelendiğinde 1980'lere dek sakat teriminin yaygın kullanıldığı ve yalnızca bireylerin doğuştan ya da sonradan edindikleri yeti yitimlerine işaret edildiği görülmektedir. Zamanla rencide edici bulunan sakat terimi yerini yavaş yavaş "özürlü" terimine bırakmıştır ve 2000'li yılların başlarına kadar gündelik dil, resmi belgeler ve kurum-kuruluşlarda özürlü ifadesinin kullanımı kendini göstermiştir (Çamur, 2023: 7-8). Bu sözcüklerin yaşanan bedensel ve zihinsel kısıtlılık durumunun, kişilerin kusurunu yahut noksanlığını çağrıştırması nedeniyle yeni adlandırmalara gidilmiş ve çevresel farklar ile dış engellere vurgular belirginleşmiştir (Polat vd., 2022: 4).

Şekil 1. Türkçe engellilik terminolojisinin serencamı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bu doğrultuda Türk toplumunda daha önceleri yaygın kullanılan "çürük", "sakat", "özürlü" gibi genel kısıtlılık ifade eden sözcükler yerini toplum temelli "engelli" sözcüğüne bırakarak yaygınlaşmıştır. Söz konusu terminoloji değişiminin Türkiye'deki yansıması olarak en son gelişme ise; 03.05.2013 tarihli Resmi Gazeteyle (Sayı: 28636) yürürlüğe giren 6462 sayılı Kanun ile yaşanmıştır.[1] Bu kanun ile fiziksel ve zihinsel kısıtlılığı bulunan bireyler için daha önce bahsedilen muhtelif terimlerin yerine ilgili mevzuatta yalnızca "engelli" teriminin kullanılması sağlanarak terimsel karmaşanın önüne geçilmek istenmiştir. Ancak bu terminoloji değişimi anayasal düzeyde kendini göstermemektedir. Türkiye Cumhuriyeti (T.C.) Anaysası'nın "*Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler"* başlıklı üçüncü bölümünün "*X. Sosyal güvenlik hakları"* alt başlığında "*B. Sosyal güvenlik bakımından özel*

[1] 25.04.2013 kabul tarihli "*Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Yer Alan Engelli Bireylere Yönelik İbarelerin Değiştirilmesi Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*"

olarak korunması gerekenler" maddesi, *"... Devlet,* ***sakatların*** *korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır. ...*" şeklinde düzenlenmiştir (T.C. Anayasası, 1982, Madde 61).

Fiziksel ve zihinsel kısıtlılık durumunu aktaran adlandırmaların birden fazla olması sadece Türk diline özgü bir durum değildir. Batı dilleri arasında en yaygın kullanılan lisan olan İngilizce'de de Türkçe'de izlenen sürece benzer bir dönüşüm söz konusudur. Geçmişten günümüze sırayla yaygın kullanılan "handicap", "impairment", "disability" sözcükleri bu duruma örnektir.

Tıbbi açıdan bedensel bir bozulma ya da kusurun, bireyin sosyal hayata dahil olmasında engel teşkil etmesine işaret eden "*handicap*" terimi; geçmişte çocukların kısıtlılıklarını ifade ettiği gibi; toplumun dezavantajlı bir parçasını oluşturan eski hükümlüler için de sosyal bakımdan kullanılabilmektedir (Shakespeare, 2018: 4; Gün, 2023: 7). "*İmpairment*" kelimesi ise birebir Türkçe çevirisiyle bozukluk anlamına gelmektedir ve yeti yitimine işaret etmesiyle kavramsal olarak sakat kavramını çevrelemektedir.

Günümüz İngilizce engellilik terminolojisi dikkate alındığında, birebir türkçe çevirisiyle "*engel*" ya da "*dezavantaj*" anlamına gelen handicap terimi yerine; birebir Türkçe çevirisi "*yetersizlik*", "*yetenek eksikliği*" olan "*disability*" kelimesiyle sürdürülen bir söylem mevcuttur ve disability söylemi günümüzde yaygın kullanılan engelililik kavramını karşılamaktadır. Türkçe'de -ebilmek/-abilmek anlamına gelen "ability" kelimesinin olumsuzlanmasıyla oluşmuştur ve afet, facia anlamında kullanılan "disaster" ve hastalık anlamında kullanılan "disease" kelimelerini anımsatmaktadır (Rosenbaum ve Stewart 2004: 6; Çetin, 2017: 170; Oxford Learner's Dictionaires, 2023).

Tablo 1

İngilizce engellilik terminojisinin Türkçe karşılıkları

İngilizce Terimler	**Birebir Türkçe Çevirisi**	**Karşılanan Türkçe Kavram**

Tablo 1'in devamı

Handicap	Engel / Dezavantaj	Engellilik (Toplumsal) / Sosyal Yaşama Katılım Kısıtlılıkları (Bireysel)
İmpairment	Bozukluk / Değer Kaybı	Sakatlık (Bireysel)
Disabilty	Yetersizlik / Yetenek Eksikliği	Engellilik (Toplumsal)

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

İngilizce'de kısıtlılık durumu bildiren diğer sözcükler ise, "defective", "invalid", "incapable of working", "malformed" gib ifadelerdir. Benzer biçimde Fransızca'da başta "handicapé/e" terimi başta olmak üzere "infirme", "bot/e", "hors de combat", "mutilé/e", "invalide" gibi sözcük ve ifadeler kullanılırken; Almanca'da ise "verkrüppelt", "körperbehindert", "faul", "rüppel", "behinderte(t)", "fehler" gibi farklı nüanslı kelimeler kısıtlılık durumunu anlatmak için tercih edilen sözcükler arasındadır (Gün,2023: 6).

Özellikle Anglo-Amerikan sistemindeki resmi belgelerde uzunca bir süre "impairement", "disability", "people with disability" terimleri (engelli birey anlamına gelen "*people with disability*" ifadesi yerine, Birleşik Krallık'ta "*disabled person*" kullanımı tercih edilmektedir) engellilik söyleminde farklı anlamları aktaracak ve içiçe geçmiş biçimde kullanıldığı görülmektedir (Şişman, 2012: 71). Ek olarak engellilik terminoljisi bakımından Avrupa Birliği (AB) sisteminde de belli bir söylem birliğinin olmaması kendini göstermiştir. Avrupa Parlamentosu ve Konseyi tarafından 1981 yılı itibariyle engellilerin ekonomik, sosyal ve mesleki entegrasyonunu teşvik etmek amacıyla bir dizi eylem programı oluşturulmak istenmiştir. Bu doğrultuda engelli bireyler için geliştirilen HELIOS-1 (1988-

1991) ve HELIOS-2 (1993-1996) programlarında[2] geçen impairment, handicap, disability sözcüklerinin aynı anlamı karşılayacak biçimde kullanıldığı ifade edilebilir (Aydınöz, 2008: 3-4; CORDIS European Commision, 2024).

Türkiye ve diğer ülkelerin terminoloji kullanım örnekleri engellilik kavramının dil-kültür ekseninde zamanla nasıl şekillendiğine ve engellilik algısının evrimine bir göstergedir. Ancak bu dönüşümde değişmeyen tek şeyin; engelli bireylerin toplumsal, bedensel ve zihinsel normlara uymadıkları için normal olmadıkları düşüncesinin geniş bir yayılım gösterdiği ve ayrıma tabi tutuldukları olarak ifade edilebilir. Bu durumda bedensel ve zihinsel kısıtlılığı, bireysel bir olgu olarak sakat ya da özürlü terimleri karşılarken, toplumsal bir olgu olarak engelli teriminin karşıladığı sonucuna varmak yanlış olmayacaktır. Bu çalışmada, bedensel ve zihinsel kısıtlılık; toplumsal bir olgu olarak kent özelinde ele alındığı için "engelli" teriminin kullanılması tercih edilmiştir.

Engelliliği Tanımlamanın Serencamı

Engellilik olgusuyla ilgili; akademik çalışmalardan ulusal-uluslararası resmî belgelere kadar uzanan ve farklı dönemler ile coğrafyalara göre çeşitlilik gösteren tanımlamalara rastlamak mümkündür. Olguyu karşılayan her bir kavramsal tanımlamanın, engelliliğin özel bir boyutunu ilgilendirdiği ve bu durumun engellilik kavramının terminolojisinde izlenen uzlaşı eksiliği ile dönüşümün bir yansıması olarak yorumlanabilir.

Tanımlamaların çeşitli niteliklerde sayıca fazla olmasının bir diğer nedeni ise farklı disiplinlerin ihtiyaçlarına cevap veren pek çok engellilik tanımının geliştirilmesi olduğu vurgulanabilir. Bu tanımlamalar, tıp alanı için tedavi amacıyla şekillenirken; hukuk alanı için engelli bireyin yasal düzlemdeki yerini belirlemek ve yargısal süreçlerde adil bir terazi oluşturabilmek amacıyla; siyaset bilimi-kamu yönetimi alanında, kamu politikası oluşturulması ile kamu hizmetlerinin sunumunun rotasını belirlemek adına; sosyolojide engelliliğin toplumsal deneyimini anlamak gayesiyle; eğitim bilimlerinde ise engelli

[2] HELIOS - Handicapped People in the European Community Living Independently in an Open Society (*çev.: Avrupa Topluluğunun Açık Toplumunda Bağımsızca Yaşayan Engelli Kişiler Programı*)

bireylere öğretim programları oluşturabilmek hedefiyle meydana getirilmektedir (Çamur, 2023: 44).

Engellilik olgusunu tanımlayabilmek, kelimelerle kavramsal bir resim çizmeye benzemektedir ve düşünsel netlik sağlamak adına önemlidir. Ayrıca engelli bireylerin sayısının saptanabilmesi, tanımların niteliği ve kimlerin engelli olduğunu tarif edebilme gücüne doğrudan bağlıdır (Shakespeare, 2018: 7). Kimlerin engelli olduğunu belirleyebilmek, engellilere ilişkin kamusal ve sosyal politikaların tasarlanması, tayin edilmesi, uygulanması ve kontrolünün gerçekleştirilmesi için de önem taşımaktadır. Durum böyleyleyken araştırmacıların engelliliği her yönüyle aktaran, evrensel ve zamana meydan okuyan tanımlamalarda bulunmasında güçlükler yaşanmaktadır (Grönvik, 2009: 1). Oysaki engellilik üzerine genel bir kavramsal çerçeve oluşturabilmek, ulusal ve uluslararası ölçekte verilerden tam yararlanabilme ile verileri doğru karşılaştırabilmeyi sağlayan yegâne araçtır (Uluocak ve Aslan, 2012: 29).

Geçmişte engellilik olgusu tanımlanırken, ilahi ya da mitolojik yönden bir ödüllendirme veya cezalandırma inancından hareket edilmiştir ve olgunun bireyselliği ön plana çıkartılmıştır. Olgunun toplumsal/kamusal yönüne dikkat çekilmesi ise hastalık/yeti yitimine dayanan tanımlamaların üretimiyle başlamıştır ve toplumsal bir sorun olarak engelliliğin çözümünde tedavi ya da öjeni seçenekleri arasında gidip gelinmiştir. Günümüzde ise engellilik olgusunun kavramsal gelişim seyri, hastalık/yeti yitimi/tedavi üzerine kurulu tıbbı anlayıştan uzaklaşarak çevre ve toplumun yapılandırdığı bariyerlere odaklanarak devam etmektedir (Çamur, 2023: 45).

Engellilik Tanımlamalarında Evrensellik ve Standartlaşma

Engellilik olgusunda evrensel bir standart oluşturma çabası engellilik çalışmalarının gelişimsel yönünü yansıtmaktadır. Bu gelişimin, özellikle ulusal engellilik politikalarının daha etkili uygulanabilmesi ve uluslararası deneyimlerin karşılaştırılabilir hale gelerek fayda sağlaması açısından önemli olduğu belirtilmelidir. Dolayısıyla engellilik olgusunu anlamlandıran evrensel temel ilke ve tanımlama çabalarının bir gereklilik doğrultusunda ortaya çıktığı vurgulanabilir (Güloğlu ve Yıldız, 2020: 87).

Engellilik olgusunun düzenli bir yapıya kavuşturulmak istendiği kavramsal gelişim/dönüşüm çabalarının, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) başta olmak üzere 1960'larda hız kazandığı ifade edilebilir. Bu çabaların sonucu olarak günümüzün engellilik olgusunu kavramaya da hizmet eden ve evrensel-standartlaştırılmış bir nitelik taşıyan bazı kavramsal/teorik çalışmalar bulunmaktadır. Çalışmalar genele vurulduğunda engelliliğe ilişkin tanımlama ve argümanlar içermekle birlikte engelliliği sözlü ya da yazılı tanımlanmasına gerek kalmadan olgusal ilişkileri betimleyen kavramsal modelleri de içermektedir. Çalışmalardaki kavramsal modeller, engellilik olgusuyla ilgili doğrudan nicel cevaplar sağlayamasa da engellilik olgusunun bileşenlerinin davranışları ve bileşenler (sağlık, fiziksel-sosyal çevre, rehabilitasyon vb.) arasındaki ilişkiyi düşünmeye yardımcı olabilir (Brandt ve Pope, 1997: 62).

Çeşitli engellilik tanımlamalarıyla şekillen bu evrensel çalışmalar literatürde kavramsal çerçeve/model/sınıflandırma olarak anılsa da bu tez çalışmasında "*engellilik kurgulamaları*" olarak isimlendirilmiştir. Bu alt başlıkta *Nagi, DSÖ ICIDH-1, IOM-1, NCMMR, DSÖ ICIDH-2 Taslağı (ICF)* ve *IOM-2 Engellilik Kurgulamaları*'nın referans aldıkları engellilik tanımları saptanmış, ortaya koydukları kavramsal modeller/sınıflandırmalar değerlendirilmiş ve birbirleriyle karşılaştırılmıştır. Kronolojik bir sırayla incelenen kurgulamalar arasından Engelli Dostu Kent kavramına en uygun kuramsal zemini sağlayan tanım ve engellilik kurguları belirlenmeye çalışılmıştır.

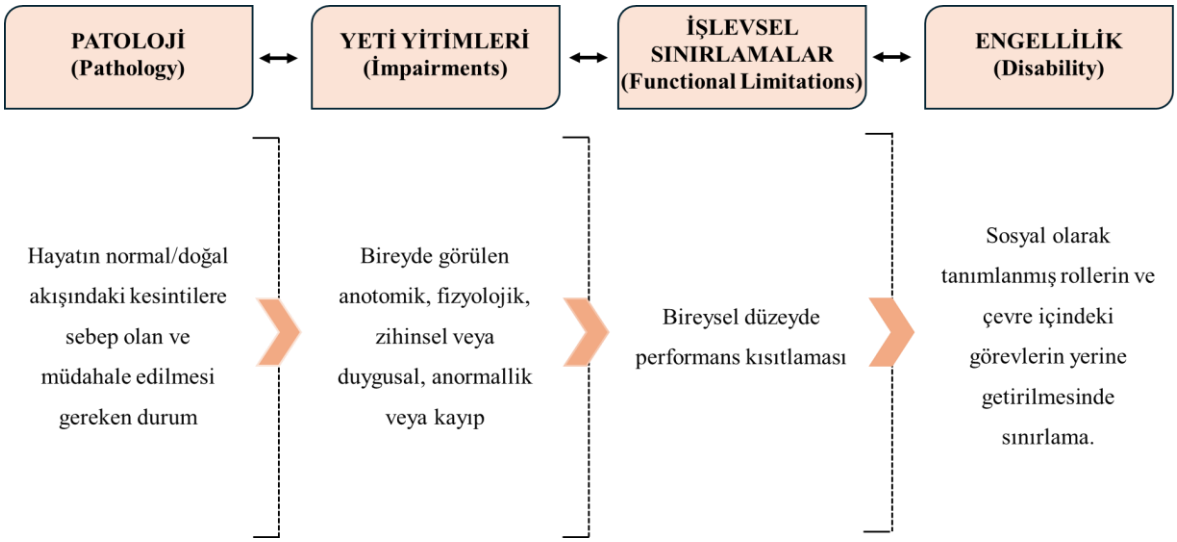
Nagi Engelilik Kurgusu: Engellilik olgusunun sosyal boyutlarıyla ilgilenen ilk araştırmacı olarak öne çıkan Sosyolog Saad Z. Nagi, 1961-1991 yılları arasında gerçekleştirdiği (sosyal güvenlik ve maluliyet sigortası süreçleri, engellilikte epidemiyolojik tanımlar ve araştırmalar, engellilik süreci için bir çerçevenin geliştirilmesi, tutarlı engellilik ölçüm setlerinin oluşturulması ve ABD'deki sosyal sorunlarla ilgili politika ve programların incelenmesi) çalışmalarla engellilik literatürüne fayda sağlamıştır (Altman, 2017: 58-60).

Nagi'ye (1965) göre engellilik kısaca; "*sosyal yaşamda fiziksel ve zihinsel kısıtlılığın deneyimlenmesi*"dir (Nagi, 1965: 101). Bununla beraber Nagi engelliliği, kamusal-özel alanda bedensel aktivitelerin yerine getirilmesinde yaşanan zorluk olarak da ifade etmektedir (Nagi, 1969 akt. Masala ve Petretto, 2008: 1234). Bu tanımlardan hareketle Nagi Engelliliği

toplumsal bir şablon üzerinde çalışmıştır ve *Nagi Engellilik Kurgulaması*'nı (The Nagi Model of Disablement) ortaya koymuştur.

Nagi Kurgulama'nın amacını kendi aktarımıyla (2006); engellililk olgusu üzerine yapılan çalışmalarda yoğun hakimiyetin tıp alanında olmasını vurgulayarak, olgunun patoloji ve bozukluklar dışındaki kesitlerine ışık tutmak ve rehabilitasyon hizmetlerine teorik/ampirik bir zemin hazırlamaktan öte engellilerin refahını sağlama, sosyal politikaları oluşturma/planlama ve sosyo-ekonomik desteklerin sağlanmasına katkı sağlayan bir çerçeve sunmak olduğunu belirtmiştir (Masala ve Petretto, 2008: 1234). Engellilik çalışmalarına katkı sağlayan pek çok yazar da özellikle *Nagi Engellilik Kurgulamasını* genel bir engellilik modeli olarak kabul ederken; kimi yazarlar ise kurgulamayı yalnızca kavramsal bir şema olarak değerlendirmektedir (Güloğlu ve Yıldız, 2020: 89).

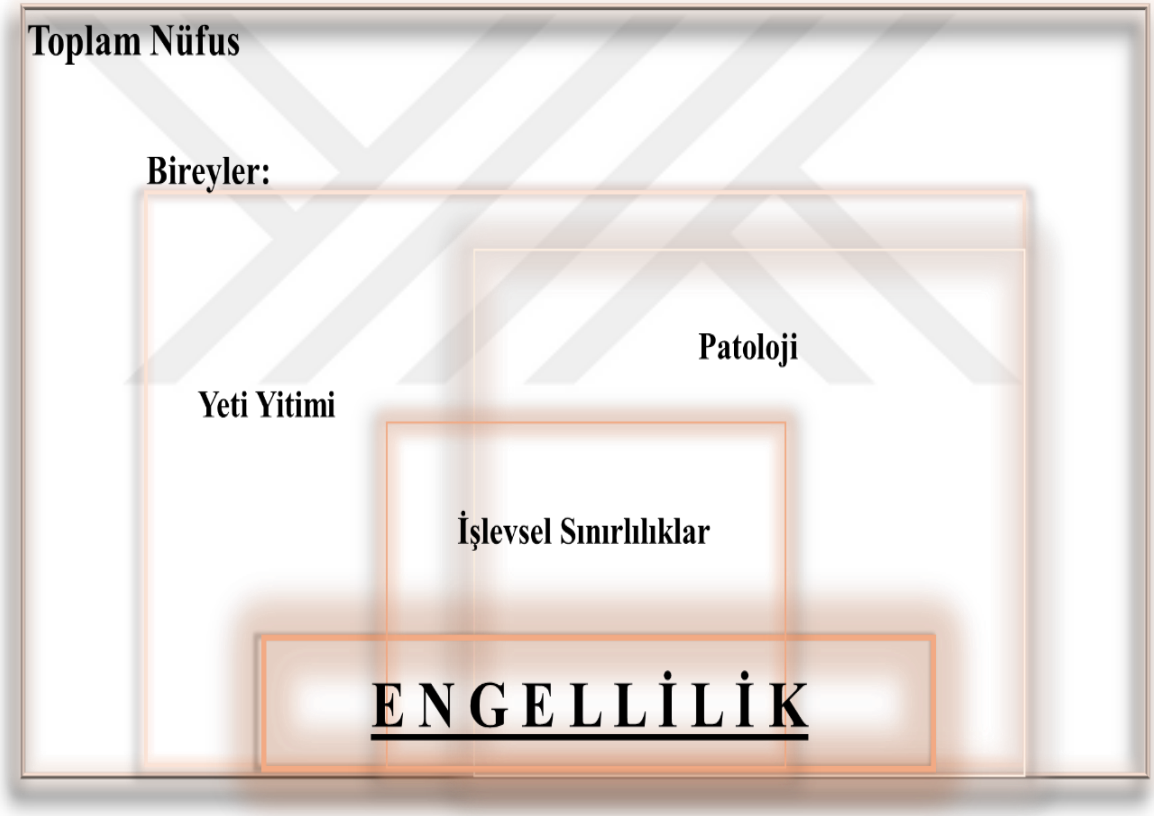
Nagi'nin engelllik kurgusuna göre çevresel etmenler, doğuştan gelen kısıtlılıklar ya da yaralanmalar/yeti yitimlerinin karşılıklı etkileşimi engelliliği meydana getirmektedir (Cornell University Disability Statistics, 2023). Bu tez çalışmasında da *Şekil 2*'de yer verilen Nagi'nin Engellilik Kurgulaması, engelliliğin çevresel-sosyal boyutuna odaklanan kavramsal tanımlamalara referans sağlayan sınıflandırıcı bir şema olması açısından değerlendirilmiştir.

Şekil 2. Nagi'nin engellilik kurgulaması (The Nagi model of disablement)

Kaynak : (Rimmerman, 2013: 25)'dan yazar tarafından uyarlanmıştır.

Nagi engellilik kurgusunu yapılandırırken, yaralanmaların/hastalıkların vücuttaki fiziksel-zihinsel etkilerine *patolojik evre*; hastalığa bağlı vücut bütünlüğünde gelişen kayıpların (anatomik, fizyolojik, psikolojik) oluşturduğu *yeti yitimi evresi*; yeti yitimine bağlantılı ortaya çıkan bazı faaliyetlerde zorlanma ya da gerçekleştirememe *işlevsel sınırlamalar evresi*; işlevsel sınırlamaların nedeniyle toplumun bireye biçtiği rol ve görevleri yerine getirememe ise *engellilik evresi* olarak adlandırmış ve sınıflandırmıştır. Bu kurgulamaya göre dinamik bir yapı ile her bir evre birbiriyle karşılıklı ilişki içerisinde olmasına rağmen her zaman aynı düzeyde ilişki kurulamayabilir (Rimmerman, 2013: 25-26; Güloğlu ve Yıldız, 2020: 91).

Şekil 3. Nagi'nin kurgusunda bulunan evrelerin ilişkisi

Kaynak: (Pope ve Tarlov, 1991: 81)'dan yazar tarafından uyarlanmıştır.

Nagi kurgulamasının kavramları arasındaki ilişki görselleştirilerek (Şekil 3) aktarılmıştır. (Şekilde bulunan kümelerin büyüklükleri, o kavramın içine dahil olan göreceli nüfusa işaret etmektedir). Nagi kurgulamasına göre tüm hastalıklar yeti yitimi kavramıyla ilişkili olmasına rağmen tüm yeti yitimleri işlevsel sınırlamalara yol açmamaktadır. Benzer

biçimde, tüm işlevsel sınırlamalar ve engellilikler yeti yitimiyle ilişkiliyken işlevsel sınırlamaların hepsi engellilik olarak değerlendirilmemektedir. Çünkü işlevsel sınırlamalar bulunmasa da engellilik gözlenebilmektedir (Pope ve Tarlov,1991: 81).

Engellilik evresine doğru akan Nagi Kurgulamasını (Şekil 2) daha anlaşılır hale getirmek adına omurilik yaralanması ya da doğuştan gelen bir rahatsızlık vakasıyla açıklanabilir; ilk evrede (patolojik evre doğuştan gelen rahatsızlıklarda izlenmez) yaralanmayla fiziksel durum ortaya çıkar. İkinci evrede (yeti yitimi evresi doğuştan gelen rahatsızlıklarda izlenmez), yaralanma sinir sinyallerini engeller, bacakların hareket kabiliyetini kaybettirir. Üçüncü evrede (işlevsel sınırlamalar), birey felç nedeniyle yürüyemez veya bağımsız hareket edemez. Son evrede (engellilik), işlevsel sınırlama kişinin iş hayatında veya sosyal rollerinde aktif olmasını kısıtlar. Ancak gerekli tedavi ve medikal ekipmanların desteği, sosyal düzenlemeler (sosyal hizmetler, planlanmış eğitim kurumları, istihdam programları, çalışmaya uyarlanmış işyerleri), bireyin hareket kabiliyetlerine uygun çevre tasarımları (erişilebilir kentler ve altyapı oluşturma) ve kamusal düzenlemeler (merkezi ya da yerel yasal düzenlemeler vb.) ile engelliler topluma daha etkin biçimde katılabilir, engelliliği daha az deneyimleyebilirler.

Sonuç olarak Nagi'nin yaklaşımı, engelliliği her ne kadar yaşanan yaralanmalar/hastalıklar ile temellendirilse de engellilik evresinin şiddetinin belirlenmesinde çevresel-sosyal etmenlerin kritik rolüne dikkat çekmektedir ve engellilik olgusunu açıklamada medikal tanımlardan uzaklaşılmaya başlandığı ifade edilebilir. Bu kurgulamayı engellilik olgusuna evrensel bir bakış açısı kazandırma ve bir standart yakalama çabası olarak ifade etmek yanlış olmayacaktır. Bu tanımlama ve kurguyu, *Engelli Dostu Kent* anlayışına bağlı sağlam bir kuramsal yapı oluşturmak için, temel atımı öncesi bir zemin etüdü olarak değerlendirilebilir.

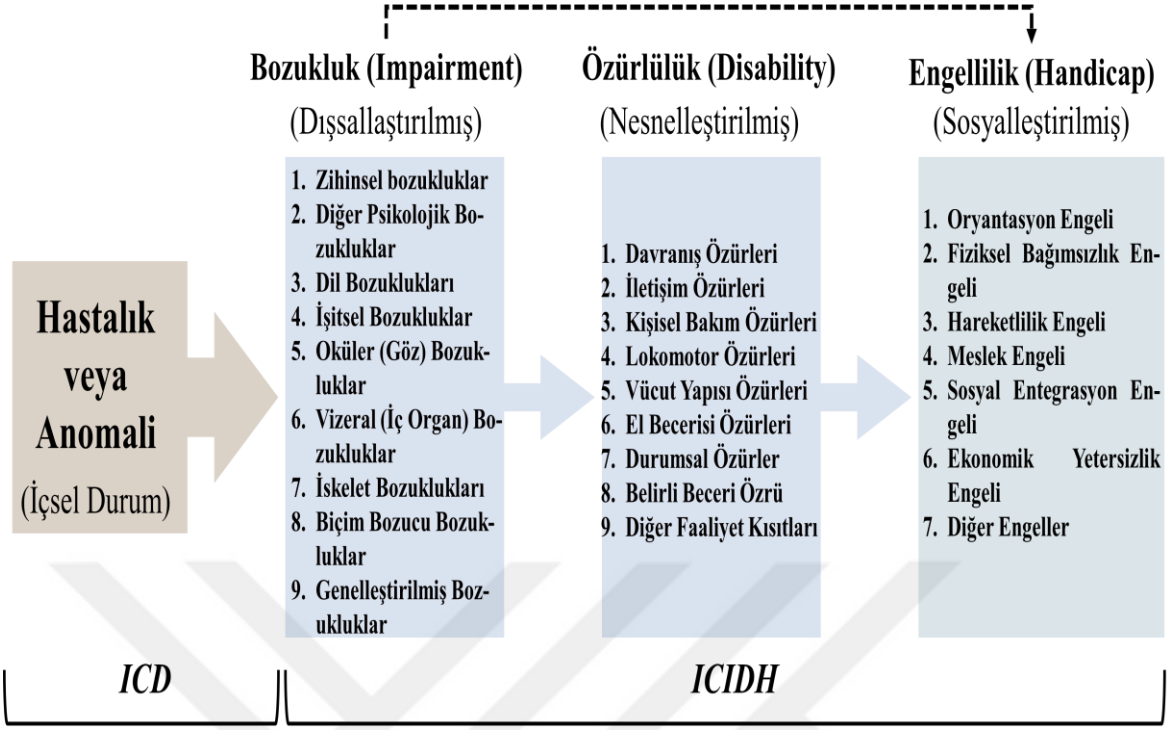
Dünya Sağlık Örgütü Engellilik Kurgusu (ICIDH-1): Engelliliğe evrensel ve standart bir tanımlama getirmek üzere ilk girişim Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization - WHO) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda altyapısı 1970'lerde Elizabeth Badley, Michael Bury ve Philip Wood tarafından oluşturulan bu girişim (WHO, 1993: 1; Shakespeare vd., 2006: 1103), "*Uluslararası Yeti Yitimi, Özürlülük ve Engellilik Sınıflandırması* (International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps: A

Manual of Classification Relating to the Consequences of Disease - ICIDH)" başlıklı kılavuzun 1980'de yayınlanmasıyla somut bir hal alarak DSÖ sınıflandırma ailesine katılmıştır.

İçerik bakımından dört bölümden oluşan ICIDH Kılavuzunun kapsam ve amacı, yaşanmakta ya da geçirilmiş olan hastalıkların bireylerde oluşturduğu sonuçları sınıflandırmak, sağlık-sosyal hizmet sistemlerini nasıl etkilediğini anlamak ve saptanan bilgiler ışığında politika geliştirme ve politika uygulamalarının güçlendirilmesi açısından bir çerçeve sunmak olarak özetlenebilir. (WHO, 1993: 13-19)

Kılavuzun "*Hastalıkların Sonuçları* (The Consequences of Dısease)" başlıklı ilk bölümünde hastalık kavramının bireyden kopuk bir olgu olarak değerlendirilmesinin bazı sınırlamaları doğurduğuna değinilmiştir. Bu bakımdan DSÖ'nün küresel sağlık verilerinin standardizasyonu ve analizi için ortaya attığı bir model olan "*Uluslararası Hastalık Sınıflandırması* (International Classification of Diseases - ICD)"nın da bireye olan kayıtsızlığı eleştirilmiştir. ICD Sınıflandırması, hastalıkların tanı-tedavisi ve ölümlerin nedenlerinin sınıflandırılması; sağlık politikalarının oluşturulması ve sağlık hizmetlerinin yönetimi için veri sağlama; halk sağlığını koruma amacıyla hastalık yaygınlığı ve denetimi için bilgi toplama; devletlerin sağlık sistemleri arasındaki veri tutarlılığını sağlama gibi amaçlar doğrultusunda kritik bir role sahip olsa da hastaların yaşamında izlenen sonuçlardan uzak bir etiyolojik (nedensel) yaklaşıma sahiptir (WHO, 1993: 23; WHO, 2023).

Kısaca *"Hastalığın Sonuçları Sınıflandırması"* olarak da adlandırılan ICIDH Sınıflandırmasının (WHO, 2001: 4); hastalıklar özelinde ICD Sınıflandırmasıyla bir neden-sonuç ilişkisiyle bütünlük sağladığı yahut hastalıkların bireylerde oluşturduğu işlevsel kayıpların veya engelli olup olmadıklarının saptanması için ICD Sınıflandırmasına ek bir çerçeve sağladığı ifade edilebilir. Bu yönüyle ICIDH kılavuzunun sırasıyla ikinci, üçüncü ve dördüncü bölümlerinde hastalıkların sonuçları, birbirinden bağımsız olarak yaşanan farklı deneyimlere göre; "*Bozukluklar* (Impairments)", "*Özürlülüklller* (Dısabilities)" ve "*Engellilikler* (Handicaps)" biçiminde taksonomik hale getirilmiştir (Şekil 4).

Şekil 4. ICIDH-1 kurgusunun engellilikle ilgili tanımları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

DSÖ, *ICIDH Sınıflandırma Sistemini* oluşturan kavramları tanımlarken 1970-1980'li yılların hâkim görüşüyle; sağlık yönünden sağlam, toplum tarafından "normal" görülen birey karşısındaki eksiklikler-sınırlılıklar üzerinden hareket etmiştir (Polat vd., 2022: 4). Bu bağlamda dilimizde *"sakatlık";* terminolojide ise *"bozukluk"* anlamı taşıyan *"impairment"* terimi, "*Sağlık deneyimi bakımından psikolojik, fizyolojik veya anatomik darlık ve buna bağlı herhangi bir işlevin kaybı veya anormalliğidir*" şeklinde tanımlanmıştır ve bireyin organ veya sistem düzeyinde yaşadığı hastalığın dışa vurumunu temsil eden kapsayıcı bir nitelik taşımaktadır (WHO, 1993: 27).

Türk dilinde birebir çevirisi "yetersizlik" olan terminolojiye ise "engellilik" olarak geçen "disability" terimi, ICIDH Sınıflandırmasında "özürlülük" terimine karşılık gelmektedir.[3] ICIDH'ye göre geçici/gerileyici ya da kalıcı/ilerleyici özellik taşıyan özürlülük (WHO, 1993: 143); "*Sağlık deneyimi bağlamında, bir kişinin normal kabul edilen şekilde*

[3] ICIDH kılavuzundaki *"disability"* kavramının tanımı, bireyin normal aktivitelerini gerçekleştirememesinin kaynağı olarak bireyin kendisine işaret etmektedir. Kısacası tanımda birey kusurludur. Bu tanımı karşılayan en yakın terim *"özürlülük"*tür.

bir faaliyeti gerçekleştirme yeteneğindeki (bir bozukluktan kaynaklanan) herhangi bir kısıtlama veya eksiklik" şeklinde tanımlanmıştır ve bozukluklar sebebiyle bireyin tüm vücuduyla yerine getirmesi beklenen bileşik faaliyetlerin (görevler, beceriler ve davranışlar) gerçekleşmemesiyle özürlülük nesnelleşmektedir.

Engel ya da dezavantaj anlamında dilimizde de kullanılan "handicap" sözcüğü ICIDH Sınıflandırılmasında "engellilik" terimini karşılamaktadır. ICIDH'ye göre engellilik (WHO, 1993: 183);

> *"Sağlık deneyimi bağlamında, yaş, cinsiyet ve sosyal ve kültürel faktörlere bağlı olarak bir bireyin kendisi için normal kabul edilen bir rolü yerine getirmesini sınırlayan veya engelleyen bir bozukluk veya özürden kaynaklanan bir dezavantajdır."*

ICIDH Sisteminin bozukluk ve özürlülük tanımları birey düzeyinde bir açıklama sunarken engellilik tanımı bireyin sosyal çevre etkileşimine odaklanır ve bireysel farklılıkların toplumsal rolleri nasıl etkileyebildiği mercek altına alınmaktadır. Ancak Aslan ve Şenocak'a göre (2012: 41) tanımdaki bireyden kaynaklanan bozukluklar başta olmak üzere kişide oluşan özürlerin engelliliğe sebep olduğu vurgusu, sosyalleştirilmiş bir yapıda sunulan "handicap (engellilik)" kavramını biyomedikal anlayış çerçevesinden çıkartamamaktadır.

Kurgulamaya getirilen eleştiriler üç ana başlık altında toplanabilir. Bunlardan ilki kurguda fiziksel-toplumsal unsurların yeterince vurgulanmaması bakımından tıbbı yaklaşım eleştirisidir. Rimmerman'a (2013: 27) göre ICIDH, engellilik kavramları arasında doğrusal bir ilişki oluşturmakla yetinmeyerek çok yönlü bir etkileşimi tasvir etse de bunu birey temelli ve sosyal engelleri yeterince belirtmeden ortaya koymaktadır. Rimmerman'ın eleştirisi, ABD ve İngiltere'de engelliliği konu alan sivil toplum tarafından da gündeme getirilmiştir. Shakespeare vd. (2006: 1104) göreyse, ICIDH Kurgusu her ne kadar bireyin zihinsel-fiziksel kısıtlıkları üzerinden tanımla yaparak sosyal sorunları göz ardı etse de; tıbbi anlayışa bir meydan okuma ve sosyal engellilik anlayışına bir giriş nitelendiğindedir.

Kurguya getirilen eleştiri başlıklarından ikincisi ise, incitici/damgalayıcı terminoloji ve kavramsal içerik ile bilimsel araştırma sorunlarıdır. Engellilik deneyimini olumsuz ve küçültücü yansıtmasıyla eleştirilen ICIDH Kurgusunun özellikle kavram dili ve kavramların özü bakımından ele alınarak sırasıyla ICIDH-2 ve ICF Kurgularına evrilmiştir. Oliver ve Barnes'a (1998: 15-16) göre, ICIDH Kurgusunun düşünsel ve bedensel *"normallik"* varsayımıyla oluşturulması, kurguyu başarılı bir evrensel ve standart engellilik tanımlama aracı olmaktan uzaklaştırmaktadır. Yine bu yönde Verbrugge ve Jette (1994: 2) ise, kurgu her ne kadar devletlerin engellilikle alakalı istatistikler tutmasına önayak olsa da ICIDH'ye göre gerçekleştirilecek olan bilimsel araştırmaların tutarlılık, ölçüm ve çalışma tasarımı yönünden sorunlu olduğunu belirtmişlerdir.

Günümüzden bakıldığında ICIDH'de olduğu gibi "sağlık" ve "normallik" üzerinden şekillenen engellilik tanımları eleştiri alsa da kılavuzun uluslararası bir kuruluş tarafından hazırlanan ilk engellilik sürecini (Şekil 2) betimlemesi ve engellilere karşı uluslararası düzeyde farkındalık oluşturma çabası ayrı bir önem taşımaktadır (Uluocak ve Aslan, 2012: 38; Güloğlu ve Yıldız, 2020: 93). Bu noktada ICIDH Sınıflandırmasının engellilik durumunun açıklanmasında değişken sosyal çevresel unsurların dikkate alındığı dinamik engellilik kurgularının oluşma sürecine katkı sağladığı ifade edilebilir.

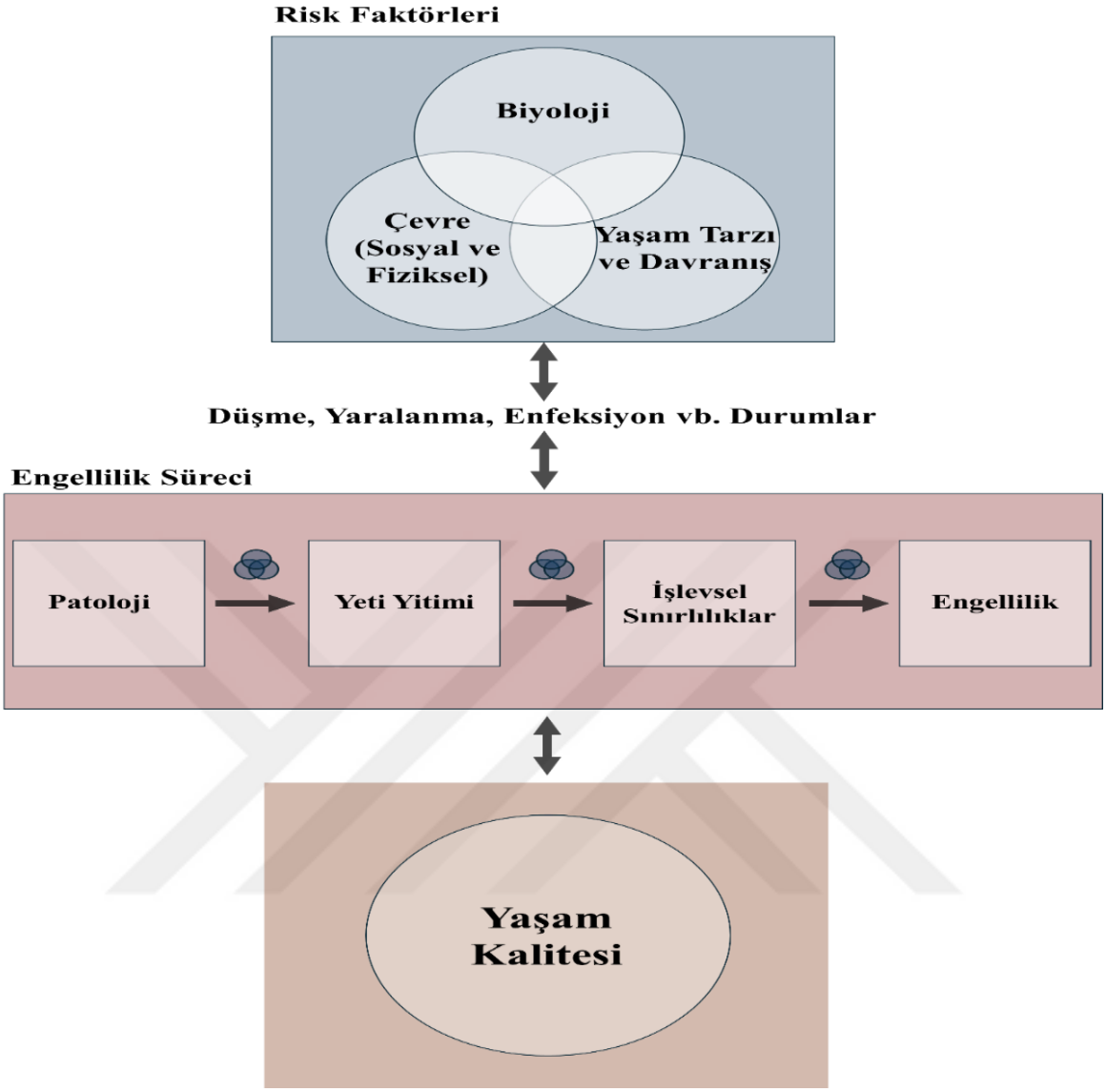
Sonuç olarak, standartlaşma bakımından geliştirilen sınıflandırma sistemi, evrenselliği yakalamada önemli bir kılavuz ve kilometre taşı olarak öne çıkmaktadır. Ancak yine de kendisinden sonra oluşturulan engellilik kurgulamalarına kaynaklık eden ve ilerleyen yıllarda da geliştirilecek olan ICIDH-1 Sınıflandırmasının ortaya attığı engellilik tanımları belli bir evrensellik ve standart yakalama amacı gütse de istenilen tanım birliğini sağlayamamıştır. Bununla birlikte ICIDH-1'in betimlediği engellilik kurgusu, engelliliğe tamamen sosyal-çevresel yönden duyarlılık düzeyinde bakan *Engelli Dostu Kent* kavramını kısmen destekleyebilecek olsa da bu çalışmanın kuramsal zeminini için yetersiz kaldığı belirtilmelidir.

Institute of Medicine-1 (IOM-1) Engellilik Kurgulaması: Nagi'nin engellilik olgusunu evrelerle açıklaması engelliliğe yalnızca sağlık boyutuyla değil sosyal boyutlardan da bakılmasına zemin hazırlamıştır. Bu doğrultuda Nagi'nin kurgusu geliştirilerek; 1991 yılında yayınlanan "*Amerika'da Engellilik: Önleme için Ulusal Bir Gündeme Doğru*

(Disability in America: Toward a National Agenda for Prevention)" başlıklı raporda kapsamlı bir çerçeve sunan *Institute of Medicine-1 (IOM) Engellilik Kurgulaması*'nın (IOM disability model) ilki tanıtılmıştır. Engellilik olgusunu anlama ve önleme/ilerlemesini durdurma noktasında IOM-1 kurgusu, engellilik seyrinin öğelerini çözümleyip risk unsurlarını saptanması için bir rehber niteliğinde görülüp kullanımı yaygınlaşmıştır. Öyle ki bu kurgu ABD'de sosyal sigortalar ve ek destek ödeneklerinin tespitinde rol oynamıştır (Rimmerman, 2013: 26).

IOM'un engellilik tanımlamasında, Nagi'nin yaklaşımında olduğu gibi yeti kaybına bağlı hareket edilmez. Yeti yitimi olası bir Engelliliği tetikleyebileceği gibi engellilik oluşturmayabilir. Bu yaklaşımla IOM engelliliği; "*yaşanılan toplum ile bulunulan mekânların, bedensel-ruhsal kısıtlılıklara sahip kişilerden beklentileri ile bu kişilerin yetkinlikleri arasındaki fark/boşluk*" olarak tanımlamıştır (Altman, 2001: 103). Tanım engelliliğin oluşumunda kritik koşulu, toplum ve çevre olarak ifade eder ve engelliliği sosyal bir sonuç olarak görür.

IOM Engellilik Kurgusu oluşturulurken yalnızca Nagi'nin 1965'te ortaya attığı engellilik kurgusu geliştirilmekle kalmamış, Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) engelliliğin evrensel ölçekte standardize edilmesine katkı sağlayan ve karşılaştırılabilir veriler elde edilmesini desteklemek amacıyla 1980 yılında geliştirdiği sınıflandırma sisteminin kavramsal çerçevesinden de yararlanmıştır. IOM-1 Engellilik Kurgusu (1991), engellilik sürecini; her evresine yansıyan biyolojik, çevresel (sosyal-fiziksel) unsurlar ve yaşam biçimi kaynaklı oluşan davranışsal risk faktörlerinin çift yönlü etkileri ile engellilik sürecinin yaşam kalitesiyle ilişkisini ortaya koymaktadır (Pope ve Tarlov, 1991: 84).

Şekil 5. Institute of Medicine engellilik kurgulaması (IOM-1)

Kaynak: (Pope ve Tarlov, 1991: 85) uyarlanmıştır.

Amerika Ulusal Araştırma Konseyi Yönetim Kurulu tarafından onaylanarak Ulusal Bilimler Akademisi tarafından yayınlanan "*Amerika'da Engellilik: Önleme için Ulusal Bir Gündeme Doğru"* raporunun 3. Bölümünde tanıtılan IOM-1 Kurgusu (Pope ve Tarlov, 1991: 76-108), her ne kadar Nagi Kurgusundan beslenilerek oluşturulsa da farklılaşma noktaları bulunmaktadır. Sonuç olarak tanımlama, kurgunun özü ve oluşturulan modelleme (Şekil 5) üç alt başlık altında değerlendirilebilir:

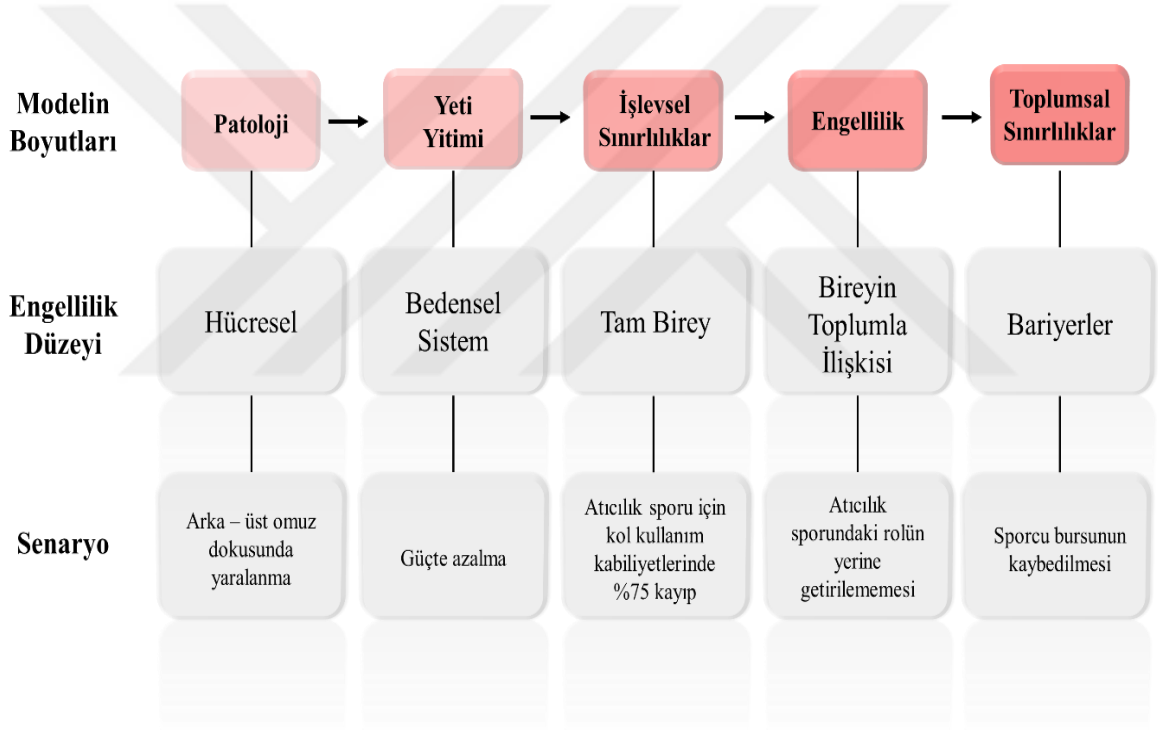
- Çevresel ve Sosyal Unsurlar: IOM bireyin doğuştan gelen ya da sonrandan ortaya çıkan sınırlılıkları ile çevresel taleplerin kesiştiği noktadan engellilik tanımı türetmiştir ve IOM-1 kurgusuyla birey-çevre etkileşimini daha belirgin tasvir etmiştir. Risk faktörleri engellilik sürecinde soldan sağa doğru ilerleyen akışın hızını belirlemektedir.

- Önleme ve Müdahale Stratejileri*:* IOM-1 Kurgusu, engelliliğin önüne geçmek için stratejiler geliştirilmesini de kapsamaktadır. Bu stratejilerde hedeflenen ise engellilik sürecini oluşturan evreler (patoloji, yeti yitimi, işlevsel sınırlılık, engellilik) arası geçişi durdurabilmektir. Bu stratejiler özellikle "Risk Faktörleri" ile "Yaşam Kalitesi" kümelerine etkimektedir.

- Yaşam Kalitesi (Quality of Life): IOM-1 Kurgusu, engellilik olgusuna çift yönlü etkiyen yaşam kalitesini de dahil etmektedir ve bireyin genel refahına odaklanmaktadır. Genel refahı değerlendirmek için; sağlık, işlevsel kapasite, psiko-sosyal durum, çevresel unsurlar ve ekonomik durum göz önüne alınmaktadır. Bu noktada yaşam kalitesini arttırıcı stratejiler devreye girmektedir. Bu stratejiler sağlık ve psiko-sosyal destek boyutunda, fiziksel ve işlevsel kapasiteyi artırmak için rehabilitasyon/tıbbi tedaviler ile bireyin duygusal-sosyal iyi olma halini desteklemek adına psikolojik danışmanlık ve sosyal destek hizmetlerinin sağlanması; çevresel unsurların engelliliğe olumsuz katkısını azaltmak bakımından erişilebilirlikte standartlaşma ve standartlara uygun yaşam alanları oluşturma; ekonomik durumun kısıtlayıcı etkilerini hafifletmek için mali destek programları ve uygun iş olanakları sağlama gibi teşvikler olabilmektedir.

Sonuç olarak, IOM-1 Kurgusunun engelliliğin çevresel-sosyal unsurlarına atfettiği değer kentlerin fiziksel erişilebilirliğine katkı sağlayabilecek ve *Engelli Dostu Kent* kavramıyla uyum gösterebilecek olsa da kurgunun, sağlık durumu ile bireysel performansa yoğun odağı ve bununla beraber engelliliğin sosyo-politik düzeylerine yeterince ışık tutmaması kısmi eksiklikler olarak belirtilebilir. Yine de IOM-1 Kurgusunun bazı ek yaklaşımlarla güçlendirilen IOM-2 versiyonunun, *Engelli Dostu Kent* kavramı üzerine inşa edilen bu tez çalışması için kuramsal bir temel sağlayabileceği ifade edilebilir.

National Institutes of Health (NCMRR) Engellilik Kurgulaması: ABD'de Ulusal Sağlık Enstitüleri (National Institutes of Health- NIH) bünyesinde, engelli bireylerin yaşam kalitesini yükseltme misyonuna sahip olan Ulusal Tıbbi Rehabilitasyon Araştırma Merkezi (National Center for Medical Rehabilitation Research – NCMRR) oluşturulmuştur ve merkez bu doğrultuda araştırmaları için 1993 yılında bir planlama raporu yayınlamıştır.[4] Bu raporda NCMMR engelliliği, "*bireyin yapması gereken faaliyetler ile toplum tarafından verilen görev ve biçilen rollerin fiziksel-sosyal bağlamda beklenen düzeyde yerine getirilememesindeki sınırlamalar*" olarak tanımlamaktadır (NIH, 1993: 24). Hazırlanan raporda Tanımla birlikte Nagi Engellilik Kurgulaması yeniden uyarlanarak yeni bir engellilik kurgulaması da (Şekil 6) tanıtılmıştır.

Şekil 6. NCMMR engellilik kurgusunun kavramsal modeli

Kaynak: (Valier vd., 2008: 431)'dan uyarlanmıştır.

Nagi ve NCMRR engellilik kurguları arasındaki temel fark, NCMRR'nin toplumsal sınırlamaları engellilik sürecinin ayrı bir boyutu olarak ele almasıdır ve toplumsal sınırlamalar ifadesinin kullanımı bireylerin topluma tam katılımını engelleyen sosyal

[4] Research Plan for the National Center for Medical Rehabilitation Research.

politikalar veya hizmet ve fırsatlara erişimlerini sınırlayan bariyerleri açıklamaktadır. (Valier vd., 2008: 433).

Araştırma merkezi (NCMRR), oluşturulan engellilik kurgusunun geliştirilmesi için yeni bir versiyon üzerinde çalışmaya başlamıştır. Bu doğrultuda 2006 yılında yayınlanan iki yeni raporda engellilik odağının, engellilik sürecindeki olası medikal müdahalelere doğru kaydığı anlaşılmaktadır (NCMRR/a, 2006; NCMRR/b, 2006).

Sonuç olarak revize edilen kurgu her ne kadar engelliliğe dinamik bir tanımlama yaparak geri döndürülebilirliğini vurgulasa da engelliliği ortadan kaldırma-azaltma noktasında başat etmenin medikal müdahale/rehabilitasyon olarak ortaya koyarken sosyal-çevresel etmenlerin çok dar bir bakış açısıyla işlenmesi *Engelli Dostu Kent* kavramına yeterli bir çerçeve sunmadığı dile getirilebilir.

Dünya Sağlık Örgütü'nün Geliştirilmiş Engellilik Kurgusu ICIDH-2 Taslağı ve İşlevsellik, Engellilik ve Sağlık Sınıflandırması (ICF): Uluslararası ölçekte standartlaşmış engellilik verilerinin saptanması ve karşılaştırılması adına kritik bir eşiğin yansıması olan *ICIDH-1 Kurgusuna* (WHO, 1980) getirilen eleştiriler karşısında DSÖ, ICIDH kurgusunu gözden geçirme sürecini 1993 yılında başlatmış ve bu amaçla Hollanda, Fransa, Kuzey Amerika ve İskandinav ülkelerindeki mevcut işbirliği merkezlerinin yardımıyla kurgu revize edilerek (Bickenbach vd., 1999: 1183), "*İşlevsellik ve Engelliliğin Uluslararası Sınıflandırması* (International Classification of Functioning and Disability - ICIDH-2)" başlığına sahip geliştirilmeye açık bir beta taslak olarak 1999 yılında yayınlamıştır. Saha denemelerinden geçecek olan taslak kurgunun nihai versiyonunun 2001 yılında yayınlanması planlanmıştır (WHO, 1999: 2).

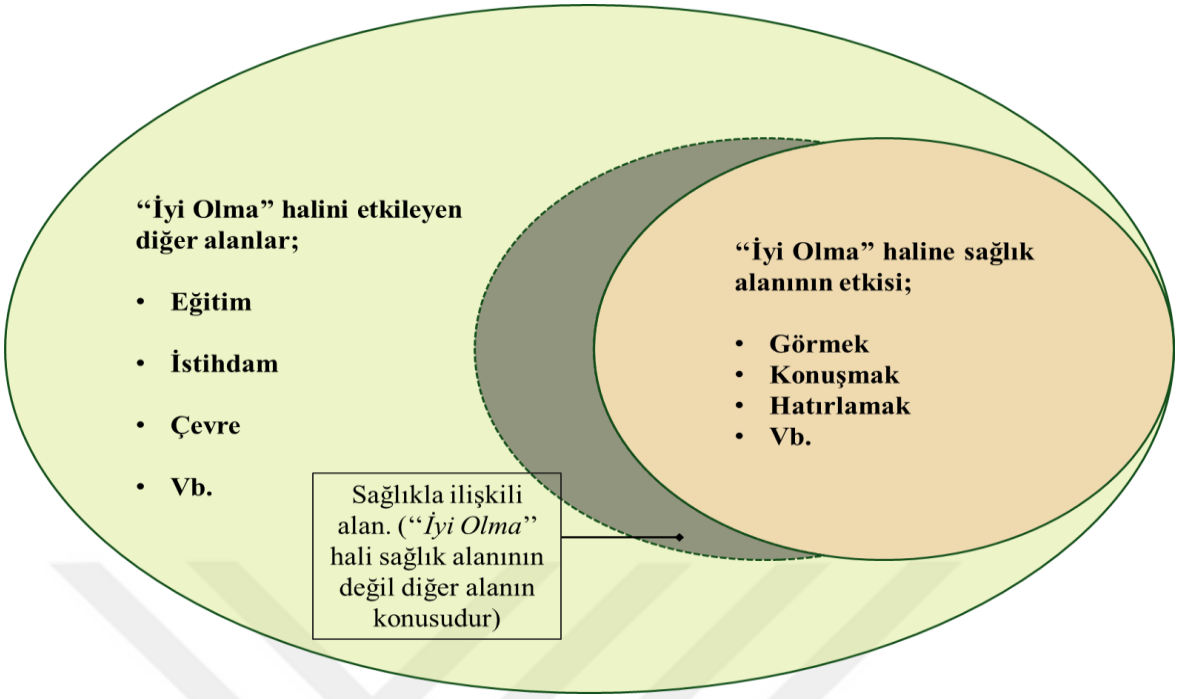
ICIDH-2 Taslağı incelendiğinde, ICIDH-1 Kurgusundan farklı olarak göze ilk çarpan terminoloji değişimidir. Sağlık koşullarının, vücut işlevleri ile yapıları, aktiviteler ve katılım üzerindeki etkilerinin açığa çıkartılmak istendiği taslakta, ICIDH-1 kurgusunda bulunan *"bozukluk (impairment)"* ifadesi yerine *"işlevsellik (functioning)"* tercih edilirken; ilk kurguda "özürlülük" anlamında kullanılan *"disability"* söylemi ICIDH-2 Taslağında *"engellilik"* anlamında kullanılmıştır. Bununla beraber bozukluk ile özürlerin birey için

sosyalleştirilmiş halini yansıtan "*engellilik* (handicap)" söylemi, ICIDH-2 Taslağında kullanımdan kaldırılarak "*katılım kısıtlamaları* (participation restrictions)" kavramı ortaya atılmıştır.

Taslağının bir diğer farkı ise, sosyal unsurları görmezden gelmesiyle eleştirilen tıbbi yaklaşım yerine sağlık durumu ile çevresel faktörlerin etkileşimini vurgulayan biyopsikososyal yaklaşımı yansıtmasıdır. Taslakta biyopsikososyal yaklaşım (WHO, 1999: 25), "*biyolojik, bireysel ve sosyal düzeylerde sağlığın farklı boyutlarının tutarlı bir görünümünü sağlayarak bir senteze ulaşma çabası*" olarak ifade edilmiştir. Bundan hareketle ICIDH-2 Taslağının ortaya koymaya çalıştığı engellilik kurgusunun ICIDH-1'den daha fazla çevresel faktörleri önemsediği ve önemli bir bileşen olarak kabul ettiği ifade edilebilir.

Taslak, 2001 yılına kadar saha çalışmaları ile geniş bir kitle tarafından test edilerek geri dönütler elde etmiştir. Bu dönütler ekseninde Dünya Sağlık Şûrası'nın 2001 yılı toplantısında, ICIDH-2 Taslağının saha sonuçları *beden, birey* ve *toplum* düzeyinde değerlendirilmiştir ve ICIDH Kurgusunun *"hastalığın sonucu"* yaklaşımından uzaklaşılarak ICIDH-2 taslağının nihai versiyonu olan "*Uluslararası İşlevsellik, Engellilik ve Sağlık Sınıflandırmasını* (International Classification of Functioning, Disability and Health - ICF)" "*sağlığın bileşenleri ve unsurları*" yaklaşımıyla yayınlanmıştır (WHO, 2001: 4).

ICF Kurgusu, yalnızca engelli bireylerin değil diğer bireylerin de sağlığını bütün yönleriyle ele alıp, bireyin işlevselliği ve kısıtlamalarına ilişkin evrensel bazı tanımlamalar öne sürmektedir. ICF Kurgusunda engellilik, "bireyin *vücut işlevleri ile yapılarının, aktiviteler ve katılım arasındaki etkileşimin olumsuz yönleri*" olarak ifade ediliştir (WHO, 2001: 221). ICIDH-1 Kurgusundaki tanımlamalarda bulunan "normallik" vurgusunun ICF'de terkedilerek tüm bireylerin refahı ve *"iyi olma hali*" (Şekil 7) üzerine bir uygulama çerçevesi inşa edildiği belirtilebilir.

Şekil 7. ICF evreni: İyi olma hali

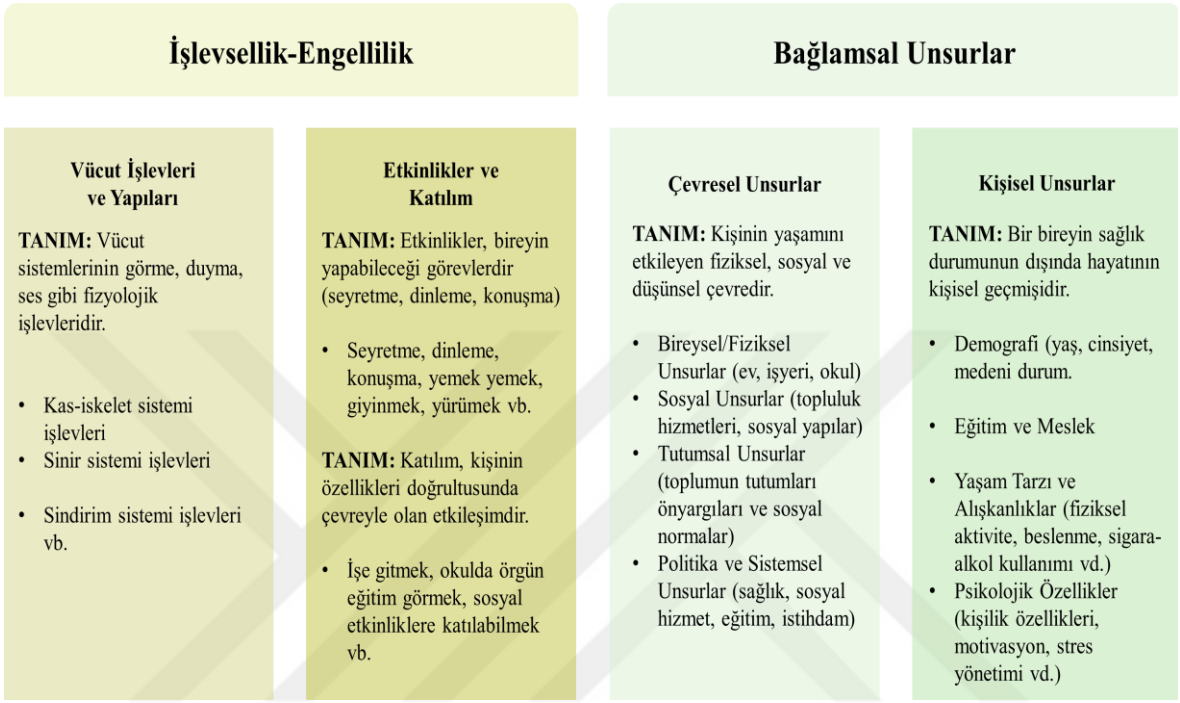
Kaynak: (WHO, 2001: 220) uyarlanmıştır.

Dünyadaki sağlık politikalarının kalite süreçleri ve sonuçlarını değerlendirebilme ihtiyacından doğan ICF Engellilik Kurgusu, farklı disiplinler ve sektörler için dizayn edilmiş çok amaçlı bir çerçeve de sunmaktadır. Bu doğrultuda amaçlar şu şekilde sıralanabilir (WHO, 2001: 5);

- Sağlık koşullarıyla ilişkili işlevsel durumları anlamak ve incelemek için bilimsel/metodolojik bir düzlem oluşturmak.
- Sağlık sektörü, diğer sektörler, araştırmacılar, politika üreticiler ve engelli bireyler ile halk arasında iletişimi geliştirmek için ortak bir söylem oluşturmak.
- Verilerin devletler, sağlık disiplinleri, hizmetler ve kronolojik açıdan arasında karşılaştırılmasına izin vermek.
- Sağlık bilgi akış-belgelendirme süreçleri için sistematik bir kodlama şeması sağlamak.

Uluocak ve Aslan'ın (2012: 41) belirttiği gibi ICF, bireyin "bedensel işlevleri" ve bu işlevlerin hem kişisel hem sosyal açıdan oluşturduğu "engellere" dair, "tıbbi şartlar" ile

"çevresel unsurların" arasındaki ilişkiyi vurgulayan bir kurgunun çabası olarak ifade edilebilir. Bu çabayı "İşlevsellik-Engellilik" ile "Bağlamsal Unsurlar" olmak üzere iki ana düzlem (Şekil 8) görünür kılmaktadır.

Şekil 8. ICF kurgusunun bileşenleri

Kaynak: Güloğlu ve Yıldız: 101

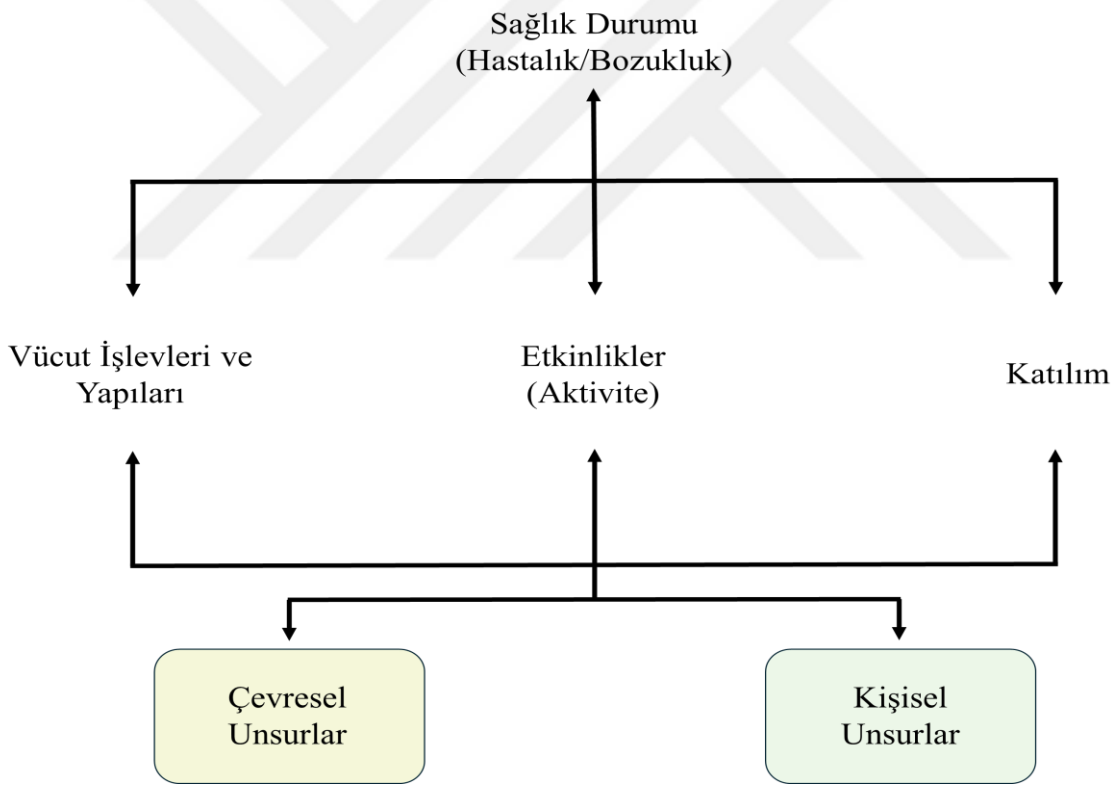
Kurgunun "İşlevsellik-Engellilik" düzlemi şu iki amaçla işe koşulmaktadır (WHO, 2001: 7-8);

- Görünür sorunları saptamak amacıyla (disability *[engellilik]* şemsiye terimi, bozukluk, faaliyet sınırlamaları ve katılım kısıtlamasını kapsar).
- Sağlık sorunlarının belirgin olmayan yönlerini (functioning *[işlevsellik]* şemsiye terimi altında nötr bölge) ortaya çıkarmak amacıyla.

Kurgunun "bağlamsal Unsurlar" düzlemi ise bireyin yaşamı ve tüm arka planı temsil etmektedir (WHO, 2001: 16). Bu düzeyi meydana getiren birbiriyle ilintili iki bileşen bulunmaktadır. Bunlar bireyin yaşamını sürdürdüğü fiziksel, sosyal, kültürel ve kurumsal ortamlara dikkat çeken "çevresel unsurlar" ile bireyin cinsiyeti, yaşı, eğitim durumu, yaşam alanı ve biçimi gibi artırılabilecek özellikleri kapsayan "kişisel unsurlar"dır. "Bağlamsal

Unsurlar", "İşlevsellik-Engellilik" düzleminin tüm bileşenlerine bireyin en yakın çevresinden dış çevresine doğru etkimektedir (WHO, 2001: 7).

ICF Kurgusu, ICIDH-1 Kurgusunun kavramlar arası doğrusal ilişkisi yerine doğrusal olmayan etkileşimci ve dinamik yapısıyla ön plana çıkmaktadır (Uluocak ve Aslan, 2012: 42). ICF Kurgusunda bireyden beklenen sosyal faaliyet ve katılım düzeylerinin belirleyicisi olarak sağlık-çevre ilişkisi kurulması Nagi Kurgusuyla benzerlik taşısa da ICF daha kapsamlı ve bütüncül bir yaklaşım sergilemektedir (Güloğlu ve Yıldız, 2020: 104). Temel olarak bir sınıflandırma sistemi olan ICF Kurgusunda, engellilik sürecine dair doğrudan bir model ortaya konmasa da bileşenler arası etkileşimi açıklayabilmek için kavramsal bir model (Şekil 9) tasarlamıştır.

Şekil 9. ICF engellilik kurgusu

Kaynak: (WHO, 2001: 18)

Kavramsal model, kurgunun belirlediği tanımlamalar üzerinden bireyin işlevselliği ve engellilik durumunu ölçülendirmek için beş bileşenin dinamik ve çok yönlü etkileşimini

ortaya koymaktadır. Çevresel unsurlar (erişilebilirlik-sosyal destek) ve kişisel unsurlar (cinsiyet-bağımlılıklar) bireyin aktivitelerini ve katılımını doğrudan etkileyebilir. Bununla beraber bireyin sağlık durumu tek başına ya da diğer unsurlarla birleşerek, bireysel aktivite ve toplumsal katılımın önündeki sınırlamaları oluşturabilmektedir.

ICF'nin ortaya koyduğu kavramsal çerçeve-model ile temellendirilerek DSÖ ve Dünya Bankası işbirliğiyle küresel düzeyde engellilik olgusunu ve engelli bireylerin yaşadıkları güçlüklere odaklanan önemli bir belge olan Dünya Engellilik Raporunda (WHO, 2011), engellilik olgusuna dair gelecekteki araştırmalar için de ICF Kurgusunun kavramsal çerçevesinin baz alınması önerilmiştir (WHO, 2011: 24). Bu doğrultuda engellilik istatistikleri üzerine çalışan Washington Group, ICF'nin kavramsal çerçevesinden faydalanarak soru setleri oluşturmaya başlamıştır (The Washington Group on Disability Statistics, 2023). Washington Group'un oluşturduğu soru setlerinin uygulama örneği olarak, Bacanı ve arkadaşlarının (2014: 2) yürüttüğü, Uganda'daki engellilik olgusunun demografiye yansımasını açığa çıkartan çalışma gösterilebilir.

Araştırmaların yanı sıra devletlerarası engellilik olgusunun karşılaştırılabilmesine de imkan sağlayan ICF Sınıflandırma Sistemi, devletlerin engellilik mevzuatında da kendine yer edinmiştir. Bu kapsamda Türkiye'de 2019 yılında yürürlüğe giren *"Çocuklar İçin Özel Gereksinim Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik"*[5] ile *"Erişkinler İçin Engellilik Değerlendirilmesi Hakkında Yönetmelik"* engelli bireylerin engellilik düzeylerini saptayabilmek adına ICF Sisteminin kullanılacağını belirtmektedir.

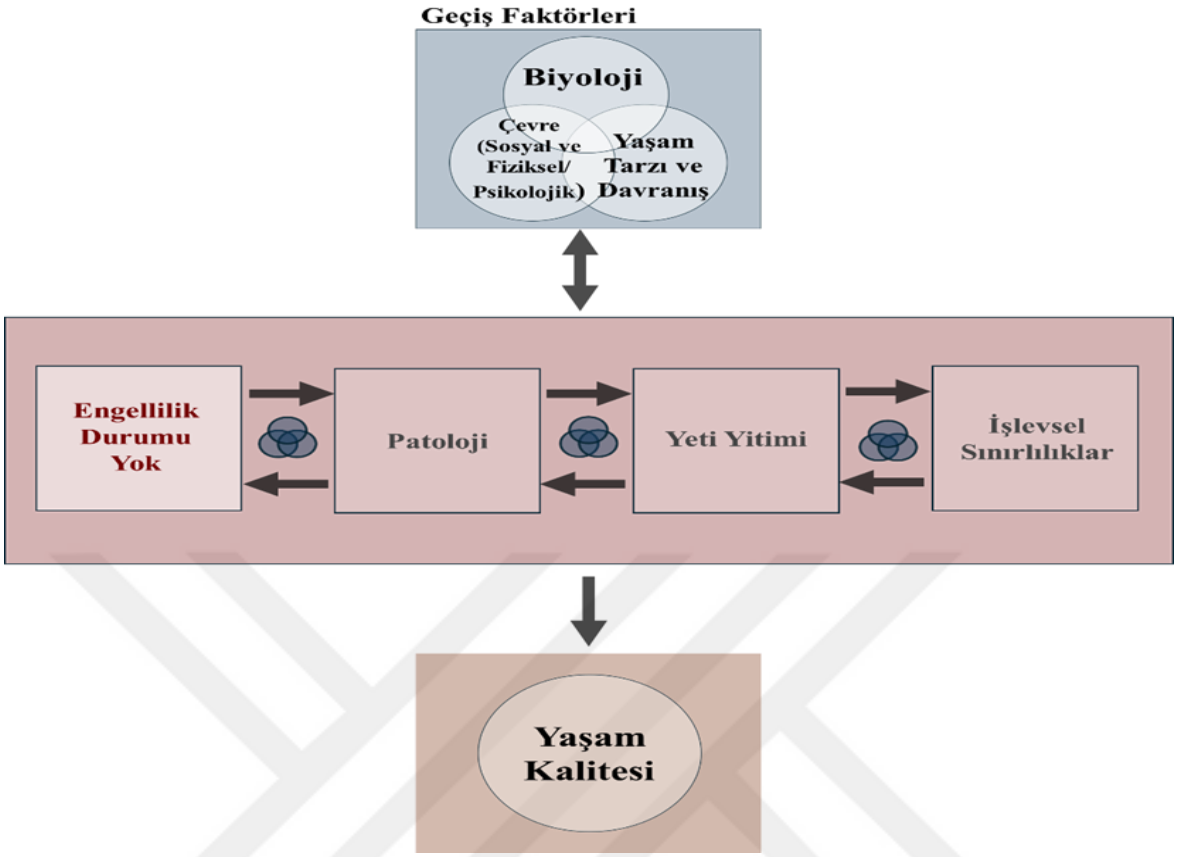
Shakespeare (2006: 60), ICF Kurgusunun engelliliği yalnızca medikal boyutta değil toplumsal ve siyasi boyutlarıyla çözümleyen ve öneri sunan kompleks bir yapı olarak engellilik olgusunu salt engelli bireyleri ilgilendiren bir azınlık sorunu olmaktan çıkarttığını ifade etmektedir.

[5] 20.02.2019 Tarih 30692 sayılı yönetmeliğin 5. Maddesinde, ICF Sisteminin çocuk ve genç bireylere özgü uyarlanmış hali ICF-CY sisteminin (*International Classification of Functioning, Disability and Health for Children and Youth*) kullanılacağı ifade edilmektedir ancak DSÖ, yaşa bağlı bir ayrım gözetilmeden ICF sisteminin kullanılması gerektiği yönündeki kararıyla ICF-CY sistemini kaldırma kararı almıştır.

Sonuç olarak *ICF Engellilik Kurgusu*nun evreni, engelliliği yalnızca tıbbı bakış açısıyla görmek yerine biyopsikososyal yaklaşımla çevresel etkileri de göz önünde bulundurarak tüm insanlığın sağlığı ve işlevselliğini değerlendirmeye alarak genişlemiştir. Kurgunun bu özellikleri dikkate alındığında, engelli bireylerin sosyal ve çevresel ihtiyaçlarına duyarlılık göstererek kentsel alan ve yönetimine odaklanan *Engelli Dostu Kent* kavramı ICF'nin bağlamsal unsurlarıyla desteklenebilir. Bununla beraber ICF Kurgusunun bütüncül yaklaşımla oluşturduğu standart ve evrensel çerçeve, toplumu oluşturan tüm bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere, herkesin kentsel yaşama eşit katılımını önceleyen *Kapsayıcı Kent* (Inclusive City) kavramıyla daha iyi örtüştüğü ifade edilebilir.

Institute of Medicine-2 (IOM-2) Engellilik Kurgulaması: Amerika'da Ulusal Bilimler Akademisi'nin standart/evrensel bir nitelikte engelliliği kavramsallaştırma çabaları, 1997 yılında yayına sunulan "*Amerika'yı Etkinleştirmek: Rehabilitasyon Bilimi ve Mühendisliğinin Rolünün Değerlendirilmesi* (Enabling America: Assessing the Role of Rehabilitation Science and Engineering)" başlıklı raporla devam etmiştir. Bu raporda engellilik tanımlarını standartlaştırmaya hizmet eden daha önceki kurgulamalar ile IOM-1 Kurgulamasının eksiklikleri gözden geçirilerek Institute of Medicine-2 Engellilik Kurgulaması (IOM-2 Disability Model) yapılandırılmıştır. Yeni kurgu "*Birey*", "*Çevre*" ve "*Birey-Çevre Etkileşimi*" olmak üzere üç perspektif sunmaktadır.

İlk kurgulamada (İOM-1) bir süreç içerisindeki evre olarak belirtilen engellilik; IOM-2 Kurgulamasında sürecin bir parçası olmaktan çıkartılıp bireyin çevreyle olan etkileşiminin bir sonucu olarak değerlendirilmiştir ve "*kişi ve çevre arasındaki etkileşimin bir fonksiyonu*" (Brandt ve Pope, 1997: 70) olarak tanımlanmıştır. Bu tanım öz itibariyle ilk kurgulamadaki tanımdan tamamen uzaklaşmasa da etkileşim vurgusuyla ön plana çıkmaktadır. Bu doğrultuda ilk kurgulamanın, Nagi'den beslenerek ortaya attığı "engellilik süreci" yenilenerek, *"IOM-2 Etkinleştirme ve Engellilik Süreci"* geliştirilmiştir. IOM kurgulamasında yaşanan bu gelişim modellemede de (Şekil 10) bazı değişiklikleri beraberinde getirmiştir.

Şekil 10: IOM engellilik sürecinin gelişimi: Etkinleştirme ve engellilik süreci

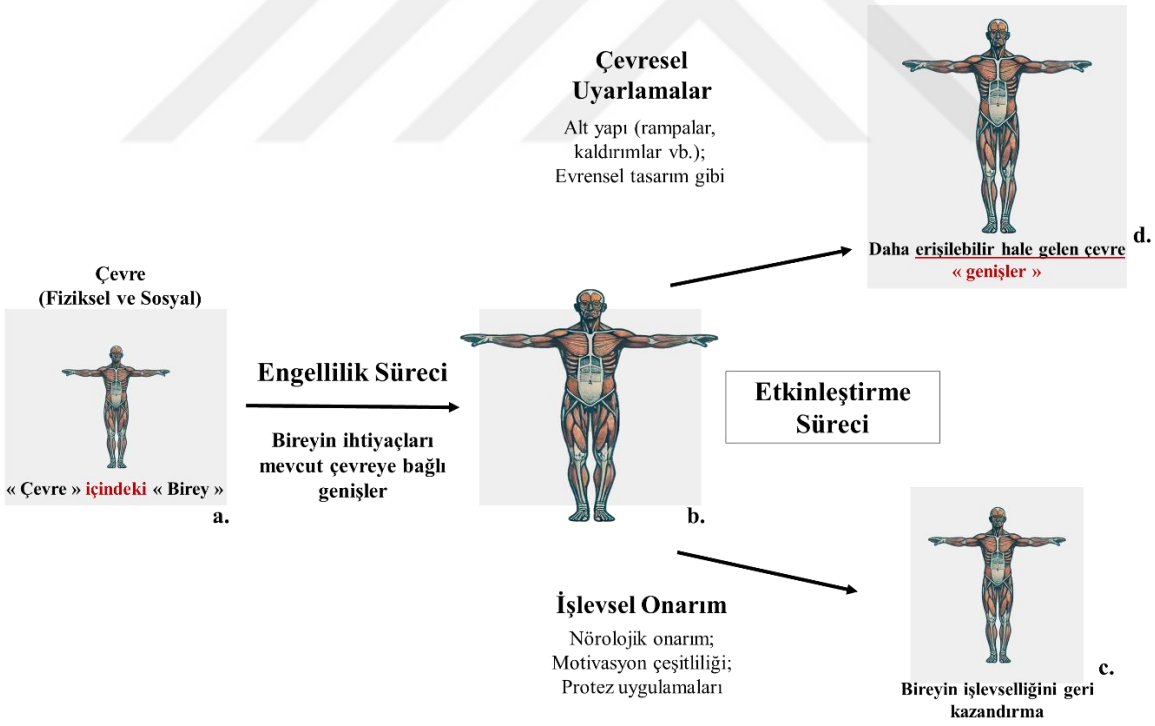
Kaynak: Brandt ve Pope, 1997: 68

Yeni kurgulamada, IOM-1'de sürecin son adımı olan "*Engellilik* (Disability)" evresi çıkartılarak yerine sürecin ilk basamağı olarak "*Engellilik Durumu Yok* (No Disabling Condition)" evresi eklenmiştir. Yeni kurgulamada Engellilik evresinin terk edilmesinin nedeni Institute of Medecine komitesi tarafından (1991/1997); "*kişinin özünde engelliliğin var olmadığı ve engelliliğin çevrenin etkisiyle geliştiği*" önermesine dayandırılmıştır (Brandt ve Pope, 1997: 68). Bununla beraber IOM Kurgulaması güncellenirken dinamik ve tersine çevrilebilen bir süreç anlayışıyla hareket edilmiştir. İlk Modellemede engellilik sürecinde evreler arası geçişkenlik, tek yönlü oklarla geri döndürülemez bir yapıda tasvir edilirken; IOM-2 Kurgusunda, evreler arası geçişkenlik çift yönlü oklarla gösterilmiştir ve düzenlemeler ve rehabilitasyon etkisiyle, sürecin geriye doğru akabileceği vurgulanmıştır.

Yeni kurgulamada izlenen bir diğer değişiklik ise IOM-1 Modellemesinde bulunan "*Risk Faktörleri*" kümesinin yerine "*Etkinleştirici/Geçiş/Kolaylaştırıcı Faktörler/i*"

tanımlanmasıdır. Kümenin ismi her ne kadar değişmiş olsa da risk faktörü türleriyle geçiş faktörleri genel olarak aynıdır. Tanımlama noktasında ise; IOM-1 Kurgulamasında risk faktörleri soldan sağa doğru engellilik evresine geçişe etkimekteyken, IOM-2 Kurgulamasında sağdan sola doğru, yani "engellilik durumu yok" evresine doğru geçiş olasılığını arttırabilecek katkılar olarak tanımlanır. Örneğin tedavi, bakım ve teknolojiye kolay ulaşım sosyal çevreyi olumlu etkiler, erişim eksikliği ise bir bariyer oluşturur; erişilebilir bir evrensel tasarım fiziksel çevreyi güçlendirir, bunların yoksunluğu ise bariyerler inşa eder; bireyin genetik özellikleri ya da yaşı biyolojik bir faktör olup hem etkinleştirici hem engelleyici olabilir.

Geliştirilmiş olan sürecin kavramsal şeması (Şekil 11) incelendiğinde dörtgen biçiminde gösterilen çevre hem fiziksel ortamı hem de sosyal yapıları (aile, grup, toplum) temsil etmektedir.

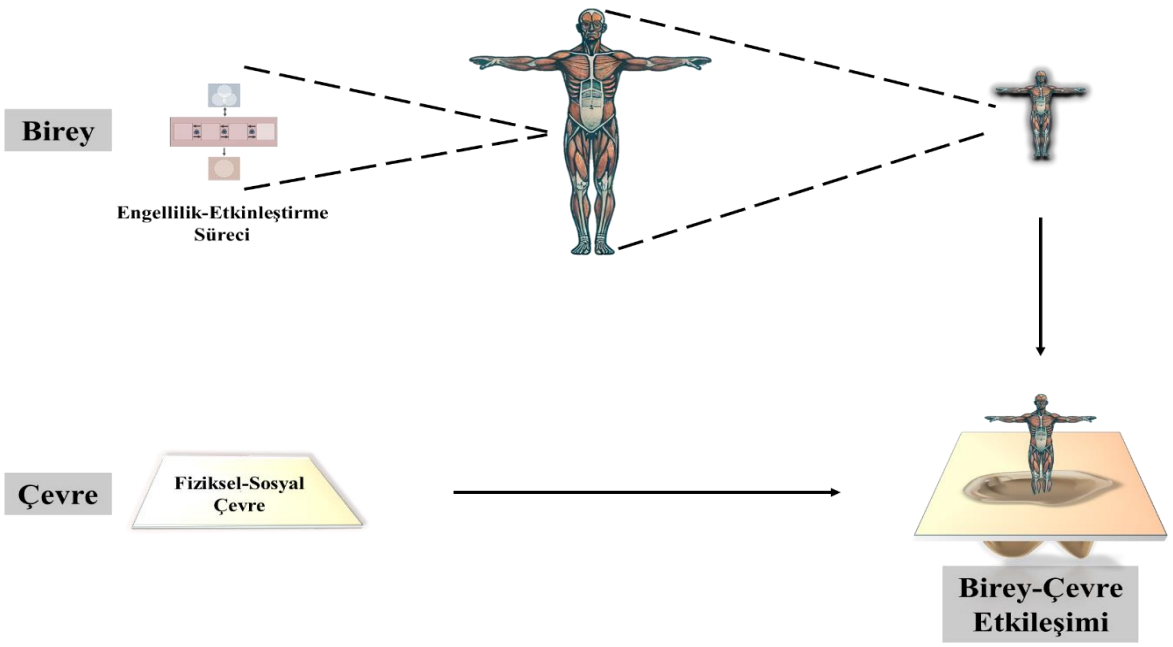

Şekil 11. IOM-2 engellilik-etkinleştirme sürecinin kavramsal şeması

Kaynak: (Brandt ve Pope, 1997: 66)'dan uyarlanmıştır.

Engeli bulunmayan birey (a.) topluma bütünüyle uyum sağlamıştır ve dörtgenin içine sığmaktadır. Engelli evresine geçiş potansiyeli bulunan bireyin (b.) ise çevresel gereksinimleri gitgide artacaktır ve çevresel uyumdan uzaklaşacaktır (artan gereksinimler bireyin büyümesi ve aynı kalan dörtgen içerisine bireyin sığmamasıyla tasvir edilmiştir). Bireyin engelli birey evresine ulaşmaması yahut engelli birey konumunu terk etmesi için "*Etkinleştirme Süreci*" bu noktada devreye girmektedir. Uygulanan rehabilitasyonlar etkisiyle birey (c.) ya kaybedilen işlevselliği geri kazanacaktır (bireyin boyutu küçülür ve aynı dörtgen içerisine sığar) ya da çevresel uyarlamalar ile (erişilebilirlik vb.) bireye uygun (d.) ortamlar oluşturulacaktır (gereksinimleri artan bireyin boyutunda küçülme olmaz, çevreyi temsil eden dörtgen bireyin içerisine sığacağı biçimde genişler).

IOM-2 Kurgusu için oluşturulan "Etkinleştirme ve Engellilik Süreci" Kurgulamanın "Birey" perspektifinin bir parçası olarak yapılandırılmıştır. "Çevre" perspektifi ise fiziksel unsurlar ile sosyal unsurların oluşturduğu ortam olarak tasvir edilmiştir. Kurgulamanın "Birey-Çevre Etkileşimi" perspektifini, esnek bir zemin olan çevrenin direnci ile bu zemin üzerinde bulunan bireyin boyutuna/ağırlığına bağlı oluşan konumu (Şekil 12) ortaya koymaktadır.

Şekil 12. İOM-2 kurgulamasının perspektifleri (birey, çevre, birey-çevre etkileşimi)

Kaynak: (Brandt ve Pope, 1997: 69)'dan uyarlanmıştır.

Üç perspektifi birleştiren kurguda ilk kurgunun aksine "Birey" tanımlaması yapılırken hiçbir engeli bulunmayan kişiler vurgulanmaktadır. Bu birey tanımı "tam rehabilitasyon"a işaret etmekle beraber; engellilik sürecinin başlangıcını, etkinleştirme sürecinin ise sonunu ima etmektedir.

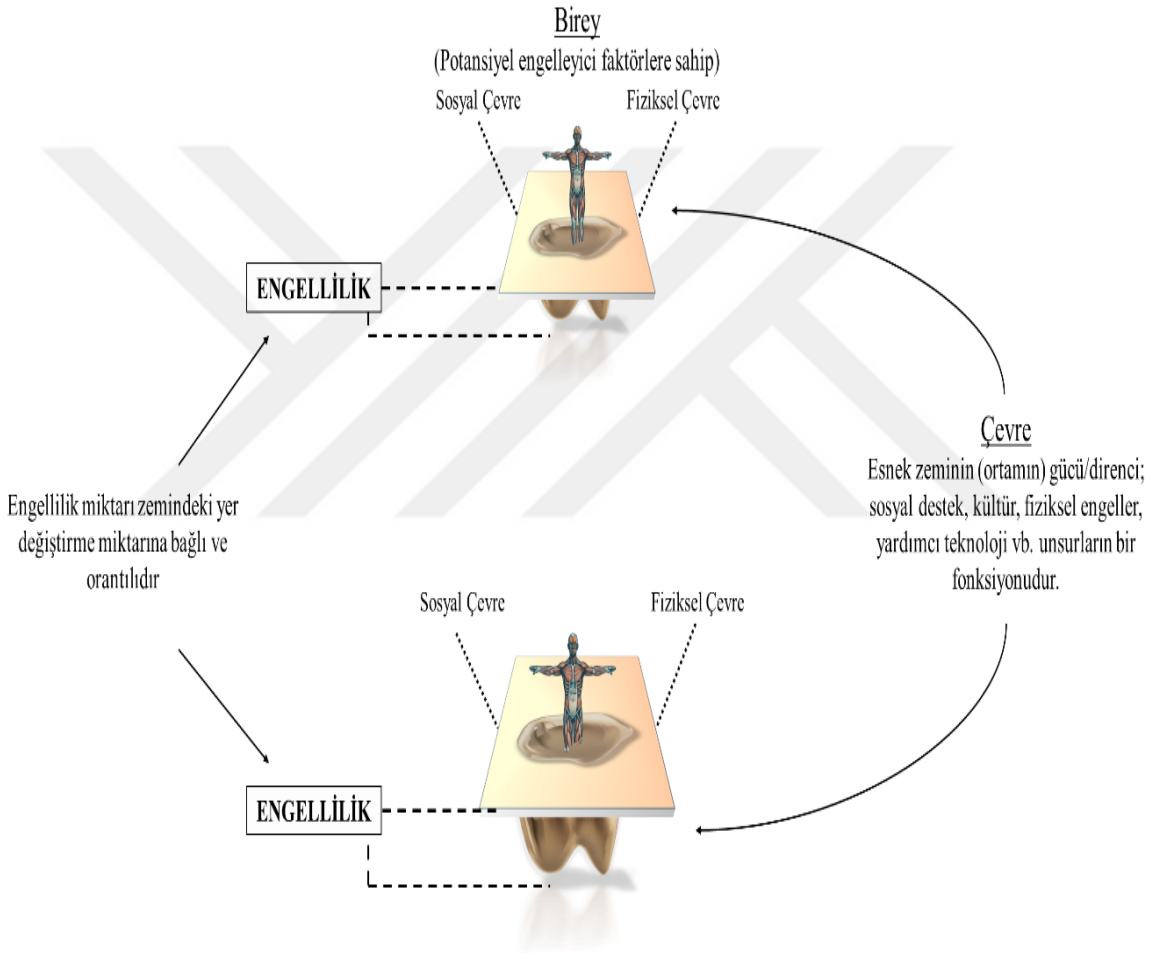
Esnek bir zemin olarak gösterilen çevrenin direnci ise destek sistemlerinin niceliği, niteliği ve kalitesine bağlıdır. Dirençli zeminler, sağlık hizmetleri, teknolojik gelişim ve sosyal destek ağlarıyla oluşturulurken; dirençsiz zeminler, fiziksel engeller, ayrımcılık ve sağlık hizmetlerine erişim eksikliği gibi unsurlardan meydana gelmektedir. Çevreyi etkileyen unsurlar kurguda iki ana kategoriye ayrılmaktadır. Bunlar şu şekilde (Tablo 2) sıralanmıştır (Brandt ve Pope, 1997: 72);

Tablo 2

IOM-2 engellilik unsurları

Psikolojik ve Sosyal Unsurlar	**Fiziksel Unsurlar**
• Ayrımcılık • Bağımsızlık • Sağlık ve tıbbi bakıma erişim • Sosyal hizmetlere erişim • Spor ve sağlıklı aktivitelere erişim • Teknolojiye erişim • Toplum kuruluşları • Kişilik özellikleri • Tutumlar ve duygusal durumlar • Kültür • İstihdam • Aile • Ekonomi • Eğitim • Maneviyat	• Mimarlık • Ulaşım • İklim • Uygun teknoloji • Coğrafya • Zaman

"Engellilik" IOM-2 Kurgulamasının engellilik tanımından hareketle; bireyi destekleyen fiziksel ve sosyal ortamların yapısı ile potansiyel engelleyici durumların büyüklüğü, engellilik fonksiyonunun girdilerini oluşturmaktadır. Bu fonksiyonun sonucunda ise bireyin yaşadığı engellilik miktarı ortaya çıkmaktadır. Engellilik miktarı kurgulamanın modellemesinde (Şekil 13) "*Çevre*"yi tasvir eden esnek zemininin hareketi üzerinden aktarılmaya çalışılmıştır.

Şekil 13. IOM-2 çevre-birey fonksiyonunun sonucu: engellilik miktarı

Kaynak: (Brandt ve Pope, 1997: 70) uyarlanmıştır.

Zemindeki yer değiştirme/çökme miktarı, birey tarafından deneyimlenen engellilik miktarını yansıtmaktadır. Dolayısıyla, IOM-1 Kurgusunda sürecin varacağı bir sonuç olan engellilik, IOM-2 Kurgusunda ilişkisel ve ölçülebilen bir sonuç olarak ifade edilmektedir.

İlişkisel engellilik kurgulaması matematiksel olarak ifadesi şu şekildedir (Brandt ve Pope, 1997: 74-78);

Engelliliği bireysel ve çevresel faktörlerin etkileşimi sonucu açığa çıkan dinamik bir yapı olarak ortaya koyan IOM-2 kurgulamasında, engelliliğin/engellilik miktarının hesaplanabilmesi adınaysa öncelikle değişkenlerin tanımlanması gerekmektedir. Kurgunun matematiksel modelinin ilk varsayımı "patoloji (pathology)" [P], "yeti yitimi (impairment)" [I] ve "işlevsel sınırlama (functional limitation)" [FL] olarak adlandırılan üç girdi toplamının, bireyin "potansiyel engelliliği (potential disability)" [PD] olduğudur. Potansiyel engellilik matematiksel olarak şu şekilde formüle edilmiştir:

$$\boldsymbol{P + I + FL = PD}$$

Bireyin engellilik durumunun yalnızca çevresiyle olan etkileşimi sonucunda ortaya çıkabileceği varsayımı *"Potansiyel Engellilik"* terimini ortaya çıkarmaktadır. Terim ve Bir ideal olarak eğer ki girdilerinin hepsi (P, I ve FL) sıfır olabiliyorsa o zaman bireyin potansiyel engelliliği yok demektir.

Matematiksel modelinin bir diğer bileşeni ise engellilik üzerinde kritik bir rol oynayan "Çevresel Unsurların Etkisidir (Environment)" [E]. Olumlu unsurlarla çevrelenmiş bir ortam, engellilik miktarını azaltabilecekken; olumsuz unsurların etkisindeki bir çevre engelliliği arttırmaktadır. Çevre [E] bu matematiksel modelde payda olarak alınmaktadır çünkü diğer faktörlerin ölçüldüğü ve engelliliğin varlığını belirleyen değişken girdidir. Çevrenin etkisi nicel olarak saptanmadan potansiyel engellilik, engellilik halini almayacaktır. Engellilik miktarının [D] saptanması matematiksel olarak şu biçimde formül haline getirilmişti;

$$\boldsymbol{D = \frac{PD}{E}}$$

Çevrenin engelliliğe yansımalarının saptanabilmesi için oluşturulan ölçekte (Tablo 2) çevresel unsurların etkisi 0,1 ila 10 arasında değişen bir değer üzerinden nicelleştirilmektedir. Potansiyel engellilikde 0,1 ila 10 arasında bir değer alarak, çevresel unsurların etkisine bölünmesiyle engellilik miktarı [D] 0 ila 100 aralığında bir değer alacaktır.

Tablo 3

IOM-2 çevrenin engelliliğe etkisinin tespit edilmesi

Fonksiyonel Kapasite (Niteliksel)	**Potansiyel Engellilik** (Niteliksel)	**Potansiyel Engellilik** (Aralık: 0,1-10)	**Çevresel Destek** (Aralık: 0,1-10)	**Engellilik Skoru** (Aralık: 0,1-10)
Yüksek	Yüksek	1	10 (İyi)	0,1
		1	1 (Etkisiz)	1
		1	0,5 (Kötü)	2
		1	0,1 (Çok Kötü)	10
Orta	Orta	5	10	0,5
		5	1	5
		5	0,5	10
		5	0,1	50
Tablo 3'ün dev				
Düşük	Düşük	10	10	1
		10	1	10
		10	0,5	20
		10	0,1	100

Kaynak: (Brandt ve Pope, 1997: 75).

IOM-2 Kurgulamasında, akademik araştırmalarda kullanılmak üzere engellilik-etkinleştirme süreçlerinin daha iyi anlama ve süreçteki unsurları incelemeye yönelik sistemli bir çerçeve sunmak amacıyla kavramsal bir matris de (Tablo 4) geliştirilmiştir.

Tablo 4

IOM-2 kurgusunun kavramsal parametreleri

Bireysel ve Çevresel Değişkenler				
Bireysel (Biyoloji, davranış, kaynaklar)	A_1	A_2	A_3	A_4
Doğal süreçler (büyüme, olgunlaşma, gelişme, yaşlanma, onarım)	B_1	B_2	B_3	B_4
Hastalık (belirtiler ve ilerleme)	C_1	C_2	C_3	C_4
Davranışsal yaşam tarzı	D_1	D_2	D_3	D_4
Yaşantısal (algılar, bağımsızlık, yaşam kalitesi)	E_1	E_2	E_3	E_4
Kaynaklar (fiziksel, maddi, beceriler)	F_1	F_2	F_3	F_4
Doğal Dış Çevre (iklim, arazi)	G_1	G_2	G_3	G_4
Kültür	H_1	H_2	H_3	H_4
Mühendislik (teknoloji, mimari, ulaşım)	I_1	I_2	I_3	I_4
Tedavi Yöntemleri	J_1	J_2	J_3	J_4
Sağlık Hizmeti Sunumu	K_1	K_2	K_3	K_4
Sosyal Kurumlar (aile, din)	L_1	L_2	L_3	L_4
Kamu Kurumları (merkezi, yerel)	M_1	M_2	M_3	M_4

Tablo 4'ün devamı

Makroekonomik Göstergeler (GSMH, işsizlik oranları)	N_1	N_2	N_3	N_4
Politika ve Yasalar	O_1	O_2	O_3	O_4
Kaynaklar ve Fırsatlar	P_1	P_2	P_3	P_4

Kaynak: Brandt ve Pope, 1997: 77

IOM-2 Kurgusunda geliştirilen matris sayesinde araştırmalarda odaklanılması gereken temel alanlar, değişkenler ve araştırma deseni belirlenebilir. Örneğin M_3 ve O_3 kodlarıyla oluşturulan; "*Yerel yönetimlerin engelli dostu politikaları, engelli bireylerin kamusal hayata katılımını nasıl etkiler?*" araştırma sorusunda olduğu gibi işlevsel sınırlılıklar düzeyine etkiyen kamu kurumları ile politika-yasa değişkenlerini ölçmek üzere tasarlanabilir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, IOM-2 Kurgusu diğer kurguların aksine engellilik sürecini engelliliğin hiç var olmadığı bir noktadan başlatarak engellilik sürecine yeni bir bakış açısı sunmaktadır. IOM-2 engellilik sürecinde evreler arası tersine çevrilebilir dinamik bir yapı sergilemesiyle dış destek ve rehabilitasyonlara işaret etmektedir. Bununla birlikte kurgunun engellilik süreç evrelerinde izlenen olumlu-olumsuz her durumun kişide engellilik oluşumu ya da engelliliğin ortadan kalkma ihtimalinin belirleyicisi olarak "*potansiyel engellilik*" kavramını açığa çıkartması IOM-2 Kurgusunu diğerlerinden ayrıştırmaktadır. IOM-2'nin öteki kurgulardan ayrılan diğer bir yönü ise birey düzeyiyle ilişik olan engellilik süreci ve potansiyel engelliği yalnızca tıbbi unsurlar ve medikal kökenli rehabilitasyonlara bağlı gelişemeyeceğidir. Buna bağlı olarak IOM-2 çevresel, sosyal ve psikolojik unsurlar ile rehabilitasyonlara yoğunlaşarak birey-çevre etkileşimi üzerinden engelliliği açıklamaya çalışmaktadır.

Sonuç olarak, IOM-2 Kurgusunun Engelli Dostu Kent kavramına güçlü bir altyapı oluşturma noktasında kurgunun etkileşimci yaklaşım göstermesi; potansiyel engellilik kavramına, çevresel, sosyal ve kişisel unsurlara yoğun olarak vurgu yapması; erişilebilirliğe dikkat çekerek engelli bireylerin topluma tam eşit katılımı ve sosyal entegrasyonuna önem

vermesi; engelli bireylerin bağımsız yaşamalarını desteklemesi; toplumsal farkındalığı artırması; araştırmalar için kapsamlı veri toplama ve değerlendirme yöntemleri sunması *Engelli Dostu Kent* tasarımı ve yönetimi için uygun bir temel oluşturacağı ileri sürülebilir.

Diğer Engellilik Tanımları ve Tasnifi

Birleşik Krallık merkezli "*Ayrımcılığa Karşı Bedensel Engelliler Birliği* (Union of the Physically Impaired Against Segregation - UPIAS)" ve "Engellilik İttifakı (The Disability Alliance)" her ne kadar uluslararası yapı olmasalar da engelli haklarını savunma ve engelli bireylerin toplumsal katılımını destekleme adına küresel etkisi bulunan sivil toplum hareketleridir (Gül, 2006: 7). UPİAS'ın 1976 yılında sosyal ve hak temelli yaklaşıma geliştirilmemiş biçimde gönderme yaptığı bildirisinde bozukluklar ve engellilik arasındaki ayrım vurgulanarak şöyle tarif edilmiştir (UPİAS, 1976: 3-4);

> Bozukluk, "*fiziksel, zihinsel veya duyusal bir bozulmanın bireyde neden olduğu işlevsel sınırlama*" iken engellilik ise "*çevresel (fiziksel-sosyal) bariyerler nedeniyle toplum ile eşit ölçekte normal hayata katılma fırsatlarının kaybı veya kısıtlanmasıdır.*"

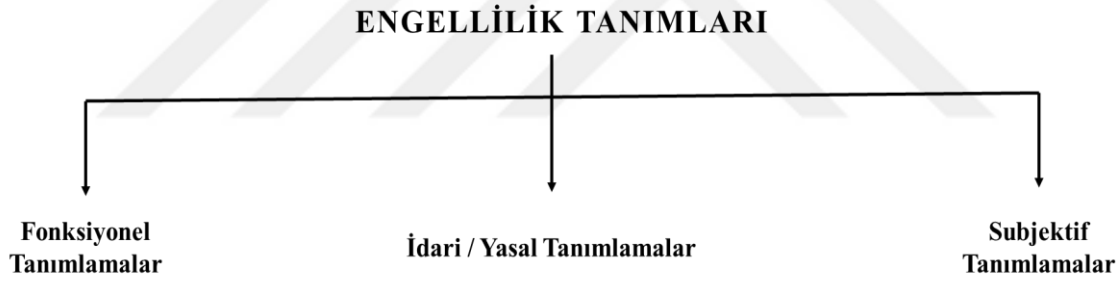
Bununla birlikte sosyal yaklaşıma atıfla engelli bireylerin sosyal yaşamdaki görünümü şu şekilde ifade edilmiştir (UPİAS, 1976: 4);

> "*Bedensel engelli insanların sorunları toplumsaldır. Engellilik, toplumda tam olarak yer almamayı önleyen ve engelli kişilerin gereksiz yere izole edilmesini getiren bir durumdur. Bu nedenle engelli insanlar toplumda baskı altındaki bir gruptur.*"

Bu doğrultuda UPİAS tanımlarında bozukluk ve engellilik arasındaki fark değerlendirildiğinde bozukluğun özel alanın konusunu oluşturduğu engelliliğin ise kamusal alanla ilişkili olduğu dile getirilebilir. Ayrıca engellilerin baskı altında bir grup olma vurgusuyla azınlık kavramına işaret edildiği; engelliliğin, insan haklarının bir parçası olarak

azınlık hakları kapsamında ele alınmasını sezdirdiği ve sosyal dezavantajlılığın öne çıkartıldığını belirtilebilir.

Engellilik tanımları bir tasnife sokulmak istenirse, günlük yaşam aktivitelerindeki kısıtlılıklara medikal açıdan dikkat çeken fonksiyonel tanımlamalar; özellikle sosyal politikaların öznesinin ne olduğu ve yardımlardan kimlerin yararlanacağı konusunda hukuki kriterleri ortaya koyan idari/yasal tanımlamalar; bireyin kendini nasıl gördüğüne/algıladığına dayanan subjektif tanımlamalar biçiminde oluşturulan üçlü bir kategoriden söz edilebilir. Tanımlar kategoriler içerisinde özelleşerek, çalışmaların yöntemlerini, veri toplama ve karşılaştırma süreçlerini etkilemektedir. Bu özelleşme ise demografik yapı (yaş, cinsiyet, yaşanan yer vb.) ile sosyo-ekonomik faktörlere bağlı olarak gelişmektedir (Grönvik, 2009: 1-3; Shakespeare, 2018: 7-9) Kısacası engelliğin öznesini bulabilmek için belli kıstaslara göre tanımlar geliştirildiği (Şekil 14) ifade edilebilir.

Şekil 14. Engellilik tanımlarının tasnifi

Kaynak: Grönvik, 2009'dan yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Fonksiyonel Tanımlamalar: Enez'e (2001: 39) göre engellilik, "*kişinin doğuştan ya da sonradan bir hastalık veya kaza nedeniyle bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal fonksiyonlarında sürekli azalma veya kayıplar yaşaması sonucu, günlük yaşamını sürdürmekte ve ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanması*"dır. Devlet Memurları Kanunu'nu (DMK) gereğince çıkartılan bir yönetmelikte[6] ise engelli birey şu biçimde ifade edilmiştir; "*bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yeteneklerinden en az %40 oranında yoksun olduğu resmi sağlık kurulu raporu ile belgelenenler.*" Bu tanımlar, Grönvik (2009) tasnifi

[6] 25/04/2009 tarih 27210 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren "*Yurtiçinde İşe Yerleştirme Hizmetleri Hakkında Yönetmelik*"in "Tanımlar" başlıklı 3. Maddesinde geçmektedir.

bağlamında değerlendirildiğinde, engelliliği sağlık kökenli sorunların günlük yaşamı etkilemesi düzeyinde açıklamaktadır ve fonksiyonel tanımlamalar olarak sınıflandırılabilir.

Bununla beraber engellilik türlerini açıklayan tanımlamalar da bu tanım kümesine dahil edilebilir. Bu çerçevede 07.07.2018 tarih 30471 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nin engellilik tanımları incelendiğinde, "özel gereksinime sahip birey" olarak adlandırılan engelli bireylerin yeti yitimleri ve fonksiyon kısıtlılıkları ekseriyetle tıbbi kökenli olarak; fiziksel engelli, görme engelli, işitme engelli , zihinsel engelli ve otizm spektrum bozukluğuna sahip birey olarak düzeylerine (hafif, orta, ağır ve çok ağır) göre ayrı ayrı tanımlandığı belirtilmelidir (2018, Madde 4).

İdari/Yasal Tanımlamalar: İdari/yasal tanımlamaları kendi içerisinde ulusal ve uluslararası düzey olmak üzere iki gruba ayırmak mümkündür.

- Ulusal Düzeyde İdari/Yasal Engellilik Tanımları: Türkiye'de engelli vatandaşlara yönelik sosyal politika ve hizmetlere için gelişmiş ve özelleşmiş bir mevzuat varlığından söz edilebilir. Türkiye'deki engellilik mevzuatı içerisinde akla ilk gelen düzenleme, Engelliler ve ilgili tüm kesimleri (aile, kurum-kuruluş) kapsayarak engelli vatandaşların haklarını gözetme; toplumsal yaşama katılımını temin etme ve kamusal hizmetlere ulaşımı destekleme amacı taşıyan 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanunu'dur (2005, Madde 1-2). Kanun'da engelli tanımı, "*fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyusal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireylerle birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen birey*"[7] şeklinde yapılmıştır (5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun, 2005, Madde 3/c). Ancak bu engellilik tanımının kanunun ilk halindeki tanım olmadığı belirtilmelidir. Yeti yitimleri ve kusurlara odaklanarak oluşturulan ilk tanıma, Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'ne uyum sürecinin etkisiyle değişiklik getirilmiş ve yeni geliştirilen tanımda ayrıştırıcı unsurlar ile bariyerlere işaret edilmiştir.

[7] Değiştirilmiş tanım.

Diğer bir engellilik tanımı bulunan düzenleme olan 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'nda ise engelli (1983, Madde 3/c);

> "*Doğuştan veya sonradan herhangi bir hastalık veya kaza sonucu bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle normal yaşamın gereklerine uymama durumunda olup; korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyacı olan kişi*" olarak tanımlanmıştır.

Bu tanım 5378 sayılı Kanun'daki engelli tanımıyla ortak özellikler taşısa da engelli bireylere yönelik sosyal politika ve hizmetlere odaklanılmasıyla engelli bireylerin desteklenmesi şeklinde ince bir ayrımı ortaya koymaktadır. Ancak bu tanımın tıbbi kökenli açıklamalardan sıyrılamadığı, yine de bir sosyal yaklaşıma geçiş tanımlaması olduğu ileri sürülebilir.

Özelleşmiş bir kriteri belirten diğer bir idari/yasal engellik tanımı ise, 14.08.2010 tarih 27672 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan Yükseköğretim Kurumları Engelliler Danışma ve Koordinasyon Yönetmeliği'dir. Engelli öğrenci tanımı yapılan yönetmelikte 2828 sayılı Kanun'da belirtilen tanımlanın aynısı kullanılmıştır ancak engelliliğin öznesi "kişi" değil "yükseköğrenim öğrencisi" olarak düzenlenmiştir (2010, Madde 4/c). Bu tanım ile Türkiye'de yükseköğrenim gören engelli öğrencilerin gerek duyduğu ihtiyaçlar vurgulanırken çeşitli desteklerle yükseköğrenimdeki diğer öğrencilerden farklılaşmamaları gerektiğine dikkat çekilmektedir.

Ülkemizde engellilik olgusuyla ilgili özelleşmiş daha pek çok idari/yasal belge ve tanım mevcuttur. Engelliliğe olan yaklaşımları gözler önüne seren bu belge ve tanımlamalara Türkiye'de olduğu gibi hemen hemen her ülkede rastlanılmaktadır.

Örneğin ABD'de 1990 yılında yürürlüğe giren "*Engelli Amerikalılar Yasası*'nda (Americans with Disabilities Act - ADA)" yapılan iki katmanlı engellilik tanımı şu şekildedir; (Engelli Amerikalılar Yasası, 1990, Kısım 12102/1);

"Engellilik söz konusu kişinin (a) temel yaşam faaliyetlerinden bir veya daha fazlasını önemli ölçüde sınırlayan fiziksel veya zihinsel bir kısıt; (b) kısıtlılık durumun kayıt altına alınması (kurumsal kabul); veya (c) böyle bir kısıtlılığa sahip olmanın çevresel kabulü."

Tanımın ilk katmanını oluşturan ifadeler doğrudan engellilik halini açıklamaktadır. İlk katmana bağlı olarak geliştirilen tanımın ikinci katmanında ise "temel yaşam faaliyetleri" şu biçimde açıklanmaktadır (Engelli Amerikalılar Yasası, 1990, Kısım 12102/2);

"Temel yaşam faaliyetlerinde genel olarak (a) bunlarla sınırlı olmamak üzere: kendine bakmak, el işlerini yapmak, görmek, duymak, yemek yemek, uyumak, yürümek, ayakta durmak, kaldırmak, eğilmek, konuşmak, nefes almak, öğrenmek, okumak, konsantre olmak, düşünmek, iletişim kurmak ve çalışmak; bedensel işlevler olarak ise (b) bunlarla sınırlı olmamak üzere: bağışıklık, normal hücre gelişimi, sindirim (emilim ve dışkılama), boşaltım, nörolojik, beyin, solunum, dolaşım, hormon ve üreme fonksiyonlarının düzgün işleyişi."

Bu tanımda, yalnızca engellilik durumunu açıklamakla yetinilmeyerek ayrıntılı, katmanlı ve kapsayıcı bir çerçeve sunulmaktadır ve engellilerin günlük yaşamda karşılaşabilecekleri güçlükleri en aza indirmeyi hedefleyen yasal bir belge için sağlam bir referans sağladığı belirtilebilir.

Diğer bir örnek olarak ise Birleşik Krallık'ta ayrımcılığın önüne geçmek ve eşitliği tesis etme amacıyla 2010 yılında yürürlüğe giren "*Eşitlik Yasası* (Equality Act)"dır. Cinsiyet, etnisite, engellilik, yaş, cinsel yönelim, din veya inanç kimlikleri üzerine tanımlamalar içeren yasada bir kişi şu durumlarda engelli olacağı ifade edilmiştir (Eşitlik Yasası, 2010: 6); *"(a) kişinin fiziksel veya zihinsel bir bozukluğu varsa ve (b) bozukluğun kişinin normal günlük faaliyetlerini yerine getirme yeteneği üzerinde önemli ve uzun vadeli olumsuz bir etkiye sahip ise."* Yasadaki tanım her ne kadar yüzeysel gözüküyor olsa da yasanın ek hükümleriyle güçlendirilmektedir.

➢ Uluslararası Düzeyde İdari/Yasal Engellilik Tanımları: Engelli bireyler açısından geliştirilen uluslararası düzeyde idari/yasal tanımlar için başvurulacak belgeler arasında başta gelen Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'dir (BMEHS) [*United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities – UN CRPD*]. Sözleşmede engelli bireyler (2006, Madde 1); *"topluma diğer bireylerle eşit koşullarda tam ve etkin katılımlarını engelleyebilecek çeşitli bozukluklara sahip kişiler*" olarak tanımlanmaktadır. Uluslararası bir politika belgesi olarak da nitelendirilen BMEHS'nin engellilik tanımının çeşitli tıbbi ve sosyal bariyerlere odaklandığı ve bu tanım ile ayrıştırıcı yaklaşım karşısında bir duvar örmeye başlamanın ilk adımı atıldığı değerlendirilebilir. Dolayısıyla tanım geniş çerçevede engelli bireyleri insan haklarını koruma politikalarının öznesi haline getirdiği varsayılabilir.

Uluslararası düzeyde idari/yasal engellilik tanımı bulunan bir diğer belge ise Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (International Labour Organization - ILO) engelli bireylerin mesleki yaşama katılabilmeleri için istihdamı ve gerekli mesleki rehabilitasyonları teşvik eden 1983 tarih 159 No'lu Mesleki Rehabilitasyon ve İstihdam (Sakatlar) Sözleşmesi'dir. Sözleşmenin düzenlendiği dönem itibarıyla Türkçe engellilik terminolojisinde sakatlık anlamına gelen "*disabled person*" terimi şu biçimde tanımlanmıştır (ILO 159 No'lu Sözleşme, Madde 1); "*uygun bir iş temini muhafazası ve işinde ilerlemesi hususundaki beklentileri, kabul edilmiş fiziksel veya zihinsel bir özür sonucu önemli ölçüde azalmış olan birey.*" Bu tanım engellilik olgusundaki işlevsel sınırlılıklara dikkat çekse de engelli bireyleri eşit istihdam politikalarının ana figürü yapması yönüyle sosyal yaklaşım izlerinin belirginleştirdiği öne sürülebilir.

Subjektif Tanımlamalar: Subjektif engellilik tanımları, engellilik deneyimini yaşayan bireylerin hisleri, algıları ve engellilik olgusunu kavrayış biçimlerini ortaya koymaktadır. Bu tanımların doğrudan çevreyle etkileşim halinde olan engelli bireyler ile sosyal çevrelerince oluşturulan ve engellilik bileşenleri daha çok aydınlatan subjektif tanımlamalar; fonksiyonel ve idari/yasal engellilik tanımlamalardan daha etkin olduğu ve gerçek deneyimleri yansıttığı belirtilebilir. Bu durumu kendisi de engelli bir birey olan ve engellilik çalışmalarına pek çok katkısı bulunan sosyolog Michael Oliver (1996: 9) şöyle ifade etmiştir;

"*Sağlam vücutlu araştırmacıların ve profesyonellerin engellilik hakkında yazdıklarını okumaya başladığımda hayrete düştüm. Kendi engellilik deneyimimle ya da tanıdığım diğer engelli insanların çoğuyla ne kadar az ilgili olduklarını anladım ve engellilik hakkında çalışmaların deneyimlerden uzak tutulmasının yanlış ve çarpıtılmış anlatımları ortaya çıkardığını; buna bağlı olarak uygunsuz politikalar, profesyonel olmayan uygulamalar ve hizmet sunumlarıyla karşılaşılacağını yavaş yavaş anlamaya başladım."*

Polat vd. (2022) yükseköğretimde engelli öğrencilerin erişilebilirlik sorunlarını saptamak ve çözüm önerileri oluşturabilmek adına Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nde gerçekleştirdikleri alan araştırması için yarı yapılandırılmış mülakat tekniğiyle görüşülen engelli öğrencinin (katılımcı – K4) ifade ettiği, toplumun engellilik olgusuna bakışını şu şekilde aktarmışlardır (K4'ten akt. Polat vd. 2022: 58); "*Toplumun gözünde engelli; sürekli birilerinin yardımına muhtaç bireyler olarak görülüyor. Ve toplum genelde engelliye acıyarak bakıyor engelliyi görmezden geliyor.*"

Bir başka subjektif tanım örneği ise Türk Kültür ve Eğitim Norm Geliştirme Vakfı ile Anadolu Özel Çocuklar Derneği'nin girişim ve katkılarıyla derlenen "*Engelli Değilim Engellenenim*" isimli kitapta yer verilmiştir ve toplumda engellilere karşı bilinç uyandırmak adına engelli bireyler ve ailelerinin yaşadıkları deneyimler (zorlukları, sevinçleri, hayalleri) sunulmuştur. Engellilik deneyimlerini bu kitapta yayınlanması için paylaşan Nazime Yılmaz engelli olmayı ve kendisine karşı olan toplumsa tutumu şu ifadelerle ortaya koymuştur (Yılmaz'dan akt. Anonim, 2012: 11);

"*Ben engelliymişim, tek çıkıp gezemezmişim. Oysa kaldırımlar, rampalar bana uygun olsa neden gezemeyeyim ki. ... Toplum tuhaf bakıyor sanki onlardan değilim, Ne olacak sanki beni de alsalar aralarına, anlayacaklar o an farksız olduğumu. ... bana göre iş yokmuş. İş isteyince cebime veriyorlar üç-beş kuruş, oysa ben sadaka değil, emeğimle kazanmak istiyorum. ... Ben özürlüymüşüm. Oysa bilmiyorlar ki özürlünün Türkçe sözlüğünde defolu mal demek olduğunu. ... sınavlara girip işe atanacakmışım. Bilmiyorlar ki, özürlüyüm diye bir diplomamın bile olmadığını. Hassas ve*

kırılganmışım. Yılda iki kez hatırlandığım için kırgın ve üzgünüm. Şimdi soruyorum size, bendeki eksikler mi beni özürlü, engelli yapıyor, yoksa çevremdeki engeller mi? Ben engelli değilim. Engellenenim."

Subjektif engellilik tanımlarına diğer bir örnek olarak, Marmara Belediyeler Birliği (MBB) Yerel Yönetim Akademisi'nin belediyelerin 2025-2029 stratejik planlarının oluşum aşamasına destek sağlamak için çeşitli uzman ve kurumların ortaklığıyla düzenlediği internet seminerleri (webinar) serilerinden biri olarak, 10.07.2024 tarihinde "Erişilebilir Her Şey" sosyal inisiyatif platformunun iş birliğiyle gerçekleştirilen "Stratejik Plan için Perspektifler: Erişilebilir Kentler için Stratejik Planlama" isimli seminerde Platform'un kurucu ortaklarından aktivist Serim Berke Yarar kendi deneyimlerinden de beslenerek engelliliğin sosyal boyutu ve ayrımcılığı vurgulayan şu ifadeleri kullanmıştır (MBB Webinar, 2024: Yarar akt. Yazar);

"*Toplum her zaman farklı olanları ötekileştirmeye meyilli. Aslında ana mücadele ettiğimiz konu da bu. Ötekileştirilmek. … Mesela dört ekmek var. Lavaş ekmek, köy ekmeği, beyaz ekmek ve uzun ekmek. Biz bu soruyu sormayı seviyoruz. Hangisi normal ekmek? Biliyoruz ki toplum üçüncü olan beyaz ekmeği normal ekmek olarak nitelendiriyor. Fırına gittiğinizde bir bekleyin şöyle beş kişi girsin fırına. O beş kişiden en az iki tanesi normal ekmek alabilir miyim diyecektir. Aslında bu kavram bize şunu söylüyor; normal ekmek eğer üçüncüsü ise diğer ekmekler anormal ekmek olur mu? Çünkü her normalin bir anormali vardır. Ona biz normal diyorsak diğerleri de ister istemez anormal olur. Tipolojiyi normalleştirdiğimizde diğerleri ister istemez anormalleşiyor, ötekileşiyor.*"

Tasnif edilmiş sınıflandırmalarda göstermektedir ki engellilik tanımları sürekli bir dönüşüm sergilemektedir. Geçmişte bireyi ilgilendiren bir sorun olarak kavranan engellilik zamanla, "engellilik olgusunu neden yalnızca *birey temelli görüyoruz?"* sorusuyla engelliliğin kavranmasındaki kapalı sistem çevresinden de beslenebilen açık bir sistem olarak varsayılmaya başlanmıştır. Bu varsayıma kaynaklık eden sosyal hareketler, tanımlama ve yaklaşımların oluşturduğu zemin; engelliliği ortadan kaldıramasada ayrımcılığın

önlenmesi ve eşitlikçi çözümler geliştirilmesine katkı sağladığı ve belli bir bilinç düzeyi inşaa ettiği ifade edilebilir.

Günümüz engellilik kavrayışı, hastalık veya bozuklukların tamamiyle reddedildiği, yalnızca fiziksel çevre ve toplumsal tutumlar nedeniyle ortaya çıkan bir olgu olduğu zeminine yerleşerek şekillenmektedir. Bu bağlamda "engellenen birey" ifadesiyle yeni bir kavramın gelişme aşamasında olduğu ifade edilebilir (Çamur, 2023: 8). Örneğin engelli bireylere erişilebilirlik danışmanlığı ve eğitim hizmetleri sunan "Erişilebilir Her Şey" adlı sosyal insiyatif platformu "engellenen birey" kavramını şu şekilde tanımlayarak (Tablo 5) "engelli birey" kavramıyla karşılaştırmaktadır;

Tablo 5

Engelli birey – engellenen birey tanımları

Engelli birey, "diğer bireylerle aynı koşul ve zeminlerde topluma tam ve etkin bir şekilde katılımını engelleyen uzun süreli fiziksel, zihinsel, bilişsel veya duyusal bozukluğa sahip bireydir."	**Engellenen birey**, sosyal/toplumsal yapı ve mekanizmaların erişilebilirlik(accessibility) düzenlemelerini uygulamaması sonucu, bilgiye, eğitime, siyasete, hukuki haklara vb. ulaşamayan fiziksel, duyusal, bilişsel ve ruhsal farklılığa sahip bireydir.

Kaynak: (Erişilebilir Her Şey, 2024).

2.1.2. Erişilebilirlik Kavramı

Bağımsız bir yaşam sürmek, bireyin günlük rutinlerini hiç kimseye ihtiyaç duymadan gerçekleştirebilmesi ve hayatını kendince yönlendirebilmesine işaret etmektedir. Bu noktada engellilerin de diğer tüm insanlar gibi arzu ettikleri yerlerde ikamet etme, kent yaşamına dahil olma, öğrenim görme ve sosyo-kültürel olanaklardan yararlanma imkanlarının gelişmesi gerekmektedir (Söylemez, 2021: 79). Bu doğrultuda erişilebilirlik kavramının engelli bireylerin bağımsız bir yaşam sürmesine hizmet eden ve engelli dostu kent kavramını kuran yapı taşlarından biri olduğu ifade edilebilir.

İngilizce literatürde *"accessibility"* sözcüğüyle ifade edilen kavramı, Ansiklopedik Kent Sözlüğü (Yıldırım, 2019: 95); *"toplumsal hayata herkesin engelsiz katılımı; herhangi bir hizmetin, ürünün, teknolojinin herkes tarafından (engelliler, yaşlılar vb. dahil) ulaşılabilir olması"* biçiminde tanımlamıştır. Kavram, Kentbilim Terimleri Sözlüğünde ise (Keleş, 2021: 55); *"bir taşınmaza, bir yerleşim yerine ya da bir yerleşim yerinin sunduğu kamusal işgörüşümlere erişme olanağı, varış kolaylığı"* şeklinde ifade edilmiştir. Bu geniş anlamdaki tanımlar, erişilebirliğin öznesinin belirsiz olabileceği yahut herkesi kapsayan bir evren üzerinde işletilebilecek bir kavram olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Erişilebilirlik üzerine gerçekleştirilen çalışmaların sonuçlarına göre, erişilebilirlik her hangi bir toplumsal grup ayrımı gözetilmeden insanların psikolojilerine, özgüvenlerine ve kendilerini daha bağımsız hissetmelerine katkı sağlamaktadır (Mamatoğlu ve Kaya, 2018: 63).

Bununla beraber erişilebilirlik kavramını açıklandığı başka bir tanımda erişilebilirlik, özellikle kentlerdeki hizmetlerin eşit dağılıp dağılmadığını, imar planlarının oluşumunda yeni bir pencere açtığını ve erişilebilirliğin kısıtlı olduğu alanların belirlenmesinde önemli bir ölçüm aracı olduğu ifade edilmiştir (Ertugay ve Düzgün, 2006, s. 2). Başka bir ifadeyle erişilebilirlik kavramının sunduğu çerçeve, erişim deneyimini gerçekleştiren bireyin hizmetlere ulaşma noktasında ortaya koyduğu çabayı araştırmak için kullanılabilir ve bu durum, kavramının durağan olmayan dinamik ve esnekliğine işaret etmektedir (Sayın vd., 2021: 1333). Kavrama bu yönden bakıldığında erişilebilirlik hizmetin kalitesinin ölçümünü, yalnızca nicel verilerle ifade edlmesinin karşısında bir yapı sergileyerek hizmetten yararlanan ve yararlanması öngörülen kişiler bakış açısıyla nitel bir veri ortaya koyar. (Nicholls, 2001, s. 205). Tüm bunlardan hareketle erişilebilirlik kavramının engellilik durumunu ve engelliliği ortadan kaldırmayı ölçen bir araç olabileceğini ifade edebiliriz. Çalışmada bahsedilen engellilik kurguları göz önüne alındığında da erişilebilirlik kavramının önemli bir bileşen olarak gösterilmesinin nedeni erişilebilirliğin ölçücü, saptayıcı yapısı olarak değerlendirilebilir.

Eğer dar bir tanımla, erişilebilirliğin öznesi olarak yalnızca engelliler baz alınacak ise, 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'un erişilebilirlik tanımı şöyledir; *"Binaların, açık alanların, ulaşım ve bilgilendirme hizmetleri ile bilgi ve iletişim teknolojisinin, engelliler tarafından güvenli ve bağımsız olarak ulaşılabilir ve kullanılabilir olması"* (5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun, 2005, Madde 3/f). Bu kanundaki erişilebilirlik tanımının

bahsedilen geniş tanımlardan farklı olarak, engellilerin ulaşım ve bilgiye erişimlerine özel vurgular içerdiği belirtilebilir. Yine erişilebilirliğin öznesinin engelli bireyler olduğu tanıma BMEHS'de rastlanmaktadır. Erişilebilirliğin temel ilke olarak ele alındığı sözleşmede Engelliler Hakkındaki Kanun'a benzer biçimde bir tanımlamayla erişilebilirlik hayata nasıl geçirileceğine dair bilgiler sıralanmıştır (BMHES, 2006, Madde 9)

Öznesine kentlileri yerleştiren diğer bir tanımda erişilebilirlik; tüm kentsel alanlardaki iç-dış mekanlara ulaşım ve dolaşıma izin verecek kentsel tasarımların, kent sakinlerinin gereksinim ve talepleri doğrultusunda hayata geçirilmesini anlatmaktadır (Dikmen, 2011: 840). Bu tanımda ise günümüz nüfusunun büyük bir payını içerisinde barındıran kent ve kensel alan vurgusu dikkat çekmektedir.

Erişilebilirlikle ilgili farklı bir vurguya ise TDK sözlüğündeki tanımda rastlanmaktadır. Sözlüğe göre (2023), "*bir şeye ulaşmak, kavuşmak, yetişip dokunmak*" durumunu belirten "*ermek*" fiilinden türetilen erişilebilirlik terimi, "*bir bilgisayarın veya genel ağdaki bir sayfaya diğer bilgisayarların ve kullanıcıların ulaşılabilir olması*" şeklinde tanımlanarak erişilebilirliğin yalnızca bilişim alanı için özelleştirildiği görülmektedir. Tüm bunlar doğrultusunda bir değerlendirme yapılacak olursa, öznesi değişmiş yahut özel bir alan ile ilişkilendirilmiş bu tanımların, erişilebilirliğin türlere ayrılarak sınıflandırılabilmesine fırsat sağladığından söz edilebilir.

Erişilebilirlik Çeşitleri

Engellilik deneyiminde gözlemlenen sorunların başında erişilebilirlikle ilgili sorunların geldiği ifade edilebilir. Tıbbi yaklaşıma göre engellilerin erişilebilirlik sorunları, yalnızca bozuklukları ve yeti yitimlerinin türüne bağlı şekilenip, değişkenlik gösteririken; sosyal ve hak temelli yaklaşımlara göre, engellilik deneyimi nasıl ve ne şekilde olursa olsun, günlük yaşama tam ve eşit katılımını destekleyemeyip gerekli tedbirleri almayan toplum ve kamu gücü erişilebilirlik sorunlarını oluşturmaktadır (Çaha, 2016 :127). Bu bağlamda *Engelli Dostu Kent* kavramı için erişilebilirlik türlerini ortaya koymak, hem engellilik olgusunu çözümlemede hem de engellilik deneyimine yol açan sorunların saptanmasında yardımcı bileşen olduğu ifade edilebilir.

Alanyazında genellikle fiziksel ve sosyal erişilebilirlik olarak ayrıma tutulan kavramın daha detaylı bir perspektif sunması adına fiziksel, sosyal, ekonomik, katılım, bilgi ve dijital erişilebilirlik olmak üzere altı kategoride değerlendirilebilir.

Şekil 15. Erişilebilirlik çeşitleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Fiziksel Erişilebilirlik: Bireyin bedensel özellikleri doğrultusundan fiziksel çevrenin uygunluğunun göstergesidir ve üzerinde herkesin eşit faydalanma hakkı bulunan fiziksel çevrenin kullanımındaki bariyerlerin ortadan kaldırılmasına işaret etmektedir (Özdemir, 2020: 119; Polat, 2022: 12). Bu doğrultuda fiziksel çevreyi, doğal çevresel alan ve kentsel alan biçiminde ikiye ayırmak mümkündür. Doğal çevresel alanlarda fiziksel erişim; doğa içerisindeki turistik mekanlar, yürüyüş yolları, ören yerleri, milli parklar ve sahil şeritleri olarak ifade edilebilir. Kentsel alanda fiziksel erişilebilirlik ise; şehirlerdeki konutlar, iş yerleri, otoparklar, kaldırımlar gibi donatılar ile ulaşım araç ve ekipmanlar (rampalar, asansörler, geniş kapılar, zemine yakınlaştırılmış şehiriçi ulaşım araçları vb.) başta olmak

üzere, iç-dış kamusal ve özel alanların erişilebilir ve evrensel kentsel tasarımla düzenlenmesini öngördüğü belirtilebilir.

Sosyal Erişilebilirlik: Bireyin sosyal yaşama dahil olabilmesini, sosyal ortam ve sosyal gruplar içerisinde kendini gösterebilmesini ifade etmektedir (Ertuğay ve Düzgün, 2006: 2). Bu noktada sosyal erişilebilirlik işaret dili/sessiz dil, sesli betimleme, altyazı vb. gerekli fiziksel/duyusal düzenlemelerin desteklendiği, kültür-sanat, spor, sağlık, bakım ve sosyal yardım hizmeti sunan alanların oluşturulmasını içermektedir. Bundan hareketle sosyal erişilebilirlik kültürel, sanatsal ve sportif faaliyetlere erişim; sağlık hizmetlerine erişim; sosyal yardım hizmetlerine erişim olmak üzere üç alt kategoride incelenebilir.

Ekonomik Erişilebilirlik: Bireyin ekonomik bir değere sahip ürün ya da hizmetlere ulaşmasına ve elinde bulundurduğu ekonomik güce işaret etmektedir (Düzgün ve Ertuğay, 2006, s. 2). Engelliler düzeyinde ekonomik erişilebilirlik ele alınacak olursa, engelli bireyin finansal kaynaklar ile fırsatlara erişimi olanağı sağlayan düzenlemeleri içerdiğinden söz edilebilir. Bu düzenlemeler engellilerin istihdamı, finansal hizmetlerden yararlanması ve iş kurabilmesini kapsamaktadır. Bundan yola çıkarak ekonomik erişilebilirliği kamu ve özel sektörde işe alım süreçlerine erişim; bankacılık ve finans hizmetlerine erişim; ekonomik desteklere erişim şeklinde üç alt kategori altında değerlendirilebilir.

Yasal / Siyasal / Katılımcı Erişilebilirlik**:** Hak temelli yaklaşımla birlikte engellik politikasındaki gelişmelerin ivme kazandığı vurgulanabilir. Bu bağlamda engellilik politikasının devamlılığını sağlayacak siyasal iradeyi tercih edebilme; oluşturacak kamu yönetimini içerisinde tüm karar alma süreçlerine engellilerin etkin katılımlarının temin edilmesi gerekir (Yılmaz ve Yentürk, 2017: 73). Bu bağlamda *"bizim için bizsiz asla"* felsefesiyle engellilerin sosyopolitik bir eşiği aşmalarını sağlaması öngörülen yasal-siyasal-katılım erişilebililik bu biçimde ifade edilebilir. Bu çıkarımla, hukuki süreçlere erişim; oy kullanma süreçlerine erişim;; merkez - yerel yönetim ve sivil toplum süreçlerine katılım erişimi olmak üzere bu türü üç gruba ayıralabilir.

Bilgiye Erişilebilirlik: Geçmişte sadece toplumun sosyoekonomik gelişimine katkı sağlayan bir bileşen olarak görülen bilgi günümüzde, bireylerin toplumsal hayata katılımları

noktasında önemli bir bileşen haline gelmiştir. Bunun bir getiri olarak devletler bilgi-iletişim teknolojilerine yönelik politikalar üretip yatırımlarda bulunmaktadırlar (Polat vd., 2022: 14). Bu bağlam ve genel anlamda bilgiye erişilebilirliğin, bireylerin gereksinimleri doğrultusunda her türlü bilgiye ulaşabilmelerini içeren her çeşit süreç ve aracı vurguladığı ifade edilebilir. Engellillerin bilgiye erişilebilirliği ise; ihtiyaç duydukları her türlü bilgiye tıpkı diğer bireyler gibi eşit şartlarda tam varabilmeleri ya da bilgiye ulaşmaları nokasında her türlü politika ve teknolojinin sunduğu çözümler olarak açıklanabilir. Bu doğrultuda engellilerin bilgiye erişilebilirliğini, eğitim/öğretim materyallerinin erişilebilirliği; sınav ve değerlendirme süreçlerinin erişilebilirliği; kamu bilgisine erişilebilirlik; geleneksel medyaya'nın erişilebilirliği biçiminde dört ayrı başlık altına alınabilir.

Dijital Erişilebilirlik: Dijital erişebilirlik, elektronik ortamdaki kişilere, bilgilere, kurum, kuruluş ve işletmelere fiziksel bir unsur içermeden belli cihazlar aracılığıyla doğrudan ulaşabilmedir (Ertuğay ve Düzgün, 2006: 2). Bir başka biçimde dijital erişilebilirliği; internet ağı sayfalarının, çeşitli mobil uygulamaların ve sosyal medya içeriklerinin herkese uygun biçimde tasarlanması olarak ifade edilebilir.

Erişilebilirliğin çeşitleri ve alt başlıkları incelendiğinde şöyle bir sonuca varılabilir. Eğer erişilebilirlik varsa engellilik yok, erişilebilirlik yoksa engellilik var. Engellilik deneyimini azaltıp çoğaltabilme etkisiyle erişilebilirlik sorunları en sık kentsel alanlarda izlenmektedir. Dolayısıyla bir kentin engelli dostu olup olmadığının en temel belirleyicisi olan "*kentsel erişilebilirlik*" kavramını özel olarak ele almakta fayda vardır.

Kentsel Erişilebilirlik

Kamu Yönetimi Ansiklopedisinde kentsel erişilebilirlik tanımı şöyledir (Çetin, 2022: 217); *"kentte yaşayan engellilerin başka bir kişinin yardımına ihtiyaç duymaksızın kamusal alanlara ve mekanlara ulaşabilmeleri, ötekileştirilmeden diğer bireyler gibi kentsel hizmetlerden faydalanabilmeleri anlamına gelmektedir".* Kentli haklarına ilişkin belgelerden biri olan Avrupa Kentsel Şartı'nın kentlerde yaşayan engellilere yönelik ilkelerinden birinde erişilebilirlik "*Kentlerin, herkesin her yere erişebilirliğini*

sağlayabilecek şekilde tasarlanması" ifadesinde yapılan tasarım vurgusu oldukça önemlidir (Avrupa Kentsel Şartı, 1992).

Ülkemizde 572 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, erişilebilirlik ile öncü düzenlemedir. KHK'ye göre "*Fiziksel çevrenin özürlüler için ulaşılabilir ve yaşanılabilir kılınması için, imar planlan ile kentsel, sosyal, teknik altyapı alanlarında ve yapılarda, Türk Standartları Enstitüsünün ilgili standardına uyulması zorunludur*". Hükümden de anlaşılacağı üzere bu düzenleme, ülkemizde engelli bireylerin, fiziksel ve kentsel erişilebilirlik konularında göz önünde bulundurulan ilk grup olduğu ifade edilebilir (Özdemir, 2020: 119).

İlk düzenlemeden sonra erişilebilirlik konusunda yapılan diğer düzenleme ise 2013 yılında "Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği"nin çıkarılmasıdır. Bu düzenleme ile erişilebilirliğin uygulanmadan önceki ve uygulandıktan sonraki safhalarını kontrol etmek amacıyla kurulacak komisyonların, çalışma usulleri ve kurulma süreçleri açıklanmıştır. Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği'nin amacında "*umuma açık hizmet veren her türlü yapılar ve açık alanlar ile toplu taşıma araçlarında erişilebilirliğin izleme ve denetimini yapacak olan komisyonların teşkili, çalışma usul ve esasları ile idari para cezalarının uygulanmasına ve genel bütçeye gelir kaydedilen idari para cezası tutarlarının kullanımına ilişkin hususları belirlemektir*" ifadeleri bulunmaktadır (Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği, 2013: 1. madde).

Kentsel erişilebilirlikte; fiziksel ve doğal çevreye erişilebilirlik, ülkelerin bir gelişmişlik kriteri olmaya başlamıştır. Dolayısıyla bu alandaki çalışma ve uygulamalar her geçen gün artmaktadır. Bu kapsamda kentte yaşayan tüm bireylerin fiziksel ve doğal çevreden eşit düzeyde yararlanması için kentlerin erişilebilir olarak düzenlenmesi gerekmektedir. Bu düzenleme yapılırken yalnızca engelli bireylerin ihtiyaçlarına yönelik değil toplumu oluşturan her bir bireyin de ihtiyaçları göz önüne alınarak yapılmalıdır (Ökten, 2018).

Evrensel Tasarım ve Kılavuzlar

Çağdaş toplumlarda, bireylerin yaşam kalitesini artırmak ve sağlıklı çevreler oluşturmak kentsel tasarımın temel alanına girmektedir. Tasarım yapılırken sınıfsal bir ayrım ve eşitsizlik oluşturmadan her birey için kapsayıcı mekanlar tasarlama, tüm dünyada çağdaşlık ve gelişmişlik ölçütleri olarak kabul görmektedir (Uslu ve Shaokuri, 2014: 8).

İlk kez 1950'li yıllarda sözü edilen "*evrensel tasarım*" anlayışı, günümüzde oldukça yaygın biçimde kullanılmaya başlamıştır. Ancak bugün, kavramın ilk kullanım yıllarıyla aynı anlamda kullanılmadığı ifade edilebilir. Evrensel tasarım kavramı, bahsi geçen dönemlerde daha çok engelli bireylere yönelik bir tasarım modeli gibi algılanmaktayken günümüzde ise bir engel durumu, yaş, cinsiyet ya da herhangi bir ölçüte gerek olmaksızın "herkes için" tasarım modeline dönüşmüştür (Dostoğlu, vd., 2009). Başka bir deyişle evrensel tasarım; toplumun yalnızca bir kesimine yönelik değil toplumun tüm bireyleri ile bütünleşmeye olanak sağlayan, bireylerin fiziki çevreye değil fiziki çevrenin bireylere uymasına dayalı bir tasarım anlayışıdır.

Evrensel tasarım anlayışı; belli bir grup insanı dışlamadan, etiketlemeden ve ayrımcılığa maruz bırakmadan, herkesin eşit bir biçimde faydalandığı mekan ve çevreleri amaçlamaktadır. Böylelikle yalnızca engellilere ya da yaşlılara yönelik bir tasarım anlayışından uzaklaşılır ve bu bireyler, damgalanmak durumunda kalmazlar (Zeyrek Çepehan ve Güller, 2020: 388). Öz olarak evrensel tasarım; her bir bireyi kapsayan ve ötekileştirmeyen tasarımdır.

Evrensel Tasarım ve İlkeleri: Toplumun tüm kesimleri için erişilebilirlik ve yaşam kalitesini artırmayı hedefleyen evrensel tasarım anlayışının değerlendirilmesinde başlıca 7 ilke belirlenmiştir (Mamatoğlu ve Kaya, 2018: 60):

(1) Eşitlikçi kullanım: Tasarımlar, kullanışlılık açısından tüm insanlara hitap etmelidir.

(2) Kullanım esnekliği: Tasarımlar bireysel tercihlere uyum göstermelidir.

(3) Basit ve anlaşılır kullanım: Tasarım, kullanıcının eğitim seviyesi ya da tecrübe düzeyinden bağımsız bir şekilde basit ve kolay anlaşılır olmalıdır.

(4) Algılanabilir bilgi: Tasarım, gerekli bilgiyi kolay anlaşılabilir yöntemlerle iletebilmelidir.

(5) Hata toleransı: Tasarımda beklenmeyen kaza ve hatalardan oluşabilecek olumsuzluklar en düşük seviyeye indirilmelidir.

(6) Az fiziksel çaba: Tasarımda kullanıcının fiziksel ve zihinsel olarak en düşük seviyede çaba ile istifade edilmesi sağlamalıdır.

(7) Kullanım ve yaklaşım için mekân ve ölçü: Tasarım, birbirinden farklı fiziksel özelliklerde bulunan tüm kullanıcılar için uygun olmalıdır.

Bahsedilen ilkeler, çeşitli erişilebilirlik araştırmalarında ölçme kriterleri olarak kullanılmaktadır. Bununla beraber bu ilkeler erişilebilirliğin yalnızca tek bir boyutuna değil ulaşımdan dijital süreçlere dek tüm erişilebilirliğin tüm boyutlarını kapsayan genel ilkelerdir.

Evrensel tasarımı oluşturmak için çeşitli kılavuzlar bulunmaktadır. Daha çok fiziksel çevre ile ilgili olan ve Şehir ve Bölge Planlama disiplininin alanına giren bu teknik kılavuzlar; Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından geliştirilen "Erişilebilirlik Kriterleri", Kanada'da uygulanan "Rick Hansen Fiziksel Erişilebilirlik Kılavuzu", ABD'de "Amerikan Engelli Kanunu (ADA)" yine ABD'de dijital süreçlerde kullanılan "İnternet İçeriği Erişilebilirlik Kriterleri"dir. Bu kılavuzlar, herkes için geçerli erişilebilirliğin standartlarının belirlenmesine önemli katkılar sunmaktadır.

2.1.3. Kent Kavramı

Kentler, bireyin sosyoekonomik ve sosyokültürel yapılarla en yoğun etkileşime girdiği alanlar olarak ifade edilebilir. Engelli bireyleri konu alan araştırmalara, sivil topluma ve engelli hareketlerine de çoğunlukla kentlerde rastlanmaktadır (Ercan, 2021: 114). Bunun nedeni kentlerde yaşayan yoğun nüfuslu engellilerin birbirleriyle olan etkileşimleriyle birlikte, erişilebilirlik ve sosyal hayata tam ve eşit katılım problemlerinin daha fark edilir olmasına bağlanabilir. Dolayısıyla bir kent modelini de aktaran Engelli Dostu Kent kavramının diğer temel bileşenlerinden birisi olan kent olgusunu anlamak

Kent kavramı denilince zihinlerde şehir kavramı da belirmektedir. Çünkü her iki kavramın da çoğunlukla eş anlamı ifade ettiği düşünülmektedir. Ancak şehir kavramıyla kent kavramının arasındaki ince ayrım, şehirlerin tarihsel gelişim ve dönüşümünde yatmaktadır. Bu dönüşüm Lefebvre (çev., 2000: 76) tarafından; *"kentler şehirleri ortadan kaldırmıştır"* biçiminde ifade edilerek; şehir ve kent arasındaki farkın ortaya çıkışını dönemsel olarak sanayileşme öncesi ve sonrası şeklinde belirtmektedir. Yine bu doğrultuda, şehirlerin yıllar içerisinde tarihi birikim ve sosyokültürel deneyimlerin toplamını ifade ettiği, kendine özgü bir kimlik ve ruha sahip olan yapıtlar olduğunu öne sürerek; kentlerin yakın geçmiş ve günümüz anlayışlarıyla şekillenen, belirli gereksinimlere çözümler sunmak için yapılandırılan planlamaların sonucu ya da ürünü olarak belirtmektedir (Lefebre, 2016: 21-22). Bu bağlamda yakın geçmiş ve günümüz anlayışlarıyla şekillenen kentler, şehirsel mekanların sadeleşmesine ve tek tipleşmesine neden olarak şehirlerin özgünlüğünü kaybettirmiştir ve doğal süreçlerle biriciklik ve canlılık gösteren şehirler; güdümlü olarak yaşatılan mekanlar halini alarak kentlere dönüşmüştür (Sevinçli ve Eseler, 2022: 605). Dönüşüm gösterebilen bir yapı olan kenti, Engelli Dostu Kent doğrultusunda kavrayabilmek için kent kavramının gelişimi bir alt başlıkta incelenmiştir.

Farklı Coğrafyalarda Kent Olgusu ve Kavramının Gelişimi

Kent kavramının sunduğu görüntü her dönem için değişiklik gösterdiğini söylemek mümkündür. Tarih içerisinde ele alındığında kent kavramının oluşmasını, Mezopotamya'daki ilk yerleşim yerlerinin kurulmasıyla başlatılabilir. Örneğin, Göbeklitepe, Çatalhöyük gibi yerleşimler, ilk toplu yerleşim yerleri olarak kabul edilir ve bu yerler tarih öncesi kentsel yaşam pratiklerini ve o toplumun yapılarını yansıtır (Sevinçli ve Eseler, 2022: 604). Yazı sonrası döneme gelindiğinde ise bugün kent olarak isimlendirdiğimiz toplu yaşam alanlarının, "site", "polis", "civitas", "urbs", "bourg", "medine", "balık" ve "şehr-şehir" gibi sözcüklerle anıldığı görülmektedir. Bu sözcükler terimsel bakımdan ele alındığında kullanıldığı her dönem için farklı sosyoekonomik yapıların kenti anlamlandırma şeklini bildirdiği öne sürülebilir. Bu bağlamda sözcükler farklı coğrafyalar ve dönemlerde, kimi zaman bir devleti, bazen dar ölçekli bir yerleşim alanını ya da belirli bir uygarlık düzeyini ifade etmiştir (Güven, 2016: 22; Toprak, 2016: 7).

Küçük ölçekteki bir şehir devletini aktaran *site* terimi yahut savunulması gereken bir kale içi yaşam alanını ifade eden *polis* terimi Antik Yunan kentlerini anlamdırırken Latincedeki civitas ve urbs sözcükleri yurtaş ve yurt olarak Roma dönemi kentleri için kullanılmıştır (Görmez ve Ökmen, 2010: 484; Güven, 2016: 22; Toprak, 2016: 6). Antik Dönemin felsefesiyle Aristotales, bu toplu yaşam alanlarını insanların daha iyi bir hayat yaşamak için bir araya geldikleri yerler olarak ifade etmiştir (Özdeş, 1962: 6). Roma İmparotorluğu'nun çöküşüyle karanlık çağını yaşayan Ortaçağ Avrupa coğrafyasında, feodalizm etkili kentler aşırı korumacı politikalarla surlarla çevrilen kentler gerilemiş, küçük kalmıştır ve bu kentler kale anlamındaki burgh sözcüğüyle anılmışlardır (Görmez, 1997: 20). Yemine dayalı konfederasyon olarak kurulan Ortaçağ Avrupa kentleri korporasyona (iş birliği) dayalı idari alan, yargı bölgesi ve ticari merkezler olarak örgütlenmiştir (Aydoğan, 2000: 147). Ayrıca bourg olarak anılan bu kentler Ortaçağ döneminde kırsal alanlarda üretilemeyen mal ve hizmetlerin dağılım noktası olma fonksiyonu göstererek özellikle 11. Yüzyılda giderek güçlenmiştir. Akdeniz'de ticaret hegemonyası oluşturan bu kentlerin nüfusu 14. Yüzyılda yoğun artış göstermiş ve çevresindeki kırsal alanları da etkisi altına almaya başlamıştır. Kentteki gruplar kırsal alanda toprak sahibi olmaya başlayarak tarım işletmeleri kurmaya başlarken; kırsal alanda yaşayan kişiler kentlere talep göstermeye başlamış, özellikle de kırsaldaki ekonomik güce sahip kişiler birikimlerini özel sermaye olarak ticaret kentlerine aktarmaya başlamışlardır. Bu durum kentlerin daha özgürlükçü bir ortam olmasını artırmıştır. Ayrıca bu dönemde yeni sözcükler kent terminolojisine eklenerek, aslında kırsal olan yerleşim yerinin büyüyerek kentleşmesini ifade etmek için "ville"; bir katedral etrafında oluşan küçük yerleşim yerlerinin genişleyerek idari ve ticari bir merkez olmasını "city"; kentin niteliklerini açıklamak içinse "urban" sözcüğü kullanılmaya başlamıştır (Görmez ve Ökmen, 2010: Toprak, 2016: 6-7). On dokuzuncu yüzyıla gelindiğinde ise Sanayi devriminin etkisinde kentlerde yoğun iş gücü açığı kırsaldan kente doğru olan göçü hızlandırarak kentlerin ileri bir seviyeye taşınmasına neden olmuştur. Özellikle İngiltere'de ilk büyük kentler bu şekilde doğmuştur (Görmez, 1991: 3). Günümüzde hemen hemen her coğrafyada sanayi devrimi etkisinde gelişen kentler dikkat çekmektedir ve nüfuslarının hızla arttığı belirtilebilir. Nüfusu hızla artmaya devam eden bu yerleşim yerleri için büyükkent anlamına gelen "metropolis" veya "metropolitan" kullanımı dikkat çekmektedir.

Arap coğrafyasında kentin görünümü ise Medine şehriyle kendini göstermiş ve bugünkü kent algılayışımıza yakın kalabalık yerleşim yerlerini aktarmıştır. Ayrıca medine sözcüğünden türetilen medeni sözcüğü ile bu yerleşim yerlerinde ikamet eden insanların yaşayış biçimi ifade edilirken; daha seyrek nüfusun izlendiği ve "karye" olarak isimlendirilen alan ve yörelerde yaşayan ya da mevsimlik göçlerde bulunan insanlar, "bedevi" olarak adlandırılarak yaşayış biçimlerine vurgu yapılmıştır (Toprak, 2016: 6). Arap coğrafyasında 14. Yüzyılda günümüz bilimsel yaklaşımıyla hareket eden İbn-i Haldun; toplumsal ve siyasal süreçler ile toplumsal dayanışma anlamına gelen "*asabiyet*" kavramı etrafında kaleme aldığı Mukkadime adlı eserinde, kentlerin (şehirlerin) devletin ortaya çıkışında, gelişiminde ve yok oluşundaki rolüne dikkat çekerek kent olgusuna dair düşüncelerini ortaya koymuştur. Bu doğrultuda Mukaddime'de kentleşme kavramı bir süreç olarak değerlendirilerek "*ümran*" kavramıyla açıklanmış ve göçebe (bedevî) bir yaşamdan yerleşik (haderî) bir yaşama geçişle ortaya çıkan medeniyete işaret edilmiştir. Ancak kentleşme süreci (ümran) medeniyet düzeyini geliştirirken; toplum refahındaki artışın getirisiyle rahat bir yaşam toplumsal bağları zayıflatarak dayanışmayı (asabiyet) en aza indirerek asabiyet üzerine kurulu devlet gücüne (mülk) zarar vermektedir. Bunun sonucunda ise devlet yıpranarak çözülme sürecine girmektedir (Tunç ve Demir, 2018: 550-555). Bu perspektifle İbn-i Haldun, göçebeliği İslam öncesi yaşamın yansıması olarak nitelendirirken; yerleşik bir yaşam sürmeyi ise İslam sonrası toplumların özelliği olarak değerlendirmektedir (Görmez ve Ökmen, 2010:502). Dolayısıyla Arap coğrafyasında kent olgusu, özellikle İslam dininin doğuşu ile paralellik göstererek; İslam Medeniyetinin bir yansıması olarak belirmektedir (Sevinçli ve Eseler, 2022: 604). Bu yüzden İslam şehirleri cami, medrese ve çarşının tam merkezde bulunduğu bir külliye etrafında şekillenmektedir (Karaduman, 2020: 306).

Türk coğrafyasında ise kent olgusunun gelişimi farklı bir seyirde şekillenmektedir. Toplu bir yerleşim yerinin adlandırılmasına ilk, Orhun Yazıtlarında geçen "balık" sözcüğüyle rastlanmıştır. Uygurlar ve Göktürkler bu sözcüğü "balığ" biçiminde uzun süreler kullanmaya devam etmişlerdir. Balık sözcüğü Moğollar'da "balagat" ve "balgat" şeklini alırken onbirinci yüzyılda, Oğuz ve Karahanlı Türkleri soğdcadan geçen "kend" sözcüğünü kullanmaya başlamışlardır. Bu seyirde bugün de kullanımı yaygın olan ve bir şeyi göstermek anlamına gelen farsça kökenli "şehr" sözcüğü dolaşıma girmiştir (Sümer, 2014: 1; Sevinçli ve Eseler, 2022 :603). Ülkemizdeki kent olgusunu değerlendirmek gerekirse, Arap

coğrafyasındakine benzer biçimde yerleşim birimleri ile davranış biçimleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için "*kent-kentli*" ve "*köy-köylü*" ayrımına gidilmektedir. Bu durumun temelinde yatan sebep ise Türkiye'deki sosyoekonomik değişimlerin, Avrupa'daki gibi köklü ve ani olmayışından kaynaklanmaktadır. Bu değişimler ancak yirminci yüzyıl itibarıyla yavaş biçimde gerçekleşmiştir (Toprak, 2016: 6-7). Bu bağlamda Türkiye'deki resmî belgelerde şehir kavramına ilk kez, halihazırda yürürlükte olan 1924 tarih 442 sayılı Köy Kanunu'nda rastlanmaktadır. Kanunda nüfusa bağlı olarak, "*köy*", "*kasaba*" ve "*şehir*" ayrımına gidilerek şehir; nüfusu yirmi binden fazla olan yurtlar (yerleşim yerlerine) şeklinde ifade edilmektedir (Köy Kanunu, Madde 1).

Kenti Tanımlamak

En genel biçimde Kentbilim Terimleri Sözlüğünde kent; toplumsal gelişimin süreklilik arz ettiği; yerleşme, barınma, çalışma, dinlenme, eğlenme, ulaşım vb. gereksinimlerin karşılandığı; tarımsal faaliyetler yerine ticaret ve sanayi faaliyetlerine yönelinen; köylere nazaran nüfus yoğunluğu yüksek ve küçük komşuluk birimlerinden oluşan alanlar olarak tanımlanmıştır (Keleş, 2021: 81). Bu tanım doğrultusunda kentlerin belli bir amaç doğrultusunda çeşitli politikalarla meydana gelen ve belli bir nüfusu içinde barındıran sosyopolitik yaşam alanları olduğu vurgulanabilir. Belirtilen belli amaçlar ise kentlerin sorunlara yaklaşımını göstermektedir. Bu sorunların üzerine eğilen farklı bilim disiplinleri ve ideolojiler kent üzerine pek çok tanım geliştirse de belli bir fikir birliğinden söz edilemeyeceğin altı çizilebilir.

Bu doğrultuda kent dair anlamlandırmalarda tarih, coğrafya, ekonomi ve siyaset bilimi kentin farklı kesitlerine ışık tutmaktadır (Wirth, 2002; 78). Bu durumu kendisi de coğrafya ve antropoloji profesörü olan Harvey (2003: 27), kentin çok boyutlu ve karmaşık bir olgu olmasına dayandırmıştır ve kenti anlamak ve tanımlayabilmek için alışılagelmiş disiplinlerin ötesinde yeni yaklaşımlar ya da disiplinler arası bir mercek tutulmasına dikkat çekmiştir. Bu bağlamda incelemek gerekirse Kamu Yönetimi Sözlüğünde kent kavramı, yönetim ve denetim vurgusu ile pek çok bileşen üzerinden şu şekilde tanımlanmıştır (Parlak, 2011: 452);

"Sosyo-ekonomik ve kültürel özellikleri yönetim durumu ve nüfus bakımından kırsal alanlardan ayırt edilen, genellikle tarımsal olmayan üretimin yapıldığı, daha önemlisi hem tarımsal hem de tarım dışı üretim, dağıtım ve denetim işlevlerinin toplandığı, teknolojik gelişme derecelerine göre belirli bir büyüklük, heterojenlik ve bütünleşme düzeyine varmış, ikincil toplumsal ilişkilerin, toplumsal farklılaşma, uzmanlaşma ve hareketliliğin yaygın olduğu yerleşim alanları"

Bu tanımlama kamu yönetimi disiplinine uygun bir kent tanımı oluşturma çabasının yansıması olarak değerlendirilebilir. Ancak bu tanım nüfus, sosyal farklılaşma, ekonomik çeşitlilik vb. sosyolojik içermeler barındırmaktadır. Bu durumun sebebi olarak ise kent olgusunu açıklama noktasında kent sosyolojisi ve siyaset sosyolojisi temelli tanımların ön planda olması öne sürülebilir. Sosyolojik kent tanımlarında izlenen kültürel çeşitlilik, anonimlik ve bireysellik, toplumsal hareketlilik ve sosyal problemler ile kentsel sorunlar arasındaki etkileşime vurgulardan söz etmek mümkündür. ABD eski başkanı Louis Wirth (2002: 78) kent olgusuna sosyoloji gözlüğüyle bakmanın farklı disiplin tanımlarını ortadan kaldırmadan tanımlar arası ilişkinin görünür kılınmasına aracılık edeceğini vurgulamaktadır.

Wirth'in kenti üç eksende şu şekilde değerlendirdiği ifade edilebilir (Martindale, 2000: 72);

- ***Fiziksel Yapı:*** Kentler, toplumun bir parçasını yansıtan; teknolojik gelişmelerin ilk uygulandığı ve belirli bir ekosistemle yapılanmış yerleşim yerleridir. Bu yerleşim yerlerini somutlaştıran ise binalar, yollar ve diğer fiziksel yapılardır.

- ***Toplumsal Örgütlenme:*** Kentler, toplumu bir arada tutan yönetimsel ve ekonomik sistemlerin yoğun olarak izlendiği; eğitim-öğretim, sağlık vb. hizmetlerin sağlandığı çeşitli kurumlar ve yapılar ile toplumsal hayatın düzenlediği yerlerdir.

- ***Yaşayış Biçimi:*** Kentler pek çok farklı düşünce ve tutuma sahip kişiyi içinde barındıran sosyal bir ortamı yansıtır. Kentte yaşayan kişilerin yaşam biçimi ve birbirleriyle olan etkileşimleri kente özgü bir karakter inşa etmekle beraber genellenebilecek bir yaşam tarzını şekillendirir.

Bu bağlamda Wirth sosyoloji temelli olarak kenti, farklı insan gruplarının bir arada, yoğun bir şekilde yaşadığı ve toplumda benzersiz bir örnek oluşturan bir yerleşim yeri olarak dar bir tanımlamada bulunmuştur (Wirth, 2002; 80).

Kent kavramı üzerine bir başka tanımlamayı ise Alman sosyolog ve siyaset bilimci Max Weber gerçekleştirmiştir. Weber'in rasyonalite, bürokrasi, otorite ve toplumsal tabakalaşma gibi eğildiği konuların yanı sıra kent olgusu da ilgi alanına girmiştir ve kenti modernizm, kapitalizm ve rasyonelleşme süreçleri içerisinde değerlendirerek; kentin sosyolojik ve ekonomik fonksiyonlarına yoğunlaşmıştır. Özellikle Avrupa coğrafyasındaki kentlerin gelişimi üzerinde duran Weber, bu kentleri yalnızca somutlaşan bir yerleşim yeri olarak ele almamış, toplumsal organizasyonun yapı taşı olmasına dikkat çekmiştir.

Bu bağlamda Weber kentlerin belli başlı niteliklerini şu şekilde ortaya koymuştur (2003; 105);

- ***Kale (Güvenlik Faaliyetleri):*** Özellikle Ortaçağ Avrupa Kentlerine atıfta bulunularak bir kentin askeri ve siyasi bir odak noktası olduğu ve bu bağlamada kentler savunma yapılarına önem verilen, dış tehditlere karşı korunan ve bu şekilde bağımsız bir yaşamın tesis edilebildiği güvenli yerlerdir.

- ***Pazar (Ekonomik Faaliyetler):*** Kentler, ticari faaliyetlerin yoğun izlendiği ve ekonomik sistemlerin oluştuğu merkezlerdir. Bu bağlamda çevresiyle de etkileşim halinde olan kent bir pazar işlevi görmektedir.

- ***İdari-Yargısal Yapılanma ve Özerklik:*** Kentler, içerisinde yaşayan bireyler arası ilişkilerin düzenlenme ihtiyacından ve kentin işlerliğini sağlayacak olan hukuksal bir yapı ve yargı teşkilatı ile kent sakinlerini temsilen belli bir yönetim mekanizması geliştirirler. Bu yapının kentte yaşamını sürdüren bireylerin tercihleri doğrultusunda oluşması önemlidir. Yine bu bağlamda kentler; idari, mali ve hukuki açılardan kısmi de olsa kendisini ayakta tutabilen yapılar olmalıdırlar ve bu alanlarda izlenen hukuki düzenlemeler ve yönetim faaliyetleri bağımsız bir nitelik göstermelidir.

- ***Kent Sakinlerinin Statüsü:*** Kentlerde yaşayan bireyler köylülerden farklı olarak serf yahut feodal düzene bağlı bireyler olarak algılanmaz, her yönden özgür bireyler ya da yurttaşlar olarak değerlendirilir. Bu bağlamda kent sakinleri belli bir birlikteliği

yansıtan bir küme olabileceği gibi gerektiği durumlarda bireysel niteliklerini ve tercihlerini koruyabilmelidirler.

Sıralanan bu özellikler doğrultusunda Weber'in kent olgusuna bakış açısı değerlendirildiğinde, kent idari, mali ve hukuksal özerkliğiyle ön plana çıkan; politik ve ekonomik bir alan olarak betimlendiği anlaşılmaktadır (Doğanoğlu, 2022: 633).

Bununla beraber Weber (2003: 91), "*kent, sakinlerinin yaşamlarını tarımdan ziyade esas itibariyle alışveriş ve ticaret ile sürdürdükleri bir yerleşim alanıdır*" şeklindeki ifadesiyle kent olgusuna yönelik yalnızca ekonomik açıdan da bir tanımlamada bulunmuştur. Weber'in bu tanımda kenti tek yönlü ele alması, daha önce de bahsedildiği gibi kenti tanımlamanın karmaşıklığına işaret ettiği vurgulanabilir. Dolayısıyla kenti tanımlamak, kentin özelliklerini derleyen geniş tanımlamalar ile gerçekleşebileceği gibi; kentin tek bir niteliğine odaklanan dar tanımlamalarla da gerçekleşebilmektedir. Bu bağlamda kentlerin özelliklerini saptayabilmek; hem kent kavramını tanımlamaya hem de kent olgusunu algılamaya hizmet ettiğinden söz edilebilir. Tüm bunlar göz önüne alındığında bir yerleşim yerinin kentsel alan olup olmamasını da belirleyen bu özelliklerin zaman içerisinde değişim göstermesinin doğal bir sürecin yansıması olduğu ifade edilebilir.

Şehir kavramından kent kavramına akan bu süreçte günümüz kentlerinin sergilemesi gereken özellikler, çeşitli coğrafya ve ülkelerde farklılık gösterebileceği vurgusuyla Erkan tarafından şu şekilde sıralamıştır (2010: 18);

Toplu bir yerleşim alanının kent olarak addedilebilmesi için,

- Yeterli düzeyde bir nüfus ve yoğunluğa ulaşması gerekir.
- Tarım-hayvancılıkla ilgilenmenin ötesinde endüstriyel üretim ve hizmet sektörü gelişmiş seviyede olmalıdır.
- Teknoloji destekli modern bir fiziksel altyapı sistemi mevcut olmalıdır.
- Aile kurumu, geleneksel yapısından uzaklaşarak yerini çekirdek aile yapısına bırakmış olmalıdır.

- Toplumu iş bölümüne, uzmanlaşmaya ve örgütlenebilmeye teşvik edici sosyal altyapı gelişmelidir.
- Yerel değerlerin ötesinde ulusal ve evrensel değerlerin hakimiyeti izlenmelidir.
- Kişisel çıkarlar herhangi bir topluluk ya da grubun karşısından korunmalıdır.
- Eğitime ulaşım ve eğitim seviyesi, kent olarak adlandırılamayacak yerleşim alanlarına göre daha iyi bir profili yansıtmalıdır.
- Bu alanlarda kontrol, sosyal normlara dayalı değil resmi kurum-kuruluşlar eliyle, belirli bir denetim mekanizmasıyla yürütülmelidir.

Bu özellikler günümüz kent olgusunu yansıtmaya devam etse de kent kavramına yönelik güncel yaklaşım ve anlayışlar kentlere bazı yeni özellikler kazandırmaktadır. Kentlerde gözlemlenen sorunlar doğrultusunda kent paradigmasındaki değişim olarak adlandırılan bu durumun; günümüz kent anlayışını, kentleşme politikalarını, kent planlarını ve kent modellerini/yaklaşımları doğrudan doğruya etkilediği belirtilebilir.

Değişen Kent Paradigması ile Kenti Bugün Tanımlamak

Genellikle nüfusun artışıyla tanımlanan kent, ticaret ve hizmet gibi yeni iş alanlarının geliştiği, insanlar arasında dayanışmanın arttığı, yönetimsel faaliyetlerin yoğunlaştığı, tarımın ise geri planda kaldığı bir süreç olarak da anlaşılmıştır (Belli ve Mert, 2020: 148). Ancak kent paradigmasındaki değişim kenti tanımlayan bu özelliklerin ötesinde; yaşam kalitesi, tasarım, konut, teknoloji, iletişim, ekonomi, çevre, sağlık, kültür, eğitim ve güvenlik gibi konular etrafında kentin tekrar düşünülmesi sonucunu açığa çıkarmıştır (Kalağan, 2021: vi). Kentin yeniden düşünülmesi ise günümüzün yaygın ve değerli kavramlarını kente eklemlemiştir. Bu kavramlarla *"sürdürülebilir kent"*, *"yaşanabilir kent"*, *"kapsayıcı kent"* ve *"girişimci kent"* olmak üzere bazı kent yaklaşımlarının kendini göstererek özelleştiği gözlemlenmektedir.

Bu bağlamda *dost kent* kavramının, özellikle sürdürülebilir, yaşanabilir ve kapsayıcı kent kavramlarının sunduğu perspektifle görünürlük kazanan bir modeli yansıttığı öne sürülebilir. Bununla beraber kendi içerisinde de çeşitlenen bir uygulama pratiği de olan dost

kent modeli, kenti planlama ve yönetme noktasında diğer güncel kent paradigmalarından az ya da çok beslendiğinden söz edilebilir.

Bu alt başlıkta bahsedilen güncel kent paradigmaları açıklanarak günümüz kentlerine kazandırdığı özellikler irdelenmiştir ve güncel bir kent tanımı denemesinde bulunulmaya çalışılmıştır.

Sürdürülebilir Kent: Sürdürülebilir kent kavramı, kentsel alanın gelişimi ve yayılımında doğal kaynakların kullanımı ve çevrenin korunması noktasında bilinç sağlama, ekosistemde oluşabilecek zararlı etkileri en alt düzeye indirme ve küresel ölçekte gelecek nesillere yaşanabilir bir habitatı miras bırakmayı amaçlayan bir anlayış ve pratiği ifade etmektedir (Yıldırım, 2019: 273). Bu açıdan kavram, kentlerin sadece ekonomik gelişimin lokomotifi olarak görülmesinden öte çevre kirliliği, eşitsizliklerin oluşumu ve sosyal dışlanma gibi sorunlarında ana kaynağı olmasına dikkat çeker. Bu perspektifle kentsel alanda yaşayan birey, grup ve topluluklar bir arada ele alınarak kentleşme sürecinin açığa çıkardığı yoksulluk ve ayrımcılıkla beraber altyapı eksiklikleri, atık yönetimi ve hava kirliliği gibi sorunlara bütüncül bir çözüm sunmayı hedefler (Bilbil, 2022: 595).

Yaşanabilir Kent: Yaşanabilir kent kavramı, kentsel alanların planlama süreçlerinde sosyoekonomik faktörler göz önünde bulundurularak kentlerdeki yaşam şartlarının ve refah düzeyininin arttırılması yoluyla sürdürülebilir bir yaşam kalitesi sağlama anlayışı ve uygulama pratiğini yansıtmaktadır (Yıldırım, 2019: 312). Kavram, akademik çevrelerde 1960'lı yıllar itibarıyla özellikle kentsel alanlardaki kontrolsüz nüfus yoğunlaşması, yetersiz kentsel planlama ve bunlara bağlı oluşan altyapı sorunlarıyla gündeme gelmeye başlamış; kentleşme politikalarında gözlenmesi ve somutlaşan uygulamalar ise 1990'lı yıllardan itibaren seyredilmiştir ve yaşanabilir bir mimari ve kentsel alan oluşumu için demokratik ve etkin bir şekilde işleyen yerel yönetim yapılarına görevler düşmüştür (Keçeli, 2013: 234; Yıldırım, 2019: 312).

Yaşanabilir kentlerde salt ekonomik gelişim değil, sosyokültürel unsurların gelişime olan etkisi üzerine kurulu bir yapı ile karşılaşılmaktadır. Bu eksende yaşanabilir kentler, güçlü topluluk ilişkileriyle şekillenen, sürdürülebilir ekolojik sisteme dayanan ve kent

sakinlerinin özellikle de engelli, yaşlı ve çocuklar gibi kentteki grupların izole bir yaşam sürmediği, birbirleriyle etkileşim ve iletişim halinde oldukları; kamusal alan, ürün ve hizmetlere ulaşımın rahatlıkla sağlanabildiği yerler olarak ifade etmek mümkündür (Kalağan, 2021: 19-22). Bahsedilen kentsel özelliklerin sağlanması ise doğrudan kentsel yaşam kalitesi kavramı üzerine kuruludur. Erkul vd. (2019: 59) kentsel yaşam kalitesinin, kentsel alanın tüm özellikleri üzerine eklenen fiziksel ve duygusal bileşenlerin sağladığı bir yaşam tarzı olduğuna dikkat çekmişlerdir. Bu yaşam tarzının tesis edilebilmesi ve gerektiğinde denetlenebilmesi adına dünya çapında çeşitli girişimler ve organizasyonlar aracılığıyla bazı kriter ve özellikler ön plana çıkartılmıştır.

İlk olarak 1985 yılında Uluslararası Yaşanabilir Şehirler Oluşturma Birliği *(International Making Cities Liveable – IMCL)* tarafından bu kentlere yönelik oluşturulan tema ve kriterler dünya genelinde tartışmaya açılmıştır ve 1990 yılından itibaren BM'nin Kalkınma Programı *(United Nations Development Programme - UNDP)* çerçevesinde her sene yayınlamaya devam eden "*İnsani kalkınma Raporu*"nun ilkinde kentsel yaşanabilirlik göstergelerine yer verilmiştir. İlerleyen yıllarda kavram ve uygulamalarına ilişkin ortaya konulan kriterlerin sayısı giderek artmış ve oldukça değer atfedilmeye başlananan yaşanabilir kentler için bazı endeksler gündeme gelmiştir. Genel olarak bu kriterler; *politik, sosyal, fiziksel* ve *kültürel* çevre kalitesi ile *eğitim, sağlık* vb. kamusal hizmetlerin sunumu ve bu hizmetlere erişebilme kalitesi etrafında toplanmıştır (Kalağan, 2021: 19-20). Bu bağlamda yaşanabilir kentlerin temel özelliklerini kısaca aktarmak gerekirse; estetik ve temiz bir çevre, kentlerde yoğun kullanılan kamusal alanların işlevselliği arttırma, kentsel hizmetlere kolay erişim, bireylerin kimliklerine odaklanılmadan kültürel çeşitliliğe yer verilerek sosyal uyumu geliştirme ve güvenlik önlemlerinin sağlanması olarak belirttilebilir (Crowhurst ve Salzano, 1997: 15-20 akt. Kalağan, 2021: 21).

Tüm bunlarla birlikte yaşanılabilir kent kavramı ile sağlıklı kent kavramı arasında organik bir ilişkinin bulunduğu ifade edilebilir.

DSÖ'ye göre sağlık kavramı, yalnızca bir hastalık durumunu aktarmamaktadır. Bireyin sağlığı daha bütüncül bir yaklaşım ile yaşam kalitesi açısından da değerlendirmeye tabi tutulmaktadır. Bu değerlendirmede, sağlıklı bir yaşam biçimi, sağlık önlemleri, topluma entegrasyon ve birliktelik sağlayabilme, barınma ihtiyacını karşılayabilme ve yaşanılan

konut, istihdam ve iş hayatı, ekonomik durum, erişilebilirlik, gıda ve suya erişim, hava kalitesi, toprak ve katı atık yönetimi ile iklim koşullarında istikrar sağlanabilmesi gibi bileşenler üzerinden hareket edilmektedir (Başaran, 2008: 7). Bu bakımdan sağlıklı kent ilkeleri irdelendiğinde kentsel çevre sorunlarına çözüm üretmek öncelikli adım olarak belirmektedir (Belli, 2019: 1954). Bir kentin Sağlıklı bir kent olup olmadığını değerlendirmek için kullanılabilen bu bileşenler yaşanabilir kentlerin kriterleriylede bağdaştırılabilmektedir. Özetle, yaşanabilir kent kavramını, hem sağlıklı hem de sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan dengeli bir şehir yapısını ifade ettiğinden söz edilebilir.

Kapsayıcı Kent: Kentte yaşayan tüm bireylerin ekonomik, sosyal, kültürel ve politik yaşama eşit düzeyde katılımını sağlayan ve ayrımcılıktan arınmış bir kent anlayışını ifade etmektedir. Kapsayıcı kent yaklaşımı ile oluşturulan kentlerin tasarım süreçleri, bireylerin çeşitli fiziksel ve duyusal farklılıkları göz önünde bulundurularak tamamlanmaktadır. Böylece özel düzenleme ve uyarlamalara gerek kalmadan tüm kentlilerin (yetilerinden bağımsız olarak) kamusal alanları kullanabildiği ve herkes tarafından erişilebilir bir kent modeli ortaya konulmaktadır (Hanson, 2004: 13). Bunu yaparken de "*insan odaklı*" fiziksel mekân tasarımında herhangi bir odak grup oluşturmadan veya bu grupları diğer insanlardan ayrıştırmadan, "*herkes için kent*" anlayışı temel alınmaktadır (Karaca ve Gökçe, 2022: 23).

Kapsayıcı kente yönelik temel özellikler incelendiğinde; kentlerde kamusal ve yerleşim alanlarının toplumsal çeşitlilik ile uyumlu olması, fiziksel mekanların aydınlatma, renkler ve sokak mobilyaları gibi ilgi çekiçi olması, kamusal alanların yönetiminde toplumsal katılımın teşvik edilmesi, sosyal kapsayıcılığın sağlanması, kentteki karar süreçlerinde kent ile ilgili tüm paydaşların katılımının sağlanması gerekmektedir (Alessandria, 2016: 8-9).

Girişimci Kent: Girişimci kentlerin ortaya çıkışında sanayileşme ile birlikte kentsel nüfusun artması ve kırsaldan kente göç önemli bir rol oynamıştır. Bu süreçte kentler, yeni cazibe merkezleri haline gelmiş ve hizmet sektörü ön plana çıkmıştır. 1980'lerden itibaren ise bilgi yoğun, teknoloji ve hizmet sektörüne yönelik yatırımların artmasıyla kentler daha rekabetçi hale gelmiştir. Kavramın sunduğu perspektif, diğer kentler karşısında yenilikçi ve fırsatları beraberinde getiren bir kent anlayışı olarak ifade edilebilecek olsa da kavramın ilk ortaya çıkışında bu anlayıştan uzak bir izlenim sunduğu belirtilebilir.

Kent ile ilgili alanyazında girişimcilik kavramına ilk kez David Harvey'nin 1989 senesinde yayınladığı "*İşletmecilikten Girişimciliğe Geç Kapitalizmde Kent Yönetiminin Dönüşümü*" isimli makalesinde rastlanmaktadır ve genel olarak kentsel girişimcilik (urban entrepreneurialism) kavramının özelliklerini açıklarken, bir kentin yaşam koşullarının iyileştirilmesinin ötesinde kamu-özel ortaklığıyla (*yönetişim*) ekonomik açıdan kalkınmasına değinmektedir. Ancak bu tür bir kalkınmanın spekülatif ve risk odaklı olduğunu vurgulayarak; kentsel alan ve çevresinin sömürülmesi ve turizm yahut cazibe merkezleri oluşturularak toplu tüketim kültürünü yaygınlaştırabileceğine vurgulamaktadır. (Harvey, 1989: 8; Aktepe, 2022: 247-248).

Bugün Girişimci kent denildiğinde ise sadece ekonomi odaklı bir kenti değil sosyokültürel yönlerden de gelişime katkı sağlayan, fırsatları gözeten ve yenilikleri destekleyen bir yapı zihinlerde belirmektedir. Bir kentin girişimci niteliği kazanması için öncelikle tıpkı girişimci bir birey gibi varolan kent kaynakrının tespit edilmesi, fırsatların uygun biçimde değerlendirilmesi ve kent altyapısının gelişime açık biçimde yapılandırılması gerekmektedir (Kalağan, 2021: 5-6). Girişimci kent bu yönüyle değerlendirildiğinde, bunların sağlanabilmesindeki en önemli yapının kentlerdeki yönetimlerin olduğu belirtilebilir. Bu bağlamda Harvey (1989: 1-7), girişimci kent anlayışının hayata geçirilmesinde kentsel yönetimin rolünü şu ifadelerle aktarmıştır;

> *"Yenilikçi ve girişimci özelliklerin ön plana çıktığı, sürekli kendini geliştiren ve yenileyen kentler, kent sakinlerine çok daha iyi ve cazip yaşam koşulları sunmaktadır. Özellikle hizmet sunumunda temel aktör olan ve kent yönetimini yansıtan yerel yönetimler; güvenli, kaliteli yaşam koşullarının sağlandığı, buna uygun kamusal/özel sektör hizmetlerinin sunulduğu, bir kentin oluşumu için yeni girişimlerin yaratılmasına direkt veya dolaylı olarak destek sunabilecek çeşitli roller oynamaktadırlar. Yerel yönetimler, kaynakların korunması ve sürekliliği konusunda da önemli görevler üstlenmektedir. Yerel yönetimler, kentsel cazibeyi artırmaya yönelik, altyapı, konut, s0osyo- kültürel imkanları geliştirmelidir. Kentsel gelişim için yerel ve merkezi yönetimin iş birliğinin yanısıra, özel sektör ve sivil toplum kuruluşu temsilcileri de paydaşlar arasında yer almalıdır"*

Genel olarak girişimci kent yaklaşımı, ekonomik büyümenin yanında sosyal ve kültürel kalkınmayı da hedefleyen bir şehircilik anlayışıdır. Bu kentler, sürekli yenilikçi yaklaşımlar benimser ve girişimcilik ekosistemini geliştirerek sürdürülebilir kalkınmayı desteklediği belirtilebilir.

Sırasıyla aktarılan bu güncel kent paradigmaları, BM'nin 2030 yılına kadar gerçekleşmesini öngördüğü Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına hizmet eden bazı özellikler taşıdığı ifade edilebilir. Bu Küresel Amaçlardan öncelikle 11. amaç olan "*Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar*" ile 3. Amaç "*Sağlıklı Bireyler*"; 6. Amaç "*Temiz Su ve Sanitasyon*"; 8. Amaç "*Ekonomik Büyüme ve İnsana Yakışır İş*"; 9. Amaç "*Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı*"; 10. Amaç "*Eşitsizliklerin Azaltılması*"; 12. Amaç "*Sorumlu Üretim ve Tüketim*" ve son olarak 13. Amaç "*İklim Eylemi*" olmak üzere ilişkilendirilebilir.

Şekil 16. Değişen kent paradigmasında BM 2030 Sürdürülebilir Küresel Amaçlar

Tüm bunlar doğrultusunda kente güncel bir yaklaşım ile tanımlamada bulunulacak ise güncel kent paradigmalarının kente yansıttığı yeni özelliklerin ortaya konulması ve bu özelliklerin tanıma dahil edilmesi gerektiği vurgulanabilir. Bu bağlamda;

- *Kent paradigmasındaki değişimin temeli nedir?*
- *Güncel kent paradigmaları, kent ve kentsel alanın özelliklerine neler ekleyebilir?*

sorularından yola çıkılarak daha önce bahsedilen kent ve kentsel alan özelliklerini tartışmanın mümkün olduğu ileri sürülebilir.

Güncel kent paradigması, modern kentlerin çok boyutlu bir yaklaşımla ele alınmasını zorunlu hale getirmiştir. Nüfus yoğunluğu ve büyüklük, kentleşmenin geleneksel göstergeleri olmakla birlikte, artık tek başına yeterli kabul edilmemektedir. Verimli arazi kullanımı ve sürdürülebilir kent planlaması, kentin büyümesi sırasında çevresel etkilerin en aza indirilmesini sağlar. Kentlerin yayılmacı bir yapıdan kaçınarak, kompakt ve merkezi yerleşimlerle şekillenmesi, ulaşım maliyetlerini azaltır ve çevresel sürdürülebilirliği artırır.

Ekonomik anlamda, günümüz kentlerinde sanayi ve hizmet sektörlerinin ötesine geçilmesi gerekmektedir. Teknolojiye dayalı iş gücü ve inovasyon odaklı girişimcilik, modern kentlerin gelişiminde kilit rol oynamaktadır. Dijital ekonomi, yüksek teknolojili sektörlere yapılan yatırımlar ve start-up kültürünün desteklenmesi, kentlerin ekonomik yapısını daha esnek ve yenilikçi hale getirir. Bu durum, sadece ekonomik büyümeyi değil, aynı zamanda kentlerin küresel rekabet gücünü de artırmaktadır.

Fiziksel altyapı da güncel kent paradigmasında yalnızca varlığıyla değil, sürdürülebilirlik ve dayanıklılığı ile değerlendirilir. Altyapının enerji verimliliği sağlaması, yenilenebilir enerji kaynaklarını kullanması ve çevresel krizlere karşı dayanıklı olması büyük önem taşır. Kentlerin iklim değişikliği ve doğal afetler gibi tehditlerle baş edebilmesi, esnek ve dayanıklı altyapılarla mümkün olur. Bu altyapı, kriz anlarında hızlı toparlanmayı sağlar ve uzun vadede kentlerin sürdürülebilir kalkınmasına katkı sunar.

Toplumsal yapılar ise giderek daha çeşitli hale gelmiştir. Güncel kent paradigması, yalnızca çekirdek aile yapısını değil, farklı yaşam biçimlerini de kent hayatına entegre etmeyi vurgular. Kapsayıcı politikalarla her kesimin sosyal hizmetlere eşit erişimi sağlanmalı, sosyal ve kültürel çeşitlilik teşvik edilmelidir. Bu yaklaşım, toplumsal uyumun güçlenmesine ve kentlerde kapsayıcılığın artmasına olanak tanır.

İşbölümü ve uzmanlaşma artık yalnızca geleneksel sektörlerle sınırlı kalmamalı, teknoloji ve inovasyona dayalı yeni iş alanlarını da kapsamalıdır. Dijital beceriler, bilgi

teknolojileri ve yenilikçi sektörlerde uzmanlaşmanın teşvik edilmesi, kentlerin ekonomik kalkınmasını ve rekabet gücünü artırır. Girişimcilik ekosistemlerinin desteklenmesi ve dijital ekonominin gelişimi, kentlerin geleceğe uyum sağlamasında önemli bir rol oynar.

Kültürel olarak, kentlerin hem ulusal hem de evrensel değerleri benimserken yerel kimliklerini korumaları büyük önem taşır. Küresel standartlara uyum sağlamak, kentlerin rekabet gücünü artırırken, yerel kültürel mirasın korunması, toplumsal çeşitliliğin ve özgün kimliklerin sürdürülmesine katkıda bulunur. Bu denge, kentlerin hem evrensel değerlerle donatılmasını hem de kendi özgün kimliklerini korumalarını sağlar.

Bireysel çıkarlar her ne kadar kent yaşamında önemli bir rol oynasa da, toplumsal dayanışma ve kolektif bilinç de aynı derecede önemlidir. Kriz dönemlerinde, doğal afetlerde ve toplumsal zorluklarla karşılaşıldığında, kent sakinlerinin birlikte hareket etmesi ve dayanışma kültürü geliştirmesi gerekmektedir. Bu denge, bireysel özgürlükleri desteklerken, kentlerde ortak faydayı ve toplumsal sorumluluk bilincini güçlendirir.

Eğitim, güncel kent paradigmasının bir diğer kritik bileşenidir. Yüksek eğitim düzeyi artık yeterli görülmemekte; kentlerin eğitim sistemleri teknoloji, girişimcilik ve inovasyon odaklı programlarla desteklenmelidir. Dijital becerilerin geliştirilmesi, yenilikçi düşüncenin teşviki ve yaşam boyu öğrenme fırsatlarının sunulması, kent sakinlerinin sürekli gelişimini sağlar. Bu, kentlerin daha dinamik ve yenilikçi bir eğitim altyapısına sahip olmasına olanak tanır.

Son olarak, resmi denetleme kurumlarının varlığı kadar, şeffaflık ve hesap verebilirlik de önem kazanmaktadır. Kent yönetiminde dijital denetim araçları ve veri paylaşım platformları, şeffaf yönetim sistemleriyle desteklenmeli, vatandaşların ve sivil toplumun yönetim süreçlerine katılımı teşvik edilmelidir. Bu sayede, kentlerde sadece resmi denetim değil, halkın geri bildirimi ve katılımıyla daha etkin ve demokratik bir yönetim modeli oluşturulabilir.

Tablo 6

Değişen kent paradigması ile kentin yeni özellikleri

Kentin Özellikleri	**Değişen Kent Paradigmasının Kente Eklediği Güncel Özelliklerin Gerekçesi**	**Günümüz Kentlerinden Beklenen Özellikler**
Nüfus Yoğunluğu ve yerleşim yerinin büyüklüğü	Artan nüfus ve kentleşme baskısı, arazi kullanımının daha verimli ve sürdürülebilir şekilde yönetilmesini gerektirmiştir	Yoğun ve verimli arazi kullanımı
Gelişmiş sanayi ve hizmet sektörü	Dijitalleşme ve inovasyonun yaygınlaşması, geleneksel sanayi ve hizmet sektörlerinin ötesinde teknolojiye dayalı yeni iş alanlarını zorunlu kılmıştır	İnovasyon ve teknolojiye dayalı iş gücü
Fiziksel altyapı	İklim değişikliği ve enerji kaynaklarının sınırlılığı, altyapıların enerji verimliliği sağlayacak şekilde sürdürülebilir ve dayanıklı hale gelmesini gerektirmiştir.	Enerji verimliliği ve sürdürülebilir altyapı
Aile yapısının değişimi	Toplumsal çeşitliliğin artışı, kentlerde sosyal kapsayıcılık ve farklı aile yapılarının desteklenmesini zorunlu kılmıştır	Kültürel ve sosyal çeşitliliğin teşviki
İş bölümü ve uzmanlaşma	Teknoloji ve dijital ekonominin gelişimi, iş gücünde yeni beceriler ve dijital uzmanlıkların ön plana çıkmasını gerektirmiştir	İnovasyon ve teknolojiye dayalı iş gücü
Ulusal ve evrensel değerlerin yerleşmesi	Küreselleşmeyle birlikte, kentlerin yerel kültürel kimliklerini koruyarak evrensel değerlere uyum sağlaması önem kazanmıştır	Yerel ile küresel arasında dengeli ilişki

Tablo 6'nın devamı

Bireysel çıkarların ön planda olması	Krizler ve afetler karşısında bireysel çıkarların yerini toplumsal dayanışma ve kolektif hareketin alması gerektiği ortaya çıkmıştır.	Toplumsal dayanışma ve kolektif bilinç
Yüksek eğitim düzeyi	Girişimcilik ve inovasyon odaklı eğitim programları, kentlerde geleceğin iş gücüne hazırlanma sürecini hızlandırmıştır.	Eğitimde girişimcilik ve yenilikçilik odaklı program ve teşvikler
Resmi hizmet ve denetleme kurumlarının bulunması	Şeffaflık ve hesap verebilirlik talepleri, vatandaşların yönetim süreçlerine katılımını zorunlu kılmıştır.	Şeffaflık ve hesap verebilirlik

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 6'da belirtildiği gibi günümüz kentlerinden beklenen özellikler doğrultusunda günümüz kentleri şu şekilde tanımlanabilir;

Günümüz kentleri, belli bir nüfus yoğunluğuna sahip, sanayi, hizmet ve teknolojiye dayalı üretimle gelişen yerleşim alanları olmasının yanı sıra sürdürülebilir altyapıları, enerji verimliliği ve krizlere dayanıklı yapısıyla çevresel sorumluluğu benimseyen; toplumsal çeşitlilik ve kapsayıcılığı teşvik eden, inovasyon ve katılımcı yönetim ilkeleriyle yönetilen; sosyal eşitlik, kolektif bilinç ve dayanışmanın ön planda tutulduğu ve tüm bunlar aracılığıyla kentlilerin yaşam kalitesini artıran bir çevre sunan yerleşim alanlarıdır.

Bu tanım denemesinde, her bireyin eşit şartlarda kentsel yaşama katılımında kent yönetiminden beklenen özelliklere yapılan vurgu, tez çalışmasının konusu itibarıyla önem teşkil etmektedir. Çünkü Engelli Dostu Kent kavramı ve modelinin hayata geçirilmesinde kent yönetimleri, sadece fiziksel altyapı düzenlemelerine odaklanmadan; kapsayıcı politikalar ve sosyal adaletin merkezde olduğu bir kent yönetimi anlayışıyla hareket etmelerinin gerekli olduğu belirtilmelidir.

2.1.4. Dost Kent Kavramı ve Engelli Dostu Kent Modeli

Dost sözcüğü, TDK'ye (2024) göre "*bir şeye aşırı ilgi duyan, koruyan kimse*" anlamına gelmektedir. Bir kentin dost olmasının ise dezavantaja sahip gruplar ve bireylerin kent olanaklarından eşit yararlanımını gözeten kent yönetimlerine, kentsel alanlara ve hizmetlere işaret ettiği belirtilebilir. Bu doğrultuda, araştırmanın ana hattını oluşturan Dost Kent kavramı ile bu kavramın engelli bireyler bağlamında ele alındığı Engelli Dostu Kent yaklaşımı kod-teori modeli, bu alt başlıkta aktarılmıştır.

Dost Kent Kavramı

İnsanların benzer amaçlar doğrultusunda bir araya gelerek oluşturduğu mekânsal örgütlenmelerden biri olan kentler; farklı kimliklerin, kültürlerin ve yaşam biçimlerinin buluşma noktası olabilmektedir. Dolayısıyla kentleri yoğun ekonomik faaliyetlerin izlendiği bir yaşam alanı olarak değerlendirmenin yanı sıra toplumsal bütünlüğün mekânsal bir yansıması olarak ele almak mümkündür. Nitekim kent paradigmasındaki değişimle günümüz kent olgusunun, yalnızca ekonomik gelişim ve fiziksel büyümeyle sınırlı kalmayıp kentin sosyo-politik ve sosyo-kültürel yönünün açığa çıkartıldığı bir temel üzerinde şekillendiğinden söz edilebilir.

Kentlerin belirtilen yönlerinin açığa çıkmasında ise toplum içerisindeki farklı kesimlerin insan hakları, demokrasi, katılım ve yönetişim gibi kavramlar etrafında gelişen siyasal ve sosyal taleplerinin etkili olduğu ifade edilebilir. Bahsedilen kavramlardan özellikle insan hakları ve demokrasi pratiklerinin küresel bir yaygınlaşma eğilimi göstermesinin günümüz kentlerinin, sadece bir yerleşim yeri olmaktan sıyrılarak yeni dönüşümler geçirmesine neden olduğu belirtilebilir. Bu dönüşümlerle bağlantılı olarak ortaya çıkan "*kent hakkı*" kavramı ilk kez Lefebvre tarafından 1960'lı yıllarda kullanılmış, 1990'lı yıllarda dünya genelinde yaygınlık kazanmaya başlamış, 2000'li yıllarda ise kent hakkı ile ilgili somut adımlar hızlanmıştır (Yıldırım, 2019: 164-165; Keleş ve Mengi, 2021: 28-29).

Kent hakkı ile ilgili gelişmelerden biri de 2005 yılında Dünya Sosyal Forumu'nda kabul edilen "*Dünya Kent Hakkı Şartı*"dır. Şartta; kadınlar, çocuklar, yaşlılar, engelliler, yoksullar, etnik azınlıklar, mülteciler ve göçmenler gibi dezavantajlı birey ya da grup olarak nitelendirilen kesimleri de kent hakkından mahrum etmeyecek, ayrımcılık yapmayacak ve onları da kapsayacak biçimde oluşturulacak kent yaklaşımlarının ortaya konması amaçlanmıştır (Tapdık, 2022: 175). Bu kent yaklaşımı, tüm kentlilerin; kent imkanlarına eşit düzeyde erişiminin sağlanması, kentsel yönetim süreçlerine katılımlarının özendirilmesi ve haklarının güçlendirilmesi özelliklerini barındırmış ve günümüzde kent siyasetinin başarısı için de önemli bir ölçüt olarak değerlendirilebilmektedir.

Bahsedilen kent yaklaşımı çerçevesinde gelişim gösteren kavram ve uygulama pratiklerinden biri de "*dost kent*"lerdir. Dost kentler, tüm kent sakinlerince kentli haklarının yaygınlaşmasını, kentteki varlıklarının dikkate alınmasını ve karar süreçlerine dahil edilmelerini kapsayan, erişilebilir ve yaşanabilir bir yerleşim yeri hedefleyen ve içerisinde barındırdığı insanı önceliğine alan kentlerdir (Kaypak, 2016: 136). Bu doğrultuda toplumun farklı kesimlere hitap eden ve "*destek gereksinimi olan*" gruplara dahil bireylerin sosyal ve mekânsal ihtiyaçlarına duyarlı çözümler üretmeyi amaçlayan dost kent modellerini; aile dostu kent, çocuk dostu kent, genç dostu kent, kadın dostu kent, yaşlı dostu kent, engelli dostu/engelsiz kent vb. olarak kategorilendirmek mümkündür (Özservet, 2016: 53).

Aile dostu kentler, aile bireylerinin tamamının ihtiyaçlarını karşılayan, yaşam kalitesini destekleyen bir planlamayla oluşturulan kentlerdir (Karakuzu ve Aksu, 2022; Zelal, 2016). Aile odaklı bu kentlerin katılım ve gönüllülüğü destekleyen, hareketlilik ve erişilebilirlik konusunda sorunsuz süreçlere sahip, insan ölçekli, doğaya uyumlu, kent kültürünü önemseyen, kamusal alan ve güvenlik konularında çalışmalara yer veren, ekonomik esneklik sağlayan bir yapıya sahip olması gerekmektedir (Özservet, 2016: 68). Bu temel ilkeler, aile dostu kent yapısının desteklenmesi için kritik öneme sahiptir (Arslan, 2023: 103).

Çocuk dostu kentler, ayrım yapmaksızın tüm çocukların sağlıklı ve güvenilir bir ortamda büyümelerini hedefleyen aynı zamanda kentte yaşayan tüm çocukların oyun alanları, zihinsel ve fiziksel gelişimlerini destekleyici aktiviteler ve sosyo-kültürel faaliyetler

gibi gereksinimlerinin karşılanmasına odaklanmaktadır (Topsümer vd, 2009: 6; Günel, 2015: 76).

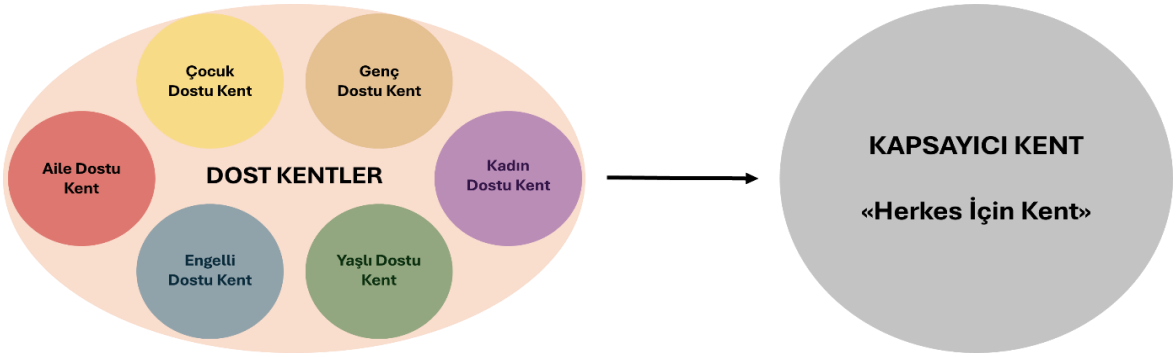
Genç dostu kentler, genç olarak kabul edilen yaş aralığında yerel politikalara aktif katılım sağlanması, gençlerin haklarının korunması konularına vurgu yapılmaktadır. Çocuk dostu kent kavramından çok da farklı değildir (Özservet, 2016: 57).

Kadın dostu kentler, kentlerde toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini gidermeyi, kentin karar alma mekanizmalarında kadınların doğrudan yer almasını sağlamayı, kadınlar için ekonomik ve sosyo-kültürel alanlar yaratmayı, eşit, destekleyici, güvenilir ve yaşanabilir bir kent oluşturmayı hedefleyen modeldir (Tapdık ve Negiz, 2019: 131).

Yaşlı dostu kentler ya da **yaş dostu kentler**, aktif yaşlanma politikalarına uygun olarak 65 yaş üstü bireylerin yaşam kalitelerini artırmayı, kentteki sağlık hizmetlerini, sosyal katılım ve kentin mekânsal düzenlemelerini erişilebilirliğe uygun biçimde tasarlamayı hedefleyen kent modelidir (Özgür ve Kılınç, 2022: 230).

Engelli dostu kentler ya da ***engelsiz kentler*** ise engelli bireylerin kentsel yaşama tam ve etkin katılımını sağlamayı, fiziksel çevrenin ve ulaşım olanaklarının engelli bireyler için erişilebilir düzeyde olmasını ve engellilerin sosyal hayata uyumunun kolaylaştırılarak bu bireylerin kentsel yaşam kalitesini artırmayı hedefleyen bir modeldir (Özservet, 2016: 58).

Farklı kimliklere yönelik ortaya çıkan bu dost kent modellerin ortak noktası olarak kapsayıcılığın belirginleştiği ve değişen kent paradigmasının çıktılarından biri olarak "*herkes için kent*" ya da "*kapsayıcı kent*" anlayışı için bir sürecin başlangıcını oluşturdukları dile getirilebilir. Bu bağlamda başta aile, çocuk, genç, yaşlı ve engelli bireyler olmak üzere kırılgan gruplarla birlikte kentteki tüm bireylerin ihtiyaçlarına cevap veren bir kent için şu şekilde bir süreç modelinden bahsedilebilir (Şekil 17).

Şekil 17. Dost kentler süreç modeli

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Birey ve mekân arasındaki etkileşimi güçlendirmeyi amaçlayan dost kentlerin özellikle BM'nin çeşitli dezavantaj gruplarına yönelik sözleşmeleri ile örtüştüğü, farklı hak grupları için dost kent modellerinin gelişim ve hayata geçirilme süreçlerine ivme kazandırdığı vurgulanabilir. Bu bağlamda uluslararası ve ulusüstü yapıların dost kentlerle ilgili oluşturduğu politika belgeleri de dost kent modellerinin uluslararası boyutta desteklenmesini sağlamaktadır (Karakuzu ve Aksu, 2022: 154). Dost kent modellerinden bazılarının hayata geçirilebilmesi adına şekillendirilmiş uygulama kriterlerini belirleyen başlıca kılavuzlar şunlardır (WHO, 2007; Baykan, 2015; Aydoğan ve Dilek, 2024: 200);

- Çocuk dostu kent kriterleri için UNICEF, Toronto Şehir Planlama Dairesi ve GDCI gibi kuruluşlar tarafından ortaya konan kılavuzlar,
- Kadın dostu kent kriterleri için "*Yerel Yönetimler İçin Kadın Dostu Kent Planlaması ve Tasarım İlkeleri Rehberi*",
- Yaşlı dostu kentler için Dünya Sağlık Örgütü tarafından hazırlanan "*Yaşlı Dostu Kentlerin Temel Özelliklerinin Kontrol Listesi*" gibi kılavuzlar bahsedilen dost kentlerin uygulama ve denetim aşamasında başvurulan kaynaklardır.

Sosyal açıdan hassas grupların refahına yoğunlaşan bu tür politikalar ve uygulama kılavuzlarının hak temelli şekillenmesinin yanı sıra sosyal politika bağlamında da kıymet taşıdığı belirtilebilir. Bu politikaların uygulanılması noktasında ise şüphesiz merkezi ve yerel yönetimlere görevler düştüğü öne sürülebilir. Dost kent yaklaşımının bu doğrultuda hayata geçirilmesinde, uluslararası yapıların yönlendirmeleri ve merkezi yönetimlerin

politikalarının yanı sıra yerel yönetimlerin, özellikle de belediyelerin, üstlendiği görevler oldukça önemlidir. Çünkü belediyeler, özellikle sosyal politika uygulamalarında halkın ihtiyaçlarını en yakından tespit edip bu ihtiyaçlara hızlı ve etkili çözümler üretebilme kabiliyeti ile merkezi yönetimin en büyük destekçisi konumundadır (Çilkaya ve Metin, 2023: 221-222). Bu kapsamda, belediyelerin hedef gruplarla toplantılar düzenlemesi, projeler geliştirmesi ve diğer yerel aktörlerle koordinasyon içinde hareket etmesi, dost kent yaklaşımının başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için gereklidir (Arslan, 2023: 103). Dolayısıyla kentli ile kent arasındaki dostluk ilişkisinin güçlenmesinde en önemli faktörün kent yönetimlerine düştüğü vurgulanabilir.

Dost Kent Yönetimi

Kent yönetimi kavramı ilk kullanılmaya başlandığında hem mülki idareyi aktaran il yönetimi hem de belde yönetimini kapsayıcı bir kavram olarak şekillenmiştir. Kavramın kullanımı zamanla belediyenin çok yönlü hizmet yapısı ve yerel siyasetteki rolünün güçlenmesi; bunun yanı sıra, genel siyaseti yönlendirme becerisinin artmasıyla birlikte belediye yönetimi kavramının yerine kullanılmaya başlanmıştır (Toprak, 2016: v). Bu doğrultuda kısaca kentsel alan olarak tanımlanan mekanların idaresi anlamına gelen kent yönetimi kavramının Türkiye'deki yansıması belediyeler ile geniş ölçekte faaliyet gösteren ve kurumsal yapı bakımından belde belediyelerinin daha gelişmiş formları olan büyükşehir belediyeleridir (Keleş, 2021: 125). Tüm bunlardan anlaşılacağı üzere kent yönetimi kavramının uygulama sahasının, zaman içerisinde farklılık gösterdiği; bugün ise kent özelliği taşıyan yerleşim yerleri için sunulan hizmet ve geliştirilen politikaların yerine getirilmesi için belediyelerin yerel düzeyde yönetim süreçlerini (planlama, örgütleme, yönlendirme, eşgüdümle ve denetim) aktardığı ifade edilebilir.

Toprak'a (2016: v) göre, kent yönetimi kavramı zamanla daha katılımcı bir yapıya evrilmiştir. Bu bakımdan bir kent yönetiminin "*dost*" olmasını bu evrimin bir parçası olarak değerlendirildiğinde dost kent yönetimi; kent hukukunun dayandığı sürdürülebilirlik, kamu yararı ve dayanışma ilkeleri ile kent yönetiminin katılımcılık ve etkinlik anlayışını birleştirerek, kentsel mekanların insan odaklı ve kapsayıcı bir şekilde yönetilmesini hedefleyen bir yönetim yaklaşımı olarak tanımlanabilir. Yıldırım'a (2019: 332) göre, dost kent yönetimi, halkın çıkarlarını önceliklendiren ve dayanışmayı merkeze alan yeni

belediyecilik anlayışı ile de uyum göstermektedir. Bu bağlamda dost kent anlayışına sahip kent yönetimi ya da belediyelerin kentte yaşayan tüm bireylerin, özellikle dezavantajlı grupların haklarını güvence altına alan, yaşam kalitesini artıran, dayanışmayı ve sektörel koordinasyonu teşvik eden, kent yönetiminin temel süreçlerine etkin katılımını sağlamak üzere yeniden yapılandırılmış bir yapıya ihtiyaç duyduğu ileri sürülebilir.

Dost kent yönetimi, yalnızca bireylerin haklarını güvence altına almakla kalmaz, aynı zamanda yerel yönetimler arasında iş birliği ve koordinasyon sağlamayı da içerir. Yerel yönetim birimlerinin bir araya gelme biçimleri, dünya genelindeki örneklere bakıldığında, genellikle ya birleşme *(amalgamation)* yoluyla ya da iş birliği yaparak *(cooperation)* gerçekleşmektedir (Keleş, 2016b: 429). Genel olarak Dünyada farklı özellik ve türlerde faaliyet gösteren bu birlikler, belediye, il özel idaresi, köy gibi yerel yönetim birimlerinin, ortak sorunlarını dayanışma içinde çözmek, yerel yönetimlerin genel statüsünü ve toplumsal etkisini koruyup geliştirmek amacıyla oluşturdukları organizasyonlardır ve yerel yönetimler arasında şu amaçlar doğrultusunda iş birliği ve koordinasyon sağlamaktadırlar (Yıldırım, 2019: 332-333);

- Yerel yönetimlerin hak ve yetkilerini savunmak,
- Yerel yönetimlerde eğitim ve gelişim faaliyetleri düzenlemek,
- Bilgi ve deneyim paylaşımını teşvik etmek, teknik destek sağlamak,
- Çalışanlarla ilişkileri geliştirmek,
- Hukuki yardım hizmetleri sunmak,
- Ortak bilgi işlem sistemleri kurmak,
- Yerel yönetim durum raporları ve bilgi kaynakları oluşturmak,
- Ortak alımlar ve girişimlerle yeni kaynaklar yaratmak veya tasarruf sağlamak,
- Danışmanlık ve iletişim hizmetleri sunmak.

Yerel yönetim birliklerinin bir türü olan belediye birlikleri, halk sağlığı, eğitim, dezavantajlı bireylerin hakları ve çevre gibi alanlarda koordinasyonu teşvik ederek bütüncül kentsel gelişimi destekler (Bhaudur, 2017). Bunun yanı sıra, dayanışmayı güçlendiren bu birlikler, kaynak yaratma ve verimliliği artırma işlevleriyle dost kent yönetiminin sürdürülebilirliğini de sağlamaktadır (Yıldırım, 2019: 314). Bu bağlamda, belediye birlikleri, dost kent yönetiminin hayata geçirilmesinde kilit bir rol üstlendiğinden söz edilebilir.

Belediye birlikleri, çeşitli belediyelerin ortak sorunlarını çözmek, kaynak yaratmak ve hizmetlerini daha etkin bir şekilde yürütmek amacıyla iş birliği yaptığı yapılar olarak öne çıkar (Yıldırım, 2019: 332-333). Dayanışma ve ortak politika oluşturma ilkeleri doğrultusunda örgütlenen bu birlikler, yerel yönetimlerin hak ve yetkilerini savunma, bilgi ve deneyim paylaşımını teşvik etme ve teknik destek sağlama gibi işlevlere sahiptir (Zengin, 2010: 78). Bundan hareketle belediye yönetimlerinin kapsayıcı, adil ve sürdürülebilir bir kent vizyonu geliştirmesi ve kentlerin herkes için daha yaşanabilir hale gelmesi ve en önemlisi dost kent anlayışına sahip bir yönetiminin oluşumu ve temel hedeflere ulaşılmasında belediye birliklerini eğitici ve kritik bir yapı olarak değerlendirmek mümkündür.

Engelli Dostu Kent Modeli

Modern anlamda olmasa da "*engelli dostu kent*" yaklaşımının felsefesine yönelik ilk yansımaların, 2. Dünya Savaşı'nda yaralanan ve engelli kalan bireyler için yapılan fiziksel çevre düzenlemelerinde görüldüğü ifade edilebilir (Evcil ve Usal, 2013: 241). Ancak kavramın felsefesi eski olsa da kent terminolojisinde epey yeni bir kavramdır. Bu nedenle henüz engelli dostu kent kavramı üzerinde ortak bir tanım bulunmamasından da öte, kavrama yönelik bir tanım karmaşıklığı söz konusudur. Bu nedenle literatürde engelli dostu kent kavramı çoğu kez engelsiz kent veya erişilebilir kent kavramları yerine de kullanılabilmektedir.

Günümüzde engelli dostu kent yaklaşımı, özellikle gelişmiş ülkeler kentlerinde bir yerel kamu politikası olarak yaygınlaşmakta ve kent yaşamı engelli bireyler için erişilebilir hale dönüştürülmektedir (Sümer, 2015: 142). Erişilebilirlik, engelli bireyler açısından düşünüldüğünde, bir başkasına gereksinim duymadan kendi başlarına hareket edebilmeleri, bağımsızca yaşayabilmeleri ve hizmetlerden tüm vatandaşlar gibi eşit bir şekilde yararlanabilmeyi ifade etmektedir (Kara, 2021: 120). Ancak engelliler bağlamında erişilebilirlik; çoğu kez, bir yerden başka bir yere gidebilme, ulaşım araçlarını ve yapılı çevreyi kolayca kullanabilme gibi konulara indirgenmekte ve erişilebilirliğin yalnızca fiziksel boyutu olarak algılandığından söz edilebilir. Bu durum engelli dostu kent yaklaşımının toplumsal boyutunun ihmal edilmesine neden olmaktadır. Oysaki engelli dostu kent yaklaşımı hem engelli hem de engelsiz bireyler için karşılıklı bir sosyal etkileşimi

gerekli kılmaktadır. Benzer biçimde Avrupa Kentsel Şartı'nda (1992) da engellilerinin bahsedildiği bölümde, kentlerde engelli bireylere yönelik ilkesel olarak uygulanması gereken yaklaşımın "*himayeci değil, toplumla bütünleştirici olması*" gerektiği ifade edilmiştir.

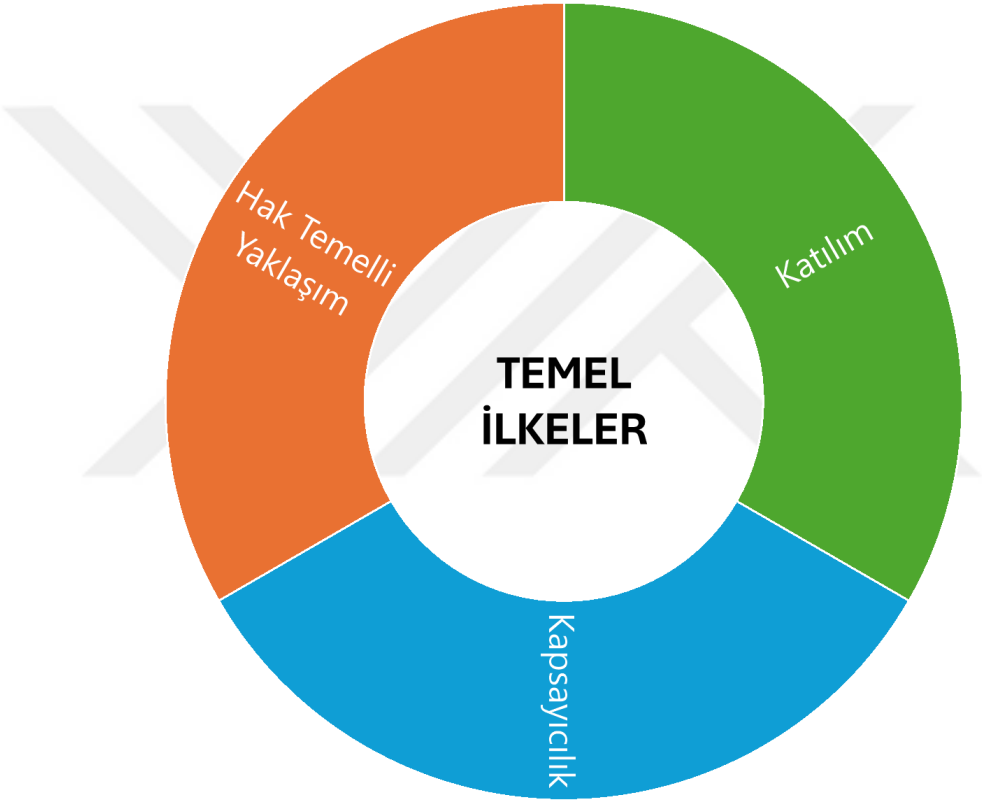
Engellilik çalışmalarına yönelik alanyazın incelendiğinde ekseriyetle fiziksel/kentsel erişilebilirliğin baz alındığı göstergelere bağlı ve "erişilebilir kent" olarak adlandırılan araştırmalara rastlanmaktadır. Ancak bahsedildiği gibi engelli bireyler bağlamında erişilebilirliğin ötesine geçen az sayıda çalışmaya rastlanmaktadır. Bununla beraber çocuk, kadın ya da yaşlı dostu kent kriterlerine benzer biçimde engelli dostu kentleri ölçmeye yönelik uluslararası bir kılavuz ya da genel kabul gören bir ölçek geliştirilmediği belirtilmelidir. Bu açıdan engelli dostu kent yaklaşımının henüz kavramsallaşma aşamasında olduğu öne sürülebilir. Engelli Dostu Kent kavramı/modeli ile özdeşleşebilecek çalışmalardan birisi Basouli'nin (2020) engelliler için şehir tasarımına yönelik bir çerçeve sunduğu ve bu bağlamda turistik alanların düzenlenmesine dair önerilerde bulunduğu çalışmasında engelli dostu kenti şu 5 kıstas altında değerlendirilmesi gerektiğini öne sürmüştür;

- Erişilebilirlik,
- Kentsel kamusal alanların düzenlenmesi
- Engelsiz çevre
- Tıbbi, profesyonel ve sosyal rehabilitasyon
- Fırsat eşitliği ve sosyal dışlanmanın önlenmesi

Engelli dostu kent kriterleri olarak değerlendirilebilecek olan diğer bir önemli çalışma ise İsveç Lund Üniversitesi Hukuk Fakültesi bünyesinde yer alan Raoul Wallenberg Uluslararası İnsan Hakları ve İnsancıl Hukuku Enstitüsü'nün, Türk Dünyası Belediyeler Birliği (TDBB) ve yedi pilot belediye ile başlattığı, sonrasında ise Türkiye Belediyeler Birliği (TBB) ve Avrupa Konseyi ile iş birliği çerçevesinde gelişen "*İnsan Hakları Kentleri*" projesi kapsamında hazırlanan "*İnsan Hakları Kentleri Göstergeleri (İHKG)*" adlı kitapta bulunan "*Engellilik Alanına İlişkin Göstergeler*" başlıklı çalışmadır. Kitap, insan hakları kentleri yaklaşımı çerçevesinde, belediyelerin çeşitli kırılgan gruplara (kadınlar, çocuklar,

engelli bireyler, yaşlılar ve mülteciler) yönelik politika ve hizmetlerini insan hakları standartlarına uyumlu hale getirmelerini sağlamayı hedeflemektedir.

Engelli Hakları Sözleşmesi, DSÖ Dünya Engellilik Raporu, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ve ICF gibi temel belgelerden referans alınan ve ulusal-uluslararası mevzuat, literatür ve uygulama örneklerinden yararlanılarak tasarlanan engellilik alanına ilişkin göstergelerin dayandığı temel ilkeler Şekil 18'de gösterilmiştir.

Şekil 18. İHKG engellilik alanına ilişkin göstergelerin temel ilkeleri

Kaynak: Aykara, 2021: 64

İHKG Engellilik alanına ait kategori ve göstergeler ise Şekil 19'da aktarılmıştır.

KATEGORİ	GÖSTERGE
ERİŞİLEBİLİRLİK	Toplu taşıma araçlarının engelli dostu tasarlanma oranı.
	Yaya yolları ve kaldırımlardaki dinlenme noktalarının erişilebilirliği.
	Kamu alanlarında işitsel ve görsel uyaranların bulunma oranı.
	Kentteki otoparklarda engelli bireyler için ayrılmış alan oranı.
KATILIM	Engelli bireylerin karar alma süreçlerine dahil olma oranı.
	Sosyal, kültürel ve sportif etkinliklere katılım düzeyi.
	Şikayet mekanizmalarına erişim ve çözüm süreçlerindeki etkinlik.
GÜVENLİK	Afet risklerine karşı engelli bireylerin güvenliğinin sağlanmasına yönelik önlemler
	Şiddetle mücadele kapsamında engelli bireyler için sunulan koruyucu hizmetler.
	Besin engeli veya alerjisi olan bireyler için alınan gıda güvenliği önlemleri.

Şekil 19. İHKG engellilik alanına ilişkin göstergeler

Kaynak: Aykara, 2021: 68-70

2.2. Engelli Dostu Kente Teorik Çerçeveden Bakmak

Bir kavramı tanımlamalar ile açıklığa kavuşturmak bir ağacın yeryüzündeki sürgünlerini görmeye benzemektedir. Bu ağacın köklerini görünür kılacak olan ise o kavram için geliştirilen yaklaşımlar, kuramlar ve modellerdir. Bu başlık altında tez çalışmasının kuramsallığına hizmet edecek olan engellilik yaklaşımları ile kent kuramları ortaya konulmuştur.

2.2.1. Engellilik Yaklaşımları

Engellilik kavramının ortaya konduğu başlığın satır aralarından da anlaşılacağı üzere engellilik olgusunun anlaşılması için tarih boyunca çeşitli yaklaşımlarla hareket edilmiştir. Engellilik olgusunun bilimsel yaklaşım altında değerlendirilmesi Aydınlama Çağı ile başlamıştır. Yirminci yüzyılın başlarına kadar Newton'un determinist ve ampirik yaklaşımı ile Descartes'ın kartezyen düalizm felsefesi beşerî - sosyal bilim yöntemlerine hakim olmuştur ve insan ölçülüp hesaplanabilen bir evren içerisindeki makine olarak algılanarak başta tıp olmak üzere sosyoloji ve psikoloji gibi bilimlerin engelliliğe klasik bilim anlayışı çerçevesinde değinilmiş ve farklı disiplinlerin çeşitli teori ve kuramlar şekillenmiştir. (Meşe, 2014: 81). Engellilik olgusunu doğrudan açıklayan herhangi bir kuram veya teoriden söz etmek mümkün değildir ancak diğer disiplinlerin teori ve kuramları aracılığıyla engellilik olgusu bilimsel bir temele yerleştirilmektedir. Bu doğrultuda engellilik olgusunu bütünüyle açıklamayan fakat belirli bir düşünsel ve uygulama pratiği sunan engellilik modellerinin varlığından bahsedilebilir (Oliver, 1996: 41).

Engelliliğin düşün dünyası ve söylem yelpazesini ortaya koyan pek çok yaklaşımdan söz etmek mümkündür. Bu yaklaşımlar arasındaki temel ayrımı pek çok tıbbi sosyolog ve politika araştırmacısı gibi Reid-Cunningham ve Fleming'in de (2009: 11), birey-toplum dikotomisine dayandırmıştır. Bu ikililik etkisinde izlenen engellilik olgusunun çözümlemesine katkı sağlayan teorileri Oliver (1996: 33-34) şöyle karşılaştırmıştır;

Tablo 7

Engellilik kavramında bireysel ve toplumcu yaklaşım

Bireyci Yaklaşım	**Toplumcu Yaklaşım**
Bireysel Trajedi Teorisi;	***Sosyal Baskı Teorisi;***
➢ Kişisel sorunlar ➢ Bireysel tedavi, bakım ve rehabilitasyon ➢ Tıbbi yardım ve sağlamcılık ➢ Profesyonel hakimiyet ve uzmanlık ➢ Bireysel adaptasyon ve uyumlaştırma ➢ Bireysel kimlik ➢ Önyargı	• Sosyal sorunlar • Sosyal eylem • Öz yardım ve Bağımsızlık • Bireysel ve Kolektif Deneyim • Onaylama ve sorumluluk yükleme • Kolektif kimlik • Ayrımcılık

Tablo 7'nin devamı

➢ Tutumlar ve düşünceler	• Davranış
➢ Kontrol	• Haklar ve Seçim
➢ Yönetim Politikası	• Siyaset ve Toplumsal dönüşüm

Farklı düşünce biçimleri ve disiplinlerin etkisindeki engelliliği açıklayan modeller ise Retief ve Letsosa (2018) tarafından dokuz başlık altında şu şekilde tasnif etmiştir (Şekil 20);

MODEL	AÇIKLAMA
Ahlaki/Dini Model	Engellilik, ilahi ceza veya inanç testi olarak görülür.
Medikal (Tıbbi) Model	Engellilik, tedavi edilmesi gereken bir kusur veya hastalık olarak ele alınır.
Sosyal Model	Engellilik, toplumsal engellerin bir sonucu olarak değerlendirilir.
Kimlik Modeli	Engellilik, olumlu bir kimlik olarak kabul edilir
İnsan Hakları Modeli	Engellilik, haklar ve eşitlik meselesi olarak görülür
Kültürel Model	Engellilik, kültürel çeşitliliğin bir parçası olarak kabul edilir.
Hayır Modeli	Engellilik, acınacak ve yardım edilecek bir durum olarak ele alınır.
Ekonomik Model	Engellilik, üretkenlik için bir zorluk olarak değerlendirilir.
Sınırlılık Modeli	Engellilik, bedenle ilgili bir deneyim olarak görülür.

Şekil 20. Engelliliği açıklayan modeller

Kaynak: Retief ve Letsosa'nın (2018), "Models of disability: A brief overview" makalesindeki bilgiler doğrultusunda yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bireysel ve toplumsal içermelerle gelişen bu engellilik modellerinin engellilik çalışmaları alanyazını incelendiğinde ise engellilik olgusunu farklı yönlerden çözümlemeyen üç temel ve iki güncel yaklaşımla hareket edildiği gözlemlenmektedir. Temel yaklaşımlar, "*Ahlaki (Moral) Model*", "*Medikal (Tıbbi) Model*" ve "*Sosyal Model*" iken güncel yaklaşımlar ise DSÖ'nün ortaya attığı "*Biyopsikososyal Model*" ile BM'nin gelişimine katkı sunduğu "*İnsan Hakları Modeli*"dir.

Ahlaki (Moral) Model

Engellilik olgusunu açıklamaya yönelik kronolojiyi Ahlaki Model başlatmaktadır ve ilk çağlardan 18. Yüzyılın ortalarına kadar etkisini sürdürmüştür (Özden, 2019: 33). Bilimsel herhangi bir dayanağı olmayan bu modelin engelliliğe çizdiği perspektif, mitolojik öğeler ve teolojik öğretilerle yoğun olarak ilişkilendirilmiştir ve çok uzun bir süre boyunca engelli kişilerin ya özünün kötü olduğuna işaret edilerek kendilerine ve çevrelerine zararlı oldukları düşünülmüş ya da engellilik bir günah veya yanlış davranışın cezalandırılması olarak görülmüştür (Erkan, 2004: 31; Reid-Cunningham ve Fleming, 2009: 11-12). Bazı durumlarda, "kötü" olma durumu tüm aileyi damgalayabilir ve tüm aile fertlerini sosyal yaşam ve sivil katılımdan dışlayabilirdi ancak yinede Ahlaki Model, engelliliği çoğunlukla bireysel bir trajedi olarak değerlendirmektedir (Oliver, 1996: 32; Rimmerman, 2013: 24). Çamur'un (2023: 50) ifadesiyle Ahlaki model ile kavranan engelli bireyler, "*korkulan, acınan, dışlanan, merhamet gösterilen ya da yok edilen*" kişiler olmuşlardır. Bu tarihsel damgalamaların yansıması olarak bugün engelli bireylerin durumlarını anlamlandırmak için hayali günahlarla ilişkilendirme eğilimleri azalsa da devam etmektedir (Erkan 2004: 32).

Kısacası çalışmanın engellilik kavramının açıklandığı bölümünde aktarıldığı üzere, ilk tarım toplumlarından Antik Yunan ve Roma'ya, Ortaçağ Avrupa'sına ve Yahudi-Hristiyan geleneğine kadar kendini hissettirdiği bu yaklaşım, engellilerin toplumdan dışlanması ve damgalanmasına neden olmuştur. Eğer günümüzde hala bu anlayış ile karşılaşıyorsak geçmişten günümüze ithal edilen varsımlar ile hareket edildiğinin bilincinde olmak gerekecektir. Tüm bunlar değerlendirildiğinde bilimsel temelden yoksun olan ahlaki modelin, Engelli Dostu Kent kavramını kuramayacağından söz edilmelidir.

Medikal (Tıbbi veya Biyomedikal) Model

Engellilik olgusunu belirli bir hastalığın açığa çıkardığı bozukluk ilişkisi varsayımına dayanan Tıbbi Model, her ne kadar engelli kişileri kötü unsurlar ve teolojik pratiklerle algılayan Orta Çağ Avrupası'nda kutsal mekanların şifahane yerleri olarak kullanılmasına dayanmaktadır (Rosen, 1968; Rimmerman, 2013: 25). Alanyazında "*Bireysel Engellilik Modeli*" şeklinde de isimlendirilen medikal modelin gelişmesine 18. Yüzyıl Aydınlanma Çağı'nın mükemmel insan oluşturulabileceği düşüncesi katkı sunmuş, tıbbı tedavilere odaklanılarak bu anlayış iyice belirginleşmiş ve 20. yüzyıla kadar engellilik olgusunu çözümleyen hâkim anlayışı yansıtmıştır. Medikal modelin bu uzun süreli hakimiyetindeki temel sebep yirminci yüzyıla kadar disiplinlerin klasik bilim anlayışıyla hareket etmeleridir (Erkan 2004: 32; Meşe, 2014: 82; Smith ve Bundon, 2018: 16). Kısacası engellilik olgusunu makineleştirerek tamir edilmesi gereken bir durum olarak tıbbileştirildiği bu modelde, engelli kişiler "hasta" olarak görülüp hastane ve hekimlerce tedavi edilip yaşama tutunabileceklerini ortaya koymaktadır.

Ahlaki modelden çok farklı bir perspektif sunan medikal modelin ortaya koyduğu anlayış engelli kişilere yönelik ayrıştırılmış hastaneler ortaya çıkmasına neden olmakla beraber 19. yüzyılın ortalarında normal ve anormallik kavramları geliştirilmiş engellilik ise normalden sapma olarak nitelendirilmiştir (Çamur, 2023: 52-53). Bu durum göstermektedir ki engelli bireyler fiziksel ve sosyal çevreye uyum sağlaması gereken ve söylemsel olarak kusuru olan "özürlü" kişilerdir (Şahin, 2002: 72; Uluocak ve Aslan, 2012: 46). Bu durumun bir yansıması olarak özellikle Amerika'da, sağlamcılık anlayışıyla ve mesleki girişimlerle bozuklukların giderilmesine yönelik kurumlar yapılanmaya başlamıştır (Mackelprang ve Salsgiver, 1999:38). Ancak tedavi ve rehabilitasyona odaklanan bu anlayış günümüz sağlık kuruluşlarındaki hizmetlerle benzer bir nitelik taşımadığından söz edilmelidir. Sağlık uzmanlarıyla engelliler arasındaki ilişkide, sağlıkçılar baskın bir konumdadır ve engelli kişilerin sağlık hizmetlerinden faydalanıp faydalanmayacakları noktasında belirleyicilerdir. Bu durum engelli kişileri meslek uzmanlarına bağımlı kılmaktadır (Arıkan, 2001:21). Medikal modelin günümüzden uzak tedavi anlayışı "*Klasik Tıbbi Düşünce*" olarak isimlendirilen bu anlayış erken yirminci yüzyılda belli bir süre sekteye uğramış, tedavinin yerini öjenik yaklaşım almıştır. Engellilik sorunlarına öjeni yaklaşımıyla bakan bilim insanları, sivil toplum ve siyasetçiler toplumu engellilik olgusundan kökten arındırmaya

odaklanmışlardır (Garland-Thomson, 2015: 217). Bu durumla beraber medikal modelin engellileri muhtaç kimseler olarak algılanmasının ötesine geçerek önyargıya, aşağılamaya ve dışlanmaya sebep verdiği yönünde eleştiriler almıştır ve bu modelin sonucu olarak fiziksel ya da zihinsel kısıtlılıkları bulunan kişilere karşı yoğun koruyucu düşünce ve davranışlar şekillenmiştir (Arıkan, 2002: 15: Uluocak ve Aslan, 2012: 45).

Medikal modelin olumsuz taraflarına rağmen modele getirilen olumlu eleştirilerde bulunmaktadır. Engelli kişiler ve yakınlarına yönelik teşhis, tedavi, takip, rehabilitasyon ve bakım gibi hizmet politikalarını güçlendirerek sunulan hizmetlerin kalitesi ve engellilerin yaşamında refah artışı sağlaması ve farklılıklarla odaklanılarak engellilere özgü spor ve etkinlik sahalarının oluşumuna, eğitim-öğretim programlarının gelişmesine ve özel ulaşım araçlarının geliştirilmesine katkı sağlaması bunlardan bir kaçıdır. (Özgökçeler ve Alper, 2010: 37; Taşçı, 2018: 141). Yine de medikal modelin engelli kişilerin yaşama katılım noktasında yeterli olmadığı ortadır (Özden, 2019: 35). Eleştiriler karşısında 1950'li yıllara gelindiğinde medikal modele eklemlenmek üzere bazı düşünceler ortaya çıkmış ve bazı sosyal içermeler ile ara form olarak nitelendirilebilecek "*Nagi*", "*ICIDH*", "*IOM-1*" ve "*NCMMR*" gibi engellilik kurguları bu sorunun üstesinden gelmek için oluşturulmuştur (Rimmerman, 2013 :25-28).

Genel olarak değerlendirildiğinde engelli bireyi tıbbın ve rehabilitasyonun öznesi haline getiren medikal modelin engelli bireylerin yaşam kalitesini arttırıcı etkisi bulunmasına rağmen engelli kişinin çevresindeki değişim yerine kendisindeki değişim beklenmektedir. Tüm bunlar ışığında medikal modelin kentsel yaşama tam ve eşit katılımı önceleyen Engelli Dostu Kent kavramını destekleme noktasında yetersiz kaldığı ifade edilebilir.

Sosyal Model

Engelli bireyler, karşılaştıkları sorunlar ve yaşam haklarını gasp eden öjeni hareketleri karşısında 1930'lu yıllardan itibaren kitlesel hareketlerle koruyucu politikalar talep etseler de özellikle 1960'lı yıllar itibarıyla kendileri de engelli olan aktivistler ve akademisyenlerin önderliğinde, deneyim ve sosyal yaşamdaki sıkıntıları dile getirici sivil toplum hareketleri ve yayınlar dikkat çekmiştir (Shakespeare, 2018: 11-12). Özellikle

Amerika'daki bağımsız yaşam hareketleri ve Birleşik Krallık'taki engelli aktivist ve araştırmacıların engellilik pratiklerini sosyal boyutta yeniden düşünmeye başlaması toplumun tüm öğelerinde engellilikle ilgili temel varsayımları kökten değişim sürecine itmiştir (Evans, 2003; Özden, 2019: 35).

Sosyal modelde, engellilik olgusunu görünür kılan bireyin bozuklukları değil toplumun kendisidir. Mitra'ya (2006: 237) göre, engelliliği çözümlemek için sosyal modelin dokuz farklı versiyonu bulunmaktadır. Bunlar; Birleşik Krallık sosyal modeli, ezilen azınlık modeli, Amerikan sosyal inşacı versiyon, bozukluk versiyonu, bağımsız yaşam versiyonu, post-modern versiyon, devamlılık versiyonu, insan çeşitliliği versiyonu ve ayrımcılık versiyonudur. Sosyal modelin versiyonları nüans farklılıkları içerse de temelde benzer nitelikler taşımaktadır (Haegele ve Hodge, 2016: 198). Sosyal modelin versiyonları arasında diğerlerinden daha fazla farklılık gösteren ise Mackelprang ve Salsgiver'ın (1999: 40) "*sosyal/azınlık modeli*" olarak adlandırdıkları ve engelli bireyler hâkim kimlik içerisinde farklı etnisite, inanç vb. sahip kişiler gibi algılanarak ayrımcılıkla karşı karşıya kalan azınlık bir grup olarak tasvir edildiği çalışmadır. Sosyal modelin, engellilik olgusunu çözümlemede medikal modelin cevapsız bıraktığı yönleri tamamladığı öne sürüen görüşlerde bulunmaktadır. Alanyazında sosyal model bu şekilde değerlendirildiği görüşler, modelin bir versiyonu olarak "*Sosyal İlişkisel Model*" olarak adlandırılmaktadır (Reindal, 2008: 135).

Engelliliğin nedenlerinden öte sorunlarının çözümüne odaklanan sosyal modelde her ne türden olursa olsun bireysel kısıtlılıklara değil, toplumsal yapıların uygun hizmet sağlamadaki başarısızlığına atıfta bulunulurken engelli bireylerin de kendilerini tamamıyla kabul edebilmeleri ve kişisel özellikleri doğrultusunda hayata karşı mücadeleci olmaları gerektiği vurgulanmaktadır (Liyod, 1992: 208-209; Oliver, 1996: 32). Bu modeli savunanlar, engelliliğin oluşumunda bedensel ya da zihinsel kısıtlılığa sahip kişilerin yapısal özellikleri üzerine eklenen çevresel koşulların etkisiyle oluşan baskıcılık, izole edilme ve toplumlarına tam katılımdan dışlanmaya dikkat çekmektedir. Bu doğrultuda engelliler üzerindeki baskı, izole edilme ve dışlanmaya sebep olan koşullar French (2004) tarafından üç tür bariyer olarak şu şekilde ortaya konmuştur (akt. Özden, 2019: 36-37);

- ***Yapısal Bariyerler:*** Bu bariyerler, "normallik" kavramına endeksli iktidarın ast-üst ilişkisiyle sürdürülen kurum ve örgütlerinde izlenen normları, gelenekleri ve ideolojileri temsil eder.
- ***Çevresel Bariyerler:*** Bu kategori, çevredeki fiziksel bariyerlere odaklanır. Örneğin, merdivenler, kaldırımlardaki ağaçlar, çukurlar veya Braille ve işaret dili tercümanlarının eksikliği gibi kaynak yetersizlikleri. Ayrıca, engelli bireylerin dışlanabileceği durumları da kapsar; eğitim kurumlarında uygun koşulların oluşturamaması vb.
- ***Tutum Bariyerleri:*** Bu bariyerler, insanların engelli bireyler için geliştirdiği olumsuz tutum ve davranışları yansıtır.

Tıpkı medikal model gibi sosyal modele de olumlu-olumsuz eleştiriler getirilmiştir. Sosyal modelin, engellileri toplum içerisinde var olan normal bir öğe olarak değerlendirip eşit vatandaşlık haklarını kullanarak yaşama tam katılımını destekleme ve güçlü bir aidiyet oluşturma çabası kayda değer en olumlu tarafıdır. Model olumsuz eleştirilerini ise yüzeysel biçimde tıbbi girişim ve rehabilitasyonlara gerek olmadığı imasıyla engellilik olgusunu yalnızca toplumsal tutum ve yapıların yeniden şekillenmesine dayandırması ve engelliliğin sosyal engelleriyle başa çıkmaya yönelik bir girişim olmasından almaktadır (Oliver, 1996: 43-44; Kolat, 2010: 10-11; Shakespeare, 2018: 19).

Engelliliğin oluşumunu yalnızca toplum kısıtlamalarına indirgemek, bireyin beden bütünlüğünde izlenen işlevsel bozuklukların ve yeti yitimlerinin önüne geçmede her zaman etkili olamayacağına işaret eden bu durum pek çok engelli birey sosyal modele tedbirli yaklaşmıştır ve Shakespeare (2018: 19-21), engellilik olgusu gibi kompleks unsurlar içeren bir gerçekliği, sosyal modelin basit bir resme indirgediğinden söz etmiştir ve engellilik olgusunda, diğer azınlık gruplara uygulanan kimlik politikalarıyla sorunların önüne geçmede olduğu gibi; baskıcılık/ezilme, ayrımcılık ve önyargıların ortadan kalkmasıyla eşitsizlikler ve yaşama tam katılımın sona ermeyeceğidir. Örneğin yüksek oranda zihinsel engellilik deneyimi yaşayan birey eşit, tam ve bağımsız bir yaşantı sürdürebilmek için serbest piyasa ekonomisi içerisinde kendisine yer bulması mümkün gözükmemektedir ve hayatını idame ettirebilmesi için ekstra destek ve koruma şarttır. Yine bu doğrultuda içerden bir eleştiri olarak görme engeline sahip French (1993: 20-22) sosyal model yaklaşımlarının tatbiki ile çözümlenmeyecek olan bedensel işlevlere dikkat çekmiştir.

Sosyal modelin genel hatları ve modele getirilen olumlu-olumsuz eleştiriler gözden geçirilecek olursa, modelin engellilik olgusunu toplumsal bir sorun olarak ele alması; toplumda bilinç uyandırması; engelli bireylerin kamusal yaşama katılımında toplumsal ve kamusal kurum-kuruluşların yapıları ve ideolojilerini mercek altına alması; yaşamın sürdürüldüğü fiziksel çevrenin oluşumu ya da yeniden düzenlenmesinde yalnız "normal" olarak atfedilen kişilerin göz önünde bulundurulmadan engelli bireylerin ihtiyaçlarına da cevap verilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Sosyal model, engelli bireylerin şehir hayatından faydalanabilmeleri ve kentlerin engellilere daha uygun ve erişilebilir hale getirilmesi amacıyla, yerel politika üretim süreçlerinde ve yerel hizmetlerin sunumunda etkili kişi ve yapıların engellilik olgusu hakkında belli bir bilinçle hareket etmesini teşvik eden *Engelli Dostu Kent* kavramına bir perspektif sağladığı ifade edilebilir. Ancak sosyal modele getirilen olumsuz eleştirilerden de anlaşılacağı üzere, modelin genel çerçevede toplumsal ve çevresel engelleri ortadan kaldırma hedefinin özel çerçevede her engelli bireyi kapsayamayacağı, bu durumun ise bir nıspilik ya da göreceliliğe yol açacağı ifade edilebilir. Bundan hareketle *Engelli Dostu Kent* kavramına belli bir temel sağlama noktasında, engellilerin hem bireysel hem toplumsal ihtiyaçlarına çözüm sağlamayı hedefleyen sosyal modelin bir versiyonu olarak görülen "*Sosyal İlişkisel Model*"in yeterli bir temel sunduğundan söz edilebilir. Bu çalışmanın "Engellilik Kavramı" başlıklı bölümünde ortaya konan "*IOM-2*" Engellilik Kurgusu, sosyal ilişkisel modelin yansıması olarak değerlendirilebilir.

Biyopsikososyal (Yeti Yitimi Sosyolojisi Modeli) Model

Bir kişinin tıbbi durumunu anlamada yalnızca biyolojik faktörlerin saptanmasının yetersizliği üzerine düşünen George Engel, psikolojik ve sosyal faktörlerin dikkate alınması gerektiğini önererek "*biyopsikososyal*" kavramını ortaya atmıştır (Engel, 1977: 132). Kavramın sunduklarıyla engellilik olgusu, sosyal modele getirilen eleştiriler karşısında tekrar düşünülmeye başlanmış ve engelliliğin biyopsikososyal modelle ele alınması DSÖ'nün ICIDH-2 taslağını hazırlaması ve ICF Engellilik kurgusunu tanıtmasıyla görünür hale gelmiştir.

Biyopsikososyal modelin engellilik olgusunu kavrayış biçimine göre engellilik, bireysel ve çevresel faktörlerin etkileşim halinde bulunduğu sosyal bir gerçeklik olarak tıbbi,

psikolojik ve sosyal boyutlarıyla bütüncül bir perspektifte değerlendirilmektedir. Engelliliğin oluşumunu etkileyen çeşitli unsurları Shakespeare (2018: 19-20) içsel ve dışsal unsurlar olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Bunlar bireysel ölçekte; bozukluğun kendisi, yaşattığı ağrı, görünürlüğü, işlevselliğe etki durumu ve tedavi seçenekleri ile bireysel özellikler iken psikolojik ölçekte; engelli kişinin yaşadığı toplumdan gördüğü muamele ile engelli bireyin kendi durumu ve potansiyeli hakkında duygu, düşünce ve inanışları içermektedir ve içsel faktörleri oluşturmaktadır. Toplumsal ölçekte engelliliğin oluşumu ise fiziksel ve sosyal çevrenin yetersizliği, engelli bireye karşı toplumsal tutum ve beklentiler, ailesel ilişkiler, yardımcı teknolojiler ve eğitim-istihdam fırsatlarına erişim gibi artırılabilecek unsurlardır ve dışsal faktörleri oluşturmaktadırlar. Belirtilen bu unsurların (içsel-dışsal faktörler) herhangi bir yer ve zamanda, herhangi bir bireyin engellilik olgusunu deneyimlemesine neden olduğu ifade edilebilir.

Biyopsikososyal model, engelliliği unsurlar arası etkileşimin bir ürünü olarak görmenin yanı sıra sosyo-ekonomik, kültürel, politik ve hukuksal açıdan sürekli inşa edilen bir olgu olarak da betimlemektedir. Bu bağlamda engellilik, hem bir insan hakları ve demokrasi meselesi hem de uygulama sahasında üstesinden gelinmesi gereken bir sosyoetik programa dönüştürülmüş ve bu programın sürekliliğine işaret edilmiştir (Uluocak 2011: 385; Uluocak ve Aslan, 2012:49). Ancak sosyal teorideki inşacılık kuramı göz önünde bulundurulduğunda engellilikteki temsil sorunu kendini daha bariz belli etmektedir. Engelliliğin temsilinde olguyu deneyimleyenin "*beden*" değil toplum olması bu modelin sunduğu perspektifle uyuşmamaktadır. Çünkü biyopsikososyal model engelliliğin sosyal temsilinde bir dönüşüm ve engelli kişilerin toplumsal yaşamda kendi çıkarlarını düzgün bir şekilde temsil edebilmelerini de beklemektedir.

Tüm bunlarla beraber biyopsikososyal model, engellilerin toplumda yardıma muhtaç kişiler olarak görülüp yardımseverlik maskesi altında bir ayrımcılık yapılması yerine; diğer tüm vatandaşlar gibi bir arada yaşam sürmelerine izin verecek toplumsal aktivite, katılım ve yaşam alanlarının ne şekilde oluşturulacağına ve dezavantaj geliştiren unsurların ne şekilde giderileceğine odaklanmaktadır.

Medikal model ile sosyal modelin birleşimi olarak değerlendirebileceğimiz biyopsikososyal modelin engelli dostu bir kent için bütüncül ve kapsayıcı bir perspektif

sunduğu ifade edilebilir. Bu model ile tüm engelli bireylerin eşit hak ve fırsatlara sahip olduğu, kendisini temsil edebilen, sağlık ve rehabilitasyon hizmetlerine erişilebilen, uyumlu bir fiziksel çevre ile psikososyal ihtiyaçlarının karşılandığı bir yaşam alanı sunabilir. Dolayısıyla biyopsikososyal model, *Engelli Dostu Kentlerin* temelini oluşturabilecek kritik bir çerçeve olarak değerlendirilebilir.

İnsan Hakları Modeli

Amerika ve Avrupa'daki kolektif engellilik aktivizmi ve engellilik çalışmalarıyla ortaya çıkan ana akım engellilik modellerinin yanı sıra, doğrudan BM'nin etkisinde gelişen insan hakları modeli de engellilik olgusunun kavranmasında farklı bir perspektifi ortaya koymaktadır ve "*hak temelli model*" olarak da adlandırılmaktadır (Çamur, 2023: 55). Bu modelin kökeninde sosyal modelin yarattığı farkındalık ve olumlu yönde sağladığı toplumsal değişime rağmen engellilerin haklarına odaklanmamasına getirilen eleştiriler ile dünyada izlenen politik-ekonomi dönüşümünün etkisinden söz edilebilir (Kelemen ve Vanhala, 2010: 4; Mamatoğlu ve Kaya, 2018: 57). İkinci Dünya Savaşı sonrası ivme kazanan Refah Devleti Anlayışı 1970'ler itibarıyla sorgulanmış ve Neoliberal Politikalar tüm dünyada yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Bu dönüşüm devletlerin vatandaşlarına karşı üstlendiği sosyoekonomik refah sağlama işlevlerini bir kenara bırakmasına yol açmıştır. Bu geçiş sürecinde kamu harcamalarındaki azalma ve özel sermayede izlenen kontrolsüz gelişim bir dizi sorunu beraberinde getirmiştir (Mamatoğlu ve Kaya, 2018: 57).

Engellilik olgusunu etkileyen sorunların başında ise devletlerin sosyal devlet anlayışından uzaklaşması gelmektedir. Bu durum toplum içerisinde dezavantajlı bireyler olarak atfedilen grupların temel yaşam standartlarında gerilemeye sebep olan işsizlik ve sosyal güvencesizliği doğurmuş, toplumsal ayrışmayı yüksek bir seviyede hissettirmiştir. Yaşanan bu ayrışma sorununun çözümü içinse yine ayrışmaya gidilmiştir. Bugün çocuk hakları, kadın hakları, engelli hakları vb. biçimde ele alınan konu ve sorunlar bu durumun yansımasıdır. Diğer bir taraftan bahsedilen politik ekonomi dönüşüm küreselleşmeye de zemin hazırlamıştır. Bunun en büyük yansıması ise çoğu devletin; Dünya Bankası (World Bank), BM ve Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi ulusüstü yapıların ürettiği genel politikalar rehberliğinde hareket etmesi gösterilebilir (Mamatoğlu ve Kaya, 2018: 57).

Bu bağlamda insan hakları modelinin temelini, BM tarafından 2006 yılında imzaya açılan *Engelli Hakları Sözleşmesi*'nin olduğu ifade edilebilir. Evrensel bir çerçeve sunan BMEHS, 162 üye devlet tarafından onaylanmış, devletlerin iç hukuku ve engellilik politikalarında değişimlere neden olmuştur. Engellilerin hak sahibi olarak değerlendirildiği sözleşmede farklılıklara saygı gösterilmesi amacıyla ayrımcılık karşısında durularak, engellilerin sivil, siyasal, sosyal ve kültürel haklarının koruma altına alınacağı taahhüt edilmektedir. Bununla beraber Sosyal Adalet Teorisine katkı sağlayan sözleşmede engelli kişilerin hayatını daha rahat idame etmelerine yönelik yapıcı önerileri barındırmaktadır (Degener, 2017; 43-54).

İnsan hakları modelinin, sosyal modele atıfta bulunan özelliklerinden de söz edilebilir (Mamatoğlu ve Kaya, 2018: 58). Bu durum BM Engelli Hakları Komitesi'nin, BMEHS 5. madde belirtilen eşitlik ve ayrımcılık yasağı hakkında yayınlandığı 6 no'lu genel yorumun, "*Engelli İnsan Hakları Modeli ve Kapsayıcı Eşitlik*" başlıklı üçüncü kısım altındaki 9. maddede şu şekilde ifade edilmiştir (BM, 2018: 3);

> *"Engelli insan hakları modeli, engelliliğin toplumsal bir inşa olduğunu ve sakatlıkların insan haklarının tanınmaması veya kısıtlanması için meşru bir zemin olarak görülmemesi gerektiğini kabul etmektedir. Engelliliğin çeşitli kimlik katmanlarından biri olduğunu da teslim eder. Bu sebeple, engellilik yasaları ve politikaları engelli bireylerin çeşitliliğini dikkate almalıdır. Ayrıca, insan haklarının birbirine bağımlı, birbiriyle ilişkili ve bölünmez olduğunu da kabul etmektedir."*

Bu yorumda sosyal modele yapılan göndermeye ek olarak medikal modelin hak koruma, kapsayıcılık ve eşitlik noktasında bariyerler oluşturduğu dile getirilmektedir (Özden, 2020: 40).

Engelli Dostu Kent kavramı özelinde insan hakları modeli değerlendirilecek olursa, BMEHS'nin sosyal adaletin sağlanmasındaki vurgusu engelli dostu kent kavramının teorik temelini oluşturabilir. Çünkü engellilik olgusuna günümüzden bakıldığında engelli bireylerin dezavantajlarından sıyrılmasına yönelik gerçekleştirilecek her türlü politika veya

uygulamanın hak temelli de olması kaçınılmaz gözükmektedir. Ancak yine günümüzden bakıldığında, hak temelli modelin oluşturduğu iklim hukuki ve bürokratik süreçlere yansısa da engelliler ve diğer bireyler arasındaki tam eşitliği sağlamada bir kılavuz olarak görmek daha doğru olabilir. Bu bağlamda *Engelli Dostu Kent* kavramının teorik çerçevesini oluştururken sosyal model, sosyal ilişkisel model ya da biyopsikososyal model tercih edilmesinin daha uygun olacağı ileri sürülebilir. Hak temelli modelin ise onlara her zaman eşlik etmesi gereken bir rehber olarak değerlendirebiliriz.

2.2.2. Kent Kuramları

Bu alt başlıkta kent kuramları, Klasik/Ana Akım Kent Kuramları ve Eleştirel/Post-Modern Kent kuramları olmak üzere iki kategoride incelenmiştir.

Klasik/Ana Akım Kent Kuramları

Kent, geleneksel toplumdan modern topluma doğru bir geçişin sembolü olarak önemli bir yer tutmaktadır (Öndeş, 2023a: 290). Sistematik bir zeminde kenti açıklayabilme adına Karl Marx, Max Weber, Emile Durkheim ve Ferdinand Tönnies kent sosyolojisinin temel taşlarını oluşturan önemli düşünürlerdir. Bu düşünürler, modern toplumların dönüşümünü, kentleşmenin etkilerini ve geleneksel toplumlardan modern toplumlara geçişi farklı perspektiflerden ele almışlardır. Rittersberger-Tılıç (2013) bu düşünürlerin kente yönelik görüşlerini şöyle aktarmıştır:

Karl Marx, sanayi devrimi ve kapitalizmin yükselişiyle birlikte kentleşmenin sınıf çatışmalarını nasıl derinleştirdiğini vurgulamıştır. Ona göre kent, işçilerin yoğunlaştığı, sermaye ve emeğin karşı karşıya geldiği bir mekândır.

Max Weber, kentlerin ekonomik, politik ve sosyal yapılarını analiz ederek, modernleşme sürecinde bürokrasinin ve rasyonelleşmenin rolüne dikkat çekmiştir.

Emile Durkheim, kentleşmenin bireyler arası dayanışma türlerini nasıl değiştirdiğini incelemiştir. Geleneksel toplumlarda mekanik dayanışma hâkimken, modern toplumlarda organik dayanışmanın ortaya çıktığını savunmuştur.

Ferdinand Tönnies ise *Gemeinschaft* (cemaat) ve *Gesellschaft* (cemiyet) kavramlarıyla geleneksel ve modern toplumların farklı toplumsal bağlanma biçimlerini açıklamıştır.

Kentlerin toplumsal ve ekonomik süreçler üzerindeki etkilerine dikkat çeken Karl Marx ve Friedrich Engels, "Alman İdeolojisi" isimli yayınlarında özellikle sanayi devrimi sonrasında kırsal ve kentsel alanlarda ortaya çıkan iş bölümü ve sınıfsal ayrımın toplumdaki yansımalarını değerlendirmişlerdir Marx ve Engels, bugünkü anlamda modern kentlerin oluşumuyla emeğin artık yalnızca bir geçim vasıtası olarak kullanılmasını eleştirmiş ve bu eleştirileri de kapitalist toplum tartışmalarının zeminini oluşturmuştur (Şengül, 2001:12; Güneş, 2013: 52).

Kentleri, ekonomik boyutun yanında toplumsal ve politik boyutlarıyla da inceleyen Max Weber, bu noktada Marx ve Engels'ten ayrılmıştır. Saunders'e (2013:40-43) göre Max Weber'in kenti ele alış biçiminde, kuramsal bir yapı inşa etmekten öte asıl amaç kapitalizmin tarihsel süreç içerisindeki izlerini sürmektir.

Weber'in görüşüne göre kentler gerek ekonomik etkinlikler gerek yasal ve siyasi etkinlikler olmak üzere birden fazla boyutu içerisinde barındıran kompleks yapılardır. Weber'e göre ideal bir kent için üç temel koşul bulunması gerekmektedir; yönetimin demokratik değerlere bağlı olması, hukukun kimsenin tekelinde olmaksızın bağımsız bir sistemde işlemesi ve ticari ilişkileri güçlü olan bir ekonomik düzen kurulmasıdır (Güllüpınar, 2012: 5). Weber her ne kadar bu üçlü koşut ile ideal kentin yaratılacağını düşünse de toplumsal dönüşüm ve değişimlerin kentlerin ömrüne etki edebileceğini öngörememiştir (Bal, 2016: 212).

Kentlerin daha çok insan psikolojisi üzerindeki etkilerini araştıran George Simmel, kentlerin dayanışma, yardımlaşma ve iş birliği duygularını yok ederek insanları kendi iç dünyalarına mahkûm eden bir bireyselliğe ittiği alanlar olarak tasvir etmiştir. Ayrıca kentsel yaşamın bireyleri daha hesapçı hale getirdiğini vurgulamıştır (Özdemir, 2011: 52).

Amerika'da sanayi devriminin etkileri ve iç göçlerin yarattığı kentleşme sorunlarına odaklanarak 1900'lü yılların başlarında kentleri, doğa bilimlerinden özellikle de biyolojiden

ilham alarak inceleyen Robert Ezra Park, Ernest Burgess, Roderick D. Mckenzie gibi düşünürlerin oluşturduğu Chicago Okulu'nda ise iki kent kuramı belirginleşmiştir. Bu kuramları ekoloji temelli kent yaklaşımları ve kenti bir yaşam biçimi olarak analiz eden kuram olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür.

Ekoloji temelli kent yaklaşımları, kentlerin ortaya çıkış ve gelişim aşamalarını doğal bir süreç biçiminde görür ve kentlerde insan tabiatının tüm özelliklerinin var olduğunu savunur. *Park*'a (2020: 209) göre insan türü, evrimsel bakımdan hayvanlar alemi içerisinde yer alıyor olsa da insanoğlunun yaşam sürdüğü yer ve mekanlara açıklanması zor bağlılıklarından yola çıkarak insanların bitkiler aleminin bir parçası olarak yorumlanabileceğini ileri sürmektedir. Park bu görüşünü, insanların bir ağaç gibi bulundukları ortama kök salarak yerleşme arzularına dayandırmaktadır.

Burgess'e (2020: 95, 100) göre kentsel büyüme, bir şehrin toplumsal yapısındaki kontrollü değişimlerin uyum sağlama hızına bağlı olarak şekillenmektedir ve bu süreç, insan vücudundaki metabolizmanın anabolik (yapılandırıcı) ve katabolik (yıkıcı) işleyişine benzetilmektedir. Kentlerin örgütlenmesi ve zaman zaman ortaya çıkan düzensizlikler, bu biyolojik organizma süreçlerinin bir yansıması gibidir. Şehirdeki hareketlilik ise toplumsal yaşamın nabız atışları olarak düşünülebilir; her ritim, bir dönüşümün, bir uyum çabasının işaretidir. Bu bağlamda Burgess geliştirdiği Ortak Merkezli Çemberler Kuramı ile kent, merkezde bulunan bir noktadan çevresine doğru gelişen ve genişleyen bir yapıya sahiptir. Bu kent modelinde en içteki merkez noktası, ticaret ve ekonominin yoğun olduğu yerdir. Bir dış bölge işyerleri ve konutların olduğu, diğer dış bölge işçilerin yaşadığı, en son bölge ise üst sınıfa mensup kişilerin yaşadığı bölgedir (Keleş, 2016: 19-20). Bu yaklaşım, kentlerin gelişme evrelerini incelemede ilgi görmüş olsa da sınıfsal ayrımları sebebiyle eleştirilmiştir.

McKenzie'ye (2020: 118) göre de toplulukların yapısal büyümesinin, bitkilerin gelişim sürecine benzer şekilde ardışık aşamalar halinde gerçekleşmektedir. Buna göre, bir kumul ya da çam ormanının yerleştiği alanın daha önce başka bitki türleri tarafından kullanılması gibi kentlerde de hizmet ve kullanım alanları zamanla belirli gelişim evrelerine bağlı olarak dönüşüp ve değişmektedir.

Ekoloji temelli yaklaşımlarından bir diğeri ise *Homer Hoyt*'un ortaya koyduğu "Sektör Kuramı"dır. Bu kuram kentleri, tek bir merkez noktasından etrafa doğru genişleyen bir sistem yerine birbirinden farklı sektörlere ve dilimlere ayırmıştır. Bahsedilen sektörler, bir sosyal grup veya sınıfı temsil eder. Sektör kuramı, çeşitli sosyal sınıfların kent üzerinde nasıl bir dolaşım sergilediğini ortaya koyabilmek açısından önemlidir. Ancak Hoyt'un bu modeli de kentsel planlama süreçlerinde sosyal ve politik özelliklerin ihmal edilmesi gerekçesiyle eleştirilmiştir (Keleş, 2010: 113; Serter, 2013: 71).

Ekoloji temelli diğer yaklaşım ise *Ullman* ve *Harris*'in geliştirmiş olduğu "Birden Fazla Merkezli Gelişme Kuramı"dır. Bu kurama göre kentler tek bir merkez noktasından değil bunun gibi pek çok farklı merkezden oluşur. Merkezler, çeşitli sosyal sınıfların barındığı ve farklı iş faaliyetlerinin gerçekleştirildiği yerlerdir. Birden Fazla Merkezli Gelişme Kuramı, günümüzde metropollerin gelişimini anlamak ve açıklamak adına önemlidir (Serter, 2013: 72; Keleş, 2016a: 23-26).

Chicago Okulu'nun ekolojik kent yaklaşımının 1930'lu yıllarda gerilemesi göstermesi ile bu ekole bağlı düşünürlerin ortaya koyduğu biyolojik insan ekolojisi, antropolojik insan ekolojisi, psikolojik ekoloji ve coğrafi insan ekolojisi olmak üzere bir dönüşüm izlenmiştir (Yörükan, 2012: 268). Bahsedilen kuramsal dönüşümlerden birisi de kentliliği yaşam biçimi olarak gören kuramdır. Bu kurama göre kentler insanları, kent yaşamına uyum sağlattırmakta ve kentli yaşam biçimini benimsetmektedir (Bal, 2016: 235). Bu kuramın temsilcilerinden *Wirth*, kenti sadece fiziksel bir mekân değil, aynı zamanda bir yaşam biçimi olarak ele almış ve kentlerdeki bireylerin, kırsal alanlardaki gibi derin ve kalıcı ilişkilere sahip olmadıklarını, bunun yerine daha yüzeysel ve kısa süreli etkileşimler yaşadıklarını ve bireyselleştiklerini savunmuştur. En ünlü çalışması "Urbanism as a Way of Life (Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme)" adlı makalesinde kent yaşamının birey ve toplum üzerindeki sosyal ve psikolojik etkilerini derinlemesine analiz etmiştir (Wirth, 1938'den aktaran Koyuncu, 2011: 39).

1950'li yıllara gelindiğinde Chicago Okulu'nun kent alanındaki hakimiyeti git gide düşmüş ve kentsel teori, coğrafya ve mekânsal çözümlemelerin öne çıktığı bir döneme evrilmiştir (Tunçer, 2022: 610).

Eleştirel/Post-Modern Kent Kuramları

Ana akım kent kuramlarının sınırlılıklarını sorgulayan ve kent mekânını sosyal, politik ve ekonomik güç ilişkileri üzerinden çözümleyen Eleştirel/Post-Modern Kent Kuramları, kentin sadece fiziksel bir yapı olmadığını aynı zamanda toplumsal eşitsizliklerin ve kimliklerin yansıdığı bir alan olduğunu vurgulamıştır. 1960'lı yılların sonlarında Henri Lefebvre, David Harvey ve Manuel Castells gibi düşünürlerin öncülüğünde ortaya çıkan ve zamanla birçok farklı ismin katkısıyla şekillenen "Eleştirel Kent Kuramı", kent olgusunu analiz ederken disiplinlerarası keskin ayrımları reddetmiştir. Eleştirel kuram, aşırı devletçi/merkeziyetçi ve bürokratik-teknokratik bakış açılarını olduğu kadar, yalnızca piyasa dinamikleriyle yönlendirilen kentsel bilgi biçimlerini de eleştirerek diğer kent kuramlarına göre daha bütüncül ve sorgulayıcı bir çerçeve sunmuştur (Yıldırım, 2019: 91).

Kente doğrudan etki eden ekonomik ve toplumsal faktörleri detaylıca inceleyen Lefebvre, kentlerin dönüşümünü ve kapitalist süreç içerisinde nasıl bir üretim alanı haline geldiğini ele almıştır. Lefebvre'ye göre kenti besleyen ve doğrudan etkileyen çeşitli boyutlar (siyasalar, sanayi) kentin özelliklerini ve zaman içerisindeki kaderini de belirlemektedir (Bal, 2016: 242).

1970'li yılların başından itibaren giderek artan bir biçimde Marksist bakış açısından hareket edenlerin kentsel planlama ve sürecinin siyasallaştığı üzerine yaptıkları değerlendirmeler artmış ve planlama sürecinin yalnızca teknik yönüne odaklanan ve planlama sürecinin siyasal içeriğini göz ardı ettiren teknik yaklaşıma itiraz edenlerin başında Harvey gelmiştir (Ersoy, 2016: 71). Harvey'e göre mekânı sanayi kapitalizmi yaratmıştır ve kentsellik sanayi kapitalizmi doğrultusunda şekillenmiştir. Harvey'in yaklaşımları daha çok ekonomi temelli olduğu için birçok yönden eleştirilmiştir (Güllüpınar, 2012: 14).

Kenti incelerken tıpkı diğer kuramcılar gibi ekonominin kent üzerinde önemli düzeyde etkileri olduğunu belirten Castells, onlardan farklı olarak ideolojinin ve toplumsal hareketlerin de kentin şekillenmesinde belirleyici rol oynadığını düşünür. Bu nedenle Castells, kentte ortaya çıkan sorunların çözümü için kentlilerin bir araya gelerek

örgütlenmesinin önemli olduğu savunur çünkü onun için kent, ekonomik özellikleri barındırdığı kadar politik ve sosyal bir alandır (Güneş, 2013: 74).

Postmodernizmin getirisi olarak yorumlanabilecek biçimsel ve niteliksel dönüşüm süreci, toplumsal yapıları derinden etkileyerek yeni çalışma şekilleri ve kimlik oluşumları ortaya koymuştur. Bu dönüşüm, kentsel alanlarda ekonomik etkinlik, kâr maksimizasyonu ve bunların toplumdaki yansımalarını eleştiren eleştirel kent kuramlarıyla da örtüşmüştür. Eleştirel kent kuramları, kentsel yapıları mevcut haliyle kaçınılmaz olarak kabul etmek yerine, daha demokratik ve eşitlikçi bir kentleşmenin mümkün olduğunu savunmuş ve iktidar, eşitsizlikler, adaletsizlikler ile sömürüye dair her türlü yansımayı yoğun bir şekilde mercek altına almıştır (Yıldırım, 2019: 91; Öndeş, 2023b: 628).

Eleştirel kent kuramları Yıldırım'a (2019) göre şu temel özellikleri barındırmaktadır:

- Eleştirel kuram, bir "kuram" olarak tanımlanır ancak bu kuram yalnızca soyut teorilerle sınırlı değildir.
- Refleksif bir nitelik taşır, yani kendi eleştirisini ve yeniden değerlendirilmesini içerir.
- Araçsal akılcılığın eleştirisini barındırır, bu da yalnızca pratik faydaya dayalı düşünme tarzlarını sorgular.
- Var olan durum ile mümkün olan arasındaki kopukluğa dikkat çeker; bu, toplumsal değişim için potansiyel alanlar oluşturur.

Sonuç olarak, eleştirel kent kuramlarının yalnızca mevcut yapıları eleştiren değil, aynı zamanda daha adil, sürdürülebilir ve demokratik bir kentsel geleceği mümkün kılacak alternatif yaklaşımları da öneren bir düşünce biçimini temsil ettiği ifade edilebilir.

2.3. Engelli Dostu Kente Yönelik Kuramsal Çerçeve

Günümüzde engellilik durumunda, farklılığı oluşturan başat unsurların bireyin kendisinden çok çevresinin meydana getirdiği kabul görmektedir. Bu nedenle literatürde engellilik, son yıllarda, sosyal bir yapı ve bir temel haklar sorunu olarak irdelenmektedir.

Erten ve Aktel'e (2020: 899) göre engellilik üzerine geliştirilmiş sosyal model yaklaşımına göre, engelli bireyler, fiziksel farklılıklarından ziyade toplumun yarattığı koşullar nedeniyle dezavantajlı hale gelen ve baskı gören bir grubu oluşturur. Bu baskının kaynağı, bireylerin fiziksel engelleri değil, toplumsal yapıların ve tutumların onları dışlayıcı bir şekilde şekillenmesidir.

Engelli bireylerin sosyal ve fiziksel açıdan baskıya maruz kaldığı yegâne mekanların kentler olduğu, varsayımın ötesinde bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada engelli bireyler adına özel bir değerlendirmeye gidilebilecek bir kavram olarak "kent hakkı" üzerinde durulmalıdır. Kentsel alanlarda nüfus artışının ivme kazanması ve buna bağlı derinleşen sorunlar; hukuksal ve yönetimsel çözüm arayışları olarak kent/kentli hakkı kavramın gelişimine etkiyen süreci oluşturmuştur (Yalçın, 2023: 331). Lefebvre'ye (1996: 19) göre kent hakkı yeniden şekillenen bir kent toplumu ve merkeziyet anlayışı olarak değerlendirerek zaman ve mekânın etkili bir şekilde kullanılmasını mümkün kılacak fırsatların yaratılmasıyla bağdaştırmıştır. Harvey (2003: 2) ise kavramı . kentleşme süreçleri üzerinde, yani kentin oluşum ve yeniden yapılandırılması aşamalarında şekillendirme gücüne yönelik bir talep olarak ele almıştır. Bu kapsamda kent/kentli hakkı kavramına dayalı dost kentlerin oluşumunda kent yönetimlerine önemli görevlerin düştüğü ifade edilebilir. Türkiye'de ise kent/kentli hakkı kavramı temelinde gelişen dost kentlerin oluşumunda belediyeler ve bu konuda politika ortaklığının sağlanması adına geniş ölçekte faaliyet gösteren belediye birlikleri ön plana çıkmaktadır.

Engelli dostu kent kavramına dayanan bu araştırmada engelli bireylerin kentsel mekanlarda izlenen sorunlarına odaklanıldığı için "*Eleştirel/Post-Modern Kent Kuramı*" dikkate alınmış ve engelliliğin "*sosyal modeli*" ve "*insan hakları modeli*" kentli/kent hakları ile ilişkilendirilerek literatür irdelenmiş; araştırmanın örnekleminden elde edilen veriler bu doğrultuda analiz edilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
DÜNYA'DA VE TÜRKİYE ENGELLİK VE ENGELLİ DOSTU KENTLERİN GÖRÜNÜMÜ

3.1 . Güncel Veriler ile Dünya'da ve Türkiye'de Engelliliğin Görünümü

Bu bölümde Dünya'da ve Türkiye'de güncel veriler ışığında nicel veriler ortaya konmuştur.

3.1.1. Dünya'da Engellilik ile İlgili Nicel Veriler

Bu bölümde Dünya üzerindeki çeşitli devletler ile Avrupa Birliği'ne ve Birleşmiş Milletler'e üye devletlere yönelik engellilik istatistiklerine yer verilmiştir.

Tablo 8

Dünya Engellilik Raporu'na göre orta ve ileri derecede engelliler

Yaş Grupları		0-14 Yaş	15-59 Yaş	60 ve Üzeri Yaş
Gelir Seviyesi Yüksek Ülkeler (%)		2,8	12,4	36,8
Gelir Seviyesi Düşük Ülkeler (%)	Afrika	6,4	19,1	53,3
	Amerika	4,5	14,6	44,3
	Güneydoğu Asya	5,2	16,3	58,8
	Avrupa	4,2	14,3	41,4
	Doğu Akdeniz	5,2	13,7	46,7
	Batı Pasifik	5,3	13,7	46,7
Dünya Geneli		5,1	14,9	46,1

Kaynak: (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2011: 32).

DSÖ Engellilik Raporu'na göre, 0-14 yaş arası çocuklarda izlenen orta ve şiddetli düzeydeki engellilik yaygınlığı %5,1 iken 15-59 yaş arasındaki bireylerde izlenen engellilik

oranı %14,9'dur. Bu tabloda en dikkat çeken ise en yüksek engellilik verisinin tüm dünyada %46,1'lik oran ile yaşlı bireylerde izlenmesidir.

Tablo 9

Şiddetli derecede engelliler

Yaş Grupları		0-14 Yaş	15-59 Yaş	60 ve Üzeri Yaş
Gelir Seviyesi Yüksek Ülkeler (%)		0,4	2,3	8,5
Gelir Seviyesi Düşük Ülkeler (%)	Afrika	1,2	3,3	16,9
	Amerika	0,6	2,6	9,2
	Güneydoğu Asya	0,7	2,9	12,6
	Avrupa	0,8	2,7	7,2
	Doğu Akdeniz	0,9	3,0	12,4
	Batı Pasifik	0,5	2,4	10,0
Dünya Geneli		0,7	2,7	10,2

Kaynak: (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2011: 32).

Dünyada izlenen şiddetli derecede engellilik oranlarına bakılacak olursa 0-14 yaş arası çocuklarda bu oran %0,7 iken 15-59 yaş arası bireylerde %2,7'dir. 60 yaş ve üzeri kişilerde ise bu oran %10,2 oranında saptanmıştır.

Tablo 8 ve Tablo 9 incelendiğinde düzeylerine göre engellilik oranları yaşlılarda daha fazla görülmektedir. Bu durum dünyadaki engelli nüfusunun çoğunluğun yaşlı olduğuna yahut yaşlılığa bağlı engellilik geliştirdiklerini gösterebilir. Bu bağlamda engelli dostu kent ve yaşlı dostu kent yaklaşımlarının birbirilerini tamamlayıcı nitelikte ele alınabileceği ifade edilebilir.

Tablo 10

Birleşmiş Milletler'e üye ülkelerde engelli bireylerin sayıları ve dağılımı

Ülke	Araştırma Yılı	Araştırma Yılındaki Nüfus (*1000)	Engelli Sayısı (*1000)			Engellilik Yaygınlığı (%)		
			Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam
Amerika	2016	318.176	21.046	19.702	**40.748**	12,9	12,7	**12,8**
Afganistan	2016-2017	29.113	447	476	**923**	3,1	3,2	**3,2**
Arjantin	2010	39.671	2.851	2.263	**5.114**	14	11,7	**12,9**
Avusturya	2015	7.304	703	637	**1.340**	18,8	17,9	**18,4**
B. Hersek	2013	3.531	161	133	**294**	9,1	7,8	**8,5**
Bulgaristan	2011	7.365	263	212	**475**	10,1	8,6	**9,4**
Çekya	2013	10.512	565	513	**1.078**	10,6	9,9	**10,3**
Ekvator	2010	14.483	380	436	**816**	5,6	6,6	**6,1**
Endonezya	2015	246.636	2.885	2.370	**5.255**	2,4	1,9	**2,1**
Gürcistan	2014	3.714	406	274	**680**	21,0	15,7	**18,5**
Gine	2014	10.503	73	83	**156**	1,3	1,6	**1,5**
G. Afrika	2016	49.677	2.270	1.573	**3.843**	8,9	6,5	**7,7**
Hindistan	2011	1.210.855	11.826	14.989	**26.815**	2,0	2,4	**2,2**
Hollanda	2016	14.539	1.115	673	**1.788**	15,2	9,4	**12,3**
İran	2011	75.150	380	637	**1.018**	1,0	1,7	**1,4**
İsveç	2014-2015	8.011	1.446	1.373	**2.819**	35,9	34,5	**35,2**
Kazakistan	2018	18.157	291	374	**665**	3,1	4,3	**3,7**
Kanada	2012	27.516	2.077	1.699	**3.776**	14,9	12,5	**13,7**
Lüksemburg	2016	467	71	55	**126**	30,2	23,7	**27,0**
Malezya	2016	31.634	146	263	**409**	1,0	1,6	**1,3**
Meksika	2010	112.337	2.270	2.258	**4.528**	4,0	4,2	**4,1**
Myanmar	2014	50.280	1.254	1.057	**2.311**	4,8	4,4	**4,6**
Norveç	2015	4.242	386	250	**636**	18,3	11,8	**15,0**
Peru	2012	30.275	819	756	**1.575**	5,4	5,0	**5,2**
Portekiz	2011	10.080	1.088	704	**1.792**	20,6	14,7	**17,8**
Romanya	2011	18.863	521	385	**906**	5,4	4,2	**4,8**
S. Arabistan	2017	20.408	690	755	**1.445**	6,9	7,3	**7,1**
Senegal	2013	13.165	403	352	**755**	6,1	5,4	**5,7**
Tayland	2012	68.007	789	690	**1.479**	3,3	2,1	**2,2**
Yemen	2014	25.993	266	299	**565**	2,0	2,3	**2,2**

Kaynak: (Unstat'dan aktaran Gün, 2023: 18).

Tablo 10'da Birleşmiş Milletler ülkelerinin engellilik dağılımı ve nüfus dair veriler gösterilmektedir. İsveç örneği üzerinden gidildiğinde İsveç, 2014-2015 yıllarındaki araştırmalarında engellilik oranlarını dair istatistiksel verilerini toplamda %35,2 olarak sunarken İran ise 2011 nüfus sayımında engelliliğe yönelik verilerinde toplamda %1,4 olarak

sunmuştur. Buradan çıkarmamız gereken genel sonuç gelişmiş ülkelerin engellilere yönelik raporları objektif süreçlerde ilerlerken gelişmekte olan ülkelerde ise engellilik verileri kısıtlanmaya çalışılmaktadır (Gün, 2023: 20-21).

Tablo 11

AB ve aday ülkelerde kısıtlama yaşadığını belirten engelli bireylerin cinsiyet dağılımı

Ülke	Orta ve Ciddi Düzeyde Engellilik Yaygınlığı (%)			Ağır Düzeyde Engellilik Yaygınlığı (%)		
	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam
Belçika	17,4	15,5	16,5	10,2	7,5	8,9
Bulgaristan	14,9	10,8	13,0	4,0	3,3	3,7
Çekya	21,5	18,3	20,2	8,3	6,9	7,7
Danimarka	25,9	20,4	23,2	6,6	5,0	5,8
Almanya	15,8	14,4	15,1	7,4	6,8	7,1
Estonya	27,6	25,7	26,8	14,4	10,4	12,7
İrlanda	11,2	10,6	10,9	5,1	4,6	4,9
Yunanistan	14,6	12,5	13,6	11,0	9,3	10,2
İspanya	18,4	13,9	16,2	4,9	3,8	4,4
Fransa	17,0	14,7	15,9	10,0	8,6	9,3
Hırvatistan	24,4	22,2	23,3	11,0	9,0	10,1
İtalya	20,1	16,2	18,2	6,3	4,7	5,5
Kıbrıs	17,0	15,7	16,4	7,7	7,6	7,6
Letonya	32,7	27,1	30,3	10,6	8,6	9,7
Litvanya	26,7	20,5	24,0	7,4	5,6	6,6
Lüksemburg	18,8	17,1	17,9	10,5	8,0	9,2
Macaristan	19,6	16,1	18,0	8,4	6,3	7,4
Malta	10,3	8,6	9,4	2,8	2,2	2,5
Hollanda	29,1	22,2	25,7	6,0	5,1	5,5
Avusturya	26,4	23,8	25,2	9,4	8,4	8,9
Polonya	17,8	14,7	16,4	7,6	7,4	7,5
Portekiz	28,7	20,7	25,0	9,4	7,6	8,6
Romanya	23,6	17,4	20,6	7,1	4,6	5,9
Slovenya	28,7	24,2	26,4	9,4	8,6	9,0
Slovakya	24,2	19,7	22,0	10,0	8,3	9,2
Finlandiya	30,6	23,3	26,9	7,9	6,7	7,3
İsveç	10,5	6,6	8,5	5,5	3,4	4,5
İngiltere	17,0	14,4	15,8	12,5	10,6	11,5
İzlanda**	11,1	6,1	8,6	14,7	8,5	11,6
Norveç	14,4	9,1	11,7	6,3	4,1	5,2
İsviçre	27,2	22,5	24,9	6,3	4,7	5,5
Karadağ*	14,0	10,4	12,1	11,6	8,2	9,9
K. Makedonya	9,7	7,2	8,4	6,8	4,7	5,7
Sırbistan	11,0	7,9	9,5	4,1	3,8	3,9
Türkiye*	21,0	14,4	17,7	7,6	5,5	6,5

Kaynak: (Eurostat'tan aktaran Gün, 2023: 21).

Tablo 11 incelendiğinde belirtilen ülkelerdeki engelli bireylerin önemli bir kısmının sağlık sorunlarından dolayı kısıtlandıkları görülmüştür.

Tablo 12

AB ve aday ülkelerde fiziksel/duyusal kısıtlılıklar ve cinsiyete göre engellilik dağılımı

Ülke	Ağır Düzeyde Engellilik Yaygınlığı (%)			Ağır Düzeyde Fiziksel ve Duyusal Fonksiyonel Sınırlamalara Göre Engellilik Yaygınlığı (%)		
	Kadın	Erkek	Toplam	Görme	İşitme	Yürüme
AB (Genel)	11,6	8,6	10,1	2,2	4,2	6,3
Bulgaristan	14,1	9,8	12,0	2,1	4,1	6,6
Çekya	9,7	7,5	8,7	2,1	4,7	9,6
Danimarka	10,2	9,2	9,7	2,0	2,4	6,5
Almanya	8,2	6,8	7,5	1,0	6,3	4,0
Estonya	14,1	9,1	11,8	1,3	3,6	4,5
İrlanda	5,8	5,1	5,4	2,3	5,3	7,9
Yunanistan	14,0	9,7	12,0	0,9	1,3	4,3
İspanya	12,0	8,8	10,5	2,3	4,0	9,5
Fransa	11,9	10,8	11,4	2,1	4,1	6,9
Hırvatistan	14,9	10,2	12,6	2,4	6,8	5,2
İtalya	12,6	7,6	10,2	2,9	3,4	10,0
Kıbrıs	10,0	6,5	8,3	2,0	4,1	7,2
Letonya	12,9	8,3	10,8	2,0	2,9	5,8
Litvanya	12,8	7,3	10,3	2,7	3,1	8,3
Lüksemburg	9,9	9,6	9,8	2,1	3,4	8,0
Macaristan	15,6	10,5	13,2	2,7	4,5	4,2
Malta	8,4	6,1	7,3	2,6	3,3	10,7
Avusturya	9,4	7,1	8,3	0,9	2,7	5,1
Polonya	11,0	7,7	9,4	1,4	3,7	4,9
Portekiz	17,4	10,0	13,9	3,2	2,2	6,6
Romanya	11,0	7,1	9,1	4,3	6,0	7,3
Slovenya	14,1	10,6	12,4	1,6	5,4	5,6
Slovakya	8,7	6,7	7,7	2,5	6,1	7,2
Finlandiya	11,4	11,2	11,3	1,1	2,0	6,2
İsveç	11,0	8,9	10,0	1,9	6,8	5,1
Birleşik Krallık	13,4	10,7	12,1	1,6	6,4	5,7
İzlanda	9,5	6,2	7,9	1,1	3,7	9,2
Norveç	6,5	6,5	6,5	1,1	2,9	5,0
Türkiye	20,3	11,7	16,1	0,9	4,0	2,6

Kaynak: (Eurostat'tan aktaran Gün, 2023: 22).

Tablo 12 incelendiğinde Avrupa genelinde en fazla ortopedik (yürüme) engelliliğine rastlanırken ağır düzeyde engellilikte ise kadınların engelli bireylerin erkek engelli bireylerden sayıca daha fazla olduğu görülmüştür.

3.1.2. Türkiye'de Engellilik ile İlgili Nicel Veriler

Türkiye'de engelliliğe yönelik ilk kapsamlı araştırma dönemin Başbakanlık (mülga) Özürlüler İdaresi Başkanlığı (günümüzdeki adıyla Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü) tarafından 2002 yılında gerçekleştirilen "*Türkiye Engelliler Araştırması*"dır (Gün, 2023: 23-24). Bu dönemden önce Türkiye'de engelliliğe yönelik araştırma ve istatistiksel veri eksikliği dikkat çekmektedir. Önceki bölümlerde değinildiği gibi 2000 yılı sonrasında hem iç hem de dış politikaların etkisi, ülkemizde engelliğe yönelik hak temelli yaklaşımların yaygınlaşmasını sağlamış ve engellilik konusunu araştıran çalışmaların sayısı 2000 yılı öncesine göre artmaya başlamıştır.

Tablo 13

Türkiye'deki engelli bireylerin dağılımı

Görme, İşitme, Dil ve Konuşma, Ortopedik ve zihinsel Engelli Nüfus (%)	**Kadın**	**2,12**
	Erkek	3,05
	Toplam	2,59
Süreğen Hastalığa Sahip Olan Nüfus (%)	Kadın	11,33
	Erkek	8,05
	Toplam	9,70
Toplam Engelli Nüfus (%)	Kadın	13,45
	Erkek	11,10
	Toplam	12,29

Kaynak: (TÜİK, 2004: 6).

Tablo 13 incelendiğinde 2002 yılı Türkiye Özürlüler Araştırması'ndan elde edilen verilere göre Türkiye'deki engelli bireylerin cinsiyet ve engel türlerinin ülkenin toplam nüfusuna oranı %12,29 olarak gösterilmiştir.

Tablo 14

Türkiye'de engel türü ve cinsiyete göre nüfus oranı

Ortopedik Engelli (%)	Kadın	1,02
	Erkek	1,48
	Toplam	1,25
Görme Engelli (%)	Kadın	0,50
	Erkek	0,70
	Toplam	0,60
İşitme Engelli (%)	Kadın	0,33
	Erkek	0,41
	Toplam	0,37
Dil ve Konuşma Engelli (%)	Kadın	0,28
	Erkek	0,48
	Toplam	0,38
Zihinsel Engelli (%)	Kadın	0,38
	Erkek	0,58
	Toplam	0,48

Kaynak: (TÜİK, 2004: 21)

Tablo 14'te gösterilen 2002 yılı Türkiye Özürlüler Araştırması verilerine göre Türkiye'deki toplam nüfusun %1,25'inde ortopedik engel bulunurken %0,37'sinde ise en düşük engellilik türü olarak işitme engeli bulunmaktadır.

Tablo 15

Türkiye'deki engelli nüfusunun iş gücüne göre durumu

Engelli Bireylerin İş Gücüne Katılma Oranı (%)	Kadın	6,71
	Erkek	32,22
	Toplam	21,71
Engelli Bireylerin İşsizlik Oranı (%)	Kadın	21,54
	Erkek	14,57
	Toplam	15,46
İş Gücüne Dahil Olmayan Engelli Nüfus Oranı (%)	Kadın	93,29
	Erkek	67,78
	Toplam	78,29

Kaynak: (TÜİK, 2004: 15)

Tablo 15 incelendiğinde 2002 verilerine göre engellilerin iş gücüne katılmasına dair dikkat çeken en önemli veri, Türkiye'de bulunan toplam engelli nüfusundaki %78,29'lik bir oranın herhangi bir iş gücüne dahil olmamasıdır.

Tablo 16

Türkiye'de cinsiyet ve yaşa göre en az bir engeli bulunan nüfus ve oranı

Yaş Grupları		**15-64**	**65 ve Üzeri**
Toplam Nüfus (*1000)	Kadın	24.837	3.067
	Erkek	25.356	2.378
	Toplam	50.193	5.445
En Az bir engelli Olan Nüfus (*1000)	Kadın	1.142	1.205
	Erkek	1.211	683
	Toplam	2.353	1.888
En Az Bir Engelli Olan Nüfusun Toplam Nüfus Oranı (%)	Kadın	4,5	39,2
	Erkek	4,7	28,7
	Toplam	4,6	34,6

Kaynak: (TÜİK, 2011: 90)

Tablo 16 incelendiğinde dikkat çeken en önemli unsur; 15-64 yaş aralığındaki engelli kadın ve erkeklerin oranı birbirine yakınken 65 yaş ve üzeri yaş aralığındaki engelli kadınların oranının aynı yaş grubundaki engelli erkeklerin iki katına yakın olmasıdır.

Tablo 17

Türkiye'de engelin türü ve cinsiyete göre toplam engelli sayısı ve oranı

Engel Türü		Görmede Zorluk Yaşayanlar	Duymada Zorluk Yaşayanlar	Konuşmada Zorluk Yaşayanlar	Yürümede, Merdiven İnme-Çıkmada Zorluk Yaşayanlar	Bir Şeyler Taşımada Zorluk Yaşayanlar	Yaşıtlarına Göre Öğrenmede, Basit Dört İşlem Yapmada, Hatırlamada veya Dikkatini Toplamada Zorluk Yaşayanlar
Engelin Türüne Göre Türkiye'de Engelli Nüfus Sayısı (*1000)	Kadın	561	429	229	1.452	1.787	847
	Erkek	478	406	278	861	1.136	565
	Toplam	1.039	835	507	2.313	2.923	1.412
Engelin Türüne Göre Türkiye'de Engelli Nüfus Oranı (%)	Kadın	1,5	1,2	0,6	4,1	5,1	2,4
	Erkek	1,3	1,1	0,8	2,4	3,2	1,6
	Toplam	1,4	1,1	0,7	3,3	4,1	2,0

Kaynak: (TÜİK, 2011: 92-93)

Tablo 17 incelendiğinde Türkiye nüfusunun %4,1'i herhangi bir şeyi taşıma veya tutmakta güçlük çekmektedir. Nüfusun %3,3'ünde ise yürüme, merdiven kullanma gibi

durumlarda zorluk yaşamaktadır. Nüfusta görülen en düşük engellilik türü ise %0,7 ile konuşma zorluğu olmuştur.

Tablo 18

Türkiye'deki 15 yaş ve üzeri engelli bireylerin nüfusa oranı

Engel Grubu	Görme Sonucu Olan Bireyler	İşitme Sonucu Olan Bireyler	Herhangi Bir Yardım Almadan ya da Kullanmadan Yürüyemeyen ve Merdiven İnip Çıkamayan Bireyler		Yaşıtlarına Göre Öğrenmekte ve Hatırlamakta Zorluk Çeken Bireyler
			Yürüyemeyen Bireyler	Merdiven İnip Çıkamayan Bireyler	
Kadın (%)	7,19	4,99	7,87	11,13	7,43
Erkek (%)	4,45	3,79	3,13	4,59	3,30
Toplam (%)	5,83	4,40	5,53	7,90	5,39

Kaynak: (TÜİK, 2019).

Tablo 18 incelendiğinde 2019 yılında gerçekleştirilen "Türkiye Sağlık Araştırması"na göre 15 yaş ve üzeri engelli bireylerde %7,90 oranıyla merdiven kullanamayanlar en yüksek oranı oluşturmaktadır. Nüfusa göre %4,40 yaygınlıkla işitme sorunları yaşayan bireyler ise Türkiye'de en az görülen engel grubunu oluşturmuştur.

Tablo 19

Cinsiyete ve yaşa göre UEVS'de kayıtlı engelliler

Yaş Grubu	0-14 Yaş	15-64 Yaş	65 Yaş ve Üstü
Kadın	96.955	683.679	247.888
Erkek	150.096	1.023.899	324.401
Toplam	247.051	1.707.578	572.289

Kaynak: (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2022: 18).

Tablo 19 incelendiğinde Ulusal Engelli Veri Sistemi'ne (UEVS) kayıtlı engelli kişilerin yaş dağılımları üçe ayrılarak bir istatistik ortaya konulmuştur. 0-14 yaş aralığında toplam 247.051 kişinin engelli olduğu, 15-64 yaş aralığında 1.707.578 kişinin engelli olduğu, 65 yaş ve üstünde ise 572.289 engelli kişinin bulunduğu saptanmıştır.

Tablo 20

Engel türüne göre UEVS'de kayıtlı engelliler

Engel Grubu	Görme	İşitme	Dil ve Konuşma	Ortopedik	Zihinsel	Ruhsal ve Duygusal	Süreğen Hastalık	Diğer
Engelli Birey Sayısı	215.076	179.867	33.686	311.131	385.313	170.927	917.259	44.248
Toplam Engelli Birey Sayısına Oranı (%)	9,53	7,97	1,49	13,78	17,07	7,57	40,63	1,96

Kaynak: (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2022: 17).

Tablo 20 incelendiğinde UEVS'ye kayıtlı engelli kişilerin Türkiye'de en sık görülen engelliliğin 917.259 kişi ile süreğen bir hastalığa sahip olan kişilerin oluşturduğu görülmektedir. En az izlenen engellilik çeşidi ise 33.686 kişi ile dil ve konuşma engelliliğidir.

Engelliliğe yönelik güncel istatistik çalışmalarının yapılması, engelli bireylere sağlanan hizmetlerin ve bu bireylerin yaşam kalitelerinin artırılması için önemli bir veri sunmaktadır. Ancak engelli dostu kent yaklaşımının uygulama sahası olan kentlerde (merkez ilçe, ilçe, vb) kaç kişinin engelli olduğunu saptamaya yönelik çalışmalar genel olarak yapılmamaktadır. Halbuki engellilik istatistiklerini bilmek, engellilik olgusunun sorunlarını çözmede, hizmet ve kamu politikalarının oluşturulmasında en önemli unsurlardan biridir. Bu

bağlamda engelliliğe yönelik istatistiki çalışmaların yalnızca merkezi yönetim tarafından değil kent yönetimi denilince akla ilk gelen birimlerden olan belediyeler tarafından da yapılmasının önemli olduğu ifade edilebilir

3.2. Bazı Ülkelerdeki Engellilik Mevzuatı

Bu alt başlıkta Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya, Japonya, İngiltere ve Almanya'daki engelliliğe ilişkin mevzuat açıklanmıştır. Engellilikle ilgili yasaların incelendiği ülkelerde yasalarının içeriği ve özellikleri Tablo 21'de gösterilmiştir.

Tablo 21.

Çeşitli ülkelerdeki engellilik mevzuatı

ÜLKE	YASA	YIL	AÇIKLAMA
ABD	**Disabilities Act (ADA)**	**1990**	Engellilikle ilgili en kapsamlı ve radikal ilk düzenlemedir. Diğer ülkeler için de engellilik mevzuatında öncü olmuş ve model teşkil etmiştir. Yasa engellilere yönelik; istihdam, haklar, hizmetlere erişim ve ulaşılabilirlik konularını kapsamaktadır.
Avustralya	**Engelli Ayrımcılığı Yasası**	**1992**	Federal düzeyde engelli ayrımcılığını önlemeye yönelik ilk düzenlemedir. Kapsayıcı bir engellilik tanımı içermekle beraber ve yaptırımlar öngörür. Yasa, devlete eşitliği sağlama sorumluluğu yüklemektedir.
Japonya	**Engelli Bireylerin Temel Hakları Yasası**	**1993**	Yasa yalnıza ayrımcılığın önlenmesiyle sınırlı kalmayıp sosyal dayanışma temelinde engellilerin refahını artırmak için işbirliği yapılmasını öngörmektedir.
İngiltere	**Engelli Ayrımcılık Yasası**	**1995**	Genel olarak engelli ayrımcılığını önleme amacı taşıyan yasa engellilerin kamu hizmetlerinde, istihdam, eğitim, ulaşım gibi alanlarda ayrımcılığa maruz kalmalarını önlemeye odaklanmıştır.

Tablo 21'in devamı

Almanya	**Engelliler İçin Eşit Fırsatlar Yasası**	**2002**	Aslında Almanya 1920'de çıkardığı Ağır Engelliler Kanunu ile istihdamda kota uygulayan ilk ülkelerdendir. Ancak modern anlamdaki engellilik yasası, 2002'de çıkarılan yasadır. Bu yeni yasa ile engellilik politikalarında hak temelli yaklaşıma yönelmiştir. Kamusal ve özel alanlarda ayrımcılığı önlemeyi amaçlayan yasa; erişilebilirlik, cinsiyet eşitliği ve siyasal katılım gibi konularda düzenlemeler içermektedir.

Kaynak: (Arap ve Çamur, 2023: 13)'dan yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 21 incelendiğinde çeşitli ülkelerdeki engellilik mevzuatının genel olarak engelli bireylere yönelik ayrımcılığın önlenmesi, fırsat eşitliğinin sağlanması ve hakların korunmasına yönelik ortak bir noktada birleştiği ifade edilebilir.

3.3. Türkiye'de Engellilere Yönelik Hukuksal Görünüm ve Politikalar

Bu bölümde Türkiye'deki engellilik olgusunu farklı bir pencerede gözler önüne serecek olan engelliliğe ilişkin hukuk ve kronolojik bir sırayla engellilik politikalarına yer verilmiştir.

3.3.1. Türkiye'de Engellilere Yönelik Hukuki Düzenlemeler

Modern toplumlarda; engelli bireylerin haklarını güvence altına alan, yaşamın tüm alanlarında onları diğer bireyler ile eşit kılan, kamusal hizmetlere onlar kadar erişen, istihdamın içerisinde yer alan ve sosyal hayat ile uyum içerisinde olan engelli bireyler için devletlere önemli yükümlülükler düşmektedir. Devletler, engelli bireylerin gündelik yaşam ile entegrasyon sağlayabilmeleri için çeşitli yasal düzenlemeler geliştirmektedir. Ülkemizde engelli bireyleri doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyen birçok yasal düzenleme bulunmaktadır.

Türkiye'deki engellilik hukuku, dağınık mevzuat yapısına sahip olma noktasında eleştirilmekte ve engellilere yönelik hukuki düzenlemeler, literatürde bazı sınıflandırmalara tabii tutularak sistematize edilmektedir. Şişman'ın (2011) engellilere yönelik yasal düzenlemeler sınıflandırması; Anayasa ve 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'un yanı sıra bakım ve rehabilitasyona ilişkin düzenlemeler, eğitim ve öğretime ilişkin düzenlemeler, istihdama ilişkin düzenlemeler, sosyal güvenliğe ilişkin düzenlemeler, ayrımcılık ile ilgili düzenlemeler ve erişilebilirliğe ilişkin düzenlemelerdir.

Bu tez çalışmasının kapsamına göre Türkiye'deki engellilik hukukuna dair incelemeler; 1982 Anayasası, Engellilik ile ilgili Türkiye'nin de tarafı olduğu uluslararası sözleşmeler, 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun, 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu'nun ve 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun engellilere yönelik düzenlemeler, normlar hiyerarşisine uygun olarak açıklanmıştır.

1982 Anayasası'nda Engellilik

Anayasamızda engelliliğe ilişkin hükümler, 42. madde, 50. madde, 61. madde ve 10. maddede düzenlenmiştir. Anayasa'nın 42. maddesinde geçen "…*Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları, topluma yararlı kılacak tedbirleri alır*..." hükmü ile özel gereksinimli ve engelli bireylerin eğitim ile ilgili hakları 1961 Anayasası'nda olduğu gibi teminat altına alınmıştır.

Anayasa'nın 50. maddesinde "*Kimse, yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılamaz. Küçükler ve kadınlar ile bedenî ve ruhî yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar*…" hükmündeki 'bedeni ve ruhi yetersiz olanlar' ifadesi ile engelli bireylere atıfta bulunulmuştur.

1982 Anayasasının 61. maddesindeki "…*Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır…*" hükmü, devlete, Anayasa'nın sosyal devlet ve eşitlik ilkeleri çerçevesinde engelli bireylerin haklarının korunması ve yaşam kalitelerinin artırılması adına aktif bir rol yüklemektedir.

1982 Anayasası'nın pek çok maddesinde değişikliğe gidilse de engellilere yönelik hükümler geçerliliğini korumuştur. 2010 yılında oylanan Anayasa Referandumu'nun ardından 10. madde yeniden düzenlenmiş ve "*Çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz"* hükmü ile engellilere yönelik pozitif ayrımcılık oluşturulmuştur.

Bahsedilen dört Anayasa maddesi dışında engellilere yönelik doğrudan bir hüküm bulunmasa da çeşitli maddelerde kullanılan "*herkes*" ifadeleri, engelli bireyleri de içerir özelliktedir. Söz gelimi 19. maddedeki "*Herkes, kişi hürriyeti ve güvenliğine sahiptir*" hükmü, engelli bireylerin de dahil olduğu bir anayasal haktır. Anayasa'da engellilere yönelik sözü edilen maddeler, devletin engelli vatandaşları için eğitsel, sosyal ve hukuki önlemler alması gerektiğini net bir şekilde ortaya koymakta ve sosyal devlet anlayışını pekiştirmektedir.

Engellilik ile İlgili Türkiye'nin Tarafı Olduğu Uluslararası Sözleşmeler

Türkiye'nin tarafı olduğu, ulusal engellilik mevzuatına ve politikalarına önemli yansımaları olan uluslararası sözleşmelerden bazıları bu alt bölümde açıklanmıştır.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi: İnsan hakları bir süreci temsil etmektedir. Bu süreç, tarihsel akış içerisinde insana ve insan onuruna gösterilen değerle şekillenmiş ve gelişim sağlamıştır. Toplumların; savaşlar, krizler vb. karşısında sosyo-politik ve politik ekonomi dönüşümleri bahsedilen süreci beslemiştir. Dönüşümlerin şekillendirdiği toplum, içerisindeki bazı birey ve grupları baskı altına almış ve bu baskıya tepkiler, kimi zaman bir talep kimi zaman toplumsal bir eylem kimi zaman da yazılı bir bildiri biçiminde kendisini göstermiştir (Öztürk, 2023: 1).

1215 yılında Magna Carta ile başladığı kabul gören modern insan hakları serüveni 1688 yılında İngiliz Yurttaşlık Hakları Bildirgesi, 1776 yılında Amerikan İnsan Hakları Bildirgesi ve 1789 yılında Fransız Yurttaş Hakları Bildirgesi ile devam etmiştir. 1948 yılında Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ni insan hakları serüveninde özel kılan şey ise önceki bildirgeler gibi belli bir topluluk ya da devlete yönelik

değil, ulusüstü bir kuruluş tarafından dünyadaki bütün insanların haklarını gözeten ve evrensel niteliği barındıran bir metin olmasıdır. Ancak bu farklılığa rağmen insan haklarının gelişim sürecine mercek tutulduğunda İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin de kendinden önceki girişimlerden beslenen ve birikimli bir sonucun ürünü olduğu ifade edilebilir.

Bildirgenin en önemli noktaları şu şekilde özetlenebilir (Parlak, 2011: 391):

- İnsanlar doğdukları andan itibaren eşit ve özgürdür.
- Siyasal topluluklar, insan haklarını korumakla yükümlüdür. Bu haklar, güvenlik hakkı, özgürlük hakkı, mülkiyet hakkı ve baskıya direnme hakkıdır.
- Özgürlük, diğer insanlara zarar vermeden ya da onların özgürlük alanını ihlal etmeden yapılan her şeydir.
- Hiçbir kişi, kurum ve kuruluş millet tarafından verilmeyen bir egemenlik türünü kullanamaz.
- Özgürlükler ve özgürlüklerin sınırları sadece kanunlarla belirlenebilir.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin Engelli Hakları Sözleşmesi'ne giden yolda bir zemin etüdü niteliğinde olduğu vurgulanabilir.

Uluslararası Çalışma Örgütü 159 No'lu Mesleki Rehabilitasyon ve İstihdam (Sakatlar) Sözleşmesi: Birleşmiş Milletler, tüm dünyada engelliliğe ilişkin farkındalığın artırılması amacıyla "tam ve eşit katılım" teması altında 1981 yılını, "Uluslararası Sakatlar Yılı" olarak ilan etmiştir. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ise BM'nin engellilere yönelik oluşturduğu tam katılım ve eşitlik ilkelerinin, ulusal ve uluslararası alanda yaygınlaşmasını sağlamak adına engellilerin istihdamına ilişkin sözleşmeyi hazırlamıştır. 1983 yılında ILO tarafından kabul edilen sözleşme, Türkiye'de ise 2000 yılında yürürlüğe girmiştir

Sözleşmenin amacı, ILO'ya üye devletlerce, engelli vatandaşlara yönelik mesleki iyileştirmelerin yapılması, kişiye en uygun mesleğin edindirilmesi ve işinde muktedir olmasının sağlanması, uygun istihdam olanakların yaratılması, engelli bireylerin toplum ile kaynaştırılması ve bu kaynaşma için gereken sosyal, kültürel ve ekonomik desteklerin sağlanmasını kapsamaktadır (ILO 159 No'lu Sözleşme, Madde 1).

Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme: Uluslararası hukukta engelliliğe ilişkin en önemli hukuksal metinlerden biri Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen ve 2008 yılında yürürlüğe giren "Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme"dir. Sözleşme Türkiye tarafından herhangi bir maddesine çekince konulmadan 15137 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile onaylanmış ve 2009 yılında yürürlüğe girmiştir.

Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'nin amacı, tüm engellilerin temel hak ve özgürlüklerinin sağlanmasını temin etmek ve desteklemek, tüm insanlar için aynı fırsat eşitliğini yaratmak ve insan onuruna yönelik saygıyı güçlendirmektir. Sözleşme'nin esas aldığı ilkeler şunlardır (Altındağ, 2019: 150-151):

- Engelli bireylerin kendi otonom seçimlerini özgürce yapabilme ve kişisel bağımsızlıklarını sağlayabilmeleri, bireyler bağımsızlıklarına saygı gösterilmesi,
- Yaşamın tüm alanlarındaki erişilebilirliğin sağlanması,
- Engelli bireylere yönelik ayrımcılıkların önüne geçilmesi,
- Toplumun her alanında engelli bireylerin tam katılımının teşvik ve temin edilmesi,
- Engelliliğin organik bir durum olarak kabul edilmesi ve farklılıklara özen gösterilmesi,
- Engellilerin diğer bireyler gibi aynı fırsatlara sahip olması,
- Engelli çocukların öz benliklerini koruyabilme haklarına önem verilmesidir.

Sonuç olarak Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'nin içeriği değerlendirildiğinde özünde İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile benzeşmektedir. İnsan Hakları Bildirgesi'nin temel felsefesinde yer alan, tüm insanlığa yönelik eşitlik ilkesi, Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'de engelli bireyler özelinde daha kapsamlı, somut ve bağlayıcı kararlar ile genişletilmiştir. Sözleşme, tüm dünyada engelliliğe ilişkin birçok düzenlemeye öncülük etmesi yönüyle oldukça önemli hukuksal bir metindir.

Avrupa Sosyal Şartı (1996): Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan şart, 1950'li yıllarda ILO'nun sözleşmeleri baz alınarak oluşturulmuş ve 1961 yılında imzaya sunulmuştur. Sosyal Şart daha sonra gözden geçirilmiş, 1996 yılında ek protokoller

eklenerek yeniden imzaya açılmıştır. Revize edilen Şart, 1961 tarihli Şartı ortadan kaldırmamış, imzalayan devletler için hala yürürlükte olup bağlayıcı niteliği bulunmaktadır. Türkiye hem 1961 tarihli Şart'ı 1983 yılında hem de 1996 tarihli Şart'ı 2006 yılında onaylamıştır (Sarmış ve Şahin, 2014: 33-34).

Avrupa Konseyi Sosyal Şart'ın amaçlarından birini de insan hakları ve temel özgürlüklerin gerçekleştirilmesi ve sürdürülmesi yoluyla sosyal ve ekonomik gelişmenin kolaylaştırılması olarak açıklamıştır (Council of Europe, 1996: 3).

Sosyal Şartın 15. maddesi engelliliğe yönelik düzenlemeleri içermektedir. "*Özürlülerin toplumsal yaşamda bağımsız olma, sosyal bütünleşme ve katılma hakkı*" isimli başlığı taşıyan 15. madde de imzacı devletlere, özürlülerin yaş ve özür türü fark etmeksizin toplumsal hayatta özgür olma, toplumsal bütünleşmeyi sağlama ve katılımı etkin kılma amacıyla (Council of Europe, 1996: 15):

- Özürlü bireylerin mesleki eğitimini sağlamak, istihdam etmek ve çalışma şartları için düzenlemeler yapmayı,
- İşverenleri özürlülere istihdam sağlamaya teşvik etmeyi, ihtiyaç halinde yerleştirme hizmetleri vermeyi,
- Fiziksel ve sosyal engelleri ortadan kaldırarak özürlü bireylerin yaşama tam katılımını gerçekleştirebilmek adına önlemler alma gibi yükümlülükleri getirmiştir.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme: Birleşmiş Miller Genel Kurul'unca 1989 tarihinde kabul edilen Sözleşme, Türkiye tarafından 1995 yılında yürürlüğe girmiştir. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin önsözünde sözleşmeye taraf devletlerce, "*..bu metinlerde yer alan hak ve özgürlüklerden ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka görüş, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğuştan veya başka durumdan kaynaklanan ayırımlar dahil, hiçbir ayrım gözetilmeksizin yararlanma hakkına sahip olduklarını benimsediklerini ve ilân ettiklerini kabul etmesi..*" sorumlulukları yüklenmiştir.

Sözleşmenin özürlü bireylere ilişkin 23. maddesinde taraf devletlerce; özürlü çocukların özgüvenlerini geliştirmek, saygınlıklarını teminat altına almak, toplumsal

katılımlarını sağlamak, özel destek ve bakımlardan yararlanma haklarını düzenlemek, rehabilitasyon ve tıbbi tedavilerini sağlamak, kültürel, sosyal ve ruhsal yönü dahil tüm gelişmelerini destekleme faaliyetleri taahhüt altına alınmıştır (UNICEF Türkiye, 2004: 10).

Türkiye'de Engellilik ile İlişkili Kanunlar

Türkiye'de Engellilik ile Doğrudan ve Dolaylı Olarak İlgili Kanun, Yönetmelik ve Kanun Hükmünde Kararnameler	
• 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu	• 2918 Sayılı Karayolları Trafik Kanunu
• 205 Sayılı Ordu Yardımlaşma Kurumu Kanunu	• 3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu
• 634 Sayılı Kat Mülkiyeti Kanunu	• 3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanunu
• 197 Sayılı Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu	• 4046 Sayılı Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Kanun
• 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu	• 573 Sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname
• 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu	• 4458 Sayılı Gümrük Kanunu
• 854 Sayılı Deniz İş Kanunu	• 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu
• 1319 Sayılı Emlak Vergisi Kanunu	• 4857 Sayılı İş Kanunu
• 2330 Sayılı Nakdi Tazminat ve Aylık Bağlanması Hakkında Kanun	• 4123 Sayılı Tabii Afet Nedeniyle Meydana Gelen Hasar ve Tahribata İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesine Dair Kanun
• 2022 Sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun	• 4736 Sayılı Kamu Kurum ve Kuruşlarının Ürettikleri Mal Ve Hizmet Tarifleri İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun
• 2453 Sayılı Yurt Dışında Görevli Personele Nakdi Tazminat Verilmesi ve Aylık Bağlanması Hakkında Kanun	• 3816 Sayılı Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Devlet Tarafından Karşılanması Ve Yeşil Kart Uygulaması Hakkında Yönetmelik
• 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu	• 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu
• 5253 Sayılı Dernekler Kanunu	• Özel Eğitim Yönetmeliği
• 5378 Sayılı Engelliler ve Bazı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	• 5774 Sayılı Başarılı Sporculara Aylık Bağlanması ile Devlet Sporcusu Unvanı Verilmesi Hakkında Kanun
• Bakıma Muhtaç Engellilere Yönelik Özel Bakım Merkezleri Yönetmeliği	• Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği
• 298 Sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun	• 5393 sayılı Belediye Kanunu
• 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu	

Şekil 21. Türkiye'de engellilik ile ilgili doğrudan ve dolaylı düzenlemeler

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun: Engelli bireylerin yaşadığı sorunları çözüme kavuşturmak adına yeni politikalara ve yasal düzenlemelere duyulan gereksinim, 2005 yılında 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'un yürürlüğe girmesini sağlamıştır. Kanun'un birinci bölümde açıklanan amacı; "*Engellilerin temel hak ve özgürlüklerden faydalanmasını teşvik ve temin ederek ve doğuştan sahip oldukları onura saygıyı güçlendirerek toplumsal hayata diğer bireylerle eşit koşullarda tam ve etkin katılımlarının sağlanması ve engelliliği önleyici tedbirlerin alınması için gerekli düzenlemelerin yapılmasını sağlamak*" olarak belirtilmiştir (5378/1). Birinci bölüm kapsam, tanımlar ve genel esaslar başlığı ile son bulurken Kanun'un ikinci bölümünde engellilik durumu, eğitim öğretim, destek ve bakım, istihdam, erken tanı, rehabilitasyon ve erişilebilirlik gibi başlıklar düzenlenmiştir. Üçüncü bölümde ise engellilere yönelik yasal düzenlemelerdeki değişikliklere yer verilmiştir.

Kanun'un en temelde özünü veren 4. maddesi, engellilere yönelik ayrımcılığın önüne geçmek ve engelli bireylerin topluma entegrasyonunun sağlanması ile ilgili esasları barındırması yönüyle ülkemizde engellilere yönelik bakış açısında farkındalık oluşturulması açısından önem arz etmektedir. Bu maddeye göre (5378/4);

- Engelli bireylerin bağımsızlığına ve kendi kararlarını seçme özgürlüğüne saygı gösterilmesi esastır.
- Engelliliğe yönelik ayrımcılık yapılamaz, engelli bireylere yönelik ayrımcılıkla mücadele, engellilik politikalarının temelini oluşturmaktadır.
- Erişilebilirliğin sağlanması, engelli bireylerin toplumla bütünleşmesi ve katılımları için esastır.
- Engelli bireylerin, onların ailelerinin ve engelli bireyleri temsil eden STK'ların bu alanda politika oluşturma, hizmet sunumu ve karar alma süreçlerine etkin katılımı esastır.

Kanun'un 4. maddesinin B bendi, engelli bireylerin toplumdan ayrı tutulmasının önlenmesine, diğer bireyler ile eşit konumda ve bağımsız yaşamalarının sağlanmasına ve toplumla bütünleşmeleri amacıyla toplum temelli destek hizmetlerinin erişilebilir olmasına vurgu yapmaktadır (5378, 4/B). Bu düzenleme, engelli bireylere yönelik ayrımcılığın önüne geçilmesi ve diğer tüm vatandaşlar gibi onların da kamusal ve özel alanlarda toplumla iç içe

olmasını önceleyen bir bakış açısına sahip olması yönüyle Türkiye'deki engellilik hukukunun gelişimine katkı sağlamaktadır.

Kanun'un "Erişilebilirlik" başlığını taşıyan 7. maddesi, engelli bireylerin fiziksel çevrede erişilebilirliğinin kolaylaştırılması için standartların sağlanması, toplu taşıma araçlarının erişilebilirliğe uygun olarak düzenlenmesi ve engelli bireylerin bilgi iletişim teknolojilerine uyumunun sağlanması adına erişilebilir sistemler oluşturulması ifade edilmektir (5378/7).

Türkiye'de Engelliler Hakkında Kanun'da 2014 yılında yapılan değişiklik ile engelli bireylere yönelik ayrımcılığın önlenmesi konusunda Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'nden daha ileri ve kapsayıcı bir düzenleme yapılarak engellilere yönelik doğrudan ve dolaylı ayrımcılık yasada yer verilen kavramlar arasında olmuş ve yasaklanmıştır (Gül, 2014: 34). Bu durum engellilere yönelik evrensel tutumun ve uluslararası sözleşmelerin iç hukukumuza olumlu yansımaları olarak değerlendirilebilir.

5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun genel olarak engellilerin sosyal, fiziksel ve ekonomik haklarını muhafaza etmesi ve topluma katılımlarını artırmayı hedeflemesi yönleriyle engelli bireylerin toplumdaki statülerinin güçlenmesine ve fırsat eşitliğinin sağlanmasına yönelik bir kanun olduğu ifade edilebilir.

5393 Sayılı Belediye Kanunu'nda Engellilere Yönelik Düzenlemeler: Belediye Kanunu'nun 14. maddesi, belediye tarafından verilen hizmetlerin hem vatandaşlara en yakın yerde hem de uygun yöntemlerle sunulması gerektiğini açıklarken bu hizmet sunumunda yaşlı, dar gelirli ve engelli bireylerin durumuna en uygun yöntemler kullanılacağı belirtilerek hizmetlerde fırsat eşitliğinin yaratılması amaçlanmıştır (5393/14).

Kanun'da 38. madde ile belediye başkanının görev ve yetkileri arasında "*engellilere yönelik hizmetleri yürütmek ve engelliler merkezini oluşturmak*" sayılmıştır. Belediyenin giderleri başlığını taşıyan 60. maddede giderler arasında *"...engellilere yapılacak sosyal hizmet ve yardımlar*" da sayılmıştır. Son olarak belediye kanununda engellilere ilişkin düzenlemelerden biri de 77. madde ile belediye hizmetlerine gönüllü katılım başlığında

düzenlenmiştir. Bu maddeye göre "…*belediye engellilere, yoksul ve düşkünlere yönelik hizmetlerin yapılmasında beldede dayanışma ve katılımı sağlamak, hizmetlerde etkinlik, tasarruf ve verimliliği artırmak amacıyla gönüllü kişilerin katılımına yönelik programlar uygular*" ibaresi, engellilerin toplumsal bütünleşmesinde katılım faktörüne dikkat çekmektedir (5393 sayılı Belediye Kanunu, 38/60/77). Genel olarak Belediye Kanunu'nun engelli bireylere yönelik düzenlemeleri incelendiğinde, BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'de yer alan engelli bireylerin tam katılımı ve fırsat eşitliğinin sağlanması gibi esaslara uygun düşen düzenlemeler barındırması yönüyle Sözleşme'nin iç hukukumuza yansıtıldığı ifade edilebilir.

5216 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu'nda Engellilere Yönelik Düzenlemeler: Büyükşehir Belediye Kanunu, engellilere ilişkin hizmetleri yerine getirme noktasında büyükşehir belediyelerine yükümlülükler vermiştir. Kanun'un 7. maddesinde, diğer dezavantajlı grupları da kapsar nitelikte engelli bireylere yönelik sosyal ve kültürel hizmetlerin verilmesi, sosyal tesislerin kurulması, mesleki kursların açılması ve işletilmesi ve bu hizmetler yerine getirilirken tüm paydaşlar ile yönetişim ağı içinde olmak ve iş birliği oluşturmak düzenlemesi bulunmaktadır (5216/7).

Kanun'un 18. maddesi büyükşehir belediye başkanının görev ve yetkilerini belirlerken bu görevler arasına "*engelliler ilgili faaliyetlere destek olmak üzere engelli merkezleri oluşturmak"* düzenlemesi ile 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun belediye başkanına da vermiş olduğu yetkiyi barındırmaktadır. Madde 24 ise engellilere yönelik sosyal hizmet ve sosyal yardımları düzenlemektedir (5216, 18/24).

Büyükşehir Belediye Kanunu'nun Ek 1. maddesi, büyükşehir belediyelerinde engelli hizmet birimleri kurulması, bu birimlerin engellilere yönelik bilinçlendirme, mesleki rehabilitasyon ve danışmanlık gibi hizmetleri yürütmekle görevli olduğunu düzenlemektedir. Bu belediye birimleri, engellilere yönelik faaliyet gösteren dernek ve vakıflar ile iş birliği yapabilirler. (5216/Ek 1). Bu kanunda, engellilere yönelik sağlanan sosyo-kültürel ve ekonomik hizmetlerin yanı sıra sivil toplumlaşma da teşvik edilmektedir.

3.3.2. Türkiye'de Engelliliğe Yönelik Politikalar

Günümüzde kamu politikası alanında politika yapım süreci ve bu sürece katılan paydaşların kimler olacağı üzerinde özellikle durulmaktadır (Tunç vd., 2024: 78). Bu bağlamda engellik olgusunu deneyimleyen bireyler ve çevrelerindeki kişilerin yerel, ulusal ve uluslararası ölçekte oluşturulacak olan politikaların öznesi ve şekillendirici olması beklenmektedir.

Türkiye'deki engellilik politikaları, 2000'li yıllardan itibaren düşünce değişikliğine uğramıştır. Bu düşünce değişikliğinin oluşmasında uluslararası kuruluş ve çatı örgütler ile çeşitli ülkelerdeki engellilik politikalarının etkisi olduğu ifade edilebilir. Engelliğe yönelik yeni düşünceler, engellilerin bağımsız bir birey olarak ele alınmasını sağlamış ve onları "*muhtaç*" anlayışından sıyırmıştır. Bu alt başlıkta Türkiye'de engellilik politikalarına dair tarihsel gelişim beş ayrı safhada incelenerek açıklanmıştır (Sallan Gül, vd., 2017: 786-787; Çamur ve Arap, 2023: 2; Tellioğlu, 2019: 822-823):

Koruma ve Tedavi Dönemi (1950'li Yıllara Kadar): Ülkemizde engelliliğe yönelik ilk uygulamalar incelendiğinde bu uygulamaların çoğunlukla koruma ve tedaviye odaklı yaklaşımlar olduğu gözlenmektedir. Savaşlarda yaralanan kişilerin tedavisi ve bu kişilerin belli kriterlere göre hayatlarını sürdürebilmeleri için yardım faaliyetleri gibi organizasyonlar düzenlenmiştir. Bu yardımlar genelde kapsayıcı nitelikte değil yoksul ve bakıma muhtaç engelli bireyleri gözeten bir anlayışta olmuştur.

Eğitim ve İstihdama Yönelik Hizmetler (1950-1980 Dönemi): 1950'li yıllardan itibaren ülkemizdeki engellilik politikalarında, uluslararası politikalarla da eşgüdümlü olarak eğitim ve istihdam gibi engelli bireylerin ekonomik ve sosyal gelişimine ve toplumsal bütünleşmesine katkı sağlayıcı yeni hizmet alanları önem kazanmıştır. 1960'lı yıllarda, engelli bireylerin haklarının yasal-yönetsel mevzuatlarda yer almaya başladığı, engelli aylıkları ve çalışma yerlerinde istihdam kotası gibi uygulamalar yürürlüğe girmiştir.

Engelliliğe Yönelik Kurumlar ve Yasa İhtiyacı (1980-2000 Dönemi): Birleşmiş Milletler'in 1981 yılını "*Engelliler 10 Yılı*" ilan etmesiyle 1980'li yıllar Türkiye'de engelli

bireylerin hizmet alanına ve sorunlarının çözümüne yönelik kamu yönetimi kurumsallaşmasının gerçekleştirildiği yıllar olmuştur. Bu bağlamda 1981 yılında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı'nın başkanlığında "*Sakatları Koruma Milli Koordinasyon Kurulu"* oluşturulmuş ve kurul, 1997 yılına dek engelli bireylere yönelik faaliyetlerini sürdürmüştür. 1997 yılında Sakatları Koruma Milli Koordinasyon Kurulu'nun görevi, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına bağlı "*Özürlüler İdaresi Başkanlığı"*nın kurulmasıyla beraber sona ermiştir. Engellilere yönelik yeni kurulan kurumların varlığı bu konuya ilişkin mevzuat ve politikalarda da çeşitli değişiklik ve ihtiyaçları meydana getirmiştir.

Engelliliğe Yönelik Araştırmalar ve Yasal Düzenlemeler (2000'li Yıllar): 2000'li yıllarda engelliliğe dair araştırmalar, akademi ve kurumlar düzeyinde ivme kazanmıştır. 2003 yılında hazırlanan "*Türkiye Özürlüler Araştırması*", ülkemizde ilk kez engelliliğin görünümünü ortaya koymuştur. Bu gelişmeler hem medyada hem de toplum genelinde engelli bireylere ve engelliliğe dair bir bilinç oluşturmaya başlamıştır. Engelliliğe yönelik oluşturulan kamu örgütlenmesi, toplumsal bilinçte yaşanan değişimler, uluslararası aktörlerin engelliliğe dair yasal düzenlemeleri ve politika belgeleri, 2002 Genel Seçimleri'nde konuya olan ilginin gündemde tutulmasını sağlamıştır. Tüm bu gelişmeler sonucunda 2005 yılında 5378 sayılı "*Engelliler Hakkında Kanun*"un yürürlüğe girmesi, uluslararası politikalarla uyumu sağlarken 2015 yılında Birleşmiş Milletler tarafından yayınlanan "*Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları*" doğrultunda tüm bireyler gibi engellilerin de hayat standartlarının iyileştirilmesi ve eşitsizliklerin giderilmesi adına belirledikleri hedefler Türkiye'deki ulusal engellilik politikası için de teşvik edici olmuştur. Tüm bu gelişmelerin, engellilere yönelik ayrımın önüne geçilmesi ve engelli bireylerin haklarının korunması noktasında bir dönüm noktası olduğu ifade edilebilir.

Bu dönemde engellilere yönelik kamu örgütlenmesinde de değişiklikler yaşanmıştır. 2011 yılında yürürlüğe giren 633 sayılı KHK ile Özürlüler İdaresi Başkanlığı kapatılmış, görev ve yetkileri devredilerek Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı çatısı altında "*Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü*" kurulmuştur. Ancak daha önce de bahsedildiği gibi terminoloji değişikliğine sebep olan 6462 sayılı Kanun çerçevesinde genel müdürlüğün adında bulunan "*özürlü*" ibaresi yerine "*engelli*" terimi kullanılmaya başlanmış ve genel müdürlük günümüzde bu isimle hizmet göstermeye devam etmektedir.

2030 Engelsiz Vizyon Belgesi: Ülkemizde engellilik alanında sözü edilen önemli gelişmelerden birisi de 2021 yılında Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nı tarafından hazırlanan ve 2030 yılına dek engellilik ile ilgili tüm hizmet ve politikalara rehber niteliğinde olan "*2030 Engelsiz Vizyon Belgesi*"dir. Bu belge özünde, engelliliğe yönelik tüm hizmet ve politikalarda "hak temelli" yaklaşım çatısı altında; engelli vatandaşların sosyal ve ekonomik alanda uğradıkları ayrımcılıkları en aza indirmeyi, sivil toplum başta olmak üzere yaşamın bütün alanlarında etkin katılımlarını sağlamayı ve bu sayede engelli vatandaşların kapasitelerini açığa çıkarmayı hedeflemektedir. Belgede engelliliğe dair 8 politika başlığı ve hedefler oluşturulmuştur (ASHB, 2021: 7). Bu doğrultuda belgedeki 8 politika başlığı Tablo 22'de gösterilmiştir (ASHB, 2021: 17):

Tablo 22.

Genel hatlarıyla 2030 Engelsiz Vizyon Belgesi

Politika Başlığı	Amaç	Amacı Gerçekleştirmeye Yönelik Hedefler
(1) İçermeci ve Erişilebilir Toplum	*"Engellilerin yaşamın her alanına dahil olduğu erişilebilir bir toplum inşa etmek"*	• Hak temelli yaklaşımın geliştirilmesi • Sosyal ve kültürel faaliyetlere katılımların sağlanması • Kamusal alanlarda erişilebilirliğin artırılması (konut, ulaşım, bilgi-iletişim) • Erişilebilirliğe yönelik denetimin artırılması
(2) Hakların Korunması ve Adalet	*"Koordinasyon anlayışını ve veriye dayalı izleme kapasitesini güçlendirmek Engelliliğe dayalı ayrımcılıkla mücadele ederek eşitliği tesis etmek"*	• Ayrımcılığın yasalarla korunması • Engelli bireylerin yasa karşısında eşit tanınması • Adalet hizmetlerine engelliler açısından erişilebilirliğin artırılması • Engellilerin katılımının güçlendirilmesi (siyasal ve karar mekanizmalarında) • Engelli bireylerin kötü muamelelerden korunması
(3) Sağlık ve İyilik Hali	*"Engellilerin yaşamları boyunca en üst sağlık ve iyilik haline sahip olabilmelerini sağlamak"*	• Erken müdahale ve önleyici hizmetlerin artırılması • Sağlık alanında erişilebilir ve kapsayıcı hizmetlerin geliştirilmesi
(4) Kapsayıcı Eğitim	*"Farklılıkları gören ve çeşitliliği destekleyen kapsayıcı eğitimi her seviyede güçlendirmek"*	• Engelli çocukların desteklenerek eğitimde yaşıtlarıyla beraber aynı katılım oranına sahip olmasını sağlamak • Bu çocuklar için rehberlik ve izleme mekanizmalarını güçlendirmek

Tablo 22'nin devamı

(5) Ekonomik Güvence	*"Engellilerin ekonomik statüsünü güçlendirmek"*	• Mesleki rehberlik, mesleki eğitim ve istihdam alanında erişilebilirliğin sağlanması • Engelli bireylere yönelik girişimciliğin teşvik edilmesi • Ekonomik desteklerin geliştirilmesi
(6) Bağımsız Yaşam	*"Engellilere bağımsız yaşam için bireysel ve sosyal destekler sunmak"*	• Yeni ve gelişmiş bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması, bakım teknolojilerinin geliştirilmesi
(7) Afet ve İnsani Bakımdan Acil Durumlar	*"Afet ve insani bakımdan acil durumlarda engelliler açısından içermeci koruma ve müdahale anlayışını güçlendirmek"*	• Afet durumunda engellilere yönelik acil müdahalelere ilişkin iyileştirme faaliyetleri yapılması
(8) Uygulama ve İzleme	*"Koordinasyon anlayışını ve veriye dayalı izleme kapasitesini güçlendirmek"*	• İstatistik ve verilerin iyileştirilmesi • Katılımcı bir yaklaşımla izleme sistemi oluşturulması

Kaynak: (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2021)'den erişilen bilgilere göre yazar tarafından oluşturulmuştur.

2030 Engelsiz Vizyonu engellilerin; sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda toplumla tam kaynaşma ve koordinasyonunu sağlamak adına engelliliğe yönelik önemli bir perspektif sunmaktadır. 2021 yılında ortaya konulan 2030 Engelsiz Vizyon belgesinde, üç yılda bir yayınlanması planlanan izleme ve uygulama niteliğindeki raporların ilki 2023 yılında yayınlanmıştır (ASHB, 2023). "*Engelli Hakları Ulusal Eylem Planı 2023-2025*" başlığını taşıyan bu belgede, 2030 Engelsiz Vizyon belgesinde bulunan "amaç gerçekleştirmeye yönelik hedefler" faaliyet alanları oluşturularak biraz daha detaylandırılmış ve bu faaliyetleri gerçekleştirecek olan kamu kurum ve kuruluşları ve diğer paydaşların görev dağılımları ve faaliyet göstergeleri planda belirtilmiştir. Engelliliğe yönelik ulusal politikaların kapsamını oluşturan bu iki belge de Türkiye'de 2000 yılı sonrası engelliğe dair hak temelli yaklaşımların yaygınlaşması, engelli vatandaşların korunması ve haklarının iyileştirilmesine dair uzun vadeli bir stratejinin oluşturulması adına önem arz etmektedir.

3.4. Dünyadan Engelli Dostu Kent Deneyimleri

Günümüz kentleşme anlayışı, artık erişilebilirlik veya engelsiz şehir konseptini içinde barındırmaktadır. Dünyanın pek çok ülkesinde ve şehrinde bu doğrultuda önemli adımlar atılmakta, girişimler teşvik edilmekte ve başarılı uygulamalar ödüllendirilmektedir.

Avrupa Komisyonu tarafından 2010 yılında hayata geçirilen "Avrupa Erişilebilir Şehir Ödülü" (The Access City Award), engelli bireylerin yaşamlarını kolaylaştırmak amacıyla erişilebilirlik konusuna öncelik tanıyan şehirleri ödüllendirmek ve teşvik etmek üzere tasarlanmış bir Avrupa Birliği projesidir. 2011'den itibaren kapsayıcılığı esas alan ve erişilebilirlik alanında somut adımlar atan kentlere verilmekte olan ödül, erişilebilirlik konusundaki farkındalığını artırmayı ve iyi uygulamaların diğer şehirler tarafından örnek alınması açısından önem arz etmektedir.

Erişilebilir şehir ödülü için jüriler, şehirleri dört kategori üzerinden değerlendirmektedir. Bu kategoriler mekânsal çevre ve kamusal alanlar; ulaşım ve altyapı; bilgi-iletişim teknolojileri ve son olarak kamu tesis ve hizmetleridir. Başvuruda bulunan aday şehirlerin erişilebilirliğe yönelik bütüncül ve tutarlı bir yaklaşım sergilemesi beklenmektedir (Odabaş Uslu ve Güneş, 2017: 32).

- Chester: 2017 yılında Avrupa Erişilebilir Kent Ödülü'nü kazanan ilk İngiliz şehri olarak erişilebilirlik alanında öncü bir şehir haline gelmiştir. Şehrin bu ödülü kazanmasında, erişilebilirliğe yönelik uzun vadeli yaklaşımı ve kapsamlı projeleri etkili olmuştur. 2009 yılından itibaren şehre yapılan yatırımlar, Chester'ın fiziksel, dijital ve sosyal alanlarda erişilebilirliği artırmasını sağlamıştır.

Fiziksel Erişilebilirlik: Chester'da, fiziksel erişilebilirliği geliştirmek amacıyla şehirdeki birçok yapı çağdaşlaştırılmıştır. Tarihi Rows alışveriş caddesi, yürüyen merdiven, rampalar ve asansörler sayesinde tekerlekli sandalye kullanıcıları için erişilebilir hale getirilmiştir. Şehir surları gibi tarihi mekanlar dahi erişim kolaylığı sunacak şekilde düzenlenmiştir. "Changing Places" olarak adlandırılan özel tuvaletler, standart engelli tuvaletlerinin ötesinde, derin ve çoklu öğrenme güçlüğü yaşayan bireyler ile fiziksel engelli bireylerin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde tasarlanmıştır. Şehir genelinde Mavi Rozet kartlarına sahip bireyler için otopark avantajları sunulmakta, belirli park alanlarında ücretsiz veya düşük maliyetli park imkânı sağlanmaktadır (Bozkurt Yalçın, 2024: 106).

Dijital Erişilebilirlik ve Ulaşım-Hareket Kolaylığı; Chester'ın dijital platformları, şehirdeki erişilebilirlik hizmetlerini tanıtmak ve erişimi kolaylaştırmak amacıyla büyük bir

rol oynamaktadır. Dijital erişilebilirliğin göstergesi olan "AccessAble" platformu, oteller, restoranlar, turistik yerler gibi mekanlara dair erişim bilgilerini rakamlar ve fotoğraflarla sunan bir rehber işlevi görmektedir. Ayrıca "Chester Erişilebilirlik Haritası" şehirdeki engelli tuvaletlerini, park alanlarını ve ulaşım imkanlarını detaylıca göstermektedir. "DisabledGo" gibi ulusal platformlar da Chester'da bulunan tarihi mekân hakkında bilgi sunmakta, ziyaretçilerin daha kolay planlama yapmalarını sağlamaktadır. Tüm taksi ve otobüslerin tekerlekli sandalye kullanıcıları için uygun hale getirilmesi, Chester'ın ulaşım alanındaki erişilebilirlik başarısını göstermektedir. "Shopmobility" servisi, hareket zorluğu çeken bireyler için elektrikli ve manuel tekerlekli sandalye, scooter gibi araçların günlük kullanımı, tamiri ve satışı hizmetlerini sunmaktadır. "Park et ve bin" sistemi, şehirde 3 ana noktada ücretsiz otopark ve toplu taşıma bağlantısı sunarak engelli bireylerin trafikte yaşadığı stresi azaltmaktadır. Bu sistem, ekonomik ve çevre dostu bir çözüm olarak dikkat çekmektedir (Chester Taxi Services, 2024; Visit Chester, 2024).

Sosyal ve Kültürel Hizmetlerde Erişilebilirlik; Chester, engelli bireylerin sosyal hayata katılımını teşvik eden çeşitli projeler geliştirmiştir. "Dial House" isimli merkez, engelli bireylere haklar, toplum bakımı, ulaşım, eğitim ve boş zaman etkinlikleri gibi konularda ücretsiz danışmanlık hizmeti vermektedir. Ayrıca bu merkez bünyesindeki "Topluluk Kafesi", ev yapımı ürünlerin uygun fiyatlarla sunulduğu bir sosyal alan olarak hizmet vermektedir. Chester Hayvanat Bahçesi gibi turistik mekanlarda, erişilebilir yollar, eğitimli personel ve yardımcı araçlar gibi özel düzenlemeler mevcuttur. Storyhouse projesi, kapsayıcı bir kültür merkezi olarak hem yerel halka hem de ziyaretçilere tiyatro, sinema ve kütüphane hizmetlerini erişilebilir şekilde sunmaktadır (Bozkurt Yalçın, 2024: 106).

- Lyon: 2018 yılında Fransa'nın Lyon şehri, Avrupa Erişilebilir Şehir Ödülünü kazanmıştır. Bu başarının arkasında, toplu taşıma sisteminde tüm halk otobüslerinin tamamının erişilebilir bir şekilde engelli bireylerin kullanımına uygun hale getirilmesi önemli bir etken olmuştur. Kütüphanelerde sunulan okuma makineleri, sesli kitaplar ve ekran büyüteçleri gibi teknolojik donanımlar ise kültürel erişimi artıran diğer bir faktördür. Ayrıca, engelli bireylerin kamu istihdamına katılımını desteklemek amacıyla yenilikçi dijital çözümler geliştirilmiştir. Belediye çalışanlarının %7,8'ini engelli bireyler oluştururken, bu oran Fransa'da yasal olarak belirlenen %6 kotasının üzerindedir (AGE Platform, 2024).

- Breda**:** Hollanda'nın Breda kenti, 2019 yılında Avrupa Erişilebilir Şehir Ödülü'nü alarak dikkatleri üzerine çekmiştir. Şehir, engelli bireylerin toplu taşıma ve kamusal alanlarda karşılaştığı engelleri ortadan kaldırmak için kapsamlı düzenlemeler yapmıştır. Tüm otobüslerde ve duraklarda hareket kısıtlılığı olan bireylerin rahatça kullanabileceği özel platformlar mevcuttur. Erişimi artırmak adına, binalar rampa sistemleriyle donatılmış ve kapılar sensörlü otomasyonlarla desteklenmiştir. Ulaşım alanında sesli ve görsel bildirim sistemlerinin yanı sıra, navigasyon teknolojisiyle de rehberlik sağlanmaktadır. Bunun ötesinde, şehir yönetimi geniş kapsamlı bir plan hazırlamış ve bu planın değerlendirilmesi görevini engelli hakları alanında faaliyet gösteren Breda Gelijk adlı kuruluş üstlenmiştir (Akgün, 2022: 45).

- Varşova: Varşova şehir yönetiminde erişilebilirlik faaliyetlerini koordine etmekle görevli, tam yetkili bir erişilebilirlik yetkilisi bulunmaktadır. Bu yetkili, şehir alanlarının ve altyapının özel ihtiyaçlara uygun hale getirilmesi çalışmalarını yönetmektedir. Varşova, erişilebilirlik çalışmalarını; bilgi ve iletişim erişilebilirliği (örneğin işaret dili tercümanları ve kolay anlaşılır metinler), etkinliklerin erişilebilirliği, mimari erişilebilirlik (yollar, kamu binaları ve toplu taşıma), ve dijital erişilebilirlik (erişilebilir web siteleri, mobil uygulamalar ve multimedya içerikleri) olmak üzere dört temel alanda uygulamaktadır (Warsaw Municipality, 2024).

- Jönköping: 2007 yılında Jönköping, Aalborg Taahhütleri'ni imzalayarak sürdürülebilirlik yolunda önemli bir başlangıç yapmıştır. Aalborg Taahhütleri, şehrin çevre, ekonomi ve toplum alanlarında dengeli bir gelişim göstermesi için belirlenen on temel alanı kapsamaktadır. Bu alanlar arasında katılımcı yönetim anlayışının yaygınlaştırılması, çevresel koruma önlemlerinin alınması, tüketim alışkanlıklarının sorumluluk bilinciyle düzenlenmesi, etkili kentsel tasarım ilkelerinin uygulanması, trafik yoğunluğunun azaltılması ve daha erişilebilir ulaşım seçeneklerinin sunulması olarak belirlenmiştir. Ayrıca taahhütler arasında halk sağlığını destekleyen yerel politikaların oluşturulması, ekonomik sürdürülebilirlik hedeflerinin benimsenmesi, toplumsal eşitlik ve adaletin teşvik edilmesi ile küresel sorumluluk bilincinin artırılması gibi konular da yer almaktadır. Jönköping'in erişilebilir kent olma sürecindeki başarısının arkasında yer alan temel unsurun uzun yıllardır sürdürülebilir kalkınma politikasını benimsinden kaynaklandığı düşünülmektedir (Gazinska, 2021'den aktaran Bozkurt Yalçın, 2024: 104). Jönkoping'i erişilebilir şehir noktasında

önemli bir konuma getiren diğer özellikleri ise hem zorlu coğrafyasına rağmen bunu başarmış olması hem de şehir yönetiminde erişilebilirlik adına çeşitli kesimlerle yönetişim uygulaması ve yerelde engelli erişilebilirliğini teşvik eden yarışmalar düzenlenmesi etkili olmuştur.

- Lüksemburg: Avrupa Erişilebilir Kentler Ödülü'nü 2022 yılında kazananan Lüksemburg şehri, engellilerin erişimini artırmak için "Herkes için tasarım" yaklaşımını benimsemiş ve toplu taşıma sistemi tamamen erişilebilir hale getirilmiştir. Alçak tabanlı, rampalı otobüsler ve anonslu duraklar, erişilebilirlik adına önemli adımlardır. Lüksemburg, engelli vatandaşlardan düzenli geri bildirim alarak erişilebilirlik uygulamalarının etkisinin değerlendirildiği bir sistem oluşturmuştur. Ayrıca Lüksemburg'ta Kent Konseyi toplantılarında yazılı anlatıma ek olarak işaret diliyle de sunum yapılması, siyasi kararların herkes için erişilebilir olmasını sağlamıştır (Turizm Databank, 2024).

- Skellefteş: Avrupa Komisyonu tarafından ödüllendirilen bir başka şehir ise 2023 yılında Skellefteş olmuştur. Skellefteş, erişilebilirlik konusunda kapsamlı ve örnek niteliğinde projeler geliştiren bir şehir olarak öne çıkmaktadır. Şehir merkezinde parklar ve nehir alanları, engelli bireylerin kolayca kullanabileceği dokunsal yollar, haritalar, oturma alanları ve dış mekân asansörleri ile donatılmıştır. Toplu taşıma sisteminde alçak tabanlı otobüsler, tekerlekli sandalye rampaları, sesli duyurular ve görsel bilgilendirme ekranları bulunmakta, tüm duraklar erişilebilir şekilde yeniden düzenlenmiştir. Görme engelliler için özel bir SMS hizmetiyle yol çalışmaları ve engeller hakkında bilgilendirme sağlanmaktadır (Skelleftea Kommun, 2024a).

Ulaşımda, hareket kısıtlılığı yaşayan bireyler için özel ulaşım hizmetleri ve kültürel etkinliklere katılımı kolaylaştıran "Buddy Card" gibi uygulamalar dikkat çekmektedir. Doğa etkinliklerini erişilebilir kılmak amacıyla Falktrasket Gölü'nde tekerlekli sandalye kullanıcıları için özel yüzme iskelesi ve Bure Nehri'nde erişilebilir balıkçı iskelesi tasarlanmıştır. Burtrask Hamamı gibi tesislerde asansörler, sesli anonslar, erişilebilir tuvaletler ve stratejik olarak yerleştirilmiş engelli park yerleri bulunurken, Skelleftehamn Kütüphanesi'nde braille alfabeli asansörler ve sesli rehberlik sistemleri mevcuttur (Skelleftea Kommun, 2024b).

3.5. Türkiye'deki Engelli Dostu Kent Deneyimleri

Türkiye'de birbirinden farklı şehirler son yıllarda yapmış oldukları girişimlerle engelsiz kent olma yolunda adımlar atmaktadır. Elbette ki bu girişimlerde önceki bölümlerde de bahsi geçen engelliliğe yönelik uluslararası sözleşmeler, mevzuat ve toplumsal farkındalığın etkisi yüksektir. Bu alt başlıkta Türkiye'deki engelli dostu kent/engelsiz kent uygulamalarına ve literatürdeki yansımalarına yer verilmiştir.

3.5.1. Türkiye'de Engelli Dostu Kente Yönelik Uygulamalar

Eliöz ve arkadaşları tarafından (2017) Türkiye'de engelli dostu iller sıralamasının araştırıldığı makaleye göre sağlık, ekonomi, eğitim ve yaşam kalitesi değişkenlerinde bulunan puanların toplanması ile oluşturulan Engelli Dostu İller Sıralamasına göre %53.09 puan ile Isparta, engelli bireylerin Türkiye'de en fazla avantaja sahip oldukları il olmuştur. Özellikle kentteki sosyal destek ve sağlık hizmetleri uygulamaları ile ön plana çıkan Isparta'da çeşitli projeler ve engellilerin erişilebilirliğine yönelik devam eden çalışmaları bulunmaktadır. Bu projelerden biri, Japonya Büyükelçiliği'nin "Yerel Projelere Hibe Programı"nda engelli bireylere yönelik ulaşım taşıtları sağlanması projesi ile başvuru yapılmış ve süreç devam etmektedir. Ayrıca devam eden projeler arasında 8500 metrekare alana sahip "Engelsiz Gençlik ve Yaşam Merkezi" projesi ile Isparta'da yaşayan engelli vatandaşların tedaviler için büyükşehirlere gitmek zorunda kalmasının önüne geçilmek amaçlanmaktadır (Isparta Belediyesi, 2024).

Tınar (2019), İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin dezavantajlı gruplar için sunduğu hizmetleri incelediği çalışmasında, İBB'nin bu alanda diğer yerel yönetimlere örnek gösterilebilecek ve oldukça geniş bir hizmet yelpazesine sahip olduğunu ortaya koymuştur. İstanbul'da engelli dostu kent olmaya yönelik uygulamalar incelendiğinde İBB, stratejik planında bahsedildiği üzere engelli vatandaşlara "katılımcılık, kapsayıcılık ve hak temelli yaklaşım" ilkeleriyle hizmetler sunmaktadır. Bu kapsamda İBB 2023 Faaliyet Raporu incelendiğinde; engelli bireylerin kentteki fiziksel erişilebilirliğini artırmak amacıyla 112 istasyonlarında engelli aracı şarj istasyonu, "Durakta Bekliyorum" uygulaması ile engelli vatandaşların İstanbulkartlarında bulunan kişiselleştirme özelliği sayesinde ilgili hattın

şoförünü bilgilendirme, denizyolunda kullanılan araçların engelli erişimine uygun hale getirilmesi adına çalışmalar tamamlanmış olup gemilerde ana güverteden yolcu salonlarına geçiş rampaları alçaltılıp engellilerin geçişi için daha kullanışlı hâle getirilmiştir (İBB Faaliyet Raporu, 2023: 133-139). İBB'de engelli bireylere yönelik fiziksel erişilebilirlik uygulamalarının yanında psikolojik destek, rehabilitasyon, medikal destek, eğitim ve engelliliğe dair farkındalığı artırıcı hizmetler de sunmaktadır. Engelli yurttaşların konum bilgisini esas alarak altyapı çalışmalarının, hizmetlerin, acil durumlarda alınacak aksiyonların veriye dayalı biçimde hayata geçirilmesini ve engelli bireylerin belediye hizmetlerine erişimini iyileştirmeyi hedefleyen ve alanında ilk olan kapasite güçlendirme projeleri hayata geçirilmiştir. Bunların yanında sunulan hizmetlerde engelli bireylerin sosyal gelişimini de öncelemesi yönüyle uzmanlar eşliğinde kaliteli vakit geçirirken ailelere dinlenme olanağı tanıması niteliğiyle bir ilk olan "Kısa Mola" uygulaması hayata geçirilmiştir. İBB'de engelli vatandaşlara yönelik hizmetler, 21 Engelli Merkezi, 4 Kısa Mola Merkezi, Şile Engelliler Kampı ve Florya Engelliler Kampı ile birlikte toplam 25 Merkez, 2 Kamp ve 7 İrtibat Bürosunda yürütülmektedir (İBB Faaliyet Raporu, 2023: 284). Toplam nüfus ve engelli nüfusu baz alındığında İstanbul'da engelsiz ve erişilebilir bir kent tasarlamak adına pek çok proje ve yenilenmesi gereken hizmetler bulunmaktadır.

2005 yılında "Engelli Dostu Belediye" seçilen İzmir'de ise engelsiz kente yönelik öne çıkan ve fark yaratan bir uygulama olarak 2013 yılında "Engelsizmir Kongresi" düzenlenmiştir. Uluslararası düzeyde gerçekleştirilen bu kongre, engelliliğe dair toplumsal bilinç oluşturması yönüyle önem teşkil etmektedir. Kongrenin amacı engelli vatandaşların kentsel alanlara aktif katılımını sağlayacak bir kent yapısı oluşturmak, bu kent yapısının oluşmasına engel olan sorunları belirlemek ve bu sorunlara çözümler üretmektir. Kongrenin önemli çıktılarından birisi de engelli vatandaşlara yönelik erişilebilirlik uygulamalarını hayata geçiren özel ve kamu sektörü çalışmalarının "Kırmızı Bayrak"a sahip olması ve bu kazanımın teşvik edici bir uygulamaya dönüştürülmesi olmuştur. Kırmızı bayrağın bulunduğu kamu kurumu ve özel işletmelerde engelli vatandaşlarının bağımsız hareket kabiliyetinin ve erişilebilirliğin sağlanması için gereken düzenlemelerin yapıldığı görülmektedir. İzmir'de engelsiz kent olmaya yönelik bir diğer önemli uygulama ise engelli vatandaşlarının siyasal süreçlere katılımını artırmak amacıyla oluşturulan "Engelli Meclisi" ve engelliliğe dair toplumsal eğitimi amaçlayan "Farkındalık Merkezi"dir. Ayrıca İzmir'de kamu kurumlarının engellilere yönelik çeşitli hizmetlerinin tek çatı altından yürüterek

hizmetlerde verimliliği sağlamak açısından "İzmir Engelli Bilgi Sistemi" adında bir veri tabanı bulunmaktadır ("Engelsiz İzmir", 2024).

Uludağ Güler ve Çakı'nın (2021) araştırma makalesine göre Ankara, engelli vatandaşlara yönelik sosyal hizmet uygulamalarının ulaşım-erişilebilirlik göstergelerine göre dağılımında ilk sırada yer alan büyükşehir belediyesi olmuştur. Ankaray Beşevler Metro İstasyonu içerisinde yer alan Görme Engelliler Eğitim ve Teknoloji Merkezi'nden haftanın her günü görme engelli bireylerin teknolojiyi yakından takip etmesi, toplumsal yaşama, eğitime, gelişimlere ve bilgiye ulaşmalarında engellerin kaldırılması ve mesleki gelişimlerine teknolojik olarak katkı sağlanması amacıyla 15 personel ile hizmet vermektedir. 2023 yılında bahsedilen merkezden 4.905 görme engelli vatandaş faydalanmıştır. ABB, talep edildiği durumda il sınırları içerisindeki engelli bireylerin eğitim gördüğü okullara üç öğün yemek servisi yapılmaktadır. Sosyal ve kültürel etkinlikler bünyesinde engelliler günü ve haftası boyunca sergi, piknik, yemek, eğlence programı vb. faaliyetler yapılmaktadır. Yine aynı amaçla yaz dönemlerinde engellilerin dinlenebilmeleri için kamplar düzenlenmekte, ücretsiz bir şekilde tüm rekreaktif faaliyetlerden yararlanmaları sağlanmaktadır. ABB'nin bir diğer uygulaması ise 2023 yılında noter huzurunda gerçekleştirilen kura çekilişi sonucu engelli vatandaşların kente sosyal ve ekonomik katılımını artırmak amacıyla 100 adet simit satış yeri ve camekanı dağıtılması olmuştur (ABB Faaliyet Raporu, 2023).

2020 yılında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip ERDOĞAN tarafından "Erişilebilirlik Yılı" ilan edilmiştir. Bu kapsamda T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından engelli bireylerin toplumsal ve ekonomik hayata katılımına katkı sağlayan, erişilebilirlik alanında çalışmalar yapan gerçek kişiler ile kamu kurum ve kuruluşları, kamu ve özel hukuk tüzel kişilerine bilimsel araştırmaları, başarılı projeleri, hayata geçirdikleri uygulamaları ve sundukları hizmetler için "Erişilebilirlik Ödülleri" verilmiştir (T.C.A.S.H.B., 2024). Yerel yönetimlerin erişilebilir hizmetleri bazında halk oylamasında birinci olarak ödül alan Üsküdar Belediyesi'nin erişilebilirliğe yönelik faaliyet ve uygulamaları incelendiğinde Engelsiz Yaşam Merkezi ile engelli vatandaşların çevre koşullarını iyileştirmeyi, bağımsız yaşamalarına yardımcı olmayı ve sosyalleşmelerini desteklemek amaçlanmaktadır. Merkezde fizyoterapi, duyu bütünleme, uzay terapi, tekno terapi, hidroterapi, hipoterapi ve ergoterapi gibi hizmetler sunulmaktayken aynı zamanda

alzheimer okulu, hobi merkezi, kuaförlük hizmeti ve sporla rehabilitasyon gibi hizmetler de sunulmaktadır. Ayrıca, "Tebessüm Kahvesi" projesi kapsamında Down sendromlu gençlere istihdam imkânı sağlanarak sosyal yaşama katılımları desteklenmektedir (Üsküdar Belediyesi, 2024).

3.5.2. Türkiye'de Engelli Dostu Kente Yönelik Araştırmalar

Dikmen (2011), Yozgat ili örnekleminde yaptığı araştırmada, Avrupa Kentsel Şartı çerçevesinde engelli bireylerin kentteki erişilebilirliği için uygun düzenlemeler bulunmadığını tespit etmiştir.

Bartın ili örnekleminde yaşayan fiziksel engellilere yönelik Bekci (2012) tarafından gerçekleştirilen araştırma sonucunda, gündemdeki erişebilirlik faaliyetlerinin kent yaşamına aktarılamayarak somutlaştırılamadığı tespit edilmiştir.

Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği tarafından engellililik ve kent üzerine gerçekleştirilen 2014 yılındaki araştırmaya göre kentlerin engelsiz bir hal alması adına belli başlı gelişmeler izlense de bu gelişmelerin bir çoğunun ortopedik engellilere yönelik olduğu, diğer engel türlerinin dikkate alınmadığı vurgulanmış ve engelsiz kentlere yönelik mevcut çalışmaların uzun dönemli olmadığı eleştirisi getirilmiştir. Araştırma sonucunda ise konuya ilişkin başlıca eksikliğin ise engelli bireylere yönelik toplumsal farkındalığın oluşturulamadığı yönündedir (TOHAD, 2015: 33-36).

Tiyek ve arkadaşlarının (2016) engelli bireylerin erişilebilirlikle ilgili karşılaştığı çeşitli sorunları değerlendirebilmek adına gerçekleştirdiği araştırmada, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin hizmet alanına giren alanlardaki ulaşım faaliyetlerinin TSE'nin belirlediği erişilebilirlik standartlarına göre şekillenmeyerek sürdürülebilir erişilebilirliğin sağlanamadığı tespit edilmiştir.

"*Engelsiz Türkiye İçin: Yolun Neresindeyiz? Mevcut Durum ve Öneriler*" isimli araştırmaya göre, Türkiye'de engelli bireylerin kentsel erişebilirlik konusunda sorunlar

yaşadıkları tespit edilmiştir. Bu sorunların temelinde ise hukuki, örgütsel, ekonomik ve kültürel boyutlarının bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır (Sabancı Üniversitesi, 2013).

Eliöz ve arkadaşları tarafından (2017) Türkiye'de engelli dostu iller sıralamasının araştırıldığı makaleye göre sağlık, ekonomi, eğitim ve yaşam kalitesi değişkenlerinde bulunan puanların toplanması ile oluşturulan Engelli Dostu İller Sıralamasına göre %53.09 puan ile Isparta, engelli bireylerin Türkiye'de en fazla avantaja sahip oldukları il olmuştur. Araştırmaya göre Isparta'yı sırasıyla Ankara, Bolu, İstanbul ve Yalova takip etmektedir. İlk on ilin ağırlığı Marmara Bölgesinde ve bu bölgeye yakın illerde olurken son 10 ile bakıldığında ise tüm illerin Doğu ve Güneydoğu illerinden oluştuğu görülmektedir. Araştırmanın değişkenleri bağlamında değerlendirildiğinde engelli dostu illere yönelik sağlık alanındaki sıralamada ilk sırayı Ankara, ekonomi alanındaki sıralamada Kocaeli ve İstanbul, eğitim alanında Isparta ve yaşam kalitesi alanında Sakarya İli avantajlı konumda bulunmaktadır. Makalede bu tez araştırmasının örneklemini oluşturan iller değerlendirildiğinde ise sıralamada bulunan ilk 10 il arasında Yalova 5. sırada, Bilecik 9. sırada, Çanakkale 10. sırada, Edirne 11. sırada ve Kırklareli 25. sırada yer almıştır (Eliöz, vd., 2017: 357-362).

Yanardağ'ın (2020) araştırma makalesine göre engelli bireylere yönelik sağlanan hizmet türlerinde en fazla hizmeti sağlayan büyükşehir belediyeleri Tablo 23'te gösterilmiştir.

Tablo 23.

Hizmet türlerine göre en fazla hizmeti sağlayan büyükşehir belediyeleri

Belediyeler	Hizmet Türleri
Antalya, Bursa, Muğla	Engelsiz plaj hizmetleri
İstanbul, Antalya	Hukuki destek hizmetleri
Ankara, İzmir, Antalya	Engelli istihdamına ilişkin düzenlemeler
Ankara, İstanbul, Aydın	Evde bakım hizmetleri

Tablo 23'ün devamı

Antalya, Muğla	Bakım verenlere destek hizmetleri
Ankara, İzmir, İstanbul	Aile danışmanlığı
İstanbul, Antalya, Bursa	Spor hizmetleri
Ankara, Antalya, İzmir	Görme engelliler için teknoloji ve kütüphane hizmetleri

Kaynak: (Yanardağ, 2020: 204).

Uçar ve Eryiğit'in (2020) Karaman Belediyesi örnekleminde çalıştığı araştırmada, yerel yönetimlerce sunulan hizmetlerin vatandaşlar tarafından erişilebilirliği analiz edilmiştir. Araştırmaya göre Karaman Belediyesi'nin engelli bireylere yönelik hizmet erişilebilirliği noktasında %60 oranında başarılı bulunduğu saptanmıştır. Araştırmanın sonuç bölümünde ise tüm vatandaşların kamu hizmetlerine erişilebilirliğinin insan hakkı ve demokratik eşitliğin gereği olduğu vurgulanmıştır.

Güler ve Çakı (2021) tarafından yapılan araştırma makalesinde Türkiye'deki 30 büyükşehir belediyesinin engellilere yönelik hizmet ve uygulamaları ortaya konmuştur. Ulaşım ve erişilebilirlik konusunda en fazla hizmeti veren iller sırasıyla Ordu, Manisa ve Sakarya Büyükşehir Belediyeleri (BB), en az hizmet verenler ise Adana, Kayseri ve Balıkesir BB olmuştur. Sağlık hizmetine erişilebilirlik alanında en fazla hizmeti İstanbul ve Ankara Büyükşehir Belediyesi, en az hizmeti ise Bursa, Kahramanmaraş ve Adana olmuştur. Kültürel ve sanatsal faaliyet alanlarında İstanbul, İzmir ve Şanlıurfa BB olurken bu alanda en az hizmet verenler Bursa, Kahramanmaraş ve Adana olmuştur. Sosyal hizmet alanında engelli bireylere yönelik en fazla hizmeti sağlayan İstanbul, Ankara ve Diyarbakır BB olurken bu konuda en az hizmet verenler ise Samsun, Kahramanmaraş ve Aydın BB olmuştur.

Körmeçli (2019) erişilebilirlik sorunlarının; hızlı kentleşme ve nüfus artışı nedeniyle ortaya çıktığı ve bunun sonucu olarak da sosyal etkileşim alanlarının azaldığı saptanmıştır. Araştırmada sosyal etkileşim ve erişilebilirliği destekleyen kentsel tasarım ölçütleri belirlenmiş ve bunun için bir denetim formu oluşturulmuştur. Saha çalışması ile elde edilen bulgular, Çukurambar mahallesinde erişilebilirliği destekleyen ana faktörler kamusal mekân

kalitesi, teknik altyapı, sosyo-psikolojik etkenler olarak sıralanmıştır. Bu bulgular sonucunda da kapsayıcı kentlerin geliştirilmesinde uygulanabilecek değerlendirme metotları önerilmiştir.

Akdoğan (2024) araştırma sahasını oluşturan Mersin Yenişehir'deki yaya aksı olanaklarını incelenmiş ve engelli olanakları için değerler hesaplanmıştır. Analizler sonucunda Mersin Yenişehir'deki aksların yetersizlik düzeyleri belirlenirken öneriler arasında yaya akslarının genişletilmesi ve yüzeylerin iyileştirilmesi bulunmaktadır.

Akgün (2022) tarafından yapılan araştırmaya göre Türkiye'de engelsiz kentler ile ilgili mevzuatın ve engelli bireylerin kentte yaşadıklarını sorunlara yönelik toplum genelinde farkındalık yaratma çabalarının yetersiz kaldığı saptanmıştır.

Emir'in (2021) araştırma bulgularına göre kapsayıcı ve erişilebilir kentler için duyusal engel farklılıklarının duyusal haritalar ile belirlenmesi ve kapsayıcı bir duyu kılavuzu oluşturulması gerektiği tespit edilmiştir.

Biçer'in (2022) araştırmasında yayaların mekân algısının zihinsel, fiziksel ve duyusal özelliklerine göre değişiklik gösterdiği saptanmıştır. Mekânsal algı faktörlerinin (malzeme, ses, aydınlık, koku, renk) mekânın kullanılmasını doğrudan etkilediği ve bahsedilen faktörlerin kentsel tasarım kılavuzlarında ortaya konulan yöntemler ışığında ele alınması gerektiği vurgulanmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
MARMARA BELEDİYELER BİRLİĞİ VE BİRLİĞE ÜYE İL BELEDİYELERİNDE ENGELLİ DOSTU KENT KAVRAMININ YANSIMALARI

4.1. Araştırmanın Yöntemi

‘‘Engelli Dostu Kent: Marmara Belediyeler Birliği Açısından Bir Araştırma’’ adlı çalışma tümevarımsal doğasıyla nitel bir araştırmadır. Bu çalışmada konunun önemini neden-sonuç ilişkileri içerisinde ortaya koyan, konuyla ilgili mevcut bilginin bağdaştırılıp anlaşılır şekilde derlenerek hem bugün hem de gelecek için uygulanabilir çıkarsamalar yapmayı hedefleyen “betimsel araştırma yöntemi” ile “gömülü (örtük) teori” yöntemi kullanılmıştır (Erkul, vd., 2013: 28; Merriam, 2023: 31). Gömülü teori yönteminin özellikleri ise şunlardır (Corbin ve Strauss, 2007);

- Mevcut teorileri test etmek yerine, literatür ile veri analizinden yeni bir teori geliştirmeyi hedefler. Ancak söz konusu teori geniş bir kapsamı değil daha dar, özel ve tüzel bir teori ortaya koymayı amaçlar.
- Bu nitel araştırma yönteminde ham verilerden genellemeler yapılmaktadır. Veriler görüşmelerden, gözlemlerden ve geniş çeşitlilikteki doküman materyallerinden gelebilir.
- Bu araştırmada verilerin toplanması ve analizi eş zamanlı yürütülür, araştırmaya başlanıldığında temaya bağlı kategoriler şekillendirilir. Araştırmacı, literatür, farklı veriler ve kategoriler arasında sürekli karşılaştırmalar yapar.
- Veriler, açık kodlama, eksensel kodlama ve seçici kodlama gibi aşamalardan geçerek analiz edilir.

Bu doğrultuda Marmara bölgesinde yerel yönetimlerin kapasitelerini güçlendirmek ve sorunlarına ortak çözümler üretmek amacıyla varlık gösteren bir birlik olan Marmara Belediyeler Birliği hakkında bilgiler verilmiş ve Birliğin engelli dostu kente yönelik kriterleri, doküman analizi yöntemiyle belirlenmiştir.

Bu araştırmanın denencesi; “*Marmara Belediyeler Birliği engelli dostu kent kavramı doğrultusunda çeşitli bileşenlerle bir uygulama çerçevesi sunsa da birliğe üye il belediyeleri*

engelli dostu kent kavramına yönelik uygulama bileşenlerini yeterince dikkate almamaktadır." şeklinde belirlenmişitir.

4.1.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, dost kent türlerinden biri olan ve henüz kriterleri bulunmayan engelli dostu kentlere yönelik Marmara Belediyeler Birliği'nin engelli dostu kent politikaları üzerinden bir gösterge taslağı oluşturarak MBB ye üye il belediyelerinin engelli dostu kente yönelik uygulamalarını incelemektir.

Bu doğrultuda araştırma soruları ise şunlardır;

- Engelli dostu kent kavramının, uluslararası, ulusal ve yerel yönetim resmî belgelerinde ne ölçüde benimsenmiş olduğu, teorik çerçeveye göre nasıl değerlendirilebilir?
- Marmara Belediyeler Birliğinin ve birliğe üye il belediyelerinin belgelerinde engelli dostu kent kavramına doğrudan veya dolaylı olarak nasıl yer verilmektedir?
- MBB'ye üye il belediyelerin stratejik planlarında, engelli bireylere yönelik hangi politikalar ve hizmetler öngörülmektedir?
- Engelli dostu kent kavramı, MBB'ye üye il belediyelerinin faaliyet raporlarında hangi uygulamalarla somutlaştırılmaktadır?

4.1.2. Araştırma Evreni ve Örneklem

Araştırmanın, Engelli Dostu Kent Kavramı ile yerel yönetim birimleri oluşturmaktadır. Araştırma evreninin bütününe erişmenin zaman ve maliyet açısından zor olması göz önüne alınarak evreni temsil edecek örneklemi Marmara Belediyeler Birliğine ait engelli dostu kente yönelik literatürü ile MBB'ye üye il belediyeleri (Bilecik Belediyesi, Çanakkale Belediyesi, Edirne Belediyesi, Kırklareli Belediyesi, Yalova Belediyesi) oluşturacaktır.

Şekil 22. Araştırmanın örneklem illerinin Türkiye haritasında gösterimi

4.1.3. Veri Toplama Teknikleri

Çalışma sürecinde engellilik, engelli dostu kent, kentli hakları, kentleşme ile ilgili; kitaplar, makaleler, raporlar, tezler ve dergiler ile engelliliğe ilişkin ulusal ve uluslararası mevzuat; örneklem Marmara Belediyeler Birliğinin yayınlarındaki kitaplar, bildiriler, süreli yayınlar gibi çeşitli dokümanlar ile MBB'ye Üye il belediyelerinin stratejik planları ve faaliyet raporları engelli dostu kent kavramına yönelik kapsamlı bir analiz için irdelenmiştir.

4.2. Marmara Belediyeler Birliği

1973 yılında Marmara Denizi ve Boğazlara komşu 45 belediye, ortak politika üretme ve içerisinde yaşadıkları coğrafi alan ve çevrenin sorunlarına çözüm bulma gayesiyle bir araya gelmişlerdir. Bu bir araya gelişin önemli bir motivasyonu da demokrasinin okulu olarak nitelendiren yerel yönetimlerin gelişmesi, yerel yönetimler ve merkezi yönetim arasındaki ilişkilerde demokrasinin ana ilke olması ve yerel yönetimlerin girişimcilik yeteneklerinin geliştirilmesi gibi konuları içermektedir. 1973 yılındaki ilk girişimden 2 yıl sonra 1580 sayılı Belediye Kanunu'nun 133-138. maddeleri çerçevesinde "Marmara ve Boğazları Belediyeler Birliği" aktif olarak kurulmuş, 2009 yılında ise birliğin ismi

günümüzdeki haliyle "Marmara Belediyeler Birliği" son halini almıştır (MBB Stratejik Plan, 2020-2024: 7-8).

Marmara Belediyeler Birliği 2020-2024 Stratejik Planı'nda birliğin misyonunu "*araştırmak, bilinç oluşturmak, paylaşmak ve desteklemek*" olarak belirlemiştir (MBB Stratejik Plan, 2020-2024: 34). Bu kapsamda Marmara Belediyeler Birliği'nin kurumsal hedefleri şu şekilde sıralanabilir;

- Dünya'da kentleşme trendleri ve yerel yönetimler ile ilgili gelişmeleri araştırmak ve iyi örnekleri tespit etmek,
- Kent yönetiminde sürdürülebilirliği ve demokrasiyi öncelemek, doğanın ve tarihin korunması açısından farkındalık oluşturmak,
- Kent ve yönetim ile ilgili deneyimleri ve bilimsel yayınları paylaşmak,
- Yerel yönetimleri, kapasite geliştirme ve kurumsallaşma çalışmalarında desteklemektir.

Bu hedefler ışığında MBB'nin kurumsal vizyonu, yaşam kalitesi açısından iyi seviyede ve sürdürülebilir kentler tasarlamak, bunu yaparken de uluslararası düzeyde toplumsal fayda üreten ve yön veren bir kurum haline gelmektir (MBB Faaliyet Raporu, 2023:8).

MBB, kuruluşundan bu yana, değişik siyasi partilerden seçilmiş belediye başkanları ve meclis üyeleri arasında, uzlaşma ve birlikte çalışma kültürünün oluşmasında ve belediyeler arasında iş birliğinin gelişmesinde önemli roller üstlenmiştir.

Marmara Belediyeler Birliği Tüzüğü'nün 7. maddesine göre birliğin faaliyet ve hizmet alanları şu şekilde özetlenebilir; Marmara Belediyeler Birliği, ülkemizde belediyelerin güçlendirilmesi, kaynaklarının artırılması, menfaatlerinin korunması, varolan sorunlarının belirlenip çözüm önerileri sunulması, birliğe üye belediyelerin uluslararası düzeyde temsil edilmesi, yerel yönetimlerde demokrasinin güçlendirilmesi gibi konularda rehberlik yapmaktadır. Ayrıca MBB, pek çok farklı siyasi partiden belediye başkanı arasında birlikte iş yapma ve uzlaşma kültürünün geliştirilmesinde etkili olmuştur. MBB, yerel yönetimlere; yerel demokrasi, kentleşme, yerel kalkınma, göç ve sosyal uyum, çevre

yönetimi ve yerel diplomasi alanlarında hukuksal, yönetsel ve finansal danışmanlık hizmetleri verirken aynı zamanda bahsedilen konularda çıkarılan pek çok bilimsel dergi, yayın ve makaleleri de desteklemekte, konularla ilgili tüm iç ve dış paydaşları barından toplantılar organize etmektedir (MBB Tüzük, 2009/7).

Tablo 24

Marmara Belediyeler Birliği üyesi belediyelerin dağılımı

Belediye	**Sayı**
Büyükşehir Belediyesi	6
Büyükşehir İlçe Belediye	108
İl Belediyesi	7
İlçe Belediyesi	36
Belde Belediyesi	28
TOPLAM	**195**

Kaynak: (MBB Stratejik Plan 2020-2024: 10).

Günümüzde politika ve prensip birlikteliği özelliğiyle "ağ tipi birlik" sınıflandırmasına giren Marmara Belediye Birliği, bölgesel ölçekte kurulmuş ve günümüzde 195 üye belediyeyi barındıran, pek çok siyasi düşünce ve partinin bir araya gelip uzlaşma sağlayabildiği ve ortak çalışmalar yürütebildiği bir oluşum konumundadır.

4.2.1. Marmara Belediyeler Birliği Yayınlarında Kent ve Engellilik

Marmara Belediyeler Birliği'nin yayınlarında, engellilik olgusuna dair çeşitli vurgular yapılmıştır. Bu alt başlık altında MBB'nin Engelli Dostu Kent kavramına yönelik analiz edilmiş olan dokümanları genel hatlarıyla ele alınmıştır.

Kitaplar

Yıldırım'ın (2020a), Marmara Belediyeler Birliği (MBB) Kültür Yayınları tarafından yayınlanan "*Kent ve Kent Hakkı Üzerine*" isimli eserinde, ilgililer, araştırmacılar ve üye belediyelere kentli haklarına ilişkin bir perspektif sağlanmak istenmiştir. Eserde kent hakkı kavramına katkısı bulunana araştırmacıların hayatlarıyla beraber çeşitli ulusal, ulusüstü yapıların kent hakkına ilişkin belgeleri sunulmuş ve açıklanmıştır. Bu yolla kent hakkına farklı çerçevelerden bakılırken özellikle erişilebilirlik, sosyal uyumluluk ve engellilerde dahil herkese uygun kamu ulaşımının öne çıkarıldığı görülmüştür.

Yine MBB Kültür Yayınlarından çıkan "*İnsan Hakları ve Yerel Yönetim Üstüne*" başlıklı kitapta insan hakları kavramının gelişimi, yerel yönetimlerin bu haklarla ilişkisini ve bu iki farklı alanın nasıl iç içe geçtiği aktarılarak araştırmacılar, üye belediyeler ve bu konuya ilgili kişilere temel insan hakları belgeleri dayanak gösterilerek bir perspektif sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu doğrultudan bakıldığında eserde engellilik olgusuna dair insan haklarıyla ilgili olarak; engelli bireylerin sorunlarının çözümüne yönelik politikalar doğrultusunda; sağlanan sosyal hizmetlerin geliştirilmesi, erişilebilirlik olanaklarının sağlanması ve engelli kişilerin pozitif ayrımcılıklar ile diğer insanlarla eşit konuma getirilerek kent yaşamına tam katılımlarını gerekliliğine vurgu yapıldığı ifade edilebilir (Yıldırım, 2020b).

Aynı şekilde araştırmacılar, üye belediyeler ve konunun ilgililerine; metropol olarak anılan kentler üzerinden karşılaştırmalı bir perspektif sunulması amacıyla MBB Kültür Yayınları tarafından okuyucuya sunulan "*Karşılaştırmalı Büyükşehir Yönetimi*" başlıklık kitapta, Londra, New York, Tokyo, Paris ve İstanbul gibi büyükşehirlerin yönetim yapısı karşılaştırmalı olarak ortaya konulmuştur. Eserde engellilik olgusuna dair kapsayıcı bir yaklaşımla kent planlarının oluşmasına dikkat çekilerek, metropollerde engellilik politikalarının sosyal hizmet ve erişilebilirlik etrafında şekillenmesi gerektiğinden söz edilmektedir (Ekici, 2019).

Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları "*Ansiklopedik Kent Sözlüğü*"nde "Engellilik ve Kent" kavramı şu şekilde tanımlanmıştır; karmaşık bir ilişki ağı içerisinde

olan engellilik ve kent arasındaki bağıntı sorunlu bir alanı işaret etmektedir. Günümüzde kentler, toplumun tüm kesimlerine aynı oranda erişilebilirlik sağlayan, kapsayıcı bir tasarımdan uzaktır. Bu tasarım eksikliği, özellikle engelli bireyler odak noktaya alındığında hem toplumsal hem de fiziksel sorunları beraberinde getirmektedir. Bahsedilen sorunların birikimi, engelli bireylerin kentlerde "ana akım tip" olarak görülememelerine ve sosyal olarak dışlanmalarına neden olmaktadır. Bu alanda hak temelli bir yaklaşım ile kentsel tasarım ve planlamalara ihtiyaç bulunmaktadır (Yıldırım, 2019: 93).

Diğer bir kitap ise Büyükçekmece 1. Uluslararası Yerel Yönetimler Kongresi'nde sunulan bildirilerin derlenmesiyle oluşturulan "*Belediyelerin Geleceği ve Yeni Yaklaşımlar*" isimli eserdir. yerel yönetimlerin geleceği ve yeni yaklaşımlar üzerine odaklanmaktadır. Engellilik olgusuna ilişkin bazı bildiriler ise şunlardır;

Akbal ve Oluğ'un (2017) "*Engelsiz Kentin İnşasında Yerel Yönetimlerin Rolünün Değerlendirilmesi: İzmir Örneği"* isimli bildirisinde erişilebilir ve engelsiz kent kavramları üzerine vurgular yerel yönetimler ekseninde değerlendirilmiş; bu kentlerin oluşumunda kent yönetimlerine düşen sorumluluklar 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu çerçevesinde incelenmiştir. Yapılan alan araştırması sonucunda İzmir'de engelli dostu kente yönelik yapılan çalışmaların sosyal özellikli kalması vurgulanarak, fiziksel erişilebilirliğe önem verilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Gül ve arkadaşlarının (2017) "*Türkiye'de Sosyal Belediyecilik Bağlamında Engellilere Yönelik Hizmetler: Burdur Belediyesi Örneği"* isimli bildirisinde, bulgular; belediyelerin kırılgan gruplara yönelik hizmetlerinde kanunla belirtilen sorumluluklarına karşın etkin ve verimli olamadıkları belirtilmiştir. Kanunda belirtilen sorumlulukların belediyelerce yerine getirilememesi, engelli vatandaşların toplumsal bütünleşmelerini olumsuz etkilemektedir. Burdur belediyesine yönelik tespitlerde ise engellilere dair hizmet ve çalışmalar yapılsa da Burdur örneği genelinde il belediyelerinin büyükşehir belediyelerine oranla hizmetlerinde daha sınırlı kaldıkları vurgusu yapılmıştır.

Babaoğlu ve Usta'nın (2017) "*Engelli Politikalarında Belediyelerin Rolü: Ankara ve Karaman Örnekleri*" isimli bildirisinde, alan araştırmasında bir büyükşehir ve bir il

belediyesi karşılaştırılmış, engellilere yönelik hizmetler ve yerel politikalarda yöneticilerin etkisinin yüksek olduğu belirtilmiştir. Belediye başkanının bu konuya olan bakış açısının, engellilik hizmetlerini etkilediği vurgulanırken Sallan Gül ve arkadaşlarının (2017) il belediyelerin engelliliğe yönelik hizmetlerinde büyükşehir belediyelerinden daha pasif kaldığı bulgusuna karşılık Babaoğlu ve Usta (2017) tarafından tam tersi bir bulguya ulaşılmıştır. Büyükşehir Belediyesi olan Ankara'da özellikle ulaşım erişilebilirliği konusunda sorunlar yaşanırken il belediyesi olan Karaman'da bu sorun büyük ölçüde çözümlenmiştir.

MBB'nin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine (SKA) yönelik olarak hazırladığı "*Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının Yerelleşmesi: Marmara Bölgesi Örneği*" isimli kitapta, yerel yönetimlerin çevresel, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirlik alanlarındaki çabalarını derleyip toplar. Kitap, belediyelerin sosyal adalet, dezavantajlı grupların desteklenmesi ve sürdürülebilir şehirler oluşturma yolundaki projelerini kapsamlı bir şekilde ele alırken, engellilik konusunu sosyal sürdürülebilirlik ve eşit fırsat yaratma perspektifiyle ilişkilendirir. Özellikle yoksulluğun sona erdirilmesi (SKA 1), eşitsizliklerin azaltılması (SKA 10) ve sürdürülebilir şehirler ve topluluklar yaratılması (SKA 11) hedefleri çerçevesinde, engelli bireylerin topluma entegrasyonu önemli bir yer tutmaktadır. Kitapta engellilik ve kente yönelik olarak; Altıeylül Belediyesi'nin engelli vatandaşlarda dahil olmak üzere kırılgan gruplar olarak nitelendirilen kişilere yönelik düzenlediği geziler, ALGEM'in (Altıeylül Gelişim Merkezi) sunduğu sosyal yardımlar ve Maltepe Belediye'sinin "Zümrütevler Taktiksel Kentleşme Projesi" ile fiziksel erişilebilirlikle ilgili adımların atılması, bir prova niteliğinde engellilere de yönelik erişilebilirlik hizmetlerine temel sağlanacağı vurgulanmaktadır. Bu bağlamda kitap, engellilikle ilgili toplumsal eşitlik çabalarına katkıda bulunarak daha kapsayıcı ve erişilebilir kent yapıları oluşturulmasına yönelik iyi uygulama örneklerini içinde barındırdığından söz edilebilir (Şener, 2022).

Raporlar

Marmara Belediyeler Birliği'nin düzenlediği ve kent yönetimi, sürdürülebilirlik, sosyal kapsayıcılık gibi konuların değerlendirildiği uluslararası bir forum olan MARUF'un (Marmara Urban Forum) sonuçlarını içeren bir belge olarak MARUF19'da engellilik olgusuna ilişkin sosyal kapsayıcılık, kamusal alanlar, kent altyapısı, ulaşım ve hareketlilik

gibi temalar altında sorunlar ve çözümleriyle ilgili bilgiler aktarılmıştır. Bu belgeye göre engellilik salt sosyal bir sorun olarak değil, aynı zamanda hak temelli değerlendirilmiştir. Bu bağlamda kentlerin yalnızca engellilere özel değil herkesin erişilebilirliği deneyimlemesi gereken mekanlar olduğu vurgulanmıştır. Yerel yönetimlerin ise bunu destekleyici fiziksel alt yapı çalışmalarına ağırlık vererek evrensel tasarım ilkelerini hayata geçirmeleri belirtilmiştir (MARUF, 2020). Forumun ikincisinin gerçekleştirildiği 2021 yılında ise, yaşanan pandemi etkisiyle sağlıklı kentler vurgusunun öne çıktığı belirtilebilir. Engellilik olgusunda ise akıllı kent uygulamalarıyla engelli bireylerin kent yaşamına tam ve etkin katılımını destekleyecek çözüm önerileri dikkat çekmiştir (MARUF, 2022).

Süreli Yayınlar

Bu bölümde MBB'nin süreli yayınlarından olan Şehir ve Toplum dergisi ile Kent dergisinde ve birliğe ait gazetelerde engellilik ve engelli dostu kent kavramına yönelik yansımalar aktarılmıştır. Şehir ve Toplum dergisinin Kent dergisine göre daha bilimsel temelli yayınlar içerdiği belirtilebilir.

Kent Dergisi: MBB'nin süreli yayınlarından Kent dergisinin dördüncü sayısında Ümit ve Sivrikaya (2021), "*SKA 4: Nitelikli Eğitim*" başlıklı yazısında Birleşmiş Milletler'in Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları içerisinde yer alan "nitelikli eğitim" hedefini, engelli çocuklar üzerinde tartışmıştır. Vermiş olduğu istatistiksel bilgilerle engelli vatandaşların eğitim ve istihdam konusunda ciddi sorunlar yaşadığını, engelli kadınlarda bu sorunların daha da büyük oranda arttığını vurgulamış ve engelli çocuk ve bireylerin mesleki ve formel eğitimlere erişilebilirliğin artması noktasında yeterli altyapının oluşturulması gerektiği vurgulanmıştır.

Derginin yedinci sayısında Eski Sakarya Büyükşehir Belediye Başkanı *(2019-2024)* Ekrem Yüce ile gerçekleştirilen röportajda, dezavantajlı grupların kentsel deneyimlerini iyileştirmek ve kentsel yaşam kalitelerini artırmak konusunda Büyükşehir Belediyesi olarak dezavantajlı grupların ailelerini ziyarette bulunmak, çeşitli sosyal destekler sunmak; temizlik paketi, ev temizliği, gıda kolisi, ısınma ihtiyacı ve engelli bireyler için ulaşım hizmeti sağlandığını belirtmiştir (MBB Kent Dergisi, 2022: 21-25).

Kent dergisi sekizinci sayısında, Deniz (2022) "*Katılımcı Tasarım Anlayışı ile Yaşanabilir ve Sürdürülebilir Kentler*" isimli yazısında kentsel katılım ve kentsel aidiyet arasındaki ilişkiyi vurgulamıştır. Erişilebilir kentler için yapılacak çalışmalarda tüm karar vericilerin ve teknik tasarımcıların yanında mutlaka hedef kitle kullanıcılarının da bulunmasını gerektiğini belirterek erişilebilir kentleri yaratmada yönetişim ve paydaş katılımının önemine vurgu yapmıştır.

Palaz (2023) Kent dergisi onuncu sayısında "*Göçmenlik-Yaşlılık-Mekân*" isimli yazısında kentsel planlamanın dezavantajlı grup içerisinde yer alan yalnızca tek bir odak gruba yönelik değil engellinin yanında çocuk, kadın, yaşlı ve göçmenlerde dahil olmak üzere herkes için kapsayıcı olması gerektiği üzerine vurgu yapmıştır.

Kent dergisi on birinci sayısının "kısa haberler" bölümünde Kartal Belediyesi'nin güneş panelli şarj istasyonu projesi tanıtılmış, tüm vatandaşların kullanacağı herkesi kapsayan bir uygulama olsa da engelli vatandaşlara yönelik akülü sandalye şarjı olanağı özellikle vurgulanmış ve engelli vatandaşların bu engelli dostu belediye hizmetleri sayesinde kent ile olumlu ilişkiler kurduğu vurgulanmıştır (MBB, 2023a: 7).

Şehir ve Toplum Dergisi: Derginin üçüncü ve beşinci sayısındaki makalelerde hem UNESCO'nun kültürel miras alanlarına engelli bireylerin de dahil edilmesi gerektiği ilkesi vurgulanmış hem de çeşitli turizm noktalarında engellilere yönelik alt yapı çalışmalarının evrensel tasarım ilkelerine bağlı kalınarak kentsel alanlar kadar doğal alanlarda da şekillenmesi ifade edilmiştir. Bu makaleler ile engellilerin kültürel faaliyetlerine katılımının artırılmasının yanı sıra seyahat ve konaklama haklarının kullanabilmelerinden söz edilmiştir (Ekinci, 2015: 19; Kara ve Gündoğdu, 2016: 65-67).

Derginin on birinci sayısı *"engelsiz kent, engelsiz yaşam"* sloganıyla oluşturulmuş kapağıyla tamamen engellilik olgusuna adanmıştır. Dergini "Engelsiz Kent, Engelsiz Haklar" başlıklı ilk makalesinde engellilik olgusu ve insan hakları üzerine farklı yaklaşımlar ile değerlendirilerek olgunun sosyal ve tıbbi düzeyleri tartışılmaktadır (İnalhan, 2018: 7-16). "*Engelsiz Kent Erişilebilir Ulaşım*" başlıklı ikinci makalede ise Türkiye'deki hukuksal düzenlemelerden hareketle, evrensel tasarım prensiplerinin kentlerde ne şekilde

uygulanabileceği ve bu uygulamaların engellilerin toplumsal hayata katılımlarını ne ölçüde etkileyebileceği tartışılmaktadır (Gören, 2018: 19-27). Derginin üçüncü makalesi olan "*Aktif Kamusal Yaşam ve Aktif Kamusal Mekanlar*" başlığında ise kamuya açık kentsel alanların erişilebilir hale gelmesinde yerel yönetimlerin etkisi ve almaları gereken yükümlülükler detaylandırılarak İskandinav ülkelerinden bazı iyi örneklerle beraber İstanbul'daki erişilebilirlik projeleri detaylandırılmaktadır (Ayataç, 2018: 29-38). "*Tarihi Mekanları Korumada Unutulan Boyut: Erişilebilirlik*" adlı dördüncü makalede, engelli bireylerin kültürel alanlardan yararlanabilmesi için bu mekanların nasıl erişilebilir hale geleceği tartışılmaktadır. Bu doğrultuda onarım süreçlerindeki planlamalar ile çeşitli ulaşım çözümleri ortaya konmaktadır. Bunun yanı sıra teknoloji ulaşım araçları ile toplu taşımanın erişilebilirliği değerlendirilmektedir (Evcil, 2018: 41-48). Beşinci makale olan *"Engelsiz Kent, Engelsiz Yaşam Alanları"*nda is kent hakkı üzerinden kentli engellilerin durumu saptanmaya çalışılıyor (Tutal, 2018: 51-60). "Engelsiz Bir Kentte Çocuk Olmak/Olamamak" başlıklı altıncı makalede ise çocukların kentsel alanı kullanmaya başladıkları ilk yerler olan oyun alanları ve çocuk parklarını erişilebilirlik boyutuyla değerlendirilerek; engelli çocukların hakları üzerinde durulmaktadır (Gökmen, 2018: 63-74). "*Engelsiz İç Mekândan Engelsiz Kent Kullanımına Doğru: Proje Pudcad"* başlıklı yedinci makalede, mimarlık öğrencilerine iç mekanlarda evrensel tasarım ilkelerini aktarabimek adına oluşturulan bir eğitim modülü tanıtılmaktadır (Cordan vd., 2018: 77-80). *"Engelsiz Kampüse Doğru: İstanbul Teknik Üniversitesi Ayazağa Yerleşkelerinden Örnek Düzenlemeler"* sekizinci makalede, İstanbul Teknik Üniversitesinde gerçekleştirilen erişilebilirlik uygulamaları ve üniversite yönetiminin evrensel tasarımla engelsiz kampüs olma yolunda attığı adımlar değerlendirilmektedir (Seçkin, 2018: 83-91). Derginin son makalesi olan "*Erişilebilir Şehirler İçin Yerel Yönetimlerin Yükümlülükleri: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Örneği*"nde İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin tüzel kişiliğine ait kamusal binalarda, kentsel açık alanlarda, toplu taşıma araçlarında ve bilişim sistemlerinde gerçekleştirdiği erişilebilirlik düzenlemeleri ve bu düzenlemelerin ulusal-uluslararası düzeyde layık görüldüğü ödüllerden bahsedilerek; engellilik olgusunu anlamlandıran en önemli unsurun bilinç oluşturma ve empati kurma olduğu vurgulanmaktadır (Kara, 2018: 93-105).

Genel olarak değerlendirilecek olursa Marmara Belediyeler Birliği'nin dokümanları irdelendiğinde engelli dostu kent kavramının dolaylı biçimlerde kendini gösterdiği ifade edilebilir. MBB yayınları engellik olgusuna bakış açısında sosyal ve hak temelli modelin

yansımaları hissettirmekle beraber teknik bakımdan erişilebilirlik vurguları ön plandadır. Bu durum MBB'nin engelli ve kent ilişkisindeki kavramsallaştırmasını erişilebilir kentler üzerine konumlandırdığı dile getirilebilir.

Diğer Yayınlar

MBB Birlikten Belediyehaber Gazetesi: "Engelli Dostu Şehirler çalışması, MBB'ye ödül getirdi" manşetiyle aktarılan habere göre, Marmara Belediyeler Birliği tarafından Marmara'nın dört bir yanında yürütülen, "Engelli Dostu Şehirler" projesinin, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından ödüle layık görüldüğü bildirilmiştir. Engelli Dostu Şehirler projesinin kapsamı, şehirlerin engellilerin ihtiyacına uygun düzenlenmesi, mevzuatın AB'ye Uyumlu Hale Getirilmesi, Engelli Dostu Ulaşım, Toplumsal Bilinçlenme ve Eğitimde Fırsat Eşitliği ve belediyelerin ilgili birim yöneticilerine ve teknik personeline eğitimleri oluşturduğundan söz edilebilir (Belediyehaber, 2012, Ocak: 12).

MBB Yayın Platformu Marmara Haber: Platformun 2017 yılı Ağustos-Eylül sayısında sosyal belediyeciliğin engellilik ile ilişkilendirildiği bir kısım bulunmaktadır. Bu kısımda sosyal belediyecilik anlayışının temel görevlerinden biri olarak engelli bireyler için erişilebilirlik ve rehabilitasyon hizmetlerinin sunulmasını vurgulamaktadır. Sosyal belediyeciliğin dört temel unsuru arasında yer alan rehberlik etme ve sosyal hizmetler sunma, engellilerin sosyo-kültürel ortamlara ve eğitime erişimini kolaylaştıracak çözümleri içermektedir. Özellikle engelliler için ulaşımda, eğitimde ve sosyal yaşamda karşılaşılan engellerin ortadan kaldırılmasına yönelik projeler, sosyal belediyecilik hizmetlerinin önemli bir parçası olarak aktarılmaktadır. Bu bağlamda MBB'ye üye çeşitli belediyelerden engellilik ve kent ilişkisini ortaya koyan uygulamalar bildirilmiştir (Marmara Haber, 2017: 3-6).

MBB Çocukların Şehri Kongresi: Çocukların şehir yaşamındaki engellerini ele alındığı, onların ihtiyaçlarına uygun şehirler oluşturmayı hedefiyle MBB'nin düzenlediği "I. Uluslararası Çocukların Şehri Kongresi" için hazırlanan tanıtım ve davetiye broşüründe, bir şehir çocukların ihtiyaçlarına yanıt verebiliyor ve onlara uygun bir yaşam alanı

sunabiliyorsa, o şehir; engelli, yaşlı, kadın, erkek fark etmeksizin, tüm toplumu memnun edebileceği vurgulanmaktadır (I. Uluslararası Çocukların Şehri Kongresi, 2015).

MBB Web Sayfasındaki Blog, Duyuru ve Haberler: Marmara Belediyeler Birliği'nin Çorlu Belediye Başkanı Ahmet Sarıkurt ile yaptığı bir röportajı içermektedir. Röportajda, Sarıkurt'un kentte çocuklar, engelliler, yaşlılar ve diğer hassas gruplar için yapılan çalışmaları ve projeleri ele aldığı bölümler bulunmaktadır. Bu projeler arasında "Engelsiz Taksi" hizmeti, engelli vatandaşlar için parklar ve spor alanları gibi sosyal projeler yer alıyor. Ayrıca, yaşlılar ve engellilere yönelik hizmetlerin nasıl geliştirildiği ve kentsel refahın sağlanmasına yönelik belediyenin yaklaşımı detaylandırılıyor.

Marmara Belediyeler Birliği'nin 2023 yılı Uluslararası Engelliler Günü için belirlenen temayı ve etkinliklerini tanıtmaktadır. Tema, engellilerle birlikte hareket ederek Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının başarılmasını vurgulamaktadır. Dokümanda, engellilerin toplumsal yaşama tam katılımını sağlamak ve bu süreçte yaşadıkları sorunlara çözüm bulma üzerine küresel ve yerel çabalar anlatılmaktadır. Bu doküman, engellilikle ilgili sürdürülebilir kalkınma perspektifini ele alması bakımından önemlidir.

Bu dokümanda doğrudan engellilikle ilgili spesifik bir içerik bulunmamaktadır. Ancak sürdürülebilir kalkınma hedefleri kapsamında ele alınan "İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme" başlığı altında, engelli bireylerin iş gücüne katılımı ve bu katılımın diğer bireylere oranla düşük olduğuna dair genel bir değerlendirme yer almaktadır. Engelli bireylerin istihdamda karşılaştığı zorluklar vurgulanmış, bu durumun Amerika'dan bir örnekle açıklanmış ve engelli bireylerin istihdama daha az katılım gösterdiği belirtilmiştir.

"Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları 5: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği" başlığı altında, engellilik doğrudan ele alınmamaktadır. Ancak, toplumsal cinsiyet eşitliğine dair genel bir çerçevede, kırılgan grupların (engelli bireyler de dahil) eğitim ve mesleki eğitime erişimi gibi konulara yer verilmektedir. Engellilik, bu bağlamda toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik alt başlıklar arasında, hassas grupların ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması gerektiğine dair bir vurguyla Çorlu Belediye'sinden "Hanımeli Çarşısı" projesi kapsamında, 4 engelli ev hanımının da ekonomik hayata katılımını destekleyen

girişimde bireyin de yer aldığı bilgisi verilmektedir. Bu, engelli bireylerin sosyal ve ekonomik hayata katılımını artırmayı hedefleyen bir girişim olarak değerlendirilebilir. Engelli bireylerin katılımı bu projede yer alarak toplumsal cinsiyet eşitliğiyle bağlantılı bir şekilde sunulmuştur.

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları 2: Açlığa Son başlıklı blog yazısında, Dakar'daki Mikro-Bahçecilik Projesi kapsamında engelli bireyler de dahil olmak üzere kırılgan grupların desteklendiği belirtilmiştir. Dakar Belediyesi, mikro-bahçecilik eğitimi ve üretim alanları sağlayarak kadınlar, yaşlılar, gençler ve engelliler gibi kırılgan grupların ekonomik ve gıda güvencesine erişimlerini artırmayı hedeflemektedir. Bu proje, engelli bireylerin tarımsal üretime katılımını teşvik eden örnek bir girişim olarak öne çıkmaktadır.

Marmara Belediyeler Birliği'nin "Tarihi Mekânları Korumada Unutulan Boyut: Erişilebilirlik" başlığı altında, tarihi yapıların erişilebilir hale getirilmesinin gerekliliğini ve bu konuda yapılan çalışmaları ele almaktadır. Engellilik açısından özellikle tarihi mekanların fiziksel erişilebilirliğinin sağlanması gerektiği, restorasyon süreçlerinde de engelli bireylerin ihtiyaçlarının göz önüne alınması gerektiği vurgulanmaktadır. Yazı, erişilebilirlik konusunda Türkiye'deki mevzuatlar, uluslararası örnekler ve başarılı uygulamalarla desteklenmiştir. Bu doküman, engellilerin kamusal alanlara, özellikle de tarihi mekanlara erişim hakkını detaylandırmakta ve bu konuda farkındalığın artırılması gerektiğini savunmaktadır.

MBB web sayfasında bulunan “Iza’nın Şarkısı” adlı blog yazısında ise kentsel yaşama ve özellikle yaşlı bireylerin şehirde karşılaştığı zorluklara dair bir perspektif sunmaktadır. Kentte yaşlılığın getirdiği yalnızlık, yabancılaşma ve erişim zorlukları ele alınırken, kentin sunduğu imkanların bazı bireyler için ne denli sınırlayıcı ve zorlayıcı olabileceğini vurgulanmaktadır. Yazıda, kent yaşamında erişilebilirlik ve sosyal uyumun, sadece fiziksel değil duygusal ve sosyal ihtiyaçları da kapsayan bir boyutta ele alınması gerektiği aktarılmıştır.

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları 4: Nitelikli Eğitim başlığı altında eğitimde cinsiyet eşitliği ve engelli bireylerin eğitime erişimi konularını ele almaktadır. Özellikle

engelli bireyler ve kırılgan grupların formel eğitime ve mesleki eğitime erişimi için alt yapının kurulmasının gerekliliği vurgulanmaktadır. Türkiye'den örnek olarak Bağcılar Belediyesi'nin engelli bireyler için sunduğu mesleki ve teknik eğitimler ile bu kişilerin iş gücüne katılımını artırmaya yönelik projelerinden bahsedilmektedir. Ayrıca, bu çabalarla engelli kadınların istihdama erişiminin desteklenmesi üzerinde durulmaktadır *"Engelliler Sarayı"* projesi tanıtılmakta ve bu merkezin engelli bireyler için sağladığı mesleki eğitimler üzerinde durulmaktadır. (Ümit, 2021)

Marmara Belediyeler Birliği'nin Şehir Planlama Platformu'nun, kentsel ulaşım, dayanıklılık ve erişilebilirlik konularını ele aldığı bir toplantıyı özetlemektedir. Toplantı, iklim değişikliği, afetlere dayanıklılık, kent içi ulaşım ve hareketlilik gibi temel konulara odaklanmıştır. Sunumlarda, kentlerin daha erişilebilir ve dirençli hale getirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Erişilebilirlik açısından, şehir içi ulaşım sistemlerinin tüm vatandaşlar, özellikle de engelli bireyler için adil ve erişilebilir olmasının önemi dile getirilmiştir.

Marmara Belediyeler Birliği Bilgi Teknolojileri Platformu'nun toplantısında, büyük veri ve akıllı şehir çözümlerinin yanı sıra engelli vatandaşlar için "Engelsiz Veri Merkezi" oluşturma çalışmalarını ele almaktadır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Elektronik Sistemler Müdürü Hacı Altun, sunumunda engelli bireyler için geliştirilen veri merkezlerinin önemini vurgulamış ve bu merkezlerin bulut hizmetleri ile hızlı, esnek kullanım ve maliyet tasarrufu sağlayacağını belirtmiştir.

Akıllı Belediyecilik Zirvesi kapsamında şehir yönetimlerinde akıllı teknolojilerin kullanımını ve yerel yönetimlerin sorumluluklarını ele almaktadır. Özellikle engelli bireyler için önemli bir bölümde, şehirlerde yaşayan engelli bireylerin sayısının, yaş gruplarının ve sosyal durumlarının akıllı belediyecilik sistemiyle belirlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu bilgi, yerel yönetimlerin engelli bireylerin ihtiyaçlarına yönelik daha etkili hizmet sunabilmesi açısından kritik bir veri olarak değerlendirilmektedir.

Duyurular: Avrupa Kapsayıcılık İçin İnovasyon Ağı'nın 2020 İyi Uygulamalar Çağrısı hakkında bilgi vermektedir. Çağrı, engelliler de dahil olmak üzere dezavantajlı grupların işgücü piyasasına dahil edilmesini hedefleyen yenilikçi projelerin

değerlendirilmesini amaçlamaktadır. İki kategori altında toplanan projeler; sosyal kapsayıcılık ve kapsayıcı girişimcilik yoluyla dezavantajlı grupların istihdam edilebilirliğini artırmayı hedeflemektedir.

Türkiye Erişilebilirlik Ödülleri 2020 başlığı altındaki haberde, Türkiye genelinde erişilebilirlik alanında çalışan kişi ve kurumların projelerini ödüllendirmeyi amaçlayan bir programı tanıtmaktadır. Ödüller, engelli bireylerin sosyal ve ekonomik hayata katılımını artıran projeleri teşvik etmek ve bu alanda farkındalık yaratmak amacıyla verilmektedir. Doküman, ödüllerin verileceği kategorileri sıralamakta; bu kategoriler arasında "erişilebilir tasarımlar", "erişilebilir dijital uygulamalar", "erişilebilir kamu hizmetleri" ve "erişilebilirlik alanında bilimsel çalışmalar" gibi önemli başlıklar yer almaktadır.

ENNI'nin 2021 İyi Uygulamalar Çağrısı hakkında bilgi vermektedir. Çağrı, özellikle göçmenler, işsizler ve engelliler gibi dezavantajlı grupların işgücü piyasasına katılımını artırmayı amaçlayan yenilikçi projelere yöneliktir. Engellilik, bu çağrıda önemli bir başlık olarak ele alınmaktadır. Dezavantajlı grupların istihdam edilebilirliğini teşvik eden sosyal kapsayıcılık ve girişimcilik programları aracılığıyla bu grupların sosyo-ekonomik hayata katılımının desteklenmesi amaçlanmaktadır.

NALAS'ın Mobil Sosyal Yardım Ekipleri başlıklı çevrimiçi eğitimini tanıtmaktadır. Eğitim, dezavantajlı gruplar arasında engelli bireylerin de yer aldığı bir çerçevede, temel ihtiyaçlarını karşılayacak esnek ve mobil sosyal yardım ekiplerinin kurulmasını amaçlamaktadır. Eğitim, engelli bireylerin yerel düzeyde desteklenmesi ve sosyal yardımların daha etkili bir şekilde sunulması için gerekli bilgi ve becerileri sağlamayı hedeflemektedir.

Avrupa Kapsayıcılık İçin İnovasyon Ağı'nın 2022 İyi Uygulamalar Çağrısı ile ilgili bilgilendirme sunmaktadır. Çağrı, engelliler de dahil olmak üzere dezavantajlı grupların iş gücüne katılımını artırmayı amaçlayan yenilikçi projelere odaklanmaktadır. Özellikle sosyal kapsayıcılık ve kapsayıcı girişimcilik programları aracılığıyla bu grupların istihdam edilebilirliğini teşvik eden uygulamalar değerlendirilmektedir. Engellilik, bu çerçevede önemli bir başlık olarak ele alınmaktadır.

Avrupa Kapsayıcılık İçin İnovasyon Ağı'nın 2023 İyi Uygulamalar Çağrısı hakkında bilgi vermektedir. Çağrı, engelliler, göçmenler ve işsizler gibi dezavantajlı grupların iş gücü piyasasına yenilikçi yöntemlerle katılımını sağlayan projelere odaklanmaktadır. Projeler, sosyal kapsayıcılık ve kapsayıcı girişimcilik programları aracılığıyla bu grupların istihdam edilebilirliğini artırmayı hedeflemektedir.

Avrupa Kapsayıcılık İçin İnovasyon Ağı'nın 2024 İyi Uygulamalar Çağrısı hakkında bilgi sunmaktadır. Çağrı, göçmenler, işsizler ve engelliler gibi dezavantajlı grupların yenilikçi yöntemlerle iş gücüne dahil edilmesini hedeflemektedir. İyi uygulamalar sosyal kapsayıcılık ve girişimcilik temelli projelerle değerlendirilmekte ve bu projelerin iş gücüne katılımı teşvik eden etkileri ele alınmaktadır.

Avrupa İnovasyon Başkenti Ödüllerinin 10. edisyonunu tanıtmaktadır. Ödül programı, şehirlerin inovasyonu kullanarak kentsel peyzajı yeniden şekillendirmesini ve vatandaşların haklarını koruma, sosyal uyumu teşvik etme ve azınlıklar, cinsiyet, engellilik gibi konularda entegrasyonu artırma yönünde çalışmalar yapmasını desteklemektedir. Özellikle engellilik ve sosyal uyum konuları, şehirlerin inovasyon kapasiteleriyle nasıl çözülebileceğini ele almaktadır.

Japonya'nın Resmi Kalkınma Yardımı (ODA) çerçevesinde uygulanan Yerel Projeler Hibe Programına dair bilgi sunmaktadır. Program, engelliler de dahil olmak üzere dezavantajlı grupların temel eğitim, sağlık hizmetleri gibi alanlarda desteklenmesine yönelik projeleri kapsar. Projeler arasında engelli bireyler için özel okullar, mesleki beceri geliştirme merkezleri ve ekipman temini gibi konular yer almaktadır.

13. EYAF Expo Engelsiz Yaşam Fuarı ve Farkındalık Zirvesi hakkında bilgi vermektedir. Etkinlik, engelli, yaşlı ve bakıma muhtaç bireylerin sağlık, rehabilitasyon ve profesyonel bakıma erişimini artırmayı amaçlamaktadır. Zirvede, engelli bireylerin sosyal hayatın her alanına daha fazla entegre olmaları, yaşam standartlarının iyileştirilmesi ve erişilebilirlik sorunlarının çözülmesi hedeflenmektedir. Engellilikle ilgili hizmet sağlayıcıları ve nihai tüketicilerin bir araya gelerek sektörel eksiklikler, fırsatlar ve tehditler üzerine değerlendirmeler yapması amaçlanmaktadır.

MBB Sosyal Medya Hesapları

MBB'nin resmi İnstagram hesabında 3 Aralık Dünya Engelliler Günü dolayısıyla Küresel Sokak Tasarımı Rehberi'ne (*global streets*) dayalı olarak engelli dostu sokakların nasıl olması gerektiğini vurgulayan bilgilendirici bir içerik sunmaktadır. Paylaşımda, sokakların herkesin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde erişilebilir olması gerektiği, farklı hareket hızlarına izin vermesi ve tüm kullanıcılar için anlaşılabilir şekilde düzenlenmesi gerektiği belirtilmektedir**.** Paylaşımın içeriği, özellikle fiziksel olarak engelli bireyler için daha erişilebilir ve güvenli hale getirilmesine yönelik somut öneriler sunduğu ifade edilebilir (MBB İnstagram, 2023).

4.2.2. Marmara Belediyeler Birliği Yerel Yönetim Akademisi ve Engellilik

MBB'nin temel misyonları, yerel yönetimlerin kapasitesini artırmak, ortak projeler üretmek ve bilgi paylaşımını sağlamak üzerine kuruludur. Bu bağlamda, MBB'nin Yerel Yönetim Akademisi (YYA) ile iş birliği, yerel yönetimlerin akademik bilgi ve iyi yönetim ilkeleriyle entegrasyonuna önemli katkı sunar. MBB'nin üye ve diğer belediyelere eğitim ve danışmanlık hizmetleri sağlama fonksiyonunun bir göstergesi olarak YYA; yerel yönetim çalışanlarına eğitimler, seminerler ve atölyeler düzenlemekte; böylece teorik bilgi ile pratiği birleştirerek yerel yönetimlerde verimlilik, etkinlik ve şeffaflık ilkelerini teşvik etmektedir. YYA'nın temel rolü, akademik çözümler üreterek belediyelerin sunduğu hizmetleri iyileştirmek ve sürdürülebilir kılmaktır. Bu bağlamda YYA kent ve engellilik üzerine de belirli aralıklarla bazı programlar düzenlemektedir ("YYA Hakkımızda", 2024).

Eğitim Programları, Projeler ve Seminerler

MBB Yerel Yönetim Akademisi web sayfasından engellilere yönelik erişilebilen ilk eğitim, işaret dili eğitimidir. İşitme engelli vatandaşlara daha iyi hizmet sunabilmek için belediye çalışanlarına yönelik hazırlanan programla belediyelerin kurumsal kapasitesini artırmayı ve işitme engelli bireylerin belediyelerdeki iş ve işlemlerini daha rahat gerçekleştirebilmelerini sağlamayı amaçlanmıştır (YYA, 2019).

"Sokak Dönüşüyor Prova Uygulama Destek Programı," 2019 yılında Marmara Belediyeler Birliği, Superpool ve Global Designing Cities Initiative (GDCI) iş birliğiyle, motorlu araçların yoğun olduğu kent sokaklarını çocuklar ve yayalar için daha güvenli ve erişilebilir hale getirmeyi amaçlayan ve yalnızca üye belediyelerin katılım sağlayabileceği bir girişimdir. Bu programda doğrudan engelli bireyler hedef alınmasa da ekolojik açıdan uyumlu sürdürülebilir tasarım, erişilebilir kamusal alanlar ve kapsayıcı kentlere vurgular barındırdığı ifade edilebilir. Bu bağlamda aşamalı tasarım stratejileri ve düşük maliyetli malzemelerle geçici çözümler üretilerek sokakları test etmeyi, mahalle sakinlerinin geri bildirimleriyle kalıcı çözümler geliştirme hedeflenmektedir. 2022 yılında programda ikinci aşamaya geçilerek, 5 şehirde 10 belediyenin katılımıyla "*prova uygulama*" modülleri gerçekleştirilmiş ve bu uygulamalardan elde edilen veriler ışığında sürdürülebilir, doğa-tabanlı kalıcı çözümler geliştirilmiştir. Programın başarıları, Marmara Uluslararası Kent Forumu (MARUF) kapsamında sergilenmiş, Gebze ve Malkara belediyelerinin okul çevrelerindeki otoparkları yaya ve çocuk dostu meydanlara dönüştürme projeleri başarılı örnekler olarak öne çıkmıştır (MBB, 2023b; MBB, 2024a; MBB,2024b).

MBB, Yerel İzleme Araştırma ve Uygulama Derneği (YERELİZ), Bahçeşehir Üniversitesi BAUMUS iş birliğiyle ve Friedrich Ebert Stiftung Türkiye Ofisi'nin destekleriyle, 24 – 25 Mayıs 2024 tarihleri arasında yedincisi düzenlenen Yerel Savunuculuk Okulu programının ana teması, yerel yönetimlerin kapsayıcı ve sürdürülebilir kentler inşa etme sürecinde stratejik planlama becerilerini güçlendirmeye odaklanmıştır. Program, yerel yönetimlerin, sivil toplum kuruluşlarının ve vatandaşların katılımcı süreçlerle şehir planlamasında nasıl daha etkili olabileceklerini öğretmeyi amaçlamaktadır. Eğitimler, özellikle seçimlerden sonraki stratejik planlama süreçlerinin kapsayıcılık ve sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda nasıl oluşturulacağına dair rehberlik sunmaktadır. Katılımcılar, sürdürülebilir kalkınma amaçları çerçevesinde sosyal, ekonomik ve çevresel sürdürülebilirlik hedeflerine uyum sağlama, stratejik planların katılımcı yöntemlerle hazırlanması, şehirlerin tüm kesimlerine hizmet edecek kapsayıcı politikalar geliştirilmesi ve yerel yönetimlerle sivil toplum iş birliğinin güçlendirilmesi gibi konularda eğitim almaktadır. Program, yerel yönetim temsilcilerinin kentsel sorunlara yönelik daha katılımcı, şeffaf ve sürdürülebilir çözümler üretmelerini sağlamayı hedeflerken, teorik bilgilerin yanı sıra uygulamalı atölyeler de sunmaktadır (MBB, 2024c).

Web Seminerleri: MBB Yerel Yönetim Akademisi, 2 Temmuz 2024 tarihinde başlattığı güncel eğitimlerden olan "*Stratejik Planlar için Perspektifler*" ana temasında bir web semineri (webbinar) serisi başlatmıştır. Düzenlenen seminerler ile belediyelerin 2024-2029 stratejik plan hazırlık sürecine destek sağlanması amaçlamaktadır. Webbinar serisinin ikincisi olan "Stratejik Plan için Perspektifler: *Erişilebilir Kentler için Stratejik Planlama*" konulu seminerde; kent ve kent yönetimlerinin engellilik ve erişilebilirlik konularıyla ilişkisine odaklananılmış, erişilebilir kentler için stratejik planlama üzerine uluslararası örnekler paylaşılmış ve stratejik planların erişilebilirlik odağında nasıl hazırlanabileceği tartışılmıştır (YYA, 2024). "Erişilebilir Her Şey" platformu iş birliğinde gerçekleştirilen bu seminer tez çalışması kapsamında takip edilerek konuşmacıların aktardıkları ve seminerin içeriği tematik analize dahil edilmiştir. Seminer sonunda belediyelere bir yönetim politikası önerisi olarak Erişilebilir Her Şey platformunun belediyeler için ortaya koyduğu "*Erişilebilir Belediye Taahhütnamesi*" şu şekilde aktarılmıştır;

- Belediyeye ait tüm açık ve kapalı mekanların erişilebilir olması,
- Belediyeye ait ve kamuya açık sosyal mekanların (park, plaj, kafeterya, spor salonları, müze vb.) erişilebilir olması,
- Belediyeye ait kültür sanat mekanlarının ve etkinlik içeriklerinin erişilebilir hale getirilmesi,
- Belediyeye ait kreş, okul vb. tüm eğitim alanlarının erişilebilir olması ve kapsayıcı eğitimin benimsenmesi,
- Yeni yapılan ve/veya ruhsat alacak tüm mekanların erişilebilirlik standartlarına uygunluk bakımından denetlenmesi ve denetimden geçen mekanlara ruhsat verilmesi,
- Belediyeye ait ulaşım araçlarının erişilebilirliğinin sağlanması,
- Belediyenin tüm çalışanlarının erişilebilirlikle ilgili farkındalık eğitimi alması ve her departmanda çalışan en az bir kişinin işaret dili eğitimi alması,
- Belediye başkanının yaptığı tüm halka açık konuşmaların fiziksel ve içeriksel erişilebilirliğinin sağlanması.

4.2.3. Marmara Belediyeler Birliği'nin Engellilik Üzerine İyi Uygulamaları Değerlendirmesi

Marmara Belediyeler Birliği tarafından düzenlenen ve belediyelerin iyi uygulama projelerini ödüllendiren bir program olan "*Altın Karınca Ödülleri*", insana ve doğaya duyarlı, yaşam kalitesini artıran ve sürdürülebilir şehir hayatına katkı sağlayan projeleri teşvik etmektedir. Kategoriler arasında yönetişim ve katılımcılık, kentsel planlama ve altyapı, sosyal hizmetler, çevre yönetimi, akıllı şehir uygulamaları ve ulaşım yer alır. Bu ödüller, projelerin Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) ile uyumlu olmasına da dikkat etmektedir (MBB Altın Karınca, 2024). Bu bağlamda 2020 yılında gerçekleştirilen ödül programının proje tanıtım kitapçığı incelendiğinde Bursa Yıldırım Belediyesi'nin "*Anne Eli Değsin*" adlı projesi kapsamında Engelli Öğrenci Annelerine mesleki eğitim kursları sunularak sosyal hayata katılımlarını ve istihdam edilebilirliklerinin artırılması hedeflenmiştir. Anneler, dikiş atölyelerinde mesleki beceriler edinmiş ve bu becerileri pratiğe dökme fırsatı bulmuşlardır (Çalışkan vd. 2020: 50-51). Kitapçıkta yer verilen diğer bir proje ise Balıkesir Büyükşehir Belediyesi tarafından yürütülen "*Edremit Sahil Düzenlemeleri ve Rekreasyon Alanı Projesi*" ile Edremit sahilinde herkesin rahatlıkla erişebileceği bir kamusal alan oluşturmak hedeflenmiştir. Engelsiz yaşamı destekleyen bir peyzaj mimarisi ile tasarlanan projede, bisiklet yolları ve yeşil ulaşımı teşvik eden düzenlemeleri de içermektedir. Ayrıca, sahildeki kamusal alanların herkes için erişilebilir olması projenin en önemli unsurlarından biridir (Çalışkan vd, 2020: 76-77). Engellilik ve kentsel ilişki bakımından bir diğer proje ise Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'nin Cemil Meriç Engelsiz Yaşam Merkezi projesidir. Proje kapsamında tesis edilen merkezde zihinsel engelli bireylerin psiko-sosyal becerilerini geliştirmeye yönelik atölyeler düzenlemekte ve bireylerin topluma entegrasyonunu artırmayı amaçlamaktadır. Merkez, erişilebilir, ergonomik ve engelli bireylerin kullanımı için uygun olacak şekilde tasarlanmıştır. Atölye faaliyetleri, mesleki becerilerin geliştirilmesi ve engelli bireylerin bağımsız yaşam becerilerini kazanmalarını hedeflemektedir (Çalışkan vd., 2020: 94-96).

Altın Karınca programının 2022 yılı için yayınladığı kitapçığında ise Çanakkale ilindeki Biga Belediyesi'nin "*360 Derece Sokak Görüntüleri Destekli Entegre Kent Bilgi Sistemi Projesi*" ile vatandaşların kent ve taşınmazlara ait bilgilere internet üzerinden erişebilmesini sağlamakta ve kentin sokaklarında 360 derece görüntüler ile gezinti

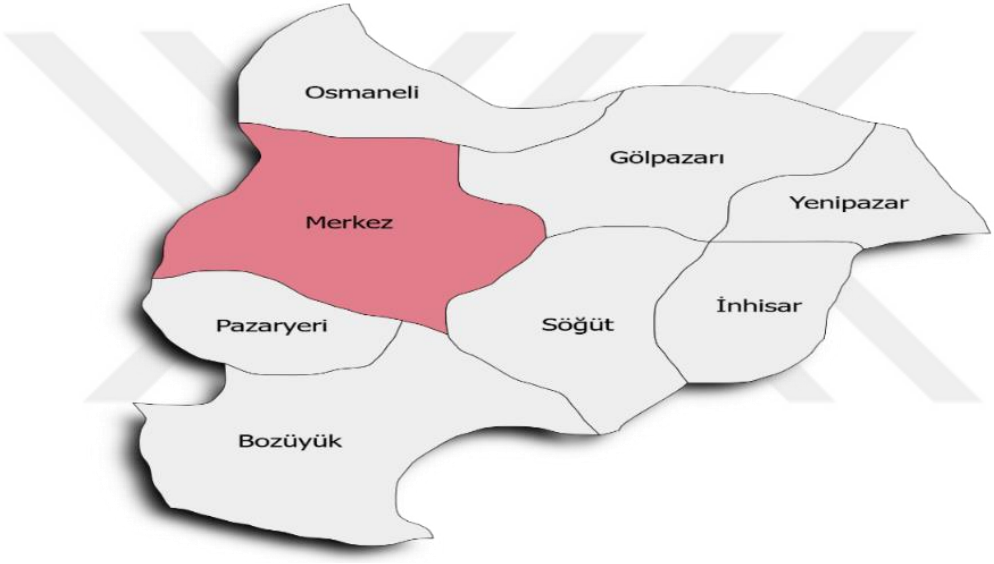
yapmalarına olanak tanımaktadır. Ayrıca bu proje kapsamında vatandaşların imar ruhsat başvurularını internet ağı üzerinden gerçekleştirebilmeleri sağlamaktadır (Yılmaz, 2022 :26-27). Proje, erişilebilirlik açısından önem taşımakta olduğu belirtilebilir. Çünkü fiziksel olarak belediyeye gitmeden dijital erişim imkânı özellikle belediye binasına gitmekte zorluk yaşayan engelli ve yaşlı bireyler gibi hareket kısıtlılığı olan gruplar için dijital erişilebilirliğin ayrı bir boyutu olarak değerlendirilebilir. Kitapçıktaki engellilik ve kent ilişkisi kurulan bir başka proje ise İstanbul Ümraniye Belediyesi'nin gerçekleştirdiği "*Özel Gereksinimli Bireylere Gelişimsel Destek Projesi*"dir. Bu proje, otizm spektrum bozukluğu ve zihinsel yetersizlik gibi özel gereksinimli bireylere yönelik ergoterapi, müzik terapisi ve oyun terapisi hizmetleri sunarak sosyal, fiziksel ve bilişsel gelişimlerini desteklemektedir. Ayrıca, proje kapsamında çocukların ve ailelerin psikolojik desteği sağlanmakta ve sosyal hayata katılımlarını artırmak için çeşitli eğitim programları uygulanmaktadır (Yılmaz, 2022: 96-97).

YERELİZ: MBB'nin iş birliği içerisinde olduğu YERELİZ derneği, yerelde iyi örneklerin yaygınlaştırılması programı kapsamında yayınladığı "*Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin Yerelleştirilmesinde İyi Örnekler Kitabı*"ında, engellilik, kent ve kent yönetimi üzerine MBB'ye üye belediyelerden bazı iyi uygulama örneklerine yer vermiştir. Her ne kadar bu kitap MBB yayınlarından olmasa da MBB'nin engelliliğe bakış açısıyla paralellik göstermesi beklenmektedir. Kitapta aktarılan uygulamalar; İstanbul Beşiktaş ve Balıkesir Edremit belediyeleri meclis toplantılarında işaret dili tercümanı eşliğinde gerçekleşmesi, Yalova Belediyesi'nin "Engelsiz Kafe" projesi engelli ve çölyak hastalarına yönelik sosyal alanlar sunması, Bayrampaşa Belediyesi'nin Fizik Tedavi Merkezi oluşturması, Bursa Nilüfer Belediyesi'nin engelli çocuklara uygun oyun parkı tasarlaması, Tekirdağ Süleymanpaşa Belediyesi'nin güneş enerjisi ile çalışan engelli şarj istasyonları kurması ve MBB üyesi olmasa da Ankara Çankaya Belediyesi'nin erişilebilir iş yerleri teşvik ödüllerinden bahsedilmiştir (YERELİZ, 2018).

4.3. Marmara Belediyeler Birliğine Üye İl Belediyelerine Ait Stratejik Yönetim Belgelerinde Engelli Dostu Kent Kavramının Yansımaları

Bu başlık altında Bilecik, Çanakkale, Edirne, Kırklareli ve Yalova Belediyelerinin tanıtımı ile engelli dostu kent kavramına yönelik yaklaşım ve uygulamaları stratejik plan ve faaliyet raporları üzerinden incelenmiştir.

4.3.1. Bilecik Belediyesi

Şekil 23. Bilecik Belediyesi'nin faaliyet gösterdiği Merkez ilçe

Bilecik Belediyesi 2020-2024 Stratejik Planı

Bilecik Belediyesi'nin 2020-2024 Stratejik Planı, engelli bireylere yönelik hizmetleri ve erişilebilirlik ilkesini merkeze alarak, daha kapsayıcı bir kent yapısı hedeflemektedir. Vizyonunda, vatandaşların taleplerini iletebildiği, kararlara katılabildiği ve bilgilere kolayca erişebildiği şeffaf ve erişilebilir bir belediye yapısı vurgulanmıştır. Misyon açısından da bilginin ve hizmetlerin erişilebilir olmasının sağlanması ön planda tutulmuştur.

Plan, mevcut hizmetlerde engellilere yönelik sportif faaliyetler ve erişilebilir parklar gibi uygulamaları içerirken, gelecek hedeflerinde erişilebilir alanların artırılması öne çıkmaktadır. Özellikle engelli çocuklar için engelsiz parkların oluşturulması, mevcut park

girişlerinin erişilebilir hale getirilmesi ve 2025 yılına kadar en az 50 parkın engelsiz yapılması gibi somut projeler planlanmaktadır. Tüm umumi tuvaletlerin erişilebilir hale getirilmesi de hedefler arasında yer almaktadır.

Erişilebilirlik, stratejik planın temel değerlerinden biri olarak belirlenmiştir. Bu, fiziksel altyapının yanı sıra bilgi ve iletişim teknolojilerine de erişimi kapsayan geniş bir bakış açısıyla ele alınmaktadır. Erişilebilirlik yalnızca engelli bireyleri değil, yaşlılar ve çocuklar gibi diğer dezavantajlı grupları da içeren bir kavram olarak değerlendirilmiştir. Belediyenin, hizmetlerinin tüm kent sakinleri için kolay erişilebilir ve ulaşılabilir olması gerektiği yönündeki kararlılığı da bu kapsamda ifade edilmiştir.

Sonuç olarak, Bilecik Belediyesi'nin stratejik planı, *engelli dostu kent* kavramıyla örtüşen, engellilerin toplumsal yaşama katılımını kolaylaştıracak, fiziksel ve dijital erişilebilirliği sağlayacak projeleri içermektedir. Bu yaklaşım, kentteki tüm bireyler için eşit hizmet ve fırsat sunmayı hedefleyen kapsayıcı bir belediyecilik modeline işaret etmektedir.

Bilecik Belediyesi'nin 2020-2023 Yılları Arasındaki Faaliyet Raporları

Bilecik Belediyesi'nin 2020, 2021, 2022 ve 2023 yıllarına ait faaliyet raporları, engelli bireylere yönelik hizmetleri ve erişilebilirlik konusunda 2020-2024 Stratejik Planından belirlenen amaç ve hedeflerin ne kadar ve ne doğrultuda gerçekleştiğini ortaya koymaktadır.

2020 Yılı Faaliyet Raporu: Bilecik Belediyesi'nin 2020 yılına ait faaliyet raporunda, erişilebilirlik ilkesini temel politika ve öncelikleri arasında tanımlamış, engellilerin yanı sıra yaşlılar ve çocuklar için de ulaşılabilir hizmetler sunma hedefini benimsemiştir. Ayrıca, işitme engelli sporculara destek verilmiş, engelli park yerleri çizilmiş ve Beyaz Baston Görme Engelliler Haftası'nda engelsiz şehir oluşturma çalışmaları gündeme getirilmiştir. Engelsiz ulaşım aracıyla 15 kişiye 220 kez hizmet verilmiş ve 1 kişiye akülü tekerlekli sandalye teslim edilmiştir.

2021 Yılı Faaliyet Raporu: Bilecik Belediyesi'nin 2021 yılına ait faaliyet raporunda, engelsiz ulaşım hizmetleri hedefi kapsamında 17 kişiye 173 kez ulaşım hizmeti sunmuştur. Su faturalarında engellilere indirim uygulanmış ve 28 engelli bireye indirim sağlanmıştır. Belediyenin sosyal belediyecilik anlayışına uygun olarak, engelli vatandaşların günlük yaşamlarına engelsiz ulaşım hizmetleriyle destek olunmuştur.

2022 Yılı Faaliyet Raporu: Bilecik Belediyesi'nin 2022 yılına ait faaliyet raporunda, öne çıkan çalışmalar arasında "*Engelli Mola Merkezi*"nin açılışı ve belediyenin 3 Aralık Dünya Engelliler Günü'ne özel düzenlediği etkinliklere yer verilmiştir. Yine engelsiz ulaşım hedefi kapsamında 29 kişiye 258 kez hizmet sağlanmış ve 42 kişiye su indirimi yapılmıştır.

2023 Yılı Faaliyet Raporu: Bilecik Belediyesi'nin 2023 yılına ait faaliyet raporunda, stratejik plan doğrultusunda kentin belirli alanlarında engelli rampaları inşa edildiği ve engelsiz ulaşım hizmetleri kapsamında 22 kişiye 637 kez hizmet verildiği raporlanmıştır. Su indirimi uygulamasında ise 38 kişiye destek sağlanmış, sosyal belediyecilik anlayışı doğrultusunda engelli bireylere yönelik hizmetler genişletildiği bildirilmiştir.

4.3.2. Çanakkale Belediyesi

Şekil 24. Çanakkale Belediyesi'nin faaliyet gösterdiği Merkez ilçe

Çanakkale Belediyesi 2020-2024 Stratejik Planı

Çanakkale Belediyesi'nin 2020-2024 Stratejik Planının, engelli bireylerin sosyal, ekonomik ve mekânsal hizmetlere erişimini artırmayı ve hizmetlerin kalitesini geliştirmeyi hedefleyen kapsamlı bir yaklaşım sergilediği ifade edilebilir. Planın temel ilkelerinden biri, kent kaynaklarının adil bir şekilde paylaşılmasıdır. Bu bağlamda, özellikle engelli bireyler gibi dezavantajlı grupların hizmetlere erişimi önceliklendirilmiştir. "*Engelsiz İşlikler Programı*" gibi projeler, engelli bireylerin mesleki beceriler kazanmasına katkı sağlamayı amaçlarken, kent içinde dolaşım ve erişim hizmetlerinin memnuniyet oranını artırmaya yönelik çalışmalar planın önemli unsurları arasında yer almaktadır. Ayrıca, açık ve yeşil alanlarda engelli bireyler için uygun düzenlemelerin yapılması, kamusal alanların erişilebilirliği gibi konulara da özel önem verilmiştir.

Stratejik planda, engelli bireylerin karşılaştığı zorluklar tespit edilip, bu zorlukları aşmaya yönelik çeşitli hedefler ve projeler belirlenmiştir. Kamusal alanlardaki fiziksel donanım yetersizlikleri, farkındalık eksiklikleri ve istihdam alanlarındaki sınırlılıklar gibi konular ön plana çıkmaktadır. Bu sorunların çözümü için engelli bireylerin işgücüne katılımını artıracak projeler, spor faaliyetlerine katılımlarını destekleyecek eğitimler ve kentsel hizmetlere erişimlerini kolaylaştıracak fiziksel düzenlemeler hayata geçirilecektir. Çanakkale Belediyesi, engelli bireylerin sağlık, eğitim, kültür ve spor hizmetlerine erişimlerini kolaylaştırmak için erişilebilirlik haritaları gibi inovatif araçlar geliştirilmesi öngörülmüştür.

Çanakkale Belediyesi'nin 2020-2023 Yılları Arasındaki Faaliyet Raporları

2020 Yılı Faaliyet Raporu: Çanakkale Belediyesi, 2020 yılında engellilere yönelik çeşitli hizmetler sunmuştur. Öne çıkan hizmetlerden biri Evde Bakım Projesi'dir. Bu proje kapsamında, yalnız yaşayan ve ihtiyaçlarını karşılayamayan yaşlı ve engelli bireyler için ev temizlik hizmetleri düzenli olarak sağlanmıştır. Toplamda 953 temizlik hizmeti sunulmuştur. Ayrıca, çamaşırhane hizmeti engelli bireyler de dahil olmak üzere, kentte çamaşır yıkama imkânı olmayan bireylere sunulmuştur. Sinyalizasyon ve yaya geçitleri projelerinde de engelli bireyler için butonlar eklenmiş ve görme engellilere yönelik düzenlemeler

yapılmıştır. Bunun yanı sıra, engelli kartları dağıtılmış ve toplu taşımada engelli bireylere erişim imkânları sağlanmıştır.

2021 Yılı Faaliyet Raporu: Evde Kişisel Bakım ve Temizlik Hizmetleri devam ettirilmiş ve toplamda 1.212 hizmet sunulmuştur. Bu hizmetler, yaşlı ve engelli bireylere yönelik kişisel bakım ve ev temizliği hizmetlerini kapsamaktadır. Pandemi sürecinde engelli vatandaşlar için hastane ve poliklinik ulaşım desteği sağlanmış ve 826 sefer düzenlenmiştir. Bunların yanı sıra Engelliler Spor Kulübü'ne malzeme desteği sağlanmış ve engelli bireylerin kent içi dolaşım memnuniyeti %103 oranında gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte, engelli bireylerin sosyal hayata entegrasyonuna yönelik projeler de geliştirilmiştir.

2022 Yılı Faaliyet Raporu: Engelli Ulaşım Hizmetleri kapsamında, engelli bireylerin Altın Yıllar Yaşam Merkezi'ne erişimi sağlanmış ve toplamda 50 tekerlekli sandalye ile medikal malzeme yardımı yapılmıştır. "Elim Seninle Projesi" aracılığıyla engelli bireyler için çeşitli sosyal hizmetler sunulmuştur. Çamaşırhane hizmeti ve evde bakım hizmetleri de engelli bireylere sunulmaya devam etmiştir. 2022 yılında toplamda 1.372 hizmet sunulmuştur. Ayrıca engelli bireylerin sosyal sorumluluk projelerine katılımı teşvik edilmiştir.

2023 Yılı Faaliyet Raporu: Engellilere yönelik taşıma hizmetleri sunulmuş ve 192 vatandaşın ihtiyaçları karşılanmıştır. Çamaşırhane hizmetleri devam etmiş ve 557 kişi bu hizmetlerden faydalanmıştır. Ayrıca, engellilere yönelik sosyal sorumluluk projeleri %25 oranında gerçekleştirilmiştir.

4.3.3. Edirne Belediyesi

Şekil 25. Edirne Belediyesi'nin faaliyet gösterdiği Merkez ilçe

Edirne Belediyesi 2020-2024 Stratejik Planı

Edirne Belediyesi'nin 2020-2024 Stratejik Planı, *engelli dostu kent* kavramına yönelik önemli unsurlar barındırmaktadır. Plan, engelli bireylere yönelik hizmetlerin çeşitlendirilmesi ve sosyal entegrasyonlarının artırılması hedefini içerir. 2016 yılında açılan Engelsiz Yaşam Merkezi, dezavantajlı gruplara yönelik sosyal politikaların önemli bir adımı olarak öne çıkarken, bu merkezin faaliyetlerinin her yıl artarak devam etmesi hedeflenmiştir. Engelli bireylerin sosyal hayata katılımını kolaylaştırmak için kent peyzajında özel materyallerin ve erişilebilir tasarımların hayata geçirilmesi hedeflenmiştir.

Plan, ayrıca engellilere yönelik ulaşımda yaşanan sıkıntılara dikkat çekerek, bu alanda çeşitli iyileştirmeler yapılması gerektiğini belirtmiştir. Kent içi yürüyüş yolları ve parklarda engellilerin kullanımına uygun tasarımların yapılması gerekliliği vurgulanmış ve belirli sayıda erişilebilir peyzaj tasarımı gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Sosyal entegrasyonu artırmak amacıyla engelli dernekleri ve eğitim veren kurumlarla iş birliği yapılması, engellilerin toplu taşıma kullanımına yönlendirilmesi gibi projeler planlanmıştır.

Bu bağlamda, planın temel hedeflerinden biri, engelli bireylerin sosyal yaşamda daha aktif rol alabilmesi için gerekli altyapının sağlanması ve farkındalık oluşturulmasıdır. Engelli bireylere yönelik tekerlekli sandalye ve akülü araç yardımı, şarj istasyonlarının kurulması ve engelli dernekleriyle ortak projelerin geliştirilmesi de öngörülen hizmetler arasındadır. Stratejik plan, engelli bireylerin topluma tam katılımını sağlayarak kentin daha kapsayıcı ve erişilebilir hale getirilmesini amaçlamaktadır.

Edirne Belediyesi'nin 2020-2023 Yılları Arasındaki Faaliyet Raporları

2020 Faaliyet Raporu: Edirne Belediyesi, sosyal belediyecilik anlayışıyla engelli bireylerin ihtiyaçlarına yönelik çeşitli hizmetler sunmuştur. Özellikle kentsel altyapıda erişilebilirliğin artırılmasına yönelik çalışmalar yapılmış, engelli bireylere yönelik şarj istasyonları kurulmuş ve sosyal entegrasyonlarını kolaylaştıracak projeler geliştirilmiştir. Engelli bireylerin sosyal yaşama katılımını teşvik eden çalışmalar, belediyenin stratejik hedefleri arasında yer almıştır.

2021 Faaliyet Raporu: Belediyenin bu dönemde de engelli bireylere yönelik sosyal politikaları devam ettirilmiş, Engelsiz Yaşam Merkezi'nin faaliyetleri artırılmıştır. Erişilebilirlik alanında yapılan düzenlemelerle toplu taşımaya erişimin iyileştirilmesi ve park alanlarında düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, dezavantajlı grupların sosyal yaşama katılımını artırmak için çeşitli etkinlikler ve destek programları uygulanmıştır.

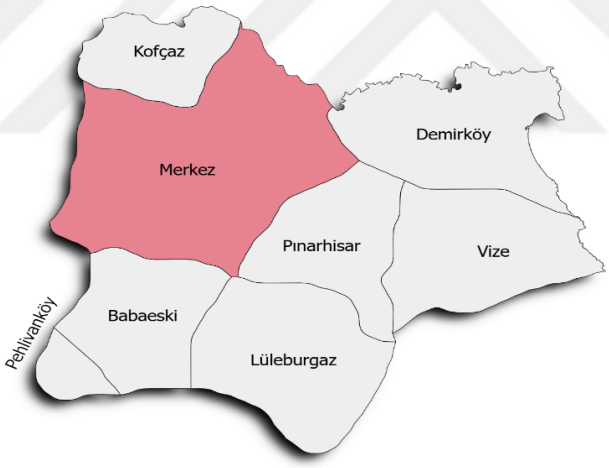
2022 Faaliyet Raporu: Edirne Belediyesi'nin engelli bireylere yönelik hizmetleri 2022 yılında da devam etmiş, Engelsiz Yaşam Merkezi'nde sosyal etkinlikler düzenlenmiş ve engelli bireylerin günlük yaşamlarını kolaylaştıracak ulaşım ve altyapı hizmetleri sunulmuştur. Toplu taşıma duraklarının erişilebilirliği artırılmış ve engelli bireyler için özel donanımlar sağlanmıştır.

2023 Faaliyet Raporu: Edirne Belediyesi'nin 2023 Faaliyet Raporu incelendiğinde Engelliler Haftası'ndan başlayarak çeşitli sosyal etkinlikler düzenlenmiş, şehrin farklı noktalarında engelli araç park yerleri oluşturulmuştur. Engelli bireylerin toplu taşımaya erişimini kolaylaştırmak adına yaya geçitlerine engelsiz butonlar takılmış, duraklarda

tekerlekli sandalye gibi araçların kullanımına uygun alanlar oluşturulmuş ve durakların erişilebilirlik standartlarına uygun hale getirilmesi için çeşitli iyileştirmeler yapılmıştır.

Belediye'nin Engelsiz Yaşam Merkezi'nde, engelli bireyler ve ailelerine yönelik çeşitli etkinlikler düzenlenmiş, öğrencilere yönelik sosyal faaliyetler ve psikolojik danışmanlık hizmetleri sunulmuştur. Engelli bireylerin sosyal hayata katılımını artırmaya yönelik bu faaliyetler, sosyal politikaların bir parçası olarak önemli yer tutmaktadır. Ayrıca, kent peyzajında engellilere yönelik yapılan tasarımlar hedeflenenin çok üzerinde gerçekleştirilmiş, ulaşım ve sosyal alanlarda erişilebilirlik konusunda büyük ilerleme kaydedilmiştir. Engelli bireylere sağlanan tekerlekli sandalye ve akülü araç yardımları da hedeflenen düzeyde gerçekleşmiştir.

4.3.4. Kırklareli Belediyesi

Şekil 26. Kırklareli Belediyesi'nin faaliyet gösterdiği Merkez ilçe

Kırklareli Belediyesi 2020-2024 Stratejik Planı

Kırklareli Belediyesi'nin 2020-2024 Stratejik Planında, engellilik ve erişilebilirlik konularına yönelik 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 14. ve 15. maddelerine dayanarak çeşitli hizmetlerin sunulacağı belirtilmiştir. Stratejik plan kapsamında, engellilere yönelik çalışmaların başında Engelsiz Yaşam Merkezi'nin yapılması hedefi yer almaktadır. Daha önceki stratejik plan döneminde de yapılması hedeflenen ancak yüksek maliyet nedeniyle

proje tamamlanamayan projenin; 2021'de %25, 2022'de %50, 2023'te %75, 2024 yılında ise %100 tamamlanması hedeflenmiştir. Ayrıca, engelli çocukların rehabilitasyonunda kullanılabilecek atla terapi gibi projeler planlanmış, bu projelerin izleme ve raporlama sıklıkları belirlenmiştir.

Plan, erişilebilirlik konusunu Kırklareli Belediyesi'nin temel değerlerinden biri olarak benimsemekte ve belediye hizmetlerinin tüm vatandaşlar için kolay erişilebilir olmasını hedeflemektedir. Engellilere yönelik tasarımlar, peyzaj alanlarında ve yürüyüş yollarında uygun materyallerin kullanılması, Kent Konseyi ile ortak etkinlikler gerçekleştirilmesi gibi faaliyetler bu çerçevede değerlendirilmiştir. Engelli bireylere ayni ve nakdi yardımlar yapılması hedeflenmiş olsa da, önceki yıllarda bu konuda herhangi bir hizmetin gerçekleştirilemediği rapor edilmiştir.

Kırklareli Belediyesi'nin 2020-2023 Yılları Arasındaki Faaliyet Raporları

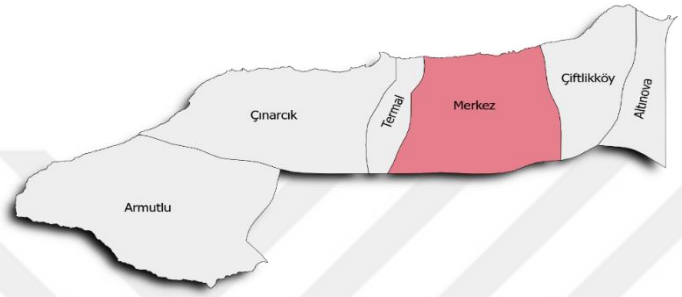
2020 Faaliyet Raporu: Kırklareli Belediyesi'nin sosyal yardımlar kapsamında 167 engelli vatandaşa ayni ve nakdi yardımlar yaptığı ve toplamda 10 adet tekerlekli sandalye dağıtıldığı rapor edilmiştir. Ayrıca, engelliler meclisiyle birlikte etkinlikler düzenlenmesi planlanmış, ancak hedefin sadece %33'ünün gerçekleştirilebildiği belirtilmiştir.

2021 Faaliyet Raporu: Engellilere yönelik sosyal yardımların devam ettiğini ve toplamda 564 engelli vatandaşa ayni ve nakdi yardımlar yapıldığını göstermektedir. Ayrıca, 19 adet tekerlekli sandalye dağıtılmış ve Engelliler Haftası gibi özel günlerde etkinlikler düzenlenmiştir. Türkiye Sakatlar Derneği ile düzenlenen Engelsiz Müzik Grubu konseri, engelli farkındalığını artırmaya yönelik önemli bir etkinlik olarak yer almıştır.

2022 Faaliyet Raporu*:* Kırklareli Belediyesi'nin engellilere yönelik hizmetlerini devam ettirdiğini ve özellikle sosyal etkinliklerin sayısını artırdığını göstermektedir. Bu yıl, Engelliler Haftası'nda farkındalık yürüyüşü yapılmış, kent konseyi ile engellilere yönelik 7 adet etkinlik düzenlenmiştir. Ayrıca, toplamda 3 adet tekerlekli sandalye ihtiyaç sahibi engelli bireylere teslim edilmiştir.

***2023 Faaliyet Raporu**:* Belediyenin engelli bireylere yönelik hizmetleri arasında piknik etkinlikleri, 2 adet tekerlekli sandalye dağıtımı ve Engelliler Meclisi ile düzenlenen etkinlikler yer almıştır. Engelsiz Yaşam Merkezi'nin etkinliklerine dair hedeflerin gerçekleştirilemediği belirtilmiş olup, kurum tasarruf tedbirleri sebebiyle bu hizmetlerin tamamlanamadığı açıklanmıştır.

4.3.5. Yalova Belediyesi

Şekil 27. Yalova Belediyesi'nin faaliyet gösterdiği Merkez ilçe

Yalova Belediyesi 2020-2024 Stratejik Planı

Yalova Belediyesi'nin 2020-2024 Stratejik Planı, engellilik ve erişilebilirlik konularını kentsel yaşamın her alanında dikkate almayı hedefleyen bir yapıya sahiptir. Planın temel amaçları arasında çevre dostu ulaşım ağı kurmak, kentsel yaşam kalitesini artırmak ve dezavantajlı grupların, özellikle engellilerin sosyal hayata daha aktif katılımını sağlamak yer alır. Stratejik planda, engelli bireyler için sosyal destek ve yardım hizmetlerinin artırılması, engelli vatandaşların yaşam kalitesini iyileştirecek projelerin geliştirilmesi ve kent genelinde erişilebilirlik standartlarının yükseltilmesi öngörülmüştür.

Ayrıca, engelli çocuklar için spor, beceri geliştirme ve sosyal hayata katılımı destekleyecek projeler gibi çeşitli girişimler planlanmış, bununla birlikte engelli plajı ve çocuk parkı gibi alanların oluşturulması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda, engelli bireylerin günlük yaşantılarında karşılaştıkları fiziksel bariyerleri ortadan kaldırmak için altyapı düzenlemeleri de planın önemli bir parçası olarak öne çıkmaktadır. Erişilebilirlik konusunda belediye, yaya ve bisiklet yollarının yanı sıra engelli vatandaşların rahatça kullanabileceği ulaşım ağları oluşturmayı amaçlamaktadır.

Yalova Belediyesi'nin 2020-2023 Yılları Arasındaki Faaliyet Raporları

2020 Yılı Faaliyet Raporu: Engelli rampalarının yaya köprülerine eklenmesi, manuel tekerlekli sandalye ve medikal destek ürünleri dağıtımı öne çıkmaktadır. Ayrıca, sinyalize kavşaklarda sesli yaya butonlarının geliştirilerek engelliler için daha erişilebilir hale getirilmesi önemli bir çalışma olarak belirtilmiştir.

2021 Yılı Faaliyet Raporu: Engelli bireylerin toplum hayatına katılımını desteklemek için çeşitli bilgilendirme ve yönlendirme hizmetlerinin yanı sıra, engelli aracı ile nakil hizmetleri, sıcak yemek yardımları gibi sosyal hizmetler sunulmuştur. Ayrıca, engelliler için düzenlenen eğitimler ve sosyal etkinlikler engellilerin toplumla daha aktif entegrasyonuna yönelik adımlar olarak öne çıkmıştır.

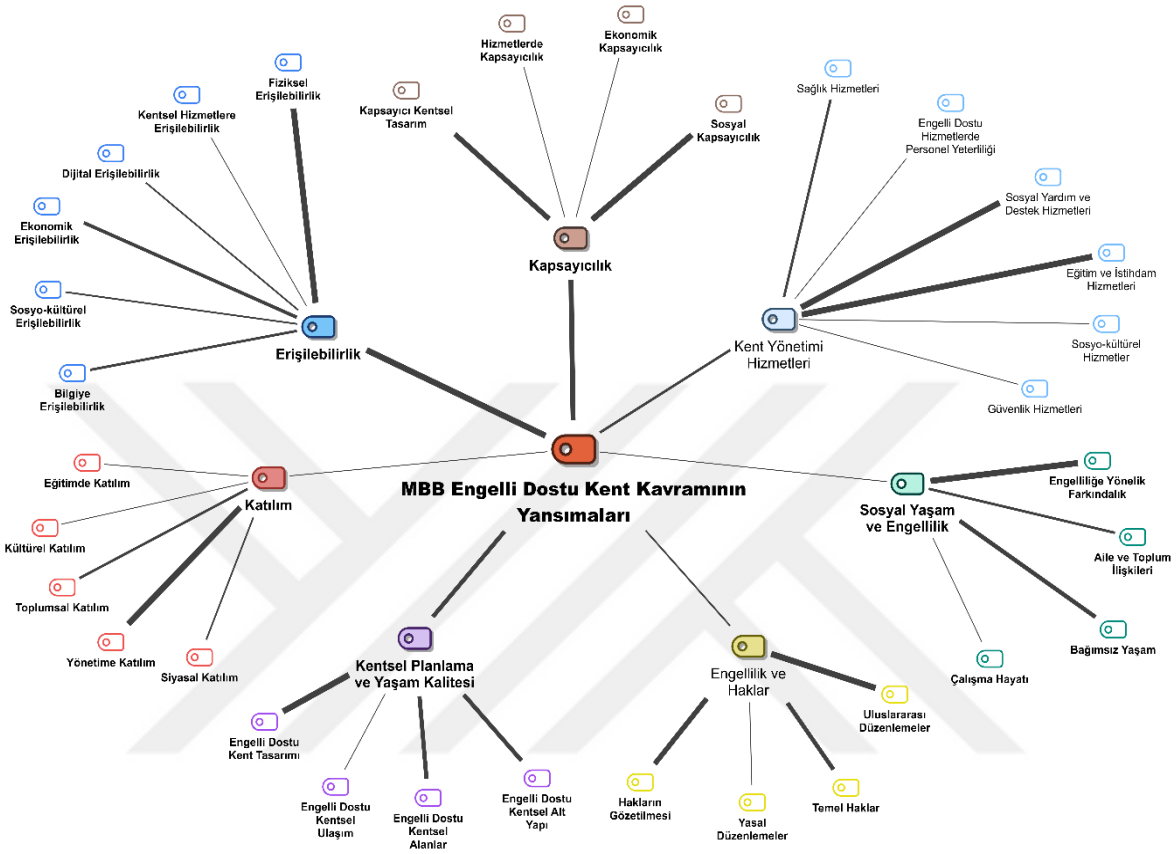
2022 Yılı Faaliyet Raporu: Yalova Belediyesi'nin 2022 yılı faaliyet raporuna erişilememiştir.

2023 Yılı Faaliyet Raporu: Engelli vatandaşlara yönelik hizmetler daha geniş kapsamda ele alınmıştır. Medikal destek yardımları, engelli araç park yerlerinin işaretlenmesi, Engelsiz Kafe gibi sosyal projeler yer almakta, ayrıca engelli bireyler için hasta nakil hizmetleri, evde kuaför ve berber hizmetleri sunulmaktadır. Engelli bireylerin sosyal hayata daha aktif katılımı için düzenlenen geziler ve etkinlikler, toplumsal entegrasyonu artırmaya yönelik önemli adımları oluşturmaktadır.

4.4. Araştırmanın Bulguları

Araştırma kapsamında içerik analizi yöntemiyle elde edilen verilerden "MBB Engelli Dostu Kent Kavramının Yansımaları" teması altında birbiriyle ilişki 6 kategori ve 29 kod oluşturulmuştur. İki ayrı çalışma projesinde ise toplamda 765 açık ve bağlamsal kod oluşturulmuştur. Oluşturulan temaya bağlı kategoriler ve kodlar Şekil 28'de hiyerarşik kod-alt kod sistemi ile gösterilmiştir.

4.4.1. Araştırmada Engelli Dostu Kent Kavramına İlişkin Oluşan Kategori ve Kodların Tanıtılması

Şekil 28. MBB dokümanlarında engelli dostu kent kavramının yansımalarına dair analizin hiyerarşik kod - alt kod sistemi

MBB dokümanları üzerinden Engelli dostu kent temasına ilişkin kategori ve kodlar oluşturulurken engelli bireylerin onurunun ve bağımsızlığının korunmasını, insan çeşitliliğinin bir parçası olarak görülmelerini ve ayrımcılığın önlenmesi adına fırsat eşitliği, sağlık hizmetlerine erişim, rehabilitasyon, eğitim, istihdam, siyaset, kültür, eğlence, spor etkinliklerine katılım, adalete erişim ve toplumsal yaşama tam ve etkin katılım gibi konulara dikkat çeken Dünya Engellilik Raporu'ndan (2011) yararlanılmıştır. Bununla beraber araştırmanın ikinci bölümünde aktarılan engellilik kurguları özellikle de International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF) ve Institute of Medicine-2 (IOM-2) Engellilik Kurgusu engelli dostu kente ilişkin kategori ve kodların hazırlanmasında önemli katkı sağlamıştır. Ayrıca, kentsel erişilebilirlik kılavuzları, Yürünebilirlik İndeksi

(Global Walkability Index), Erişilebilirlik Endeksi (Accessibility Index) gibi indeksler de incelenmiştir. Buna göre oluşturulan kategori ve kod sistemi şu şekilde tanıtılabilir:

- "Erişilebilirlik" kategorisi altında bulunan kodlar;

Kentsel hizmetlere erişilebilirlik kodu: Engelli bireylerin eğitim, sağlık, ulaşım gibi temel kentsel hizmetlere fiziksel, lojistik ve operasyonel açıdan erişebilme düzeyini,

Sosyo-kültürel erişilebilirlik kodu: Engelli bireylerin toplum içinde eşit şekilde sosyal ve kültürel aktivitelere katılımını sağlayan mekanizmalar, etkinlik alanlarının düzenlenmesi ve sosyal bariyerlerin kaldırılmasını,

***Dijital erişilebilirlik kodu*:** Engelli bireylerin internet, mobil uygulamalar ve dijital hizmetlere erişimlerinin kolaylaştırılması; özellikle görme, işitme veya motor beceri kısıtlılıkları olan bireyler için tasarlanan teknolojik çözümleri,

Bilgiye erişilebilirlik kodu: Engelli bireylerin geleneksel medya (gazete, televizyon) ve dijital medya (web siteleri, online kütüphaneler) üzerinden bilgiye ve özellikle de kamusal bilgiye ulaşabilmelerine olanak sağlayan erişim düzenlemelerini,

Ekonomik erişilebilirlik kodu: Engelli bireylerin istihdam olanaklarına, finansal hizmetlere ve ekonomik kaynaklara erişimlerini artırmaya yönelik fırsatları,

Fiziksel erişilebilirlik kodu: Kamusal alanlar, yollar, kaldırımlar, binalar ve toplu taşıma araçlarının evrensel tasarım ilkeleri çerçevesinde, engelli bireylerin bağımsız hareket edebilmesine uygun hale getirilmesini betimlemektedir.

- "Kent Yönetimi Hizmetleri" kategorisi altında bulunan kodlar;

Eğitim ve istihdam hizmetleri kodu: Engelli bireylerin mesleki becerilerini geliştirmeyi, istihdam olanaklarını artırmayı ve eğitim süreçlerine aktif katılımını sağlamayı hedefleyen yerel yönetim uygulamalarını,

Sosyal yardım ve destek hizmetleri kodu: Engelli bireylerin yaşam kalitesini artırmak için maddi yardım, danışmanlık ve rehberlik gibi sosyal destek mekanizmalarının sunulmasını ve erişilebilir hale getirilmesini

Sağlık hizmetleri kodu: Engelli bireylerin sağlık hizmetlerine fiziksel, ekonomik ve sosyal açıdan erişimini kolaylaştıran, özel gereksinimlerini karşılayacak şekilde düzenlenmiş yerel yönetim politikalarını ve uygulamalarını

Engelli dostu hizmetlerde personel yeterliliği kodu: Engelli bireylere yönelik hizmet sunumunda görev alan personelin bilgi, beceri ve farkındalık düzeyini, engelli hakları ve ihtiyaçları konusunda uzmanlaşmanın sağlanmasını,

Sosyo-kültürel hizmetler kodu: Engelli bireylerin kültürel etkinliklere katılımını desteklemek ve toplumla kaynaşmasını sağlamak amacıyla organize edilen sosyal ve kültürel faaliyetleri,

Güvenlik hizmetleri kodu: Engelli bireylerin bireysel ve toplumsal güvenliğini sağlamak için alınan tedbirleri, afet yönetimi ve acil durumlarda özel gereksinimlerini karşılamaya yönelik düzenlemeleri betimlemektedir.

- "Katılım" kategorisi altında bulunan kodlar;

Eğitimde katılım kodu: Engelli bireylerin her seviyedeki eğitim süreçlerine diğer bireylerle eşit koşullarda dahil olması, eğitim materyalleri ve ortamlarının erişilebilirliğinin sağlanmasını,

Kültürel katılım kodu*:* Engelli bireylerin sanatsal ve kültürel etkinliklere aktif olarak katılabilmesi, bu etkinliklerde üretici veya tüketici olarak yer almasına yönelik düzenlemeleri,

Siyasal katılım kodu: Engelli bireylerin seçimlerde oy kullanma, aday olma, karar alma süreçlerinde yer alma gibi demokratik haklarını engelsiz bir şekilde kullanabilmelerine olanak sağlayan mekanizmaları,

Toplumsal katılım kodu: Engelli bireylerin toplumun diğer üyeleriyle eşit şartlarda sosyal ilişkiler kurmasını, toplumsal faaliyetlerde yer almasını ve sosyal hayatın bir parçası haline gelmesine yönelik çalışmaları,

Yönetime katılım kodu**:** Engelli bireylerin yerel yönetimlerde, özellikle kendi yaşamlarını etkileyen politika ve hizmetlerin planlanması ve uygulanmasında söz sahibi olmalarını teşvik eden katılım mekanizmalarını betimlemektedir.

- “Kentsel Planlama ve Yaşam Kalitesi” kategorisi altında bulunan kodlar;

Engelli dostu kentsel ulaşım kodu: Engelli bireylerin toplu taşıma araçlarına, duraklara ve terminallere bağımsız ve güvenli bir şekilde erişebilmesini sağlayan, erişilebilirlik standartlarına uygun ulaşım çözümlerini,

Engelli dostu kentsel altyapı kodu: Su, enerji, iletişim gibi temel altyapı hizmetlerinin engelli bireylerin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde planlanmasını ve erişilebilir hale getirilmesini,

Engelli dostu kentsel alanlar kodu: Parklar, meydanlar, kaldırımlar ve kamusal alanların engelli bireylerin kullanımına uygun tasarlanmasını ve erişimlerini engelleyen fiziksel bariyerlerin kaldırılmasını,

Engelli dostu kent tasarımı kodu: Kent genelinde fiziksel, sosyal ve çevresel erişilebilirliği merkeze alarak, herkes için kapsayıcı ve yaşanabilir bir kent modeli oluşturmayı hedefleyen bütüncül planlama yaklaşımlarını betimlemektedir.

- “Kapsayıcılık” kategorisi altında bulunan kodlar;

Sosyal kapsayıcılık kodu: Tüm bireylerin toplumsal yaşama eşit hak ve fırsatlarla dahil edilmesini sağlayan, ayrımcılığı ortadan kaldırmayı hedefleyen politikaları ve uygulamaları,

Kapsayıcı kentsel tasarım kodu: Kentsel mekânların herkes için erişilebilir ve kullanılabilir olmasını sağlamak amacıyla evrensel tasarım ilkeleriyle şekillendirilen, tüm bireylerin ihtiyaçlarını gözeten şehir planlama yaklaşımlarını,

Hizmetlerde kapsayıcılık kodu: Sağlık, eğitim, sosyal yardım gibi kamu hizmetlerinin, tüm bireylerin erişim ve kullanım haklarını göz önünde bulundurarak kapsayıcı bir şekilde sunulmasını,

Ekonomik kapsayıcılık kodu: Tüm bireylerin istihdam, girişimcilik ve finansal kaynaklara erişimini destekleyen, ekonomik fırsat eşitliğini sağlamayı amaçlayan düzenlemeleri ve uygulamaları betimlemektedir.

- “Engellilik ve Haklar” kategorisi altında bulunan kodlar;

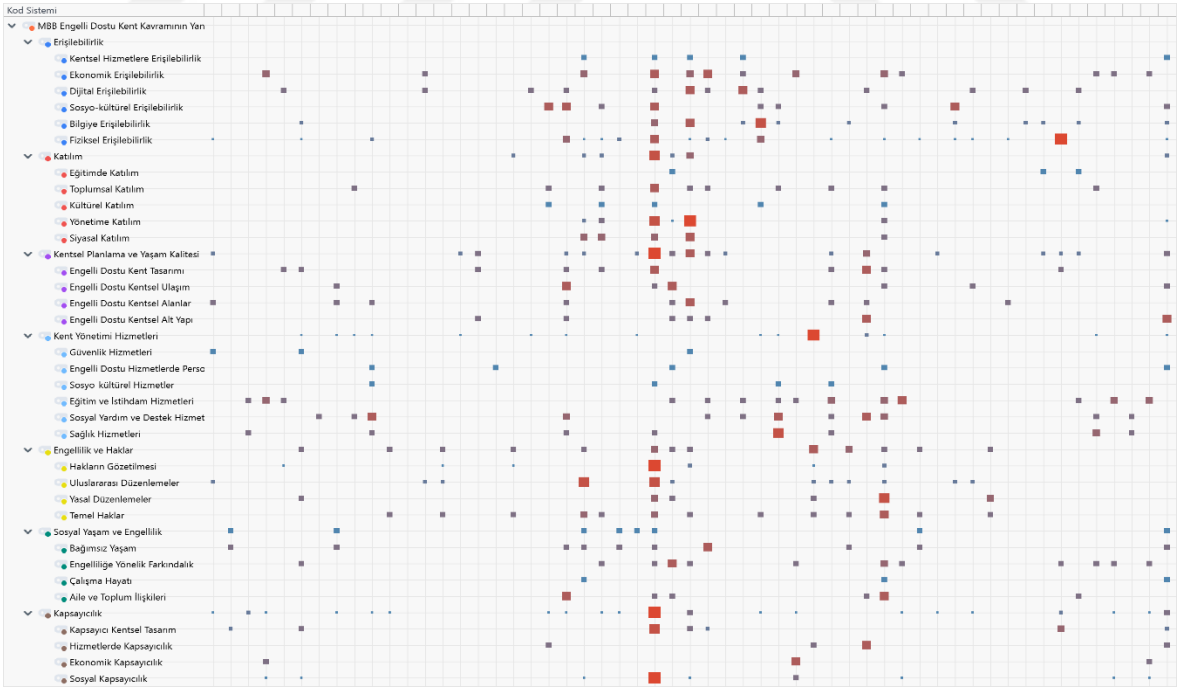
Uluslararası düzenlemeler kodu: Engelli bireylerin haklarını güvence altına alan Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi gibi uluslararası belgeler ve bu belgelerin uygulanmasına yönelik küresel standartları,

Yasal düzenlemeler kodu: Engelli bireylerin haklarını korumak ve eşitlik ilkesini sağlamak için ulusal düzeyde yapılan yasa, yönetmelik ve mevzuat düzenlemelerini,

Hakların gözetilmesi kodu: Engelli bireylerin haklarının korunması ve hayata geçirilmesi için yerel yönetimler tarafından geliştirilen denetim mekanizmalarını ve uygulamalarını,

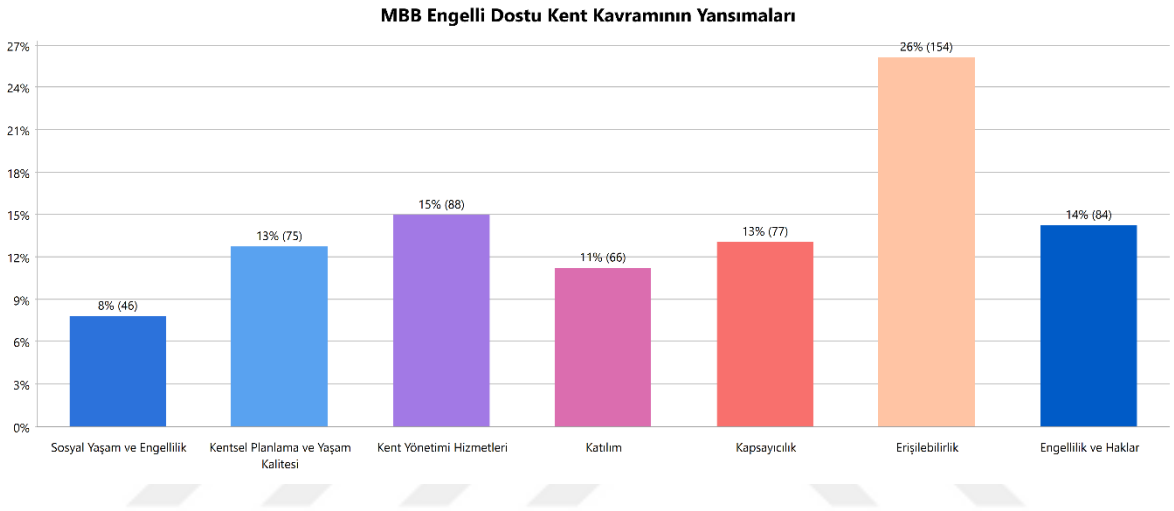
Temel haklar kodu: Eğitim, sağlık, istihdam, barınma ve bilgiye erişim gibi engelli bireylerin insan hakları kapsamında yer alan vazgeçilmez ve evrensel haklarını betimlemektedir.

4.4.2. MBB Dokümanlarında Engelli Dostu Kent Kavramına Dair Bulgular

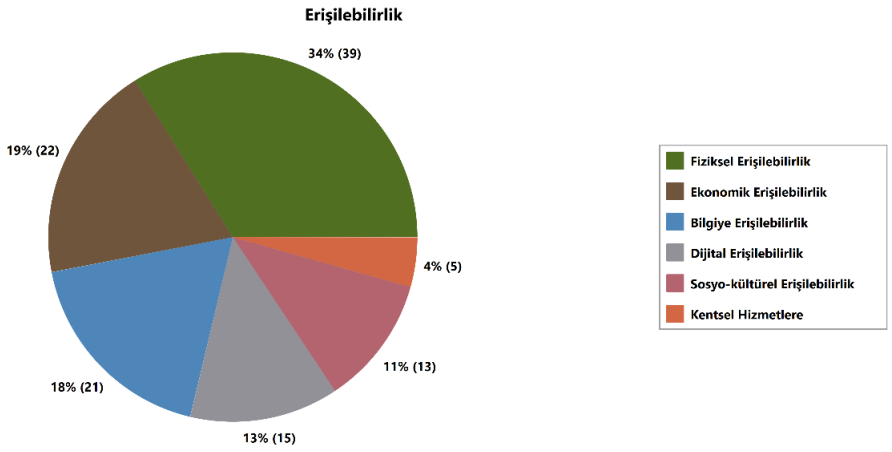
Şekil 29. MBB dokümanlarında engelli dostu kent kavramının bileşenlerinin kodlanma sıklığı kod matris taraması

Şekil 29'da MBB'in dokümanlarında engelli dostu kent yaklaşımına dair yansımalar değerlendirildiğinde en sık kodlanan bileşenin, 39 defa kodlanan "Fiziksel erişilebilirlik" kodu olduğu ikinci en sık tekrarlanan bileşenin ise 35 defa kodlanan "Kapsayıcılık" kodu olduğu gösterilmiştir. Bununla beraber MBB dokümanları içerisinden analiz edilen 55 kaynak, yayın yıllarına göre sıralanarak oluşturulan kod matris taraması yine Şekil 30'da gösterilmiştir. Buna göre kodlanma yoğunluğu en fazla 2018-2024 yılları arasında olduğu tespit edilmiştir.

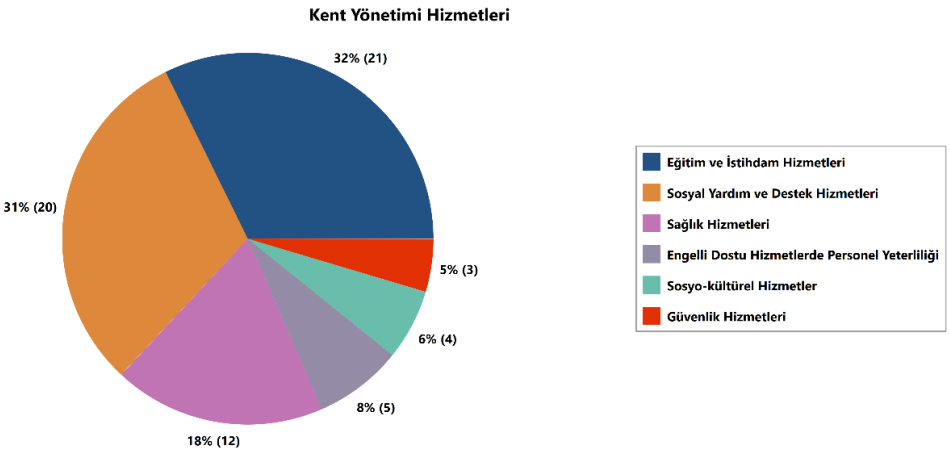
Şekil 30. MBB dokümanlarında engelli dostu kent kavramının oransal yansıması

Şekil 30'a göre MBB dokümanlarında engelli dostu kent kavramının oransal yansıması incelendiğinde %26 oranla "Erişilebilirlik" bileşeni ilk sırada yer almaktadır.

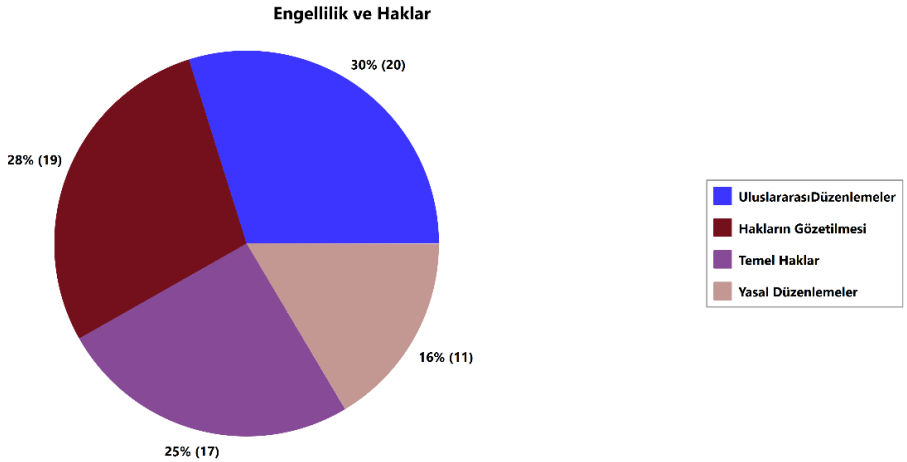
Şekil 31. MBB dokümanlarında erişilebilirlik kategorisine ilişkin kodların istatistiği

Analize tabi tutulan MBB dokümanlarında, erişilebilirlik çeşitlerine göre gerçekleştirilen kodlama sonucunda Şekil 31'de verilen istatistiğe göre "Erişilebilirlik" kategorisine ilişkin kodlar arasında ilk sırada %34 oran ile "fiziksel erişilebilirlik" kodu ön plana çıkarken "kentsel hizmetlere erişilebilirlik" kodunda ise %4 oran ile en az kodlama gerçekleşmiştir.

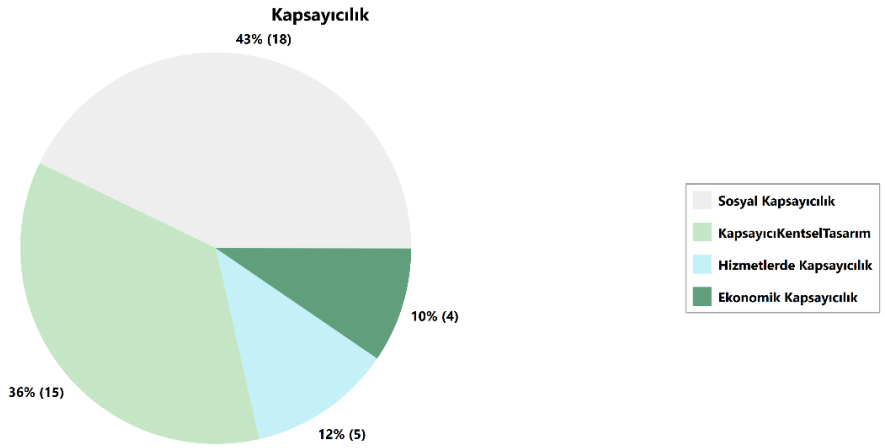
Şekil 32. MBB dokümanlarında kent yönetimi hizmetleri kategorisine ilişkin kodların istatistiği

Analiz sonucunda elde edilen istatistiklere göre "Kent yönetimi hizmetleri" kategorisinde en fazla kodlama %32 oran ile "eğitim ve istihdam hizmetleri" ile %31 oranla "sosyal yardım ve destek hizmetleri" kodu olarak saptanmıştır. MBB dokümanları içerisinde bu kategoride en az üzerinde durulan kod ise %5 oran ile "güvenlik hizmetleri" koduna ilişkin gerçekleşmiştir.

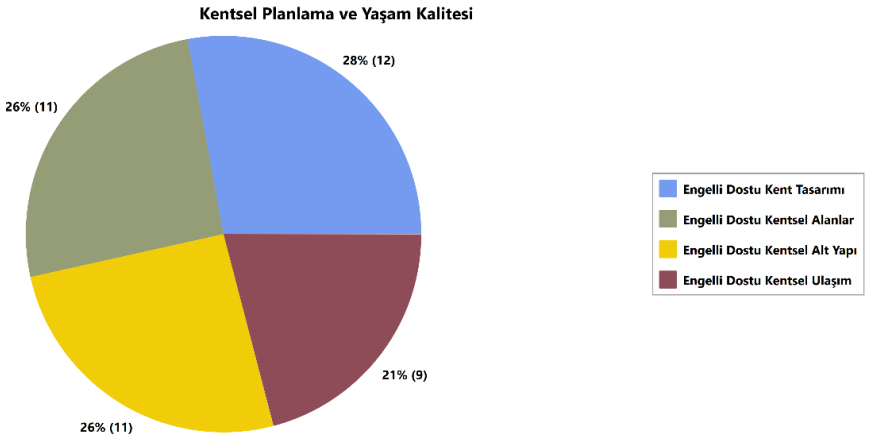
Şekil 33. MBB dokümanlarında engellilik ve haklar kategorisine ilişkin kodların istatistiği

MBB dokümanları üzerinden gerçekleştirilen kodlamaya göre "Engellilik ve Haklar" kategorisine ilişkin en çok engellilikle ilgili "uluslararası düzenlemeler" üzerinde durulurken en az ise Türkiye'deki engellilikle ilgili "yasal düzenlemeler" üzerinde durulduğu gözlenmiştir.

Şekil 34. MBB dokümanlarında kapsayıcılık kategorisine ilişkin kodların istatistiği

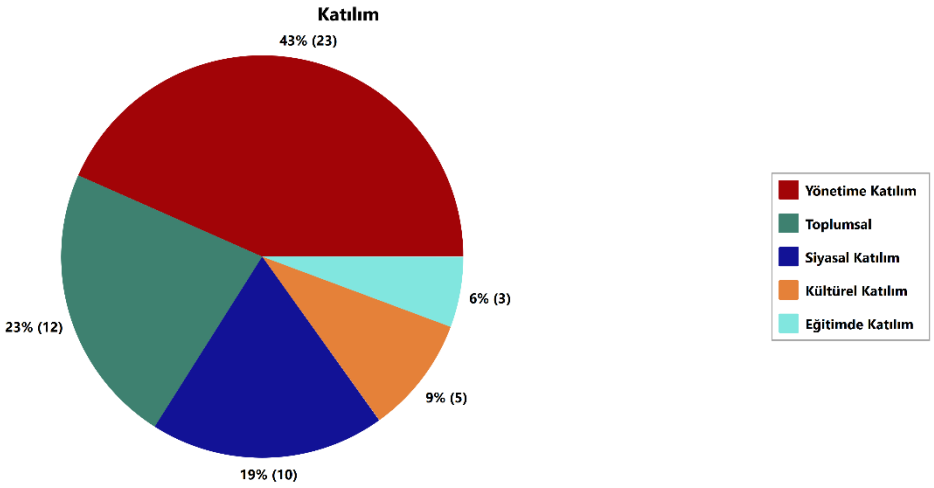
Analiz edilen dokümanlar sonucunda MBB'nin "Kapsayıcılık" kategorisinde en çok tüm bireylere karşı ayrımcılığın ortadan kaldırılmasını gözettiği "sosyal kapsayıcılık" kodu ön plana çıkarken tüm bireyler arasında ekonomik fırsat eşitliğinin hedeflendiği "ekonomik kapsayıcılık" kodunun ise en son sırada yer aldığı saptanmıştır.

Şekil 35. MBB dokümanlarında kentsel planlama ve yaşam kalitesi kategorisine ilişkin kodların istatistiği

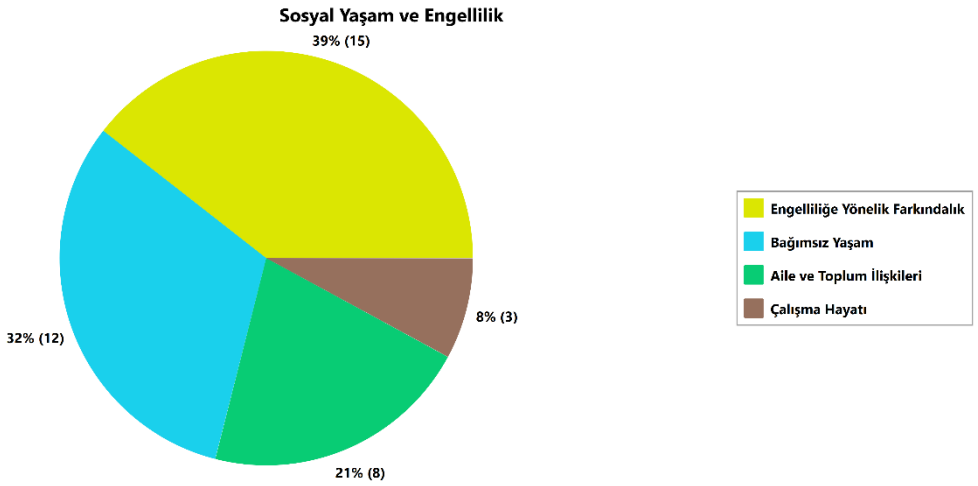
Analize dahil olan dokümanlarda MBB'nin "Kentsel planlama ve yaşam kalitesi" kategorisinde en çok gerçekleştirilen kodlama %28 oranla "engelli dostu kent tasarımı"na

ilişkin olurken en az ise “engelli dostu kentsel ulaşım” olduğu tespit edilmiştir. Ancak yine de bu kategoriye ilişkin tüm kodlar arasında dengeli bir oransal dağılım olduğu gözlenmiştir.

Şekil 36. MBB dokümanlarında katılım kategorisine ilişkin kodların istatistiği

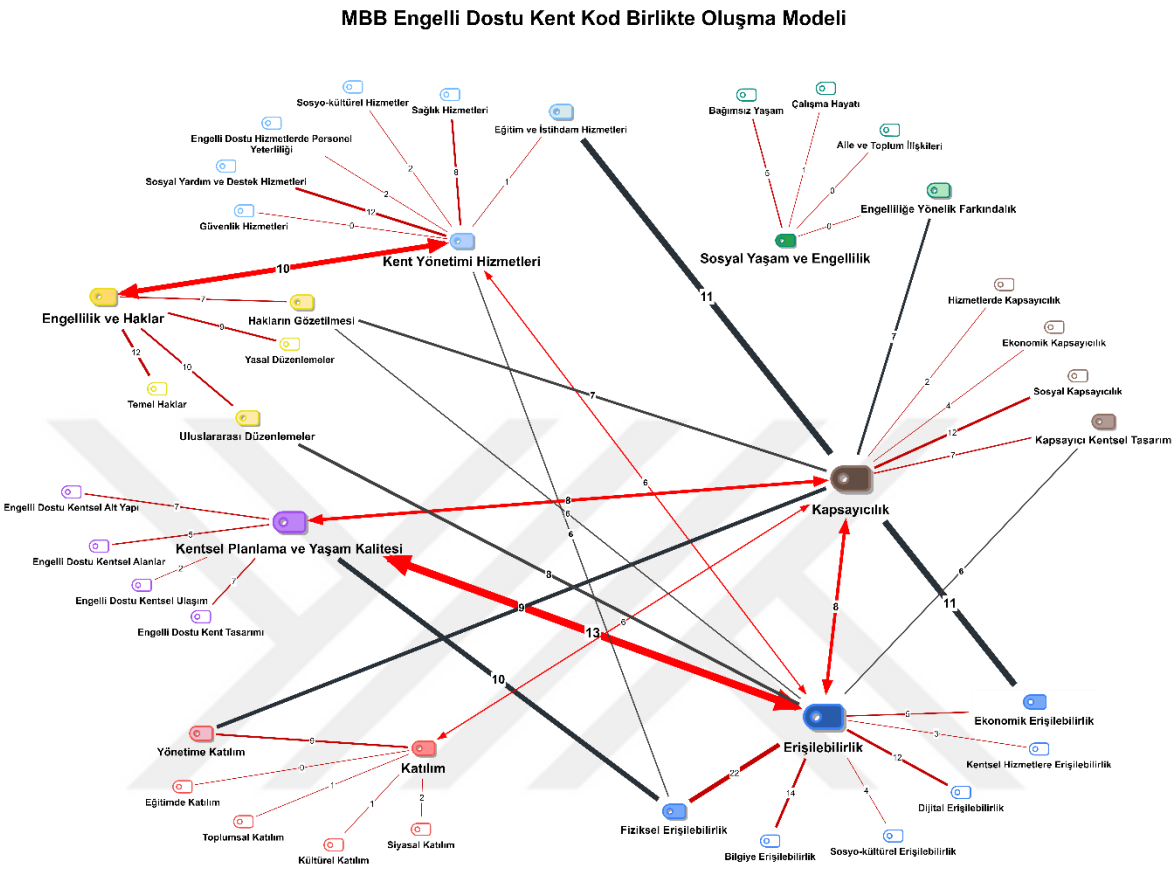
Analizde “Katılım” kategorisine ilişkin kodların istatistiği incelendiğinde %43 oran ile “yönetime katılım” ilk sırada yer alırken birbirine yakın oranlar ile “toplumsal katılım” ve “siyasal katılım” kodlarının “yönetime katılım” kodunu takip ettiği saptanmıştır. Bu kategoriye ilişkin en az üzerinde durulan konunun ise sırasıyla %9 ve %6 oran ile “kültürel katılım” ve “eğitime katılım” kodları olduğu tespit edilmiştir.

Şekil 37. MBB dokümanlarında sosyal yaşam ve engellilik kategorisine ilişkin kodların istatistiği

Analiz sonucunda “Sosyal yaşam ve engellilik” kategorisinde %39 oran ile “engelliliğe yönelik farkındalık” kodu ilk sırada yer almıştır. Bu kodu %32 oran ile

"bağımsız yaşam" kodu; %21 oran ile "aile ve toplum ilişkileri" kodu; en az ise %8 oranı ile "çalışma hayatı" kodu izlemiştir.

Şekil 38. MBB dokümanlarından elde edilen kategori ve kodların birlikte oluşma modeli

Analiz edilen MBB dokümanları üzerinden oluşturulan engelli dostu kente yönelik kategori-kod sisteminin birbirleri arasında nasıl ve ne sıklıkla bir ilişki olduğunu ortaya koymak amacıyla "Kategori ve kodların birlikte oluşma modeli" Şekil 38'de gösterilmiştir. Buna göre "engelli dostu kent kavramı" temasına ait "erişilebilirlik", "kapsayıcılık" ve "kentsel planlama ve yaşam kalitesi" kategorilerinin birlikte kodlandığı (çakışık kod) ve aralarında doğrudan bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bunlarla beraber "engellilik ve haklar" ve "kent yönetimi hizmetleri" kategorileri 10'ar kez birlikte kodlanmış ve "kent yönetimi hizmetleri" kategorisinin aynı şekilde 8'er kez "erişilebilirlik" kategorisi ile birlikte kodlandığı görülmüştür. Bu doğrultuda "Engellilik ve haklar" ve "erişilebilirlik" kategorilerinin "kent yönetim hizmetleri" ile doğrudan ilişkili olduğu izlenmiştir.

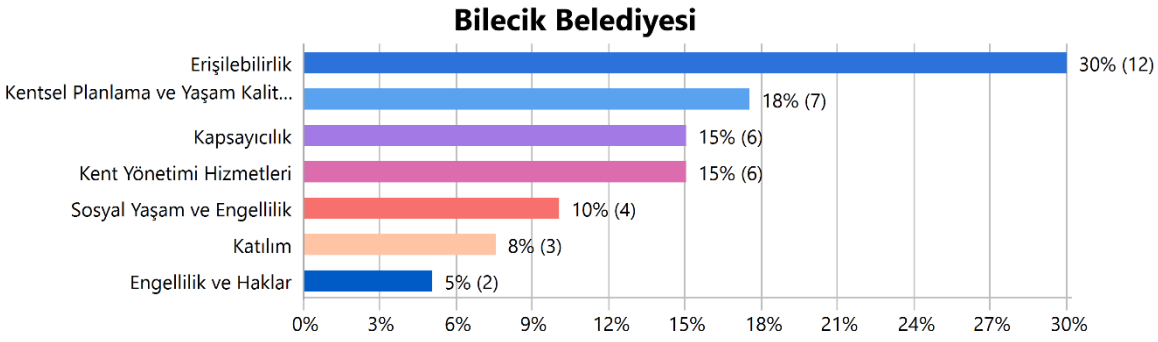
"Erişilebilirlik" kategorisinin diğer kategorilerin kodları ile ilişkisi irdelendiğinde "kapsayıcı kentsel tasarım" kodu, "hakların gözetilmesi" kodu ve "uluslararası düzenlemeler" kodu ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir.

"Kapsayıcılık" kategorisi ise en fazla "ekonomik erişilebilirlik" kodu ve "eğitim ve istihdam hizmetleri" kodu ile birlikte kodlanmıştır. Daha sonra bu kategorinin sırasıyla "yönetime katılım" kodu, "engelliliğe yönelik farkındalık" kodu ve "hakların gözetilmesi" kodu ile birlikte kodlanarak birbirleriyle ilişkili olduğu izlenmiştir.

"Kentsel planlama ve yaşam kalitesi" kategorisi ise yalnızca "fiziksel erişilebilirlik kodu ile birlikte kodlanırken benzer biçimde "Kent yönetimi hizmetleri" kategorisi ise sadece "fiziksel erişilebilirlik" kodu ile birlikte kodlanmıştır.

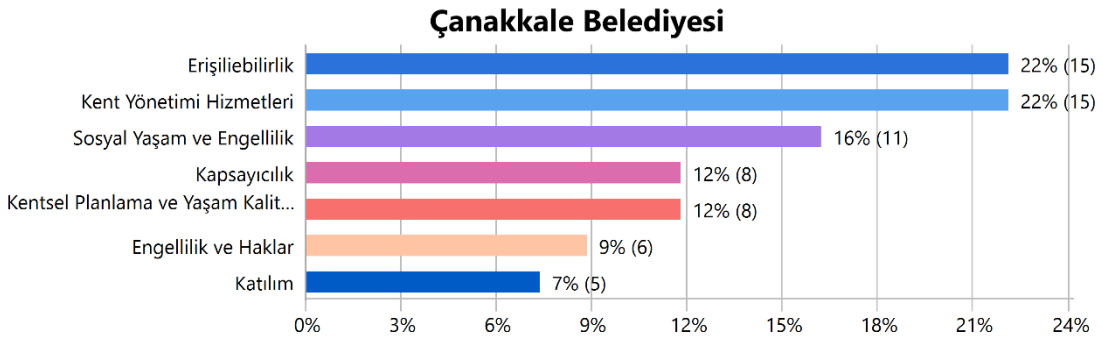
MBB özelinde yapılan bu analizin bulgularına göre engelli dostu kent kavramı için "kapsayıcılık" ve "erişilebilirlik" kategorilerinin ön planda olduğu tespit edilmiştir. "Engellilik ve haklar" kategorisi ile "Sosyal yaşam ve engellilik" kategorilerinin ise herhangi bir kod ile doğrudan ilişkili olmadığı görülmüştür. Ancak yine de her kategorinin veya kodların en az birinin diğer kategori ve kodlarla birlikte kodlandığı saptanmıştır.

4.4.3. MBB'ye Üye İl Belediyelerinin 2020-2024 Dönemi Stratejik Planlarının Analizine İlişkin Bulgular

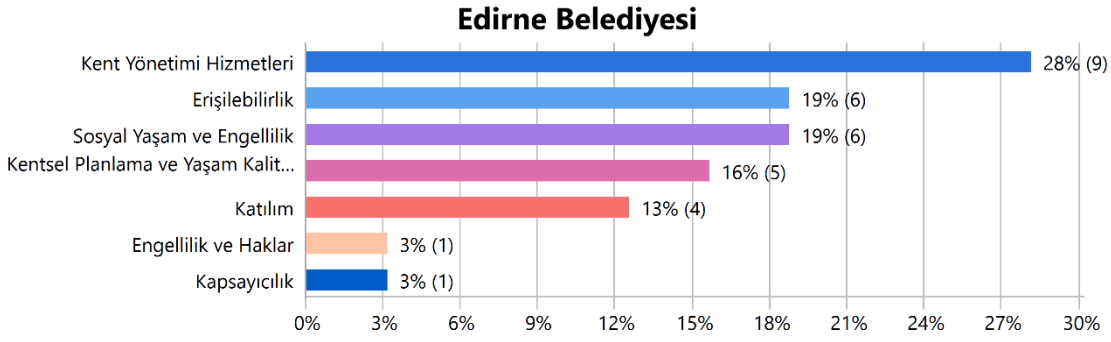
Şekil 39. Bilecik Belediyesi 2020 – 2024 Dönemi Stratejik Plan Belgesinde engelli dostu kent kavramının yansıması

Şekil 39'a göre Bilecik Belediyesi 2020 – 2024 dönemi stratejik plan belgesinde engelli dostu kent kavramının yansımaları değerlendirildiğinde 12 adet "Erişilebilirlik" koduyla en sık bu doğrultudaki hedefler belirtilmiştir. Bu hedefler içerisinde "Fiziksel erişilebilirlik" ve "Bilgiye erişilebilirlik" ön plana çıkmaktadır. Belediyenin stratejik planında en az kodlanan bileşen ise "Engellilik ve haklar" kodu olmuştur.

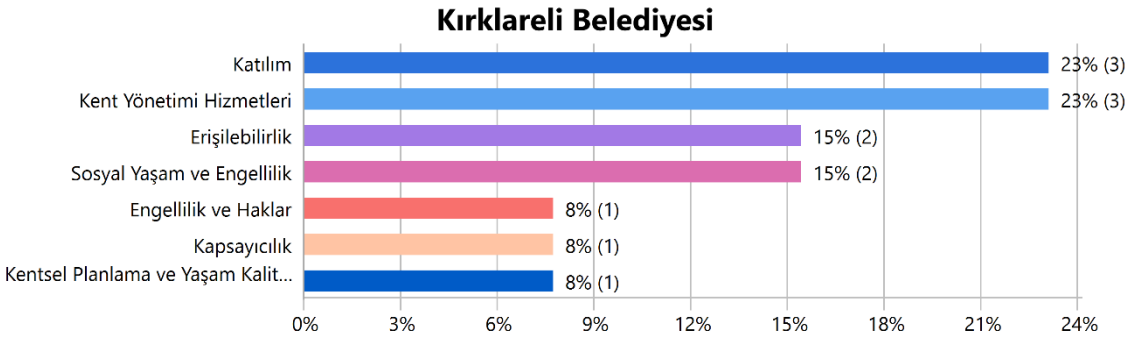
Şekil 40. Çanakkale Belediyesi 2020 – 2024 Dönemi Stratejik Plan Belgesinde engelli dostu kent kavramının yansıması

Şekil 40'a göre Çanakkale Belediyesi 2020 – 2024 dönemi stratejik plan belgesinde engelli dostu kent kavramının yansımaları değerlendirildiğinde örnekleme dahil diğer belediyeler içerisinde en fazla kodlamanın Çanakkale Belediyesi'ne ait olduğu saptanmıştır. Çanakkale Belediyesi'nin engelli dostu kent kavram ve uygulamalarına yönelik en sık "Erişilebilirlik" ve "Kent Yönetimi Hizmetleri" bileşenleri 15'er kez kodlanırken en az ise 5 kez kodlanan "Katılım" bileşeni olmuştur.

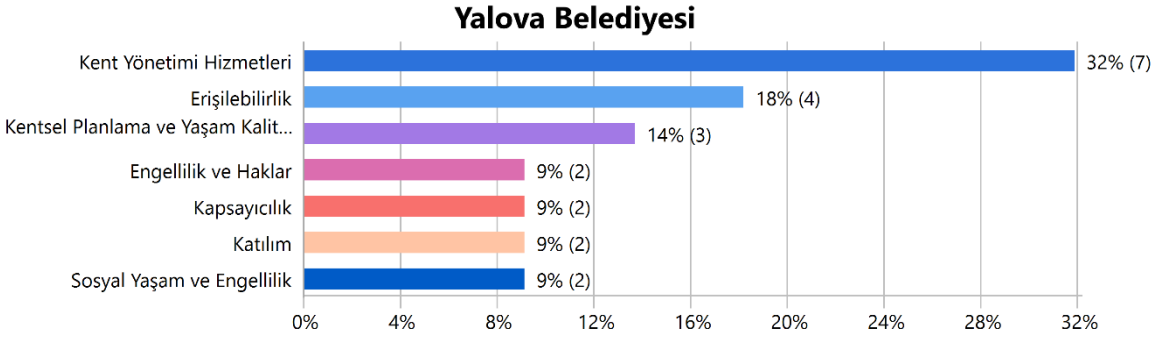
Şekil 41. Edirne Belediyesi 2020 – 2024 Dönemi Stratejik Plan Belgesinde engelli dostu kent kavramının yansıması

Şekil 41'e göre Edirne Belediyesi 2020 – 2024 dönemi stratejik plan belgesinde engelli dostu kent kavramının yansımaları değerlendirildiğinde 9 kez kodlanan "Kent Yönetimi Hizmetleri" en sık kodlanan bileşen olurken "Engellilik ve Haklar" ile "Kapsayıcılık" bileşenleri 1'er kod ile en az sıklığı göstermiştir.

Şekil 42. Kırklareli Belediyesi 2020 – 2024 Dönemi Stratejik Plan Belgesinde engelli dostu kent kavramının yansıması

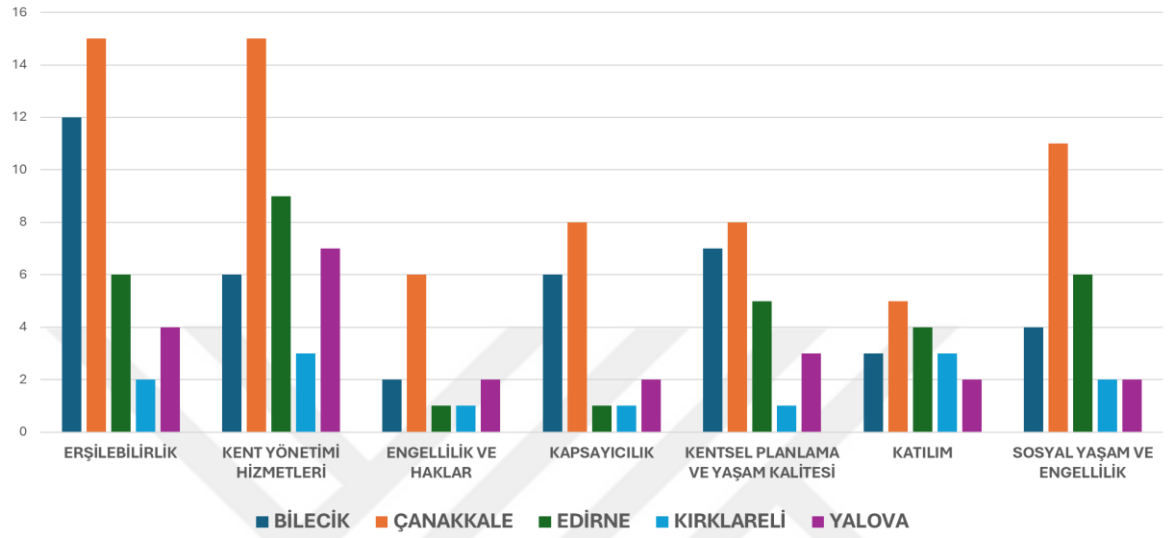
Şekil 42'ye göre Kırklareli Belediyesi 2020 – 2024 dönemi stratejik plan belgesinde engelli dostu kent kavramının yansımaları değerlendirildiğinde "Katılım" ve "Kent Yönetimi Hizmetleri" 3 defa kodlanarak en sık kodlanan bileşen olmuşken "Engellilik ve Haklar", "Kapsayıcılık" ve Kentsel Planlama ve Yaşam Kalitesi" 1'er kez kodlanarak en az sıklığı göstermiştir.

Şekil 43. Yalova Belediyesi 2020 – 2024 Dönemi Stratejik Plan Belgesinde engelli dostu kent kavramının yansıması

Şekil 43'e göre Yalova Belediyesi 2020 – 2024 dönemi stratejik plan belgesinde engelli dostu kent kavramının yansımaları değerlendirildiğinde 7 defa kodlama ile en sık

kodlanan bileşen “Kent Yönetimi Hizmetleri” olurken “Engelli ve Haklar”, “Sosyal Yaşam ve Engellilik” “Kapsayıcılık” ve “Katılım” bileşenleri 2’şer kez kodlanarak en az sıklığı göstermiştir.

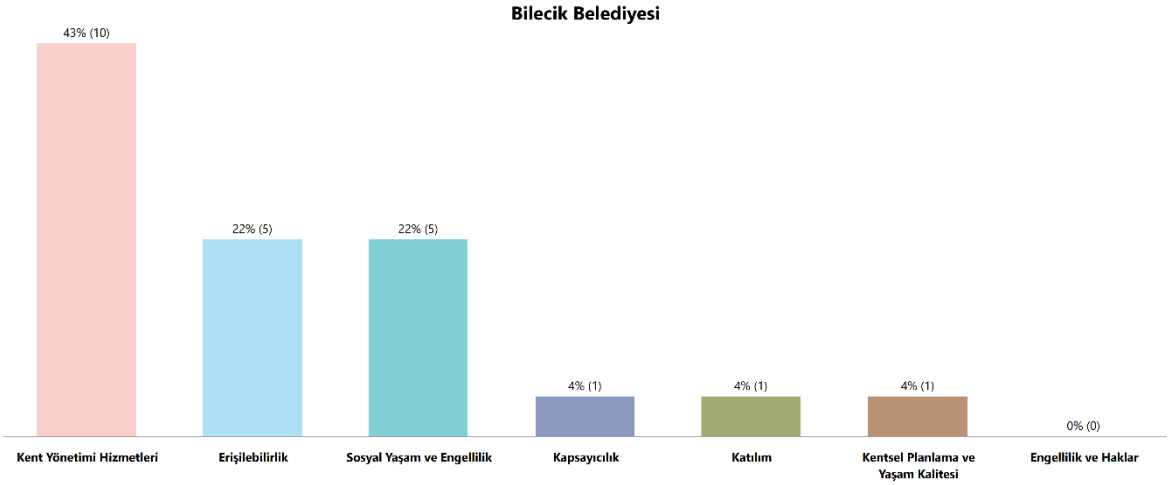

Şekil 44. MBB üye il belediyelerinin stratejik planlarında engelli dostu kent kavramına yönelik göstergelerinin karşılaştırılması

Şekil 44’te aktarıldığı üzere MBB üye il belediyelerinin 2020-2024 dönemi stratejik planlarının içerik analizi sonucunda, engelli dostu kent kavramının yansıması olarak oluşturulan tüm kategorilerde Çanakkale Belediyesi Stratejik Planı’nın engelli dostu kenti en fazla yansıtan belediye olduğu tespit edilmiştir. Stratejik planına göre engelli dostu kent kavramını en az yansıtan belediyenin ise Kırklareli Belediyesi olduğu saptanmıştır.

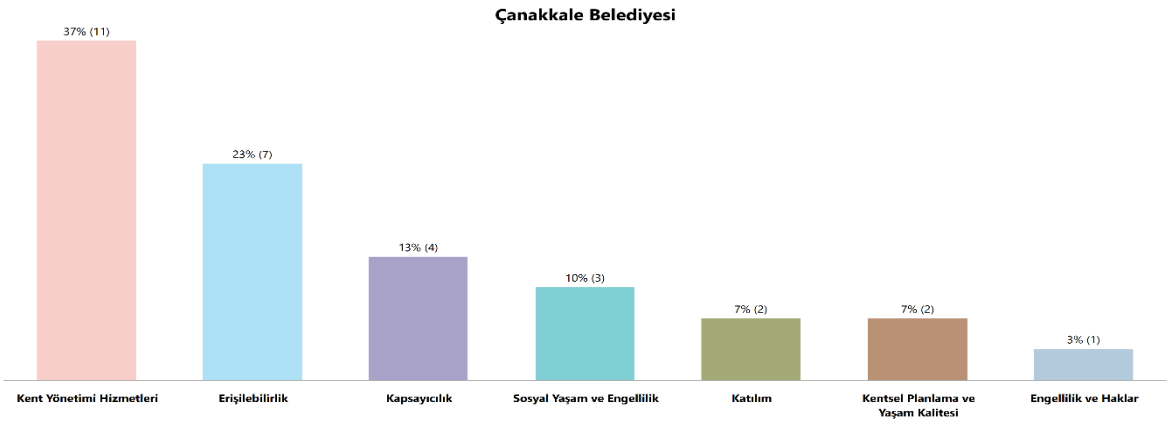
4.4.4. MBB’ye Üye İl Belediyelerinin 2020-2023 Yılları Arası Faaliyet Raporlarının Analizine İlişkin Bulgular

MBB üye il belediyelerinin stratejik yönetimi sürecinde belirli bir dönemdeki performansının, gerçekleştirdiği faaliyetlerin, ulaştığı başarıların ve karşılaştığı zorlukların ayrıntılı bir şekilde açıklandığı 2020, 2021, 2022 ve 2023 Faaliyet Raporları incelenerek Bilecik, Çanakkale, Edirne, Kırklareli ve Yalova Belediyesi’nin stratejik planlarına yansıyan engelli dostu kent kavramını ne ölçüde gerçekleştirildiği aynı kategori ve kod sistemi kullanılarak analiz edilmiştir.

Şekil 45. Bilecik Belediyesi Faaliyet Raporlarına göre engelli dostu kent göstergelerine bağlı şekillenen faaliyetler

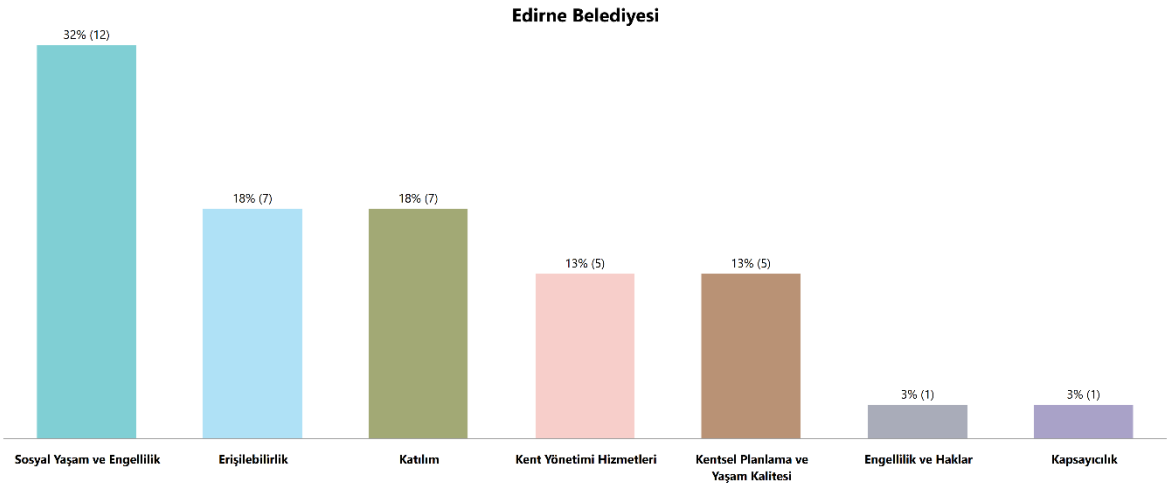
Şekil 45'te gösterildiği üzere Bilecik Belediyesi 2020, 2021, 2022 ve 2023 yılları Faaliyet Raporları analiz edildiğinde en çok engelli vatandaşlara yönelik "Kent Yönetimi Hizmetleri", "Erişilebilirlik" ve "Sosyal Yaşam ve Engellilik" kategorilerinde faaliyetlerin gerçekleştiği görülmüştür. "Engellilik ve Haklar" kategorisine ilişkin herhangi bir faaliyetin ise bu yıllar arasında gerçekleştirilmediği saptanmıştır.

Şekil 46. Çanakkale Belediyesi Faaliyet Raporlarına göre engelli dostu kent göstergelerine bağlı şekillenen faaliyetler

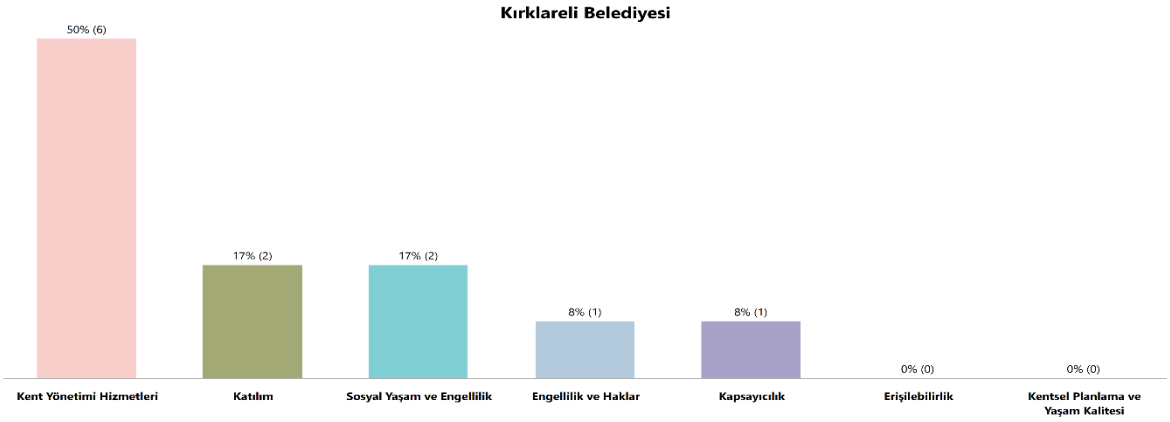
Şekil 46'da gösterildiği üzere Çanakkale Belediyesi 2020, 2021, 2022 ve 2023 yılları Faaliyet Raporları analiz edildiğinde engelli bireylere yönelik en çok sırasıyla "Kent Yönetimi Hizmetleri", "Erişilebilirlik" ve "Kapsayıcılık" kategorilerinde faaliyetlerin

gerçekleştiği görülmüştür. En az gerçekleştirilen kategorinin ise "Engellilik ve Haklar" kategorisi olduğu saptanmıştır.

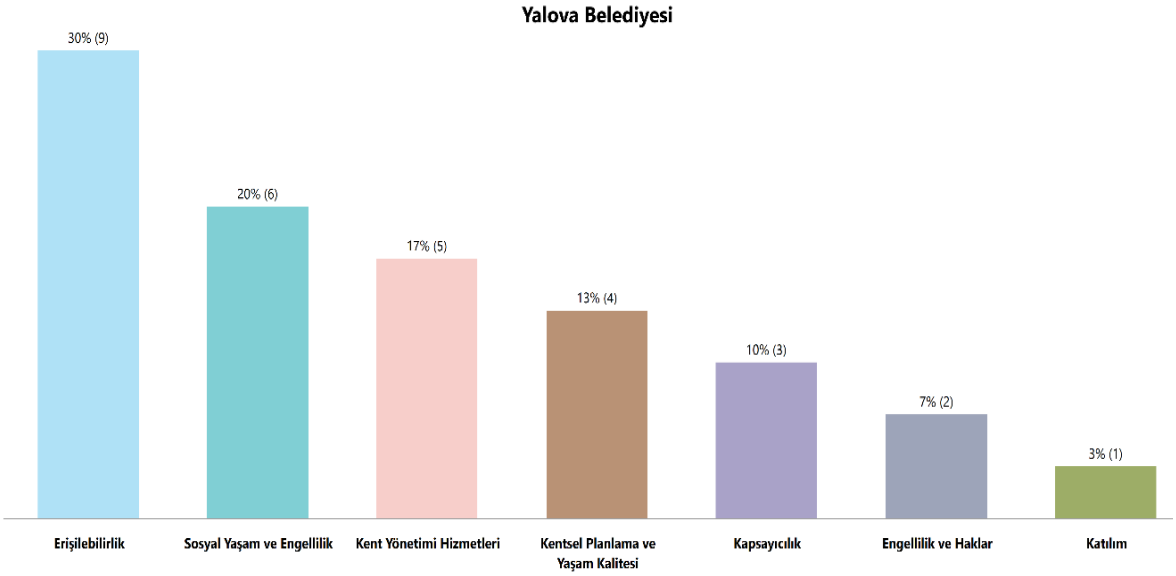
Şekil 47. Edirne Belediyesi Faaliyet Raporlarına göre engelli dostu kent göstergelerine bağlı şekillenen faaliyetler

Şekil 47'de gösterildiği üzere Edirne Belediyesi 2020, 2021, 2022 ve 2023 yılları Faaliyet Raporları analiz edildiğinde engelli bireylere yönelik en çok "Sosyal Yaşam ve Engellilik" kategorisinde, ikinci sırada ise "Erişilebilirlik" ve "Katılım" kategorilerinde faaliyetlerin gerçekleştiği tespit edilmiştir. 2020-2023 yılları arasında en az gerçekleştirilen faaliyetlerin ise "Engellilik ve Haklar" ile "Kapsayıcılık" kategorilerinde olduğu saptanmıştır.

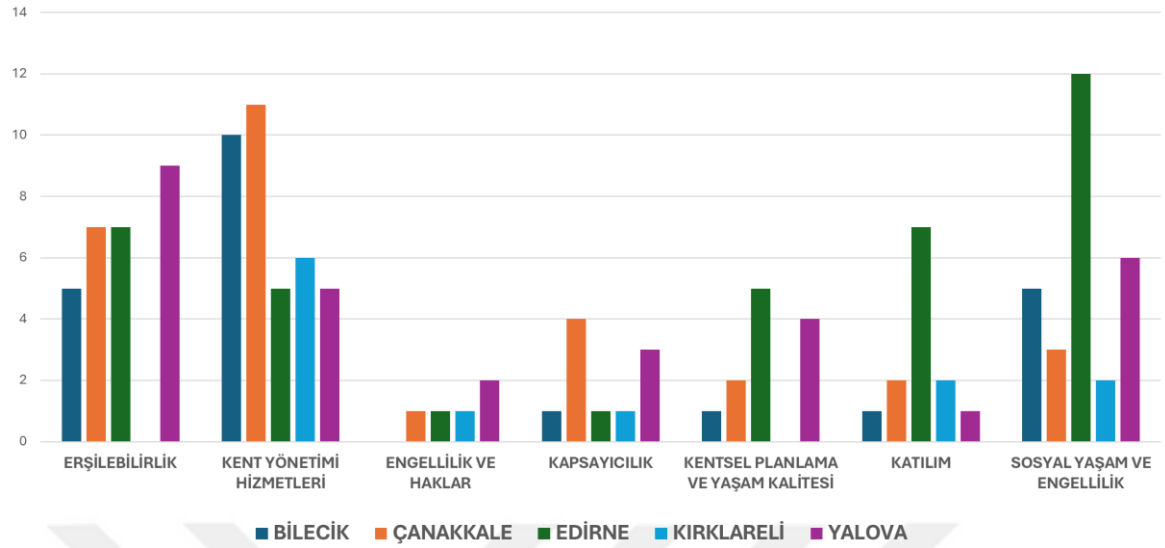
Şekil 48. Kırklareli Belediyesi Faaliyet Raporlarına göre engelli dostu kent göstergelerine bağlı şekillenen faaliyetler

Şekil 48'de gösterildiği üzere Kırklareli Belediyesi'nin 2020, 2021, 2022 ve 2023 yılları Faaliyet Raporları analiz edildiğinde engelli bireylere yönelik en çok "Kent Yönetimi Hizmetleri" kategorisinde, ikinci sırada ise "Katılım" ve "Sosyal Yaşam ve Engellilik" kategorilerinde faaliyetlerin gerçekleştiği saptanmıştır. Bununla beraber Kırklareli Belediyesi'nin 2020-2023 yılları arası faaliyet raporlarında "Erişilebilirlik" ve "Kentsel Planlama ve Yaşam Kalitesi" kategorilerine ilişkin herhangi bir faaliyet bulunmamaktadır.

Şekil 49. Yalova Belediyesi Faaliyet Raporlarına göre engelli dostu kent göstergelerine bağlı şekillenen faaliyetler

Şekil 49'da gösterildiği üzere Yalova Belediyesi'nin 2020, 2021, 2022 ve 2023 yılları Faaliyet Raporları analiz edildiğinde engelli bireylere yönelik en çok "Erişilebilirlik" kategorisinde, ikinci sırada ise "Sosyal Yaşam ve Engellilik" kategorisinde faaliyetlerin gerçekleştiği tespit edilmiştir. 2020-2023 yılları arasında en az gerçekleştirilen faaliyetlerin ise "Katılım" kategorisinde olduğu tespit edilmiştir.

Şekil 50. MBB üye il belediyelerinin faaliyet raporlarına göre sunulan hizmetlerde engelli dostu kent göstergelerinin karşılaştırılması

Şekil 50'de gösterildiği üzere MBB üye il belediyelerinin 2020, 2021, 2022 ve 2023 yıllarına ait Faaliyet Raporlarının içerik analizi sonucunda tek bir belediyenin engelli dostu kent kavramı bağlamında genelleme yapılabilecek şekilde tüm kategorilerde olgusal bir dağılım göstermediği saptanmıştır.

Kategori bazında ise Yalova Belediyesi'nin "Erişilebilirlik" ile "Engellilik ve Haklar" kategorisindeki faaliyetlerde, Çanakkale Belediyesi'nin "Kapsayıcılık" ve engellilere yönelik "Kent Yönetimi Hizmetleri" kategorisindeki faaliyetlerde, Edirne Belediyesi'nin ise "Kentsel Planlama ve Yaşam Kalitesi", "Katılım" ve "Sosyal Yaşam ve Engellilik" kategorilerindeki faaliyetlerde ön plana çıktığı tespit edilmiştir. Kırklareli Belediyesi engelli dostu kent kavramına yönelik gerçekleştirdiği faaliyetler ile hiçbir kategoride ön planda çıkmazken "Erişilebilirlik" ve "Kentsel Planlama ve Yaşam Kalitesi" kategorilerine ilişkin ise herhangi bir faaliyeti bulunmamaktadır. Tüm bunlarla beraber Edirne Belediyesi'nin "Engellilik ve Haklar" kategorisine ilişkin herhangi bir faaliyeti bulunmazken diğer belediyelerin de bu kategorideki faaliyetlerinin en düşük seviyede kaldığı tespit edilmiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM
SONUÇ VE ÖNERİLER

Tarihsel süreç içerisinde engellilik olgusu, toplumların sosyokültürel özellikleri doğrultusunda çeşitli biçimlerde anlamlandırılmıştır. Engellik olgusuna bilimsel açıdan açılan ilk pencere ise tıp alanında olmuştur. Tıp alanının engelliliği yalnızca tedavi edilmesi gereken bir hastalık ya da bireysel bir sorun olarak görmesi; kamu gücünün engellilere karşı oluşturduğu hizmetler; engelli bireylerin sosyal, siyasal ve ekonomik haklarını gözetmeye başlamasıyla başka bir evreye taşınmıştır. Bu durum devletlerin ve uluslararası yapıların engelli haklarının gözetilmesi noktasında ortaya koydukları politikalar ve çeşitli sözleşmelerde de desteklenmektedir.

Engellilik olgusunu anlamlandırmadaki değişimlere paralel olarak kent olgusu da tarihsel süreçte farklı biçimlerde algılanmıştır. Günümüz kent olgusunun, kentli hakları üzerine kurulu bir anlayış sergilemesi ile engellikle bir noktada kesişmektedir. Bunun bir getirisi olan "dost kent" kavramı, başta dezavantajlı gruplar olmak üzere kentsel alanda yaşayan farklı kesimler için kent deneyiminde ayrımcılığın önlenmesi ve eşitliğin geliştirilmesini öncelemektedir. Bu doğrultuda aile, çocuk, genç, kadın, yaşlı ve engellilere yönelik dost kent kavramsallaştırılması dikkat çekmektedir. Toplum içerisinde kırılgan grup olarak da adlandırılan bu kesimlerin daha eşitlikçi bir kent deneyimi için dost kent uygulama modelleri bulunmaktadır. Bu modellerden kadın, çocuk ve yaşlı dostu kentler için genel kabul görmüş kriterler mevcut iken engelli dostu kent modeli üzerine uzlaşı sağlanmış ölçütler geliştirilmemiştir. Her ne kadar evrensel kentsel tasarım ve bazı uluslararası erişilebilirlik kılavuzları bulunsa da bu ölçütlerin, herkesin erişilebilirliğini önceleyen "erişilebilir kent" kavramına hizmet etmesi yönüyle engelli dostu kent modeliyle birebir örtüşmediği ifade edilebilir. Bu araştırmanın en önemli çıktılarından biri olarak diğer dost kent modellerindeki gibi engelli dostu kente yönelik de kriter, gösterge, ölçek vb. geliştirilmesi adına bir zemin oluşturulmak istenmesidir.

Engelliler özelinde kente bakıldığında, kentte yaşayan engellilere en yakın yönetim birimi belediyelerdir. Belediyelerin engellilere yönelik hem Türkiye'de hem de dünyada kentsel politikalar ürettiği görülmektedir. Bu bağlamda Türkiye'de ilk bölgesel politika

birliği olma niteliği taşıyan Marmara Belediyeler Birliği; kent yönetimi, kent diplomasisi, kent planlaması ve kent güvenliği gibi pek çok konuda üye belediyelerle iş birliğine giderek kentlere yönelik katkılar sunmaktadır. Bu katkılar kim zaman bünyesinde bulunan MBB Yerel Yönetim Akademisi tarafından sağlanan eğitimler olabileceği gibi kimi zaman kentlere dair iyi uygulamaları ödüllendirme şeklinde teşvikler kimi zaman ise bilimsel kongreler ve yayınlar üzerinden sağlanmaktadır. Türkiye'nin en fazla nüfusa sahip Marmara Bölgesi'ndeki belediyelerin üyesi olduğu MBB, engelli dostu kent kavramını yansıtabilecek pek çok dokümanı ile öncelikle üye belediyeler olmak üzere tüm toplumda engelli dostu kent kavramına yönelik farkındalık yaratmaktadır.

Engelli dostu kent kavramı açısından mercek altına alınan 55 adet MBB'ye ait dokümanın analizi göstermektedir ki MBB'nin engelli dostu kent kavramı özelinde en fazla üzerinde durduğu kategoriler; "**erişilebilirlik**", "**sosyal yaşam ve engellilik**", "**kent yönetimi hizmetleri**", "**engellilik ve haklar**", "**kentsel planlama ve yaşam kalitesi**", "**kapsayıcılık**" ve "**katılım**" kategorileri olduğu belirlenmiştir. Engelliliğin sosyal, hak temelli ve biyopsikososyal modelleri; çeşitli engellilik kurguları ve ulusal-uluslararası engellilik mevzuatına dayanarak oluşturulan bu kategoriler ve kategorilere ait kodlar, kavramsal ve kuramsal çerçeveyle genel olarak değerlendirildiğinde özellikle kentli hakları, kapsayıcılık, erişilebilirlik, evrensel tasarım, herhangi bir grup gözetmeden bütün kentlilerin kentsel yaşama tam ve etkin katılımı ve tüm bunlara ulaşmada belediyelerin rolüne dikkat çekmektedir ve dost kent anlayışıyla uyum sağladığı ifade edilebilir.

MBB'ye ait olan dokümanların analizinde engelli dostu kent temasına ait kategorilerin kodlanma yoğunluğu özellikle 2020 yılından sonra bir artış sergilemiştir. Bu durum, Türkiye'de 2020 yılının Cumhurbaşkanı Recep Tayyip ERDOĞAN tarafından "Erişilebilirlik Yılı" ilan edilmesinden kaynaklanan bir ivme olarak değerlendirilebilir. Ulaşılan sonuç göstermektedir ki engelli dostu kent modelinin yalnızca uluslararası yapılar ve yerel yönetimlerin değil merkezi yönetimin teşvikleri ile de değer kazandığı ve toplumsal bir bilinç haline geldiği ifade edilebilir.

Engellilikle ilgili çalışmalarda "erişilebilirlik" kavramının hem literatürde hem de MBB de ön planda olduğu görülmüştür. Ancak engelli dostu kent modeli için erişilebilirlik önemli bir kategori olsa da tek başına yeterli değildir. Bu bağlamda, "erişilebilirlik" gibi

temel göstergeler engelli dostu kent modelinin oluşturulmasında yalnızca başlangıç noktası olabilir. Bu araştırmanın bulgularına göre de MBB'nin analiz edilen dökumanlarında "erişilebilirlik" kavramı ön planda olsa da belgelerde kentsel alanlarda yaşayan tüm bireyler için "kapsayıcılık" kavramının da eşdeğerde vurgulanması dikkat çekmektedir. Araştırma kapsamında yapılan analiz bulgularına göre aynı zamanda engelli dostu kent kavramı temasında oluşturulan kategori ve kodların birlikte oluşumları (kodlamaların çakışması) incelendiğinde iki sonuç dikkat çekmektedir. Buna göre "*erişilebilirlik*", "*kapsayıcılık*" ve "*kentsel planlama ve yaşam kalitesi*" kategorilerinin; "*kent yönetimi hizmetleri*", "*engellilik ve haklar*" ve "*erişilebilirlik*" kategorilerinin; "*kapsayıcılık*" ve "*katılım*" kategorilerinin birbirleriyle karşılıklı ve doğrudan etkileşim halinde olduğu saptanmıştır. Bununla beraber oluşturulan tüm kategori ve kodların her birinin en az bir kere birlikte kodlanması, bazı kategori ve kodlar arasında doğrudan bir ilişki olmasa da bu ölçütlerin de engelli dostu kent modeli için yardımcı faktörler olarak değerlendirilip dolaylı olarak koşullu bir ilişkiyi ortaya koyduğunu göstermektedir. Bu kapsamda değerlendirildiğinde araştırma sonucu, engelli dostu kent kavramının uygulama modelinde oluşan tüm kategori ve kodların bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gerektiğini destekler niteliktedir.

Bu çalışmada MBB dokümanları üzerinden baz alınarak oluşturulan kategori-kod sisteminin kullanılarak MBB'ye üye il belediyelerinin 2020-2024 dönemi stratejik planları ve 2020, 2021, 2022 ve 2023 yıllarına ait faaliyet raporlarından erişilen bulgulara göre beş il belediyesinin de stratejik planlarında en fazla vurgulan "erişilebilirlik" ve engellilere yönelik "kent yönetimi hizmetleri" kategorisi olduğu görülmüştür. Bununla beraber örneklemdeki tüm belediyelerin stratejik planlarında diğer kategorilere ilişkin amaç ve hedeflere yer vermesi engelli dostu kent farkındalığının oluşmasında önemli ve dikkat çekicidir. Analiz edilen stratejik planlara göre örneklemdeki belediyeler kendi aralarında bir karşılaştırılmaya tabi tutulduğunda Çanakkale Belediyesi'nin örneklemdeki diğer belediyelere kıyasla engelli dostu kente yönelik daha fazla amaç ve hedef belirlediği ön plana çıkmaktadır. Bilecik Belediyesi 2. sırada, Edirne Belediyesi 3. sırada, Yalova Belediyesi 4. ve örneklemdeki belediyeler içerisinde engelli dostu kent temasına ait kategorilere ilişkin en az sayıda amaç ve hedef ortaya koyan belediye ise Kırklareli Belediyesi olarak görülmüştür.

Örneklemdeki Çanakkale Belediyesi'nin gelecek yönelimli kent stratejilerinde engelli dostu kent kavramını diğer belediyelere göre daha çok içselleştirdiği ifade edilebilir.

Ancak Çanakkale Belediyesi'nin 2020-2023 yılları arasındaki Faaliyet Raporları incelendiğinde engelli dostu kente yönelik belirlenen kategorilere göre her faaliyette ön sırada olmadığı yalnızca engellilere yönelik "kapsayıcılık" ve "kent yönetimi hizmetleri"nde ilk sırada yer aldığı görülmüştür. Bu durum Çanakkale Belediyesi'nin her ne kadar engelli dostu kente yönelik stratejiler benimsemiş olsa da bu amaç ve hedeflerin tamamen uygulamaya dökülemediğini ve bir tutarlılık sorunu olduğunu göstermektedir.

Örneklemdeki bir diğer belediye olan Bilecik Belediyesi'nin ise stratejik planında engelli dostu kente yönelik belirlenen tüm kategorilerde amaç ve hedef bulundurmasına karşın 2020-2023 yılları arası Faaliyet Raporları incelendiğinde "Engellilik ve Haklar" kategorisindeki vizyonunu yerine getiremediği ve bu kategoriye ilişkin herhangi bir faaliyet yürütmediği görülmüştür. Bilecik Belediyesi'nin bu kategoriye ilişkin eylemsizliği, belediyenin engellilik konusunda yerel ve uluslararası standartlara uyumunu zorlaştırdığı gibi genel olarak engelli dostu kente yönelik "hak temelli yaklaşım"ın da eksikliğini ortaya koymaktadır.

Örneklemdeki Edirne Belediye'nin ise engelli dostu kente yönelik faaliyetleri incelendiğinde bu faaliyetlerin çoğunlukla engelliliğin sosyal modeline dayanan "sosyal yaşam ve engellilik" kategorisinde yoğunlaşarak diğer belediyelerden engellilere yönelik daha fazla faaliyet gerçekleştirdiği görülmüştür. Ancak engelli dostu bir kentin faaliyetlerinde yalnızca tek bir kategoride yoğunlaşması değil kategoriler arasında da dengeli bir dağılım göstermesi beklenmektedir. Bu durum Edirne Belediyesi'nin engelli dostu kente yönelik faaliyetlerinde bütüncül bir yaklaşım sergilemediğini göstermektedir.

Örneklemdeki Yalova Belediyesi her ne kadar stratejik belgelerinde engelli dostu kent kategorileri üzerinden yapılan karşılaştırmada diğer belediyelere göre amaç ve hedef belirlemede ön planda olmasa da örneklemdeki belediyelerin faaliyet raporu karşılaştırmasında "erişilebilirlik", "sosyal yaşam ve engellilik", "kent yönetimi hizmetleri", "kentsel planlama ve yaşam kalitesi", "engellilik ve haklar", "katılım" ve "kapsayıcılık" kategorilerindeki faaliyetlerinde dengeli bir dağılım ortaya koyduğu söylenebilir. Bu durum Yalova Belediyesi'nin engelli dostu kent olma potansiyelini ortaya koymaktadır.

Örneklemdeki belediyeler arasında engelli dostu kent temasının kategorilerine yönelik en az vizyon ortaya koyan Kırklareli Belediyesi'nin 2020-2023 yılları arasındaki Faaliyet Raporlarından erişilen bulgulara göre kategoriler arası belediyeler karşılaştırıldığında engellilik konusunda en az faaliyet sergileyen belediye olmakla birlikte "erişilebilirlik" ve "kentsel planlama ve yaşam kalitesi" kategorilerinde belirlediği amaç ve hedefleri de gerçekleştiremediği görülmüştür. Bu durum Kırklareli Belediyesi'nin engellilik konusunda yalnızca temel sosyal yardım düzeyinde kent yönetimi hizmetlerine odaklandığını ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, engelli dostu kent; engelli bireylerin kent yaşamına her yönüyle entegre edilmesi; eğitim, sağlık, ulaşım gibi kentsel hizmetlere erişiminden, sosyal ve kültürel etkinliklere katılımına; dijital ve bilgiye erişim olanaklarına kadar geniş bir yelpazede düşünülmelidir. Öte yandan, kent yönetimi hizmetleri kapsamında, engelli bireyler için mesleki eğitim ve istihdam olanaklarının geliştirilmesi, engelli bireylerin güvenliği, sağlık hizmetlerine kolay erişimi, sosyal yardım ve destek hizmetlerinin sunulması gibi faktörler kentsel yaşam kalitesini doğrudan etkileyen unsurlar arasında yer almaktadır. Bunlarla beraber engelli bireylerin eğitimden siyasete, kültürel etkinliklerden toplumsal hayata kadar her alanda aktif rol alabilmeleri için ihtiyaç duyulan koşulların sağlanması gerekmektedir. Bu koşullar, demokratik katılım olanaklarının yanı sıra toplumsal ve yönetimsel katılım mekanizmalarının güçlendirilmesini de içermektedir. Son olarak engelli dostu kent modelinde engellilerin hakları; uluslararası düzenlemeler ve ulusal mevzuat ile desteklenmelidir. Engellilik alanında önemli bir dönüm noktası olan Amerikan Engellilik Yasası (ADA), ilk kapsamlı düzenleme olmasıyla dikkat çekmektedir ve günümüzde hala en bütüncül engellilik mevzuatı olarak değerlendirilmektedir. BM Engelli Hakları Sözleşmesi de taraf ülkelerde önemli yasal dönüşümlere zemin hazırlamış, Türkiye'deki mevzuatın da bu sözleşmeye uyumlaştırılması sağlanmıştır. Ancak, Türkiye'de engelli bireylere karşı ayrımcılığın önlenmesi hedeflenmesine rağmen, çoğunlukla erişilebilirlik ve fiziksel erişilebilirlik konularına odaklanılarak engelliliğin bireysel ve sosyal boyutu ihmal edilmektedir. Engelli bireylerin temel haklarının korunması ve günlük yaşamda etkin bir şekilde yer almaları için gerekli yasal ve politik zeminin sağlam olması bu kent modelinde büyük bir önem taşımaktadır. Yerel yönetimlerin de engellilerle beraber bu hakların gözetilmesinde "savunucu" rol üstlenmesi gerekmektedir.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre engelli dostu kentlerin gelişimi için öneriler şunlardır:

- Engelli dostu kentler için her şeyden önce engellilere yönelik toplumsal bakış açısının ve algıların muhtaçlık yerine hak temelli yaklaşımlar üzerine kurulması gerekmektedir. Bu nedenle engelliğe yönelik toplum farkındalığını yükseltici çalışmalar yapılmalıdır.

- Dünyada engelli dostu kent modellerine yönelik iyi uygulama örnekleri incelendiğinde, AB kentlerinde erişilebilirlik odaklı ödüllerin ön plana çıktığı görülmektedir. Ancak AB kentlerindeki bu durum, kapsamlı bir "engelli dostu kent" modelinden ziyade, "erişilebilir kent" anlayışına yönelme eğilimi göstermektedir. Benzer biçimde Türkiye'de de kentlerde kaldırım, rampa, yol vb. altyapı çalışmalarına odaklanılarak çoğunlukla fiziksel erişilebilirlik merkeze alınmaktadır. Belediye Kanunu ise engellilere hizmet sunumunda en yakın yerde, en uygun yöntemle hizmet verilmesini öngörmektedir. Türkiye'deki belediyelerin bu sorumluluklarına bağlı olarak daha fazla inisiyatif almaları gerekmektedir.

- Engelli dostu kentleri tasarlama süreçleri uzun dönemde gerçekleşen, fiziksel ve toplumsal bir dönüşümü kapsamaktadır. Bu nedenle yerel politikalarda uzun vadeli programlar desteklenmeli ve bu politikalar siyasi güdülerden sıyrılarak süreklilik arz etmelidir.

- Engelli dostu kente yönelik düzenlenen toplantı ve stratejik plan oluşturma gibi safhalarda hizmetin doğrudan kullanıcısı olan engelli bireylerin karar süreçlerinde yer alması elzemdir. Hatta bu süreçlere katılımda engelli bireylerin yanı sıra engelli örgütleri, sivil toplum kuruluşları ve kentin diğer sakinlerinin de yer alması engelli dostu kent deneyiminin verimliliği açışından önemlidir.

- Engelli dostu kent uygulamalarında engelli bireylerle yönetişim yalnızca karar alma konularında değil kararların uygulanması sonrası gözetim ve denetim aşamalarında da iş birliği gerektirmektedir. Bu açıdan engelli dostu kent

uygulamalarını bizzat deneyimleyen bireylerden oluşan bir denetleme meclisi ya da izleme komitesi kurulabilir.

Araştırmacılara öneriler;

- Nitel araştırma türlerinden biri olan Gömülü Teori yöntemiyle MBB dokümanları üzerinden engelli dostu kent temasında oluşturulan kod-teori modelinin başka araştırmacılar tarafından da aynı örnekleme ya da bu tez çalışmasının örneklemi dışında kalan MBB'ye üye büyükşehir belediyelerinde uygulanabilir.

- Bu tez çalışması engelli dostu kent kriterlerinin belirlenmesi açısından bir katkı olarak değerlendirilip sınanabilir ve genellenebilir nicel yöntemli çalışmalar için "engelli dostu kent ölçeği" geliştirilebilir.

KAYNAKÇA

AGE Platform (2024, 2 Nisan). Luxemburg Access City Awards. Erişim adresi: https://www.age-platform.eu/lyon-ljubljana-and-luxembourg-are-the-winners-of-2018-access-city-awards/

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2021). *2030 Engelsiz Vizyon*. Erişim: 8 Temmuz 2024, https://www.aile.gov.tr/media/94718/2030_engelsiz_vizyon_belgesi.pdf

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2023). *Engelli Hakları Ulusal Eylem Planı 2023-2025*. Erişim: 6 Nisan 2024, https://www.aile.gov.tr/media/133056/engelli_haklari_ulusal_eylem_plani_23-25.pdf

Akbal, G. F. ve Oluğ, S. (2017). "Engelsiz Kentin İnşasında Yerel Yönetimlerin Rolünün Değerlendirilmesi: İzmir Örneği*"* M. Güler ve M. Turan (Ed). içinde *Belediyelerin Geleceği ve Yeni Yaklaşımlar.* (s.317-328). MBB Kültür Yayınları: İstanbul.

Akdoğan, H. (2024), Kent İçi Anayolların Yaya Olanakları ve Erişilebilirlik Yönünden Değerlendirilmesi İçin Bir Model Önerisi: Mersin Yenişehir İlçesi Örneği. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.

Akgün, S. (2022). Dünya ve Türkiye Örnekleriyle Engelsiz Kent Uygulamaları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

Aktepe, E. (2022). "Girişimci Kent". (Ed.). Özkaya, Y., Erat V., Demirci, K., Duran, A. İçinde *Kamu Yönetimi Ansiklopedisi.* (s.247-250). Nobel Yayıncılık: Ankara.

Albayrak, H. (2014). "Tarihte Kör, Sağır, Dilsiz ve Engelli Eğitimi". H. Albayrak, N. Güçtekin, H. Köse (Ed.). içinde *Engelliler Eğitiminin Tarihsel Gelişimi*. (s.38-55). İstanbul MEB Yayınları: İstanbul.

Alessandria, F. (2016). "Inclusive City, Strategies, Experiences and Guidelines". *Procedia-Social and Behavioral Sciences,* 223, 6-10. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2016.05.274

Ankara Büyükşehir Belediyesi (ABB) (2023). *Faaliyet Raporu*. Erişim: 18 Haziran 2024, https://s.ankara.bel.tr/files/2024/04/29/c74fd3946c70993f36a045e1895159e0.pdf

Arıkan, Ç. (2001) *Türkiye'de Görme Özürlü Kadınlar: Sorunlar, Beklentiler, Çözüm Önerileri*. Ankara: Körler Federasyonu.

Arıkboğa, E. (2017). "Yerel Yönetim Birlikleri Üstüne". *Şehir ve Toplum*, 8, 77-87. Erişim: 16 Nisan 2024, https://mimoza.marmara.edu.tr/~earikboga/yayin/Birlikler.pdf

Avrupa Konseyi (1992). *Avrupa Kentsel Şartı*. Erişim: 16 Mayıs 2024, http://www.migm.gov.tr/kurumlar/migm.gov.tr/AVRUPA-KONSEYI/KentSart-1.pdf

Avrupa Konseyi (1996). *Avrupa Sosyal Şartı.* Avrupa Anlaşmaları Serisi, No 35. Erişim: 21 Nisan 2024, https://www.anayasa.gov.tr/media/3680/avrupasosyalsarti.pdf

Ayataç, H. (2018). "Aktif Kamusal Yaşam ve Aktif Kamusal Mekanlar". *MBB Şehir ve Toplum Dergisi,* (11), 29-38.

Aydınöz, G. (2008). Engellilerin Sosyal Güvenliği Bakımından Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmetler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Galatasaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Aydoğan, A. (2000) *Şehir ve Cemiyet*. İz yayıncılık: İstanbul.

Aydoğan, T. G. ve Dilek, E. F. (2024). "Çocuk Dostu Kentsel Planlama ve Tasarım Ölçütleri". *GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism Recreation and Sports Sciences*, 7(1), 188-211. https://doi.org/10.53353/atrss.1367400

Babaoğlu, C. ve Usta S. (2017). "Engelli Politikalarında Belediyelerin Rolü: Ankara ve Karaman Örnekleri". Güler, M. ve Turan M. (Ed). içinde *Belediyelerin Geleceği ve Yeni Yaklaşımlar.* (s.352-363). MBB Kültür Yayınları: İstanbul.

Bal, H. (2016). *Kent Sosyolojisi*. Sentez Yayıncılık: Bursa.

Başaran, İ. (2008). Sağlıklı Kent Planlaması Açısından Isparta. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Baykan, D. (2015). *Yerel Yönetimler İçin Kadın Dostu Kent Planlaması ve Tasarım İlkeleri Kitabı*. Uzerler Matbaacılık: Ankara.

Bekci, B. (2012). "Fiziksel Engelli Kullanıcılar İçin En Uygun Ulaşım Akslarının Erişebilirlik Açısından İrdelenmesi: Bartın Kenti Örneği". *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 14 (Özel Sayı), 26-36.

Belediyedenhaber. (2012, 4 Ocak). "Özürlü Dostu Birliğe Ödül Verildi". *MBB Birlikten Belediyehaber Gazetesi*, (12), 12. Erişim adresi: https://www.marmara.gov.tr/UserFiles/Attachments/2017/06/19/258b57e5-80de-4e35-a4b1-028a166ae686.pdf

Belli, A. (2019). "Türkiye'de Sağlıklı Kentler ve Büyükşehir Belediyeleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz". *OPUS International Journal of Society Researches*, 10(17), 1930-1962. https://doi.org/10.26466/opus.512721

Belli, A. ve Mert, H. (2020). "An Evaluatıon of the Development of Urban Culture and Urban Awareness Within Structural Plans in Metropolitan Municipalities". *Route Education and Social Science Journal*, (56), 147-161. Doi: http://dx.doi.org/10.17121/ressjournal.2812

Bezmez, D., Yardımcı, S., Akkoyunlu Ertan, K., Ertan, B., Sadri, H., Yalçıntan, M. C., vd. (2005). *Kent Vatandaşlığı, Kent Hakkı ve Sakat Hakları*. Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.

Biçer, M. (2020). Engelsiz Kent Tasarımında Yayanın Mekân Algısını Etkileyen Faktörlerin İrdelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Bilbil Tekin, E. (2022). "Sürdürülebilir Kent". Y. Özkaya, V. Erat, K. Demirci, A. Duran (Ed.). içinde *Kamu Yönetimi Ansiklopedisi.* (s.595-596). Nobel Yayıncılık: Ankara.

Bozkurt, Özyalçın, Y. (2024). "Avrupa Erişilebilir Şehir Ödülü Alan Şehirlerin Eylem ve Politikaları Örnekliğinde Kapsamlı ve Erişilebilir Şehir Modelleri: Kocaeli İçin Öneriler". *Şura Akademi*, (5), 99-116. Erişim: 31 Ağustos 2024, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3697863

Brandt, N. E. ve Pope, M. A. (1997). *Enabling America: Assessing the Role of Rehabilitation Science and Engineering.* The National Academies Press: Washington. https://doi.org/10.17226/5799.

Bucuka, Y. (2023). *Mitolojide Engellilik.* Nobel Bilimsel Eserler: Ankara.

Burgess, E. (2020). "Şehrin Büyümesi, Araştırmaya Giriş", R. E. Park ve E. W. Burgess (Ed). P. Karababa Kayalıgil (çev.). içinde *Şehir (Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler)* (s.89-104). Heretik: Ankara.

Büke, B. (2021). "Engelli bireylerin kendilerine yönelik ayrımcı ve mikro saldırgan uygulamaları ifade etmeleri: Twitter'daki #EngellenmekİstemiyoruzveSağlamcılarDışarı etiketleri". *Nitel Sosyal Bilimler*, 3(2), 164-190.

Chester Taxi Services (2024, 3 Mayıs). Wheelchair-Friendly Chester. Erişim adresi: https://www.taxis-in-chester.co.uk/wheelchair-friendly-chester-attractions/

Collinson, C. ve Barden, O. (2017). "Dyslexics knowing how to challenge lexism". K. Ellis ve M. Kent (Ed). içinde, *Disability and Social Media Global Perspectives.* (s.227-238). Routledge. Erişim: 12 Nisan 2024, https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781315577357-29/dyslexics-knowing-challenge-lexism-craig-collinson-owen-barden

Corbin, J. ve Strauss, A. (2007). *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Cordan, Ö., Dinçay, A. D.,Toker, Y. Ç., Öksüz, B. E. ve Vayvay, G. B. (2018). "Engelsiz İç Mekândan Engelsiz Kent Kullanımına Doğru: Proje Pudcad". *MBB Şehir ve Toplum Dergisi*, (11), 77-80.

CORDIS, European Commision. (2024). Third Community action programme (EEC) for disabled people (HELIOS II), 1993-1996. Erişim: 13 Ocak 2024, https://cordis.europa.eu/programme/id/EMP-HELIOS-2

Crowhurst, L. S. H. ve Salzano, E. (1997). "Principles for the Livable City". L. S. H. Crowhurst, S. von Ungern-Sternberg ve H. L, Lennard (Ed.). içinde *Making cities livable.* 17. International Making Cities Livable Conferences: Carmel, CA. 15-20.

Çaha, H. (2015). "Engellilerin Toplumsal Hayata Katılmasına Yönelik Politikalar: Türkiye, ABD ve Japonya Örnekleri". *İnsan ve Toplum*, 5(10), 123-150. Erişim: 12 Şubat 2024,https://dergipark.org.tr/en/pub/insanvetoplum/issue/70086/1123814#article_cite

Çakır Sümer, G. (2015). "Engelsiz Şehir Kavramı Açısından Malatya". *Journal of Management and Economics/Yönetim ve Ekonomi,* 22(1). Erişim: 19 Temmuz 2024, http://yonetimekonomi.cbu.edu.tr/dergi/pdf/C22S12015/139-157.pdf

Çalışkan, K. E., Çetinlerden, H., Keskin, S., Yılmaz, B., Düzgiden, F. E. ve Kurtuluş, İ. (2020). *Altın Karınca Ödülleri 2020 Proje Tanıtım Kitapçığı*. Özgün Ofset: İstanbul.

Çamur, A. (2023). Türkiye'de Engellilik Politikasının Analizi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Çamur, A., ve Arap, İ. (2023). "Türkiye'de Engellilik Politikasının Gündeme Gelmesinde Uluslararası Aktörlerin Etkisi". *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (57), 1-19. Erişim: 19 Mayıs 2024, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2866616

Çetin, B. I. (2017). "Sanayi Devrimi'nden 21. Yüzyıla Batı Dünyasında Engellilik". *Sosyal Güvenlik Dergisi,* 7(1), 91-122.

Çetin, D. A. (2022). "Erişilebilirlik". Y. Özkaya, V. Erat, K. Demirci, K. ve A. Duran, A (Ed). içinde *Kamu Yönetimi Ansiklopedisi.* (s.217-218). Nobel Yayıncılık: Ankara.

Degener, T. (2017). "A New Human Rights Model of Disability". Fina, V. D., Palminiso, G. (Ed). içinde *The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities: A Commentary*. (s.41-59). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-43790-3_2

Deleuze, G. ve Guattari, F. (2015). *Felsefe Nedir?*. Turhan Ilgaz (çev.). Yapı Kredi Yayınları: İstanbul.

Deniz, D. (2022). "Katılımcı Tasarım Anlayışı ile Yaşanabilir ve Sürdürülebilir Kentler". *MBB Kent Dergisi*, (8), 29-31.

Dikmen, Ç. B. (2011). "Avrupa Kentsel Şartı Ulaşım ve Dolaşım İlkeleri Kapsamında Engellilerin Kentsel Alan ve Yapılara Erişebilirliklerinin Sorgulanması". e-*Journal of New World Sciences Academy*, 6(4), 838-858. https://doi.org/10.12739/nwsaes.v6i4.5000066904

Doğanoğlu, M. (2022). "Weberyan Kent Kuramı". (Ed). Y. Özkaya, V. Erat, K. Demirci ve A. Duran içinde *Kamu Yönetimi Ansiklopedisi.* (s.633-635). Nobel Yayıncılık: Ankara.

Dostoğlu, N., Şahin, E. ve Taneli, Y. (2009). "Evrensel Tasarım: Tanımlar, Hedefler, İlkeler". *Mimarlık Dergisi,* 347, 23-27.

Ekici, B. (2019). *Karşılaştırmalı Büyükşehir Yönetimi.* MBB Kültür Yayınları: İstanbul

Ekinci, Y. (2015). "Türkiye'nin İlk Dünya Miras Listesi Çalışması: Selimiye Camii ve Külliyesi Unesco Dünya Miras Listesi Adaylık Süreci". *MBB Şehir ve Toplum Dergisi*, (3), 17-32.

Eliöz, M., Akbuğa, E. ve Demir, A. Z. (2017). "Engelli Dostu İller Sıralaması Çalışması". *The Journal Of Academic Social Science.* 50, 348-365. Erişim: 19 Şubat 2024, https://asosjournal.com/?mod=tammetin&makaleadi=&makaleurl=52019601_12520%20Ekrem%20AKBU%C4%9EA.pdf&key=34700

Emir, G. (2021). Engelsiz Kentsel Duyu Mekanlarının Tasarım Sürecinde Beş Duyuda Mekân Algısı Deneyimlerinin Karşılaştırılması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Engel, G. L. (1977). "The need for a new medical model: a challenge for biomedicine". *Science*, *196*(4286), 129-136. https://www.jstor.org/stable/pdf/1743658.pdf?casa_token=KmaJE_d99zMAAAAA:icNikEFsWjKs8zAfF_iYUp3UMyrY9m_GU63ZNfqOIXNVul9PBeNTNfVKZtQVBPMhVwIvUKjYMgmzpfvaIZXk6H3cMUttCMG3jSrKG-V1okog8NyD0ZYF

Engelsiz İzmir (2024, 4 Nisan). Engelli Dostu İzmir. Erişim adresi: https://www.engelsizmir.org/CKYuklenen/engelliDostu_iZMiR-logo.pdf

Ercan, M. (2021). "Engelli Bireylerin Kent Vatandaşlığı Deneyimleri Eksenine Bir Çalışma". *OPUS International Journal of Society Researches,* 18 (39), 98-125. https://doi.org/10.26466/opus.833239

Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği (2013). Mevzuat. Erişim: 12 Temmuz 2024, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/07/20130720-9.htm

Erkan, R. (2010). *Kentleşme ve Sosyal Değişme.* Bilimadamı Yayınları: Ankara.

Erkul, H., Kanten, P. ve Seçtim, H. (2019). "Kentlilik Bilincinin Oluşturulmasında Kent Konseylerinin Rolleri Üzerine Nitel Bir Araştırma". *Management and Political Sciences Review, 2* (2), 53-73. Erişim: 19 Aralık 2023, https://dergipark.org.tr/en/pub/mpsr/issue/51961/665770

Erkul, H., Yurtseven, R. ve Morkoç Kekeç, D. (2013). *Örneklerle Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem ve Teknikleri*. Detay Yayıncılık: Ankara.

Ersoy, M. (2016). *Kentsel Planlamada Kuramlar*. İmge Kitabevi: Ankara.

Erten, Ş. ve Aktel, M. (2020). "Engellilerin Erişebilirlik Hakkı: Engelsiz Kent Yaklaşımı Çerçevesinde Bir Değerlendirme". *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 11(28), 898-912.

Ertuğay, A. G. K. ve Düzgün, Ş. (2006). "Eskişehir Kenti Acil Durum Donatı Erişebilirliğinin CBS'ye Dayalı Modellenmesi". *1. Uzaktan Algılama-CBS Çalıştay ve Paneli*, İstanbul Teknik Üniversitesi. Erişim: 16 Eylül 2022, http://uzalcbs.org/wp-content/uploads/2016/11/2006_48.pdf

Eryiğit, B. ve Uçar, A. (2020). "Vatandaşların Belediyelerin Ürettiği Kentsel Hizmetlere Erişebilirliğinin Değerlendirilmesi: Karaman Belediyesi Örneği". *Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 16(2), 175-188.

Evans, J. (2003). The Independent Living Movement in the UK. Erişim: 17 Aralık 2022, www.independentliving.org/docs6/evans2003.html

Evcil, A. N. ve Usal, Y. (2013), "Engelliler ve Kent Ergonomisi: Kadıköy ve Üsküdar Meydanları Örnekleri", *19. Ulusal Ergonomi Kongresi Bildiriler Kitabı,* 27-28-29 Eylül 2013, Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir, 239-249.

Evcil, N. A. (2018). "Tarihi Mekanları Korumada Unutulan Boyut: Erişilebilirlik". *MBB Şehir ve Toplum Dergisi,* (11), 41-48.

Fırat, S. (2008), "Belediyelerin Engellilere Dönük Sosyal Hizmet Projeleri". *Toplum ve Hizmet Dergisi*, 19 (1), 89-100.

Fırat, S. (2009). "Engelsiz bir kent tasarlamada yerel politikaların önemi". *Toplum ve Sosyal Hizmet,* 20 (2), 57-68. Erişim: 29 Nisan 2024, https://dergipark.org.tr/en/pub/tsh/issue/48445/613681

French, S. (1993) "Disability, İmpairment or Something in Between?". J. Swain, V. Finkelstein, S. French ve M. Oliver (Ed). içinde *Disabling Barriers – Enabling Environments*. (s.17–25). SAGE: London. Erişim: 27 Şubat 2024, https://sk.sagepub.com/hnbk/edvol/hdbk_disability/toc

French, S. (2004). "Defining Disability: İmplications for Physiotherapy Practice". S. French ve J. Sims (Ed). içinde *Physiotherapy: A Psychosocial Approach*. Butterworth-Heinemann: Oxford.

Garland-Thomson, R. (2015). "Eugenics". A. Rachel, R. Benjamin ve Serlin, D. (Ed.). içinde *Keywords for Disability Studies* (s.74-79). NYU University Press; New York.

Gazińska, O. (2021). "Smart city solutions in Södra Munksjön Project in Jönköping Sweden". *Przestrzeń i Forma*, (45), 151-162. DOI: 10.21005/pif.2021.45.C-04

Gökmen, S. H. (2018). "Engelsiz Bir Kentte Çocuk Olmak/Olamamak". *MBB Şehir ve Toplum Dergisi,* (11), 63-74.

Gören, G. B. (2018). "Engelsiz Kent Erişilebilir Ulaşım". *MBB Şehir ve Toplum Dergisi,* (11), 19-27.

Görmez, K. (1991). *Şehir ve İnsan*. MEB Yayını: Ankara.

Görmez, K. (1997). *Yerel Yönetim ve Demokrasi*. Vadi Yayını: Ankara.

Grönvik, L. (2009). "Defining Disability: Effects of Disability Concepts on Research Outcomes". *International Journal of Social Research Methodology.* 12 (1). 1-18. doi: 10.1080/13645570701621977

Gül, İ. I. (2014). *Engellilerin Haklarına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi: Kamu Kurumları için Uygulama Rehberi*. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı: Ankara.

Güler, Ç. U. ve Çakı, N. (2021). "Büyükşehir Belediyelerinin Engellilere Yönelik Hizmetlerinin İçerik Analizi Yöntemi ile Değerlendirilmesi". *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 19(1), 92-127. Erişim: 12 Ocak 2024, https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1470505

Güllüpınar, F. (2012). "Kent Sosyolojisi Kuramları Üzerine Bir Literatür Değerlendirmesi". *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi,* 21(3), 1-13.

Güloğlu, F. K. ve Yıldız, R. (2020). "Engellilikte Uluslararası Standart Arayışı". Eyüp S. Kala (Ed). içinde *Disiplinlerarası Sosyal Politika Çalışmaları-2*. (s. 87-113). Ekin Yayınevi: Bursa.

Gün, A. (2023). *Engellilerin İstihdamı ve Yaşam Memnuniyeti.* Nobel Bilimsel Eserler: Ankara.

Günel, Z. (2015). *Dünyada Aile Dostu Kent Örnekleri, Aile Dostu Kentler Etüt Araştırması*. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yayını: Ankara.

Güneş, F. (2013). *Kent Sosyolojisi.* Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları: Eskişehir.

Güven, A. (2016). "Kent, Kentlileşme ve Kentsel Yönetim İhtiyacı". *Journal of International Management, Educational and Economics Perspectives*, *4*(1), 21-30.

Haegele, J. A. ve Hodge, S. (2016). "Disability Discourse:Overview and Critiques of the Medical and Social Models", *Quest*, (68)2, 193-206, DOI:10.1080/00336297.2016.1143849

Hanson, J. (2004). "The Inclusive City: Delivering a More Accessible Urban Environment Through Inclusive Design". içinde Proceedings of the RICS Cobra International Construction Conference, York, UK, 7–8 September 2004; RICS Foundation: London, UK. https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=382c2c57da65e945ba004681aacc526b3fca1486

Harvey, D. (1989). "From Managerialism to Entrepreneurialism: The Transformation in Urban Governance in Late Capitalism". *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 71 (1), 3-17. https://doi.org/10.2307/490503

Harvey, D. (2003). *Sosyal Adalet ve Şehir.* M. Moralı (çev.). Metis Yayınları, İstanbul.

I. Uluslararası Çocukların Şehri Kongresi (2015). Çocukların Şehri Kongresi. Erişim adresi: https://www.marmara.gov.tr/tr/cocuklarin-sehri-kongresi, 11-12 Nisan 2015.

ILO (1983). 159 No'lu Mesleki Rehabilitasyon ve İstihdam (Sakatlar) Sözleşmesi. Erişim: 12 Mayıs 2024, https://www.ilo.org/tr/resource/159-nolu-mesleki-rehabilitasyon-ve-istihdam-sakatlar-sozlesmesi

Isparta Belediyesi (2024, 10 Eylül). Isparta Belediyesi Projeleri. Erişim adresi: https://www.isparta.bel.tr/basdegirmen-ulkemiz-japonya-ile-bircok-projede-is-birligi-yapiyor

İnalhan, G. (2018). "Engelsiz Kent, Engelsiz Haklar". *MBB Şehir ve Toplum Dergisi,* (11), 7-16.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) (2023). *Faaliyet Raporu*. Erişim: 16 Nisan 2024, http://www.sp.gov.tr/upload/xSPRapor/files/Q8GzQ+ibb_23_fr.pdf

Kalağan, G. (2020). *Kent Paradigmalarındaki Değişimler: Güncel Kent Yaklaşımları*. Gazi Kitabevi: Ankara.

Kara, C. Ö. D. (2021). "Türkiye'de Mekânsal Erişilebilirliği Sınırlayan Altyapı Eksikliklerinin Engelli İstihdamına Etkisi". *Sosyal Güvenlik Dergisi,* 11(1), 117-140. https://doi.org/10.32331/sgd.952558

Kara, K. B. (2018). "Erişilebilir Şehirler İçin Yerel Yönetimlerin Yükümlülükleri: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Örneği". *MBB Şehir ve Toplum Dergisi,* (11), 93-105.

Kara, M. A. (2022). "Türkiye'de Kurumsal Yönetişim Konusu ile İlgili Yayınlanan Doktora Tezlerinin Bibliyometrik Analiz Yöntemi ile İncelenmesi". *Journal of Business Innovation and Governance,* 5(2), 199-222.

Kara, M. K. ve Gündoğdu, E. (2016). "Evrensel Tasarım Perspektifiyle Turizm – Herkes İçin Turizm". *MBB Şehir ve Toplum Dergisi*, (5), 57-76.

Karaca, B. G. ve Gökce, D. (2022). "Kapsayıcı Planlama Perspektifinde "Herkes İçin Kent: Isparta Kenti Örneği". *Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi,* (*1*), 17-57. https://doi.org/10.35375/sayod.1027086

Kaypak, Ş. (2016). "İnsanlar için kente bakış; Dost kentler", *2. Uluslararası Çin'den Adriyatik'e Sosyal Bilimler Kongresi*, 5-7 Mayıs 2016, Hatay, 134-146.

Keçeli, A. (2013). "Kentsel Yaşanabilirlik ve Cinsiyet". *Marmara Coğrafya Dergisi,* (*28*), 232-245. Erişim: 21 Aralık 2023, https://dergipark.org.tr/en/pub/marucog/issue/475/3932#article_cite

Kelemen, R. D. ve Vanhala, L. (2010). "The Shift to the Rights Model of Disability in the EU and Canada". *Regional and Federal Studies*, 20 (1). 1-18. doi: 10.1080/13597560903174766

Keleş, R. (2010). *Kentleşme Politikası*. Ankara: İmge Kitabevi.

Keleş, R. (2016a). *Şehirciliğin Kuramsal Temelleri*. İdealkent Yayınları: Ankara.

Keleş, R. (2016b). *Yerinden Yönetim ve Siyaset.* Cem Yayınevi: İstanbul.

Keleş, R. (2021*). Kentbilim Terimleri Sözlüğü.* İmge Kitabevi: Ankara.

Kolat, S. (2010). Avrupa Birliği Sosyal Politikası Çerçevesinde Özürlülere Yönelik Ayrımcılıkla Mücadele ve Türkiye'deki Yansımaları. Uzmanlık Tezi. T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, Ankara.

Koyuncu, A. (2015). "Sosyoloji Kuramlarında Kent". *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* (*25*), 31-56.

Körmeçli, Şahin, P. (2019). Kentsel Alanlarda Erişilebilirlik ve Sosyal Etkileşim İlişkisinin İrdelenmesi Ankara Çukur Ambar Mahallesi Örneği. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Köse, H. (2014). "Kronolojik Engelli Tarihi ve Eğitimi". H. Albayrak, N. Güçtekin ve H. Köse (Ed). İçinde *Engelliler Eğitiminin Tarihsel Gelişimi*. (s.56-100). İstanbul MEB Yayınları: İstanbul.

Lefebvre, H. (1991). *The Production of Space*. MA: Blackwell.

Linton, S. (1998). *Claiming Disability: Knowledge and Identity.* New York University Press: New York.

Mackelprang, R. W. ve Salsgiver, R. O. (1999) *Disability: A Diversity Model Approach in Human Service Practice*. Pasific Grove CA: Brooks/Cole Publishing Company.

Mamatoğlu, N. ve Kaya, O. (2018). "Engellilik Tarihinde Erişilebilirlik: İlkeler ve Yöntemler". *Türkiye Klinikleri J Psychol-Special Topics*, 3 (1), 53-64.

Marmara Haber (2017). "Belediyeler Sosyal Belediyeciliği Çok Sevdi". *MBB Yayını*, (70), 3-6.

Martindale, D. (2000). *Şehir Kuramı.* F. Oruç (çev.). İz Yayıncılık: İstanbul.

MARUF (2022). *MARUF21 Rapor*. MBB Kültür Yayınları: İstanbul.

MARUF. (2020). *MARUF19 Rapor*. MBB Kültür Yayınları: İstanbul.

Masala, C. ve Petretto, R. D. (2008). "From disablement to enablement: Conceptual models of disability in the 20th century". *Disability and Rehabilitation*. (30) 17. 1233-1244. DOI: 10.1080/09638280701602418

MBB (2011). *2011-2015 Stratejik Plan.* Marmara Belediyeler Birliği: İstanbul.

MBB (2020). *2020-2024 Stratejik Plan*. Erişim: 19 Temmuz 2024, https://www.marmara.gov.tr/uploads/mbb-2020-2024-stratejik-plani.pdf

MBB (2023a). "Kısa Haberler". *MBB Süreli Yayınları Kent Dergisi*, (7), 20-21.

MBB (2023b). *Sokak Dönüştürme Prova Uygulama Destek Programı Bilgilendirme Kitapçığı.* MBB Yerel Yönetimler Akademisi: İstanbul. Erişim: 18 Temmuz 2024, https://yerelyonetimakademisi.com/guncel-egitimler/sokak-donusturme-prova-uygulama-destek-programi/79

MBB (2024). *2023 Faaliyet Raporu*. Erişim: 19 Temmuz 2024, https://www.marmara.gov.tr/uploads/mbb-2023-yili-faaliyet-raporu-1.pdf

MBB (2024a, 5 Mayıs). *Sokaklar Dönüşüyor Programı Prova Uygulama Bilgilendirme Kitapçığı.* MBB Yerel Yönetimler Akademisi Bilgilendirme Toplantısı. Erişim adresi: https://yerelyonetimakademisi.com/guncel-egitimler/sokaklar-donusuyor-bilgilendirme-toplantisi/83

MBB (2024b, 5 Mayıs). *Sokaklar Dönüşüyor Programı Kalıcı Uygulama Modülü Bilgilendirme Kitapçığı*. MBB Yerel Yönetimler Akademisi. Erişim adresi: https://yerelyonetimakademisi.com/guncel-egitimler/sokaklar-donusuyor-kalici-uygulama-modulu/113

MBB (2024c, 3 Mayıs). Yerel Savunuculuk Okulu. Erişim adresi: https://yerelyonetimakademisi.com/guncel-egitimler/7-yerel-savunuculuk-okulu-kapsayici-ve-surdurulebilir-kentler-icin-stratejik-planlama/88

MBB Tüzük (2009). Marmara Belediyeler Birliği Tüzüğü. Erişim: 15 Nisan 2024, https://www.marmara.gov.tr/uploads/mbbtuzuk.pdf

McKenzie, R. D. (2020). "İnsan Topluluklarının Çalışılmasında Ekolojik Yaklaşım". *Şehir (Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler)* içinde R.E. Park ve E.W. Burgess (ed). P. Karababa Kayalgil (çev.). (s. 107-122). Heretik: Ankara.

Merriam, B. S. (2023). *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber.* S. Turan (Ed.). S. Turan, F. Koçak Canbaz, M. Öz, vd. (çev.). Nobel Akademik Yayıncılık: Ankara.

Meşe, Y. D. D. İ. (2014). "Engelliliği Açıklayan Sosyal Model Nedir?". *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi,* 14 (33). 79-92.

Nagi S. Z. (1965). "Some conceptual issues in disability and rehabilitation". Sussman MB (Ed.). İçinde *Sociology and Rehabilitation.* American Sociological Association; Washington, DC. 100 – 113.

Nagi, S. Z. (1965). Disability and Rehabilitation. Erişim: 23 Mayıs 2023, https://sznagi.com/index. php/disability

Nagi, S. Z. (1991). Disability concepts revised: Implications for prevention. Pope AM, Tarlov AR, (Ed.). İçinde *Disability in America: Toward a national agenda for prevention.*. National Academy Press; Washington, DC.

Nicholls, S. (2001). "Measuring the accessibility and equity of public parks: A case study using GIS". Managing Leisure, 6(4), 201-219.

Odabaş Uslu, A. ve Güneş, M. (2019). "Engelsiz Kentler Herkes İçin Erişilebilir Kentler". *Uluslararası Peyzaj Mimarlığı Araştırmaları Dergisi (IJLAR) E-ISSN:2602-4322, 1*(2), 30–36. Retrieved from https://ijlar.org/index.php/ijlar/article/view/130

Oliver, M. (1996). *Understanding Disability: From Theory to Practice*. Basingstoke: Macmillan.

Ökten G. (2018). Evrensel Tasarım İlkeleri Doğrultusunda Engelsiz Üniversite Kampüslerinin Tasarlanması ve Biçimlenmesi Üzerine Bir Araştırma. Yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara.

Öndeş, M. (2023a). “Kent Sosyolojisi”. N. Negiz, Ö. Yalçın ve A. Kemeç (Ed). içinde *Kent Terimleri Ansiklopedisi.* (s.289-294). Efeakademi Yayınları: İstanbul.

Öndeş, M. (2023b). “Postmodern Kent”. N. Negiz, Ö. Yalçın ve A. Kemeç (Ed). içinde *Kent Terimleri Ansiklopedisi.* (s.627-630). Efeakademi Yayınları: İstanbul.

Özdemir, A. (2020). “Kamu hizmet alanının fiziksel erişebilirlik açısından değerlendirilmesi: Pamukkale Belediyesi Örneği”. *Artium*, 8 (2), 118-127. Erişim: 2 Mart 2024, http://artium.hku.edu.tr/en/download/article-file/1025501

Özgökçeler, S. ve Alper, Y. (2010). “Özürlüler Kanunu'nun Sosyal Model Açısından Değerlendirilmesi”. *Business and Economics Research Journal*, 1(1), 33.

Özgür, E. M., ve Kılınç, N. (2022). “Yaşlı Dostu Kentler ve Topluluklara İlişkin Kuramsal Çerçevelerin Gözden Geçirilmesi”. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 20(1), 310-337. https://doi.org/10.33688/aucbd.1078870

Özkaya, Y. (2022). “Kent Yönetimi”. Y, Özkaya, V. Erat, K. Demirci ve A, Duran (Ed). İçinde *Kamu Yönetimi Ansiklopedisi.* (s.247-250). Nobel Yayıncılık: Ankara.

Özservet, Çakırer, Y. (2016), “Aile Dostu Kent İçin Kavramsal Analiz”. M. Şentürk (Ed). içinde *Aile Dostu Kentler Etüt Araştırması*. (s.53-65). T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı: Ankara.

Öztürk, B. (2023). Türkiye’de İnsan Hakları Politikaları ve Uygulamaları Araştırması: Çanakkale İl İnsan Hakları Kurulu Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çanakkale.

Özyalçın, Y. B. (2024). “Avrupa Erişilebilir Şehir Ödülü Alan Şehirlerin Eylem ve Politikaları Örnekliğinde Kapsamlı ve Erişilebilir Şehir Modelleri: Kocaeli İçin Öneriler”. *Şura Akademi*, (5), 99-116. Erişim: 4 Mayıs 2024, https://dergipark.org.tr/en/pub/suraakademi/issue/81297/1429386

Palaz, F. S. (2023). “Göçmenlik-Yaşlılık-Mekân”. *MBB Kent Dergisi*, (10), 34-40.

Park, R. E. (2020). “Hobonun Zihni: Hareket Kabiliyeti ve Zihniyet İlişkisi Üzerine Düşünceler”. *Şehir (Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler)* içinde R.E. Park ve E.W. Burgess (ed.). P. Karababa Kayalgil (çev.). (s.209-213). Heretik: Ankara

Parlak, B. (2011). *Kamu Yönetimi Sözlüğü*. MKM Yayıncılık: Bursa.

Platon (2023). *Devlet*. Sabahattin Eyüboğlu, M. Ali Cimcoz (çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.

Polat, K. P., Özbey, E. M. ve Kıroğlu, F. (2022). *Yüksek Öğretimde Engelli Öğrenciler.* Ekin Yayınevi: Ankara.

Reindal, S. M. (2008). "A social relational model of disability: A theoretical framework for special needs education?", *European Journal of Special Needs Education*, 23(2), 135–146. doi:10.1080/ 08856250801947812

Retief, M. ve Letsosa, R., 2018, "Models of disability: A brief overview", *HTS Teologiese Studies/Theological Studies,* 74(1), 369-402. https://doi.org/10.4102/hts.v74i1.4738

Rimmerman, A. (2013). *Social Inclusion of People with Disabilities: National and International Perspectives*. New York: Cambridge University Press.

Rittersberger-Tılıç, H. (2013). "Kavram Olarak Kent Sosyolojisi". F. Güneş (Ed). içinde *Kent Sosyolojisi: Kuram ve Uygulama*. Ankara: Phoenix Yayınevi.

Rosen, G. (1968). *Madness in Society: Chapters in the Historical Sociology of Mental Illness*. Chicago: University of Chicago Press.

Rosenbaum, P. ve Stewart, D. (2004). "The World Health Organisation International Classification of Functioning Disability and Health: A Model to Guide Clinical Thinking, Practice and Research in the Field of Cerebral Palsy". *Seminars in Pediatric Neurology*, 11(1), 5-10. https://doi.org/10.1016/j.spen.2004.01.002

Sabancı Üniversitesi. (2013). *Engelsiz Türkiye İçin: Yolun Neresindeyiz? Mevcut Durum ve Öneriler*. İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları.

Sallan Gül, S., Cantürk, D. S. ve Gül, H. (2017). "Türkiye'de Engellilik Politikalarinda Paradigma Değişimi: Muhtaç Sakattan İhtiyaç Sahibi Bireye Geçiş". *Journal of Suleyman Demirel University Institute of Social Sciences,* 28(3), 785–793. Erişim: 1 Şubat 2024 https://research.ebsco.com/c/kxyydy/search/details/atzclvfkyj?db=asn

Sallan Gül, S., Kudekli, B. ve Cantürk D. S. (2017). "Türkiye'de Sosyal Belediyecilik Bağlamında Engellilere Yönelik Hizmetler: Burdur Belediyesi Örneği". M. Güler ve

M. Turan (Ed.). içinde *Belediyelerin Geleceği ve Yeni Yaklaşımlar.* (s.266-283). MBB Kültür Yayınları: İstanbul.

Sarmış, İ. ve Şahin O. (2014). *Avrupa Sosyal Şartı*. F. Aydın (Ed). Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Yayın No 6: Ankara. Erişim: 12 Mayıs 2024, https://www.csgb.gov.tr/media/1318/avrupa-sosyal-%C5%9Fart%C4%B1.pdf

Saunders, P. (2013). *Sosyal Teori: Kentsel Sosyoloji.* S. Doğru Getir ve N. E. Erkan (çev.). Bakış Yayınları: İstanbul.

Sayın, Z. M., Altındaş. G. ve Şenol, F. (2021). "Anaokullarının Fiziksel ve Sosyal Erişilebilirlik Ölçümü: Konak Mahalleleri (İzmir) Örneği". *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 23(3), 1329-1356. https://doi.org/10.16953/deusosbil.856838

Seçkin, Ç. Y. (2018). "Engelsiz Kampüse Doğru: İstanbul Teknik Üniversitesi Ayazağa Yerleşkelerinden Örnek Düzenlemeler". *MBB Şehir ve Toplum Dergisi,* (11), 83-91.

Serter, G. (2013). "Şikago Okulu Kent Kuramı: Kentsel Ekolojik Kuram". *TMMOB Şehir Plancıları Odası*, 23(2), 67-76.

Shakespeare, T. (2006). "The Social Model of Disability". *The Disability Studies Reader, 2*(3), 197-204.

Shakespeare, T. (2018). *Disability: The Basics.* Routledge: New York. https://doi.org/10.4324/9781315624839

Skelletftea Kommun (2024a, 4 Nisan). Erişim adresi: Accesibility Outdoor Life https://skelleftea.se/platsen/flytta-hit/flytta-hit/arkiv/nyheter/nyheter/2023-11-10-sa-blev-skelleftea-europas-tillgangligaste-stad?utm_source

Skelletftea Kommun (2024b, 4 Nisan). Erişim adresi: https://skelleftea.se/en/invanare/startpage/see-and-do/outdoor-life/summer-in-skelleftea/bathing-areas/falktraskbadet?utm_source

Smith, B. ve Bundon, A. (2018). "Disability Models: Explaining and Understanding Disability Sport in Different Ways". I. Brittain ve A. Beacom (Ed). içinde *The Palgrave Handbook of Paralympic Studies* (s.15-33). Palgrave Macmillan: London. doi:10.1057/978-1-137-47901-3_2

Söylemez, A. (2021). "Yerel Yönetimler ve Erişilebilir Kentler: Sağlıklı Kentler Birliği'ne Üye Belediyeler Örneği". *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi,* 13(24), 78-88. https://doi.org/10.20990/kilisiibfakademik.886650

Sümer, F. (2014). *Eski Türklerde Şehircilik*. Ankara Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Vakfı Yayınları: Ankara.

Şahin, F. (2002). "Özürlülük ve Medikal Model: Yardım Veren Meslekler İçin Sosyal Hizmet Örneğinde Bir Değerlendirme". *Toplum ve Sosyal Hizmet,* 13(2), 70-76.

Şakar Denktaş, G. ve Cerit, A. G. (2013), "Uluslararası Alan İndekslerinde Türkiye Pazarlama Yazını: Bibliyometrik Analizler ve Nitel Bir Araştırma", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 27(4), 37-62.

Şener, B. (2022). *Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının Yerelleşmesi: Marmara Bölgesi Örneği.* MBB Kültür Yayınları: İstanbul.

Şengül, H. T. (2001). "Sınıf Mücadelesi ve Kent Mekanı", *Praksis,* 9–31. https://hdl.handle.net/11511/75074

Şişman, Y. (2012). "Özürlülük Alanında Kullanılan Kavramlar Üzerine Genel Bir Değerlendirme". *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 7 (28), 69-85. https://doi.org/10.21560/spcd.74554

Şişman, Y. (2012). "Türkiye'de Özürlülere Yönelik Yasal Düzenlemeler". *Journal of Social Policy Conferences,* (60), 169-221. Erişim: 12 Mart 2024, https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusskd/issue/923/10453#article_cite

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2022). Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni. Erişim: 18 Temmuz 2024, https://www.aile.gov.tr/media/98625/eyhgm_istatistik_bulteni_ocak_2022.pdf

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (T.C.A.S.H.B.). (2024, 3 Mayıs). Erişilebilirlik Ödülleri. Erişim adresi: https://erisilebilirlik.aile.gov.tr/oduller/

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2011) *Dünya Engellilik Raporu*. Anıl Matbaa: Ankara.

Tapdık, S. (2022). "Dost Kentler*"*. Y. Özkaya, V. Erat, K. Demirci, A. Duran (Ed.). içinde *Kamu Yönetimi Ansiklopedisi.* (s.247-250). Nobel Yayıncılık: Ankara.

Tapdık, S. ve Negiz, N. (2019). "Kent Aktörlerinin Kadın Dostu Kent Algısı ve Kentte Durum: Zonguldak Örneği", *Uluslararası İşletme, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi*, 3(2), 128-142.

Taşçı, F. (2018). *Sosyal Politikada Dezavantajlı Gruplar: Tarih Yaklaşım ve Uygulama* Kaknüs Yayınları: İstanbul.

TDK (2024, 16 Şubat). Dost Kelimesi. Erişim adresi: dost ne demek TDK Sözlük Anlamı (sozluk.gov.tr)

Tellioğlu, S. (2019). "Türkiye'de Engellilere Yönelik Sosyal Hizmetlerin ve Politikaların Tarihçesi". *The Journal Of Academic Social Science,* 88(88), 818-832. http://dx.doi.org/10.16992/ASOS.14871

Tınar, Y. (2019). "Yerel Yönetimlerce Yoksul, Yaşlı ve Engellilere Sunulan Sosyal Destek Hizmetleri'ne Bir Bakış: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Örneği". *Sosyal Çalışma Dergisi*, 3(1), 15-27. Erişim: 6 Mayıs 2024, https://dergipark.org.tr/tr/pub/scd/issue/46396/554593

Tiyek, R., Eryiğit, B. H. ve Baş, E. (2016). "Engellilerin Erişebilirlik Sorunu ve TSE Standartları Çerçevesinde Bir Araştırma". *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12, 225-261.

TOHAD (2015). *Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu.* TOHAD: Ankara.

Topsümer, F., Babacan, E. ve Baytekin, E. P. (2009) "Şehir ve Çocuk: Çocuk Dostu Şehir Girişiminin Şehir İmajına Katkısı", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 35(1), 5-20.

Tunç, A. ve Demir, G. (2018). "İbn-İ Haldun's Consıderatıons On The Theory Of The State And The Management Of Turkısh-Islamıc States". *Route Educational and Social Science Journal*, 5 (14), 547-561.

Tunç, A., Başaran, S. ve Gümüş, E. (2024). "Dış Politikada Yeni Bir Aktör Olarak Cumhurbaşkanlığı Güvenlik ve Dış Politikalar Kurulu: ABD Ulusal Güvenlik Konseyi ile Bir Karşılaştırma". *Türk Kamu Yönetimi Dergisi*, 5(1), 78-87.

Tunçer, A. S. (2022). "Şikago Okulu". Y. Özkaya, V. Erat, K. Demirci, A. Duran (Ed). içinde *Kamu Yönetimi Ansiklopedisi.* (s.608-611). Nobel Yayıncılık: Ankara.

Turizm Databank (2024, 2 Kasım). Erişilebilir Turizmde Lüksemburg Başta. Erişim adresi: https://www.turizmdatabank.com/turizm-istatistikleri/erisilebilir-turizmde-luksemburg-basta/

Tutal, O. (2018). "Engelsiz Kent, Engelsiz Yaşam Alanları". *MBB Şehir ve Toplum Dergisi,* (11), 51-60.

TÜİK (2004). *Türkiye Özürlüler Araştırması 2002*. Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı Matbaası: Ankara.

TÜİK (2011). *Nüfus ve Konut Araştırması*. Erişim: 18 Temmuz 2024, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Nufus-ve-Konut-Arastirmasi-2011-15843

TÜİK (2019). *Türkiye Sağlık Araştırması*. Erişim: 18 Temmuz 2024, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkey-Health-Survey-2019-33661

Uludağ Güler, Ç. ve Çakı, N. (2021). "Büyükşehir Belediyelerinin Engellilere Yönelik Hizmetlerinin İçerik Analizi Yöntemi ile Değerlendirilmesi", *Coğrafi Bilimler Dergisi/ Turkish Journal of Geographical Sciences,* 19(1), 92-127. doi: 10.33688/aucbd.847546

Uluocak, Ş. (2011) "Sosyal Bilimsel Kuram Etiği: Gündelik Yaşamın Medyaya Yeniden Üretim Süreçlerine İlişkin Eleştirel Bir Sosyo Etik Model Önerisi", Hüseyin Köse (Der.). içinde *Medya Mahrem: Medyada Mahremiyet Olgusu ve Transparan Bir Yaşamdan Parçalar.* (s. 337-397), Ayrıntı Yayınları: İstanbul.

Uluocak, Ş. ve Aslan, C. (2012). *Toplum ve Engelliler*. Çanakkale Kitaplığı Akademi: İstanbul.

UNICEF Türkiye (2004). *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*. R. Mullan (çev.). Unicef Türkiye: Çankaya. Erişim: 11 Ağustos 2024, https://www.unicefturk.org/public/uploads/files/UNICEF_CocukHaklarinaDairSozlesme.pdf

Uslu, A. ve Shakouri, N. (2014). "Kentsel Peyzajda Engelli/Yaşlı Birey İçin Bağımsız Hareket Olanağı ve Evrensel Tasarım Kavramı". *Kastamonu University Journal of*

Forestry Faculty, 14(1), 7-14. Erişim: 10 Eylül 2023, https://dergipark.org.tr/en/pub/kastorman/issue/17229/179926#article_cite

Ümit, F. ve Sivrikaya, Ö. (2021). "SKA 4: Nitelikli Eğitim". *MBB Kent Dergisi*, (004), 53-57.

Ünlü, S., Bağcıvan, A. ve Kara, B. (2022). "Geçmişten Günümüze Türk Kültüründe Engelli Anlamlandırmaları". *Milli Kültür Araştırmaları Dergisi*, 6 (1), 96-130. https://doi.org/10.55774/mikad.1119383

Üsküdar Belediyesi (2024, 17 Haziran). Engelsiz Yaşam Merkezi. Erişim adresi: https://www.uskudar.bel.tr/tr/main/pages/engelsiz-yasam-merkezi

Verbrugge, L. M. ve Jette, A. M. (1994). "The Disablement Process". *Social Science and Medicine*, *38*(1), 1-14.

Visit Chester (2024, 16 Temmuz). Accessible Chester. Erişim adresi: https://www.visitcheshire.com/visitor-information/accessible-chester

Warsaw Municipality (2024, 12 Haziran). Accessibility Standards. Erişim adresi: https://en.um.warszawa.pl/-/accessibility-standards.

Weber, M. (2003). *Şehir: Modern Kentin Oluşumu*. Musa Ceylan (çev.). Bakış Yayınları: İstanbul.

WHO (2007). Checklist of Essential Features of Age-friendly Cities. Erişim: 12 Mart 2024, https://extranet.who.int/agefriendlyworld/wp-content/uploads/2018/04/Age-Friendly-Checklist-WHOedit.pdf

Winzer, A. M. (1993). *The History of Special Education: From Isolation to Integration.* Gallaudet University Press: Washington.

Wirth, L. (2002). "Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme*"*. A. Alkan ve B. Duru (çev.). içinde *20. Yüzyıl Kenti.* (s.77-106). İmge Yayınevi: Ankara.

Yalçın, Ö. (2023). "Kentli Hakları". N. Negiz, Ö. Yalçın ve A. Kemeç (Ed). içinde *Kent Terimleri Ansiklopedisi*. (s.331-334). Efeakademi Yayınları: İstanbul.

YERELİZ (2018). *Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin Yerelleştirilmesinde İyi Örnekler Kitabı.* Yerel İzleme Araştırma ve Uygulamalar Derneği: İstanbul.

Yıldırım, S. (1977). "MBB'nin İki Yılı". *Marmara ve Boğazları: Belediyeler ve Kent Sorunları Dergisi*, (20-25), 12-16.

Yıldırım, S. (2019). *Ansiklopedik Kent Sözlüğü.* MMB Kültür Yayınları: İstanbul.

Yıldırım, S. (2020a). *Kent ve Kent Hakkı Üstüne.* MBB Kültür Yayınları: İstanbul.

Yıldırım, S. (2020b). *İnsan Hakları ve Yerel Yönetim Üstüne.* MBB Kültür Yayınları: İstanbul.

Yılmaz, B. (2022). *Altın Karınca Ödülleri 2022.* MBB Kültür Yayınları: İstanbul.

Yörükan, T. (2012), *Sosyolojik ve Sosyal Psikolojik Görüş Açısıyla Şehir, Konut ve Mahremiyet*. Atatürk Kültür Merkezi: Ankara.

Yüce, E. (2022). "Sakarya Büyükşehir Belediye Başkanı Ekrem Yüce ile Kente Dair". [Röportaj]. *Kent Dergisi*, (7), 21-25.

YYA (2019). Erişim: 4 Ocak 2024, https://www.marmara.gov.tr/UserFiles/Attachments/2019/02/15/a0228090-bd9c-400f-ba79-229742c52bca.pdf

YYA (2024). Stratejik Plan için Perspektifler: Erişilebilir Kentler için Stratejik Planlama. Erişim: 12 Mart 2024, https://yerelyonetimakademisi.com/guncel-egitimler/stratejik-plan-icin-perspektifler-erisilebilir-kentler-icin-stratejik-planlama/127

YYA Hakkımızda (2024, 3 Mart). Erişim adresi: https://yerelyonetimakademisi.com/hakkimizda

Zengin, G. (2010). Belediyelerin Hizmet İçi Eğitim İhtiyacının Karşılanmasında Belediye Birliklerinin Rolü Üzerine Bir Alan Araştırması (Marmara Belediyeler Birliği Örneği), Yayımlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Zeyrek Çepehan, İ. ve Güller, E. (2020). "Evrensel Tasarım Kapsamında Herkes İçin Erişilebilir Tasarım". *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi,* (2), 383-410. https://doi.org/10.21560/spcd.vi.818236

5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu (2004). Mevzuat. Erişim: 12 Ocak 2024, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5216&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5

5355 sayılı Mahallî İdare Birlikleri Kanunu (2005). Mevzuat. Erişim: 12 Ocak 2024, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5355&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5

5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun (2005). Mevzuat. Erişim: 14 Ocak 2024, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5378&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5

5393 sayılı Belediye Kanunu (2005). Mevzuat. Erişim: 3 Ocak 2024, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5393&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5